

IX/7,6

UNIVERZA EDVARDA KARDELJA V LJUBLJANI
VDO BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
VTOZD ZA AGRONOMIJO

**MEŠANE KMETIJE KOT DEJAVNIK RAZVOJA
KMETIJSTVA IN PODEŽELJA**

**Nosilka raziskovalne naloge:
Dr. Ana Barbič**

LJUBLJANA, marec 1983

UNIVERZA EDVARDA KARDELJA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
VTOZD ZA AGRONOMIJO

Poročilo o raziskavi

MEŠANE KMETIJE KOT DEJAVNIK RAZVOJA KMETIJSTVA IN PODEŽELJA

Nosilec: dr. Ana Barbič

Ljubljana, 31. marec 1983

UVODNA POJASNILA	4
I. RAZISKOVALNI PRISTOP (Ana Barbič)	7
1.0. ZAKAJ PREUČUJEMO MEŠANE KMETIJE?	7
1.1. Relativna stabilnost kategorije mešanih kmetij	7
1.2. Spreminjanje stališč do delnega kmetovanja	15
2.0. RAZISKOVALNI PRISTOP	19
2.1. Opredelitev raziskovalnega problema in cilji raziskave	19
2.2. Populacija raziskave in vzorec	23
2.3. Tipi kmetij glede na zaposlitev članov jedra kmečke družine	34
3.0. UPORABLJENA LITERATURA	27
II. GEOGRAFSKI POLOŽAJ, PROMETNA POVEZANOST TER ODDALJENOST CENTRALNIH FUNKCIJ (Drago Kladnik)	28
1.0. GEOGRAFSKI POLOŽAJ	28
2.0. PROMETNA POVEZANOST	29
3.0. CENTRALNE FUNKCIJE	31
III. PROIZVODNE ZNAČILNOSTI KMETIJ (Matija Kovačič)	34
1.0. VELIKOSTNA STRUKTURA KMETIJ	34
2.0. ZAKAJ KMETIJE NE ODDELUJEJO VSE ZEMLJE?	37
3.0. SPREMEMBE V RABI IN OBSEGU KMETIJSKE ZEMLJE	39
4.0. OPREMLJENOST KMETIJ	41
5.0. OBSEG PROIZVODNJE NA KMETIJAH	45
5.1. Prihodek od kmetijske dejavnosti	51
5.2. Razvojne ambicije kmetij	57
IV. DOPOLNILNE DEJAVNOSTI NA KMETIJAH (Drago Kladnik)	60
V. DRUŽBENO-EKONOMSKA OPREDELITEV GOSPODINJSTEV (Drago Kladnik)	75
2.0. STAROSTNA STRUKTURA GOSPODINJSTEV	75
2.0. ZAPOSLENOST	78
3.0. LASTNIŠTVO IN NASLEDSTVO	81
3.1. Zaščitene kmetije	81
3.2. Lastniki zemlje	88
3.3. Problematika nasledstva	90
4.0. IZVOR DOHODKOV, DENARJA IN NAČRTOVANA VLAGANJA	97
5.0. INFRASTRUKTURNA OPREMLJENOST GOSPODINJSTEV	114
6.0. POVZETEK IN ZAKLJUČKI	122
VI. SAMOUPRAVNA POVEZANOST IN DRUŽBENOPOLITIČNA AKTIVNOST KMEČKIH GOSPODARJEV/GOSPODARIC (Ana Barbič)	125
1.0. SAMOUPRAVNA ORGANIZIRANOST KMETOV	125
1.1. članstvo v zadružni organizaciji in/ali temeljni organizaciji kooperantov	126
1.2. Razlogi za članstvo v ZO in TOK	130
1.3. članstvo v skupnosti kmetov	134
2.0. DRUŽBENOPOLITIČNA SKUPNOST	136

3.0.	KMETJE KOT DELEGATI IN SAMOUPRAVLJALCI	141
3.1.	Gospodarji/gospodarice kot člani delegatskih in samoupravnih teles	141
3.2.	Področja delovanja kmetov-samoupravljalcev in delegatov ter lastna ocena njihove učinkovitosti	145
3.3.	Razlogi, zaradi katerih večji del gospodarjev/gospodaric še ni bilo vključenih v delegatske in samoupravne organe	148
4.0.	POVZETEK IN ZAKLJUČKI	151
5.0.	UPORABLJENA LITERATURA	154
VII.	OBVEŠČENOST O DOSEŽKI KMETIJSKE ZNANOSTI (Ana Barbič)	155
1.0.	ZNANJE KOT STRATEGIJA ZA VEČJI PRIDELEK HRANE	155
2.0.	IZOBRAZBA ČLANOV KMEČKIH GOSPODINJSTEV	156
3.0.	SODELOVANJE NA RAZSTAVAH Z LASTNIMI PRIDELKI	173
4.0.	VIRI INFORMACIJ O DOSEŽKIH KMETIJSKIH ZNANOSTI	178
4.1.	Tri skupine virov informacij	179
4.2.	Razširjenost virov informacij v treh tipih kmečkih gospodinjstev	187
4.3.	Povezanost med informiranostjo o novostih na področju kmetijstva in dohodkom od kmetijstva	188
5.0.	POVZETEK IN ZAKLJUČKI	192
VIII.	O IZENAČITVI KMETA Z DELAVCEM, O DAVČNI POLITIKI IN O SUBJEKTIH POLITIKE V KMETIJSTVU (Ana Barbič)	197
1.0.	PRAVICE, V KATERIH NAJ BI BILI KMETJE IZENAČENI Z DELAVCI	197
2.0.	O OBDAVČITVI KMETOV	203
2.1.	Kriteriji za določanje višine davka od kmetijstva	204
2.2.	Obdavčenje neobdelane ali slabo obdelane zemlje	208
2.3.	Davek na dohodek iz kmetijstva v čistih in mešanih kmetijah	212
3.0.	SUBJEKTI KMETIJSKE POLITIKE TER PREDLOGI UKREPOV IN SPREMEMB	213
3.1.	Ocena vpliva različnih družbenih subjektov na kmetijsko politiko v občini	213
3.2.	Predlogi ukrepov skupščine občine, ki bi izboljšali položaj kmeta in kmetijstva	219
3.3.	Kaj bi se moralo v naši družbi spremeniti, da bi več mladih ostalo na kmetijah?	223
4.0.	SEZNANJENOST IN MNENJA KMETOV O PRIZADEVANJIH DRUŽBE ZA POSPEŠEVANJE KMETIJSTVA	227
5.0.	POVZETEK IN ZAKLJUČKI	231
IX.	MESANE KMETIJE Z VIDIKA KMETOVANJA IN ZAPOSLOTITVE (Ana Barbič)	235
1.0.	PROCESI ZAPOSLOVANJA ZUNAJ KMETIJSTVA	236
1.1.	Intenzivnost zaposlovanja v posameznih povojnih obdobjih in aspiracije po zaposlitvi	236
1.2.	Kvalifikacijska struktura zaposlenih članov kmečkih gospodinjstev	242
1.3.	Pripravljenost opustiti redno zaposlitev	246
2.0.	MOTIVI ZA DVOJNO AKTIVNOST	250
2.1.	Motivi za redno zaposlitev zunaj kmetije	250
2.2.	Motivi, zaradi katerih zaposleni še vedno delajo na kmetiji	269
2.3.	Razlogi, zaradi katerih se posamezni člani jedra kmečke družine niso zaposlili	282
3.0.	PRIMERJAVA ČISTIH IN MEŠANIH KMETIJ	288
3.1.	Primerjava čistih in mešanih kmetij po nekaterih vidikih dela in življenja na kmetiji	289

3.2. Zaposlitev nekaterih članov kmečkih gospodinjstev kot ovira in kot korist za kmetovanje	300
3.2.1. Zaposlitev kot ovira kmetovanju	302
3.2.2. Korist, ki jo ima kmetija od zaposlitve nekaterih članov	308
3.3. Kmet-delavec v združenem delu	313
4.0. POVZETEK IN ZAKLJUČKI	322
5.0. UPORABLJENA LITERATURA	327
X. ODNOSI NA VASI - MEDSEBOJNA POMOČ IN SODELOVANJE (Franc Hribernik)	329
1.0. MEDSEBOJNA POMOČ IN SODELOVANJE KOT ZNAČILNOST ODNOSOV NA VASI	329
2.0. KDO OBICAJNO POMAGA DRUŽINI PRI VEČJIH DELIH NA KMETIJI	331
2.1. Nekateri dejavniki, ki vplivajo na stopnjo medsebojnega sodelovanja in pomoči	336
3.0. OBLIKE VRAČANJA POMOČI	342
3.1. Načini in pogostost izražanja pomoči	344
3.2. Dejavniki, ki vplivajo na vračanje pomoči	346
4.0. OBLIKE POMOČI DRUGIM	351
4.1. Dejavniki, ki vplivajo na oblike pomoči drugim	353
5.0. RAZLOGI ZA MEDSEBOJNO SODELOVANJE (POMOČ) MED LJUDMI NA VASI	358
5.1. Najbolj pogosti razlogi za medsebojno sodelovanje	359
5.2. Razlike v razlogih za sodelovanje med občinami	360
6.0. RAZLOGI ZA MANJŠE SODELOVANJE MED ČLANI VAŠKE SKUPNOSTI	366
6.1. Ali ljudje danes manj sodelujejo kot so sodelovali včasih?	368
6.2. Dejavniki, ki vplivajo na manjše sodelovanje med člani vaške skupnosti ..	371
7.0. POVZETEK IN ZAKLJUČKI	376
XI. KMEČKA ŽENA - MNOGOTEROST NJENIH VLOG (Mara Rupena-Osolnik, Milena Kulovec, Milena Bokša, Ana Barbič)	383
1.0. KMEČKA ŽENA KOT PROIZVAJALKA	384
1.1. Kmetica kot gospodarica in lastnica	384
1.2. Delo na kmetiji in druga opravila kmečke žene	388
2.0. KMEČKA ŽENA - NJENA SAMOUPRAVLJALSKA IN DRUŽBENO-POLITIČNA AKTIVNOST	393
2.1. Vključenost žensk v družbenopolitične organizacije in društva	393
2.2. Kmetice kot članice samoupravnih teles in delegacij	395
3.0. KMEČKA DRUŽINA IN NJENE VZGOJNE FUNKCIJE	401
4.0. AKTIVI KMEČKIH ŽENA KOT USPEŠNA OBLIKA ORGANIZIRANOSTI	405
4.1. Pomen izobraževanja kmetijskih proizvajalcev	406
4.2. Aktivni kmečkih žena - uspešna oblika organiziranja in izobraževanja kmetijskih proizvajalk	408
5.0. POVZETEK IN ZAKLJUČKI	412
XII. SKLEPNA RAZMIŠLJANJA O IZHODISCIH IN SMEREH RAZVOJA ZASEBNEGA KMETIJSTVA IN PODEŽELJA (Ana Barbič)	415
1.0. DA BI NAPAKE LAHKO ODPRAVILI, JIH MORAMO NAJPREJ SPOZNATI IN PRIZNATI	417
2.0. STRUKTURA ZASEBNEGA KMETIJSTVA KOT DEJAVNIK KMETIJSKE PROIZVODNJE IN ZADRŽEVANJA DEAGRARIZACIJE PODEŽELJA	422
3.0. KAKO RAVNATI V PRIHODNJE?	424

UVODNA POJASNILA

A. Raziskovalna naloga "Mešane kmetije kot dejavnik razvoja kmetijstva in podeželja" je že v fazi oblikovanja raziskovalnega pristopa prerasla okvir mešanih kmetij. Namesto mešanih kmetij so bila kot populacija raziskave opredeljena vsa kmečka gospodinjstva, ki imajo v lasti en hektar obdelovalne zemlje ali več. V prid takšni raziskavi govorita najmanj naslednja razloga:

Prvič, prikaz stanja na področju zasebnega kmetijstva s socioloških, socialno-geografskih in deloma tudi z agrarno-ekonomskih vidikov predstavlja boljše podlago za načrtovanje razvoja kmetijstva in podeželja na območju določene družbeno politične skupnosti (občine) kot zgolj poznavanja enega od tipov zasebnih kmetij - mešanih kmečkih gospodinjstev.

Drugič, značilnosti posameznih tipov kmečkih gospodinjstev (čistih in mešanih), predvsem pa njihovo vrednotenje je možno samo ob primerjanju njihovega obsega in pomena za posamezne tipe kmetij.

B. Predloženo poročilo predstavlja le delni prikaz in analizo bogatega podatkovnega gradiva, ki ga niti opisno ni moč prikazati v enem poročilu. Pač pa zbrani podatki omogočajo, da bomo na njihovi osnovi (po)iskali odgovore na konkretna vprašanja, ki se bodo pojavljala v konkretnih situacijah načrtovanja in odločanja v posameznih družbenopolitičnih skupnostih - občinah in njihovih organih, v združenih organizacijah in v temeljnih organizacijah kooperantov.

Poleg tega bodo podatki v prihodnje predstavljali osnovo za poglobljeno znanstveno analizo, v kateri bomo posamezne podatke združevali v skupine, jih pojasnjevali in odkrivali (vzroč-

no-posledične) zveze med njimi.

C, Raziskavo so financirali:

Izvršni svet skupščine mesta Ljubljane - komisija za znanost in tehnologijo;

Republiški komite za družbeno planiranje - projekt Dolgoročni razvoj Slovenije ter naslednji financerji iz posameznih občin:

Ljubljana Bežigrad: Izvršni svet skupščine občine;

Ljubljana Moste-Polje: Izvršni svet skupščine občine,

Kmetijska zemljiška skupnost Ljubljana Moste-Polje;

Ljubljana Šiška: Kmetijska zadruga Medvode,

Kmetijska zemljiška skupnost občine Ljubljana Šiška,

Skupnost za pospeševanje kmetijstva občine Ljubljana Šiška;

Ljubljana Vič-Rudnik: Izvršni svet skupščine občine;

Grosuplje: Skupščina občine Grosuplje,

Občinska raziskovalna skupnost Grosuplje;

Krško: Občinska raziskovalna skupnost Krško;

Škofja Loka: Samoupravni sklad za izvajanje intervencij v kmetijstvu in porabi hrane v občini Škofja Loka,

Izvršni svet skupščine občine Škofja Loka,

Občinska raziskovalna skupnost Škofja Loka;

Velenje: Izvršni svet skupščine občine Velenje.

- č. Člani raziskovalne skupine - raziskovalci in strokovni sodelavci Zadružne zveze Slovenije (razvrščeni po abecednem redu), ki so sodelovali pri oblikovanju anketnega vprašalnika in/ali pri analizi podatkov: dr. Barbič Ana (vodja raziskave); Bokša-Boc Milena, dipl. ing. agr.; Hribernik Franc, dipl. soc.; mag. Kladnik Drago, dipl. geograf; dr. Kovačič Matija; Kulovec Milena, dipl. ing. agr.; Robič Tone, dipl. ing. agr.; Rupena-Osolnik Mara, Ovsec Franci, dipl. iur.

Tehnična sodelavca katedre za agrarno ekonomiko in družbo-slovje na VTOZD za agronomijo Marjanca Černe in Franci Kra-marič sta sodelovala tako pri pripravi anketnega vprašalnika kot pri organizaciji in izvedbi zbiranja podatkov na terenu in njihovi kontroli po opravljenem terenskem delu ter pisa-nju predložene analize.

Članom raziskovalne skupine in obema tehničnima sodelavcema se ob tej priliki zahvaljujem za uspešno sodelovanje. Posebej pa se zahvaljujem vsem kmetijskim in drugim strokovnjakom iz občin, v katerih smo izvajali raziskavo, katerih pomoč je bi-la pri samem terenskem delu in v pripravi nanj neprecenljive vrednosti.

Ljubljana, 31. marec 1983

Vodja raziskave:

doc. dr. Ana Barbič

I. RAZISKOVALNI PRISTOP (Ana Barbič)

1.0. ZAKAJ PREUČUJEMO MEŠANE KMETIJE?

Preden začnemo z iskanjem zapletenih odgovorov na to, vsaj na videz enostavno vprašanje, naj opozorimo na dejstvo, da mešane kmetije niso nikakršna jugoslovanska posebnost, ki naj bi bila posledica oz. proizvod naših specifičnih družbenoekonomskih in družbenopolitičnih razmer, temveč so svetovni pojav, značilen tako za manj razvite dežele kot za dežele razvitega sveta. Seveda pa so vzroki zanje bistveno drugačni v pogojih nizke ekonomske razvitosti kot v pogojih industrijsko visoko razvitih, zlasti zahodnih družb. Ker torej mešane kmetije niso jugoslovanska posebnost, moramo njihovo preučevanje in ocenjevanje njihove vloge navezati na svetovne okvire, seveda ob upoštevanju naših specifičnih ekonomskih in družbenopolitičnih pogojev. Z drugimi besedami, gre za razloge, ki zadevajo relativno stabilnost te družbeno ekonomske kategorije; za razloge, ki izvirajo iz različnih pojmovanj njene vloge tako na področju kmetijstva kot v razvoju podeželja; ter za razloge, vezane za oblikovanje konkretne politike do mešanih kmetij v posameznih občinah in v širših družbenopolitičnih skupnostih.

1.1. R e l a t i v n a s t a b i l n o s t k a t e g o r i j e m e š a n i h k m e t i j

Za družino ali gospodinjstvo, ki pridobiva dohodek iz kmetijstva in nekmetijskih dejavnosti, se je v svetu nekako uveljavil izraz mešana kmetija, čeprav se pogosto uporablja tudi izraz mešano gospodinjstvo.

Vendar v nobenem primeru ne gre za enotno kategorijo, saj je mešane kmetije ali gospodinjstva nujno razločevati po vrsti kriterijev. Osnovni kriterij je nedvomno delež dohodka iz kmetijstva in nekmetijskih dejavnosti v skupnem dohodku gospodinjstva. Dodatni in pojasnjujoči kriteriji pa so površina obdelovalne zemlje, vrsta kmetijske proizvodnje, strojna opremljenost, število in stratifikacijska struktura članov, ki se v okviru gospodinjstva ukvarjajo s kmetijsko dejavnostjo oz. so zaposleni zunaj kmetijstva, da naštejemo le nekatere.

OECD (The Organization for Economic Cooperation and Development) je že pred približno dvema desetletjema uvedla v vseh deželah članicah razločevanje mešanih kmetij po deležu v skupnem dohodku gospodinjstva na mešane kmetije tipa 1 in mešane kmetije tipa 2, ker se ekonomsko različno obnašata. Med tem ko se tip 1 (dohodek od kmetijstva je večji kot od nekmetijskih dejavnosti) usmerja v povečanje produktivnosti, pa sta za tip 2 (nekmetijska dejavnost predstavlja večji delež dohodka gospodinjstva) hektarski donos in rentabilnost kmetije manj pomembna.

V mnogih deželah še vedno kot mešana opredeljujejo samo tista kmečka gospodinjstva, katerih večji delež dohodka izvira iz nekmetijskih dejavnosti. Če takšna kmetija pridobiva polovico ali več dohodka iz kmetijstva, pa je opredeljena, oz. natančneje, je bila še v začetku sedemdesetih let opredeljena kot čista kmetija (Krašovec 1965). Prikazano pojmovanje premalo upošteva dejstvo, da se v svetu večja število tistih, ki jim je zaposlitev zunaj kmetije sicer glavna dejavnost, vendar tudi kmetijska dejavnost njihovih gospodinjstev ni zanemarljiva. Ob tem velja poudariti, da ne gre vedno le za čisti ekonomski učinek kmetovanja, temveč tudi za sociološke in psihološke dejavnike, ki stimulirajo tiste člane kmečkih gospodinjstev, ki se zaposlijo v nekmetijskih dejavnostih, da še naprej živijo v okviru svojega matičnega kmečkega gospodinjstva in seveda tudi prispevajo svoj delež k njegovi večji učinkovitosti.

Mešana kmetija je proizvod razvijajočega se kapitalizma, ki je večal količino presežnega dela predvsem z večanjem števila delavcev in daljšanjem delovnega dne. Čim bolj poceni je bila delovna sila, večji je bil profit kapitalista. Zelo pomemben vir cenene delovne sile so predstavljali majhni kmetje, katerih posestvo ni zagotavljalo preživljanja številnih družinskih članov. Ti so v večini primerov bili pripravljene delati za nižje mezde ne le za to, ker so bili manj oziroma sploh nekvalificirani, temveč tudi zato, ker niso bili prostorsko mobilni kot armada drugih delavcev, ker so bili vezani na dom in zemljo in so bili prisiljeni prevzemati dela, ki so bila čim bližje njihovim domovom. Dejstvo, da so delavci delali na dva konca in da so bili prostorsko razkropljeni po podeželju, je oviralo tudi njihovo povezovanje z drugimi pripadniki delavskega razreda in s tem tudi njihovo politično organiziranje in delovanje. Zato so dostikrat predstavljali cokolozvo razvoju, predvsem v razvoju političnega gibanja delavcev.

Našteti razlogi, ki so lastnike majhnih kmetij silili v dvojno aktivnost, so v večini predelov razvitega industrijskega sveta sicer odpadli, družbeno-ekonomska kategorija mešanih kmetij pa se v glavnem ne zmanjšuje. Nasprotno, v razvitih deželah se je v zadnjih desetih, petnajstih letih celo povečala. Kako pojasniti ta pojav?

Nadvomno še vedno, čeprav v zmanjšanem obsegu, delujejo ekonomski razlogi. Premajhna posest, ki ne more preživljati vse družine, še vedno sili del njenih članov, da si poiščejo zaposlitev zunaj kmetije. To v nekaterih primerih sicer pomeni popolno opustitev kmetovanja, v drugih pa kombinacijo dveh zaposlitev. Tako je na primer za Združene države Amerike v sedemdesetih letih značilno nadaljevanje trenda zmanjševanja skupnega števila kmetij, posebej majhnih. Število majhnih kmetij, katerih gospodar je zaposlen zunaj kmetije, se je skoraj v vsakem letu zmanjšalo. Prav tako se manjša število majhnih kmetij zaradi staranja

gospodarjev (Tauber, 1982: 82). Kljub temu je po podatkih istega avtorja med kmetijami z najnižjim dohodkom od kmetijstva veliko število mešanih kmetij, na katerih čisti dohodek od kmetijstva predstavlja le šestino vsega dohodka. Dohodki iz kmetijskih dejavnosti so po podatkih za 1974. leto večji od dohodkov iz kmetijstva za vse kmetije, katerih letna prodaja kmetijskih proizvodov ne dosega 10.000 US \$. Kombinacija dohodka iz kmetijstva in nekmetijskih dejavnosti je izredno razširjena in šele v skupini, ko dohodek od prodaje kmetijskih proizvodov preseže 20.000 US \$ letno, predstavlja dohodek od kmetijstva najmanj tri četrtine skupnega dohodka družine. Celo v primeru, ko dohodek iz kmetijstva doseže ali preseže 100.000 US \$ letno, predstavlja dohodek od nekmetijskih dejavnosti še vedno 10 odstotkov celotnega družinskega dohodka.

Po nekih drugih podatkih za Združene države Amerike (Fulton & Breastrup, 1982: 70) predstavljajo petino vseh kmetij (477.000 v 1974. letu) "primarne" kmetije, katerih bruto dohodek od prodaje kmetijskih proizvodov je v 1974. letu znašal preko 40.000 dolarjev. Te kmetije so v 1974. letu pokrile 78 odstotkov celotne ameriške kmetijske proizvodnje.

Štiri petine vseh kmetij v ZDA pa spada v kategorijo tistih, ki ustvarjajo in prodajo manj kot 40.000 dolarjev letno. Večina teh družinskih kmetij se vzdržuje z dohodki zunaj kmetijstva. Od 1960. do 1974. leta so ti dohodki naraščali v povprečju za 8 odstotkov letno, kar je zagotavljalo kmečkim družinam finančno varnost, ki ni temeljila na kmetijstvu - nestabilnem tako v pogledu pridelkov kot v pogledu cen. Prav ta sigurnost pa je hkrati povzročala zapuščanje podeželja.

Pravzaprav kar tretjina ameriških kmetij ustvarja s prodajo kmetijskih proizvodov manj kot 2.500 dolarjev letno. Kljub temu je bil v 1978. letu povprečni družinski dohodek na kmetijah nekaj večji od srednjega nacionalnega dohodka 17.640 dolarjev. To so

morda majhni kmetje, vendar to niso več obvezno siromašni ljudje oziroma ljudje z nizkimi dohodki.

Zlasti zadnji podatek opozarja na dejstvo, da so dohodki iz nekmetijskih dejavnosti zanimivi za člane kmečkih gospodinjstev zaradi drugih, ne zgolj ali celo sploh ne zaradi ekonomskih motivov. Na individualnem nivoju gre brez dvoma za primere drugačnih interesov, zaradi katerih se posamezni člani kmečkih družin usposabljujejo za druge poklice in se tudi zaposlujejo v drugih aktivnostih. Mnogi med njimi zaradi tega ne spremenijo kraja bivanja in ostajajo v bolj ali manj tesnih stikih tudi s kmetijstvom. Seveda jim ni težko ostati na deželi tudi zaradi dobrih komunikacijskih povezav z urbaniziranimi območji ali celo zaradi možnosti, da najdejo ustrezno zaposlitev v samem kraju bivanja ali v njegovi neposredni bližini. Ljudi zadržuje na podeželju tudi vedno bolj razvita infrastruktura, ki dohiteva, in v najbolj razvitih deželah celo prehiteva infrastrukturo vsaj siromašnejših predelov velikih mest. Temu se pridružujejo tudi ekološki motivi, ki marsikje že povzročijo priliv mestnih prebivalcev na podeželje, predvsem pa tam zadržujejo matično populacijo. Tako imigracije na podeželje kot odliv prebivalcev podeželja iz kmetijstva v druge dejavnosti pa ne pomenita odtujenosti teh ljudi od kmetijstva, temveč bolj ali manj tesno povezavo, ki se odraža v večanju števila mešanih kmetij.

Dodatni razlogi za takšne trende, vezani na kmečka gospodinjstva, pa so v tem, da celo v industrijsko najbolj razvitih državah še vedno obstajajo razlike med severom in jugom, med bolj in manj razvitimi območji, med ravninskimi in hribovitimi predeli, kar pomeni, da se mnogi člani kmečkih gospodinjstev zaposlujejo zunaj kmetijstva predvsem iz ekonomskih razlogov. Hiter napredek tehnologije kmetijske proizvodnje in nagel razvoj kmetijske mehanizacije pa sta v zadnjih desetih, petnajstih letih povzročila prehajanje kmečkih gospodinjstev v mešana tudi zato, ker si je odvečna delovna sila na kmetiji morala poiskati dohodek drugje.

Znano je, da sodobno opremljeni kmet s tržno usmerjeno proizvodnjo za maksimalni izkoristek tehnične opreme in za polno zaposlitev manjšega števila družinskih članov potrebuje razmeroma velike obdelovalne površine, da je ekonomsko učinkovit. Če jih nima na voljo oziroma jih ne more pridobiti (dobiti v zakup), se nujno začne ukvarjati z dodatnimi dejavnostmi. Zlasti v primerih manjših kmetij bi zgolj ekonomski razlogi nakazovali enostavno opustitev kmetovanja, vendar se to v večini primerov ne zgodi, ker se naštetim razlogom za ohranitev kmetijske proizvodnje pridružino tudi taki, kot so navezanost na zemljo, želja po ohranitvi družinske tradicije in končno tudi nekakšna socialna varnost, ki jo zagotavlja lastništvo zemlje kot možni vir rente oziroma dobro naložen denar.

Kot ilustracijo tezi o stabilnosti oziroma smeri spreminjanja kategorije mešanih kmetij navajamo nekaj primerov, posredovanih na mednarodnem seminarju o mešanih kmetijah, ki ga je organizirala Slovenska akademija znanosti in umetnosti pod vodstvom dr. Staneta Krašovca v juniju 1981. leta.

R. Bollman, predstavnik kanadskega urada za statistiko, razvršča kmetije po številu dni, ki jih kmet (gospodar) porabi za zaposlitev zunaj kmetije, v tri kategorije: (1) sploh ne dela zunaj kmetije, (2) zunaj kmetije je zaposlen od 1 do 228 dni, (3) zunaj kmetije je zaposlen 228 dni ali več. Na osnovi podatkov za leta 1966, 1971 in 1976 avtor ugotavlja, da je število tako opredeljenih kmetij v Kanadi izredno stabilno. Tako se v omenjenih letih število čistih kmetij giblje med 61,5 do 66,4 odstotka; število kmetij, katerih gospodarji delajo zunaj kmetije od 1 do 228 dni letno sega od 21,0 do 27,8 odstotka; število kmetij, katerih gospodarji so zaposleni zunaj kmetije pa sega od 10,7 do 12,9 odstotkov. Hkrati avtor ugotavlja, da je za približno polovico mešanih kmetij v Kanadi značilno, da njihovi lastniki (gospodarji) niso polno zaposleni zunaj kmetije in da hkrati njihovih kmetij ni moč opredeliti kot življenjsko sposobnih (Bollman, 1982: 40).

Italijanska zastopnica Cavazzani ugotavlja, da se v italijanski strokovni in kmetijski javnosti, kot tudi v javni administraciji uveljavlja prepričanje, da so mešane kmetije strukturna značilnost italijanske družbe in ne prehodni pojav. Kot ilustracijo navaja ocene Pieronija iz Urbino univerze, po katerih je na italijanskem jugu od skupnega števila vseh kmetij 63,7 odstotka mešanih kmetij, na severozahodu je mešanih kmetij 44,1 odstotka in v centralnem severovzhodnem delu 40,6 odstotka. Ta ocena temelji na upoštevanju nekmetijskih aktivnosti družine in ne gospodarja. Hkrati pa so oblike integracije kmetijskih dejavnosti z delom v industriji na severu bolj stabilna oblika organiziranosti kmetije kot nezanesljive aktivnosti, ki jih najdemo na kmetijah juga (Cavazzani, 1982: 51).

Po naglem večanju števila mešanih kmetij najbolj izstopa Japonska. V tej deželi tradicija dvojne zaposlitve članov kmečkih gospodinjstev sega daleč v preteklost (sredina 19. stoletja in še dalj nazaj). Po podatkih za leto 1980 je med vsemi kmečkimi gospodinjstvi samo še 13,4 odstotka čistih kmetij in kar 86,6 odstotka mešanih kmetij, medtem ko podatki za leto 1950 izkazujejo še vsakih polovico (Kada, 1981).

za Jugoslavijo velja, da je v družbenem sektorju 16 odstotkov obdelovalnih površin, čista kmetijska posestva jih imajo kakih 28 odstotkov. Večina zemlje, okrog tretjine, pa odpade na gospodinjstva, ki jim je postalo kmetijstvo dopolnilni poklic. Poleg tega imajo kakih 10 odstotkov obdelovalnih površin nekmetje, ostareli ljudje pa približno 14 odstotkov (Dolgoročni program razvoja agroindustrijske proizvodnje, 1982: 5). To sicer niso podatki o številu mešanih kmetij, vendar kljub temu kažejo, da mešane kmetije po številu precej prednjačijo pred čistimi kmetijami. Preden pa takšne podatke ovrednotimo kot neugodne ali ugodne, je potrebno postaviti kriterije (ne)ugodnosti in nato natančno preučiti stanje v posameznih tipih zasebnih kmečkih gospodinjstev kot tudi v družbenem sektorju. Šele na osnovi takšne

analize bo namreč možno ovrednotiti realnost zasvljenih ciljev dolgoročnega razvoja na področju zemljiške strukture in izdelati strategije za njihovo uresničitev.

Prikazani in tudi mnogi drugi podatki o številu mešanih kmečkih gospodinjstev, o njihovem naraščanju ali upadanju niso povsem primerljivi - morda sploh niso primerljivi - zaradi neusklajenih opredelitev tega, kar se v različnih deželah opredeljuje kot mešana kmetija (part-time farm, der landwirtschaftliche Nebenerwerbsbetrieb). Kljub temu pa ugotovljeni trendi in podatki o obstoječem stanju opozarjajo na pomembnost družbenoekonomske kategorije mešanih kmetij. Ne glede na to, ali je njihov odstotek majhen, pa se veča kot na primer v Franciji, ali je relativno visok in se manjša kot na primer v Zvezni republiki Nemčiji, jih takorekoč vse dežele in vsa okolja upoštevajo bodisi kot proizvajalci hrane bodisi kot zadrževalce depopulacije in deagrarnizacije odmaknjenih, hribovitih predelov bodisi kot oboje.

Vendar velja ugotoviti oziroma posebej opozoriti na to, da mešane kmetije niso homogena populacija ter se spreminjajo v času in prostoru. Njihov pojav in njihovo delovanje imata drugačen pomen in drugačno vsebino v industrijsko razvitih kot v manj razvitih deželah, v kapitalističnih in socialističnih družbah. Vzroki njihovega nastajanja in njihove pojavne oblike pa se razlikujejo tudi znotraj posameznih družbenih sistemov. Gre za razlike med hribovitimi in ravninskimi območji, za razlike med primestnimi kmetijami in kmetijami, ki imajo slabe komunikacijske povezave z večjimi središči, kot tudi za razlike, ki so posledica določenih proizvodnih usmeritev (zelenjadarstvo, mleko, meso, jajca ali katerakoli druga specializirana proizvodnja). Med seboj se razlikujejo tudi ljudje, ki kmetijsko proizvodnjo kombinirajo z drugimi viri pridobivanja dohodka. Razlikujejo se po tem, ali kombinirajo kmetovanje z drugimi aktivnostmi predvsem iz ekonomskih razlogov, ali pa jim je kmetovanje samo dodatna aktivnost, od katere ni odvisen njihov ekonomski obstoj, temveč

predstavlja le dodatni dohodek. Celo ta dostikrat ni najbolj pomemben razlog nastajanja mešanih kmetij, saj se kot motivi za kmetovanje kot dodatno aktivnost vse bolj pogosto pojavljajo vrednote podeželskega življenja, ekološka čistost podeželja, delo v prirodi kot aktivnost za sprostitev oziroma aktivni počitek.

1.2. Spreminjanje stališča do delnega kmetovanja

Razlogov za to, da vedno več držav vključuje mešane kmetije v načrtovane razvoja kmetijstva in podeželja, so raznovrstni. Med pomembne nedvomno sodita relativna stabilnost in razširjenost pojava večstranskih aktivnosti kmečkih gospodinjstev. Politika pa jim namenja še posebno pozornost v kriznih obdobjih, to je v obdobjih, ko posamezne dežele ali ves svet pestijo nezaposlenost, prenizka ali previsoka kmetijska produktivnost, ali ko je pridobivanje dohodka iz različnih virov opredeljeno kot možnost pretiranega bogatenja, kar predvsem ni v skladu z osnovnimi družbenimi opredelitvami socialističnih družb. Dodatni razlog za vse večje upoštevanje mešanih kmetij pa je po prepričanju nekaterih (Brun, 1982: 13) tudi v dejstvu, da produktivnost čistih kmetij ni dokazala splošne superiornosti. Na kmetijsko manj ugodnih območjih ni prišlo do tehnološko inventivne kmetijske proizvodnje. Čiste kmetije, ki so dosegle pričakovano stopnjo produktivnosti, pa so se izkazale kot krhke in odvisne od izredno zahtevnih inputov. Hkrati je investicijska vezanost kmetov pomenila izgubo vleksibilnosti in svobode. Nazadnje, vendar ne manj pomembno pa je dejstvo, da je dohodek iz kmetijstva varljiv. V zadnjih letih se dohodek iz kmetijstva preprosto ne povečuje. Tako avtor.

K bolj objektivnemu razumevanju vloge mešanih kmetij pa so veliko prispevali strokovnjaki, ki so za predmet svojega teoretične-

ga in raziskovalnega dela izbrali mešane kmetije ne glede na to, ali so jih preučevali pretežno z ekonomskega, ekološkega, sociološkega, krajinskega ali s kakšnega drugega vidika. Seveda pa daje največ in najbolj objektivne odgovore na vprašanja, ki jih v zvezi z mešanimi kmetijami zastavlja konkretna družbena praksa, večdisciplinski pristop k preučevanju mešanih kmetij ali vsaj povezovanje ugotovitev in izkušenj različnih strok in znanstvenih disciplin v sintetične celote.

Dosedanje, predvsem tuje izkušnje o mešanih kmetijah je moč strniti v ugotovitev, da ima delno kmetovanje dobre in slabe strani. Med slednje gre prištevati dejstvo, da se lastniki zemlje, ki se ukvarjajo tudi z drugo dejavnostjo oz. imajo tudi nekmetijsko zaposlitev, trdno držijo svoje lastnine in s tem dostikrat onemogočajo čiste kmete, da bi razširili svojo posest oziroma svoje obdelovalne površine. To izrazito velja za Japonsko, vendar se očitno kaže kot ovira razvoja kmetijstva tudi v Zvezni republiki Nemčiji in drugih industrijsko visoko razvitih deželah. Zaradi visoke kvalifikacijske usposobljenosti za drugo delo so nosilci dvojne aktivnosti manj zainteresirani za visok dohodek iz kmetijstva in se običajno zadovoljujejo s samooskrbnim kmetovanjem in tako onemogočajo maksimalno izkoriščanje plodnih kmetijskih površin. Ker ima vsaj del mešanih kmetij na voljo izredno malo kmetijske zemlje, je njihova ekonomska učinkovitost tudi v primeru usmerjenega kmetovanja in dobre strojne opremljenosti gospodarstva majhna, tehnična oprema pa ne izkoriščena.

Med slabe strani mešanih kmetij pa velja prišteti še nekatere. Koncept delnega kmetovanja v vsaki družbi vodi do nadaljnjega drobljenja kmetijskih zemljišč, pa čeprav je to zakonsko regulirano. S tem v zvezi se večja število kmečkih (čeprav mešanih) gospodarstev, od katerih vsako potrebuje svoja bivalna in gospodarska poslopja. Posledica: zmanjševanje kmetijskih površin zaradi pozidav, temelječih na potrebah samega kmetijstva. Takšni procesi pa hkrati povzročajo večjo ekološko obremenjenost oko-

lja, katerega dopustnost je posebej vprašljiva v primerih, ko njeni povzročitelji prispevajo relativno majhen delež za dobro vse družbe kot na primer relativno majhen prispevek (zlasti če gre za samooskrbno kmetovanje) k pridelovanju večje količine družbeno potrebne hrane.

Seveda pa strokovnjaki opozarjajo tudi na celo vrsto prednosti oziroma družbene koristnosti delnega kmetovanja. Te niso vezane samo na njihov ekonomski učinek, čeprav ta ni zanemarljiv. Kažejo se v dveh smereh. Prva smer zadeva obdelavo površin, ki so manj ugodne za intenzivno kmetijstvo, katerih obdelovanje oziroma uporaba ne prinaša visokega dohodka (hriboviti predeli, močvirna zemljišča), vendar njihovo obdelovanje kljub temu prispeva k večji proizvodnji hrane in hkrati zagotavlja obdelanost manj ugodnih zemljišč. Druga smer ekonomske učinkovitosti, ki jo najbolj uspešno razvijajo prav gospodarstva z majhnimi obdelovalnimi površinami in minimalno potrebno delovno silo, pa so posebne usmeritve (pridelovanje zelenjave, kislega zelja, rož in sezonskih vrtnin), primerne za primestna območja. Ker je zanje značilno, da imajo majhen delež kmetijskih površin in hkrati nudijo velike možnosti za zaposlovanje zunaj kmetijstva, so mešane kmetije s posebnimi proizvodnimi usmeritvami na takšnih območjih povsem primerna oblika organizacije zasebne kmetijske proizvodnje. Dodatno k temu pa delno kmetovanje zlasti v obdobjih gospodarskih depresij in v manj razvitih območjih zagotavlja prebivalcem dodatni dohodek.

Med neekonomske razloge, s katerimi mnogi utemeljujejo mešane kmetije, pa sodi preprečevanje izpraznjevanja podeželja, zmanjševanje populacijskega in delovnega pritiska na urbana središča, krajinska zaščita podeželja ter obrambni razlogi.

Ker je v mnogih deželah - nesporno to velja za Jugoslavijo - podeželje v dobršni meri že izpraznjeno, je najbrž potrebno izrabi-
ti vse možnosti, da se trend izpraznjevanja zaustavi oziroma ce-

lo obrne, pa čeprav bi bili prvi pripravljeni oditi na podeželje meščani, ne pa tisti, ki so to podeželje zapustili.

Naštete in druge dobre in slabe strani mešanega kmetovanja pa ne veljajo niti v vseh obdobjih, niti v vseh okoljih, temveč prevladujejo zdaj ene zdaj druge, predvsem glede na konkretne zgodovinske, ekonomske in politične okoliščine. Na rezultatih njihove analize je šele možno načrtovati agrarno politiko določene družbe in izdelati strategije njenega uresničevanja. Seveda pa tako cilji agrarne politike kot predvidene poti njihove realizacije ne morejo biti enaki za vsa okolja sicer enotne družbenopolitične skupnosti, še manj pa za vse tipe mešanih kmetij.

Zato ni naključje, da znanstveniki, ki preučujejo pojav delnega kmetovanja, namenjajo posebno pozornost tipologiji mešanih kmetij. Samo z dejstvom, da se eden ali več družinskih članov ukvarja z nekmetijsko dejavnostjo, namreč ni moč pojasniti stopnje ekonomske učinkovitosti mešanih kmetij, še manj pa opredeliti ta zapleten družbeni pojav v njegovem medsebojnem učinkovanju z vsemi drugimi pojavi in vidiki družbenega življenja. Gre za tipe mešanih kmetij, opredeljene na osnovi količine obdelovalnih površin, njihove kvalitete, lege, razdrobljenosti ipd., intenzivnosti ali ekstenzivnosti njihovega obdelovanja, števila družinskih članov, ki so zaposleni zunaj kmetijstva, in števila tistih, ki se ukvarjajo samo s kmetovanjem.

Vse tipologije, ki upoštevajo le enega od kriterijev za razvrščanje mešanih kmetij, so nujno enostranske in hkrati vsiljene določeni družbeni stvarnosti. Čeprav izbrani kriteriji običajno temeljijo na določenih izkušnjah in morda celo na osnovi dejanskih podatkov, so najmanj pomanjkljive, če ne neustrezne. Posamezne lastnosti mešanih kmetijskih gospodinjstev namreč ne nastopajo izolirano, temveč samo v medsebojnem učinkovanju z vsemi drugimi lastnostmi. Tako je na primer usmerjenost mešane kmetije v intenzivno proizvodnjo za trg odvisna od obsega in vrste kmetijskih

površin, od družinske tradicije, od tistih družinskih članov, ki so odgovorni za izbrano proizvodno usmeritev, od bližine odkupovalnega centra in sploh od organizacije odkupa, od družbene pomoči za osnovno investiranje v določeno proizvodnjo, od stališč družinskih članov do kmetovanja, življenja na deželi ipd., vključno s stališči do obstoječe kmetijske politike in z načrti, ki jih imajo bodisi posamezniki bodisi gospodinjstva za svojo prihodnost.

Kljub relativni enostavnosti oblikovanja tipologij mešanih kmetij na osnovi enega, vnaprej določenega kriterija, bi veljalo poskusiti izdelati takšno tipologijo mešanih gospodinjstev, ki bi temeljila na upoštevanju čimvečjega števila relevantnih lastnosti.

Gre za tipologijo, ki bi izrazila in opisala različne socialne in ekonomske situacije ljudi in gospodinjstev, vključenih v kmetijsko proizvodnjo, in ki bi upoštevala mnogoterost dejavnikov konkretne družbene in ekonomske situacije. Takšne, realno obstoječe tipe kmečkih gospodinjstev je možno povezati z razvojnimi procesi in cilji prestrukturiranja kmetijstva zlasti če gre za njihova neskladja z idealnim tipom kmetije v določenem družbeno-političnem prostoru. Pri nas predstavlja idealni tip čista, tržno usmerjena kmetija, ki gapodpira tudi konkretna kmetijska politika.

2.0. RAZISKOVALNI PRISTOP

2.1. O p r e d e l i t e v r a z i s k o v a l n e g a p r o b l e m a i n c i l j i r a z i s k a v e

Raziskava "Mešane kmetije kot dejavnik razvoja kmetijstva in podeželja" predstavlja sicer samo drobec prizadevanj za spoznavanje dejanskega stanja na področju zasebnega kmetijstva, vendar

nudi razmeroma široka empirična izhodišča za načrtovanje razvoja njegovih številnih dimenzij.

Čeprav se v naslovu raziskave pojavljajo le mešane kmetije, to ne pomeni, da so čiste kmetije zanemarjene. Nasprotno, zaradi različnih, običajno empirično nedokumentiranih ocen o pomenu in možnostih nadaljnjega razvoja mešanih kmetij je v celotni raziskavi namenjena posebna pozornost primerjavi obeh tipov družinskih kmetij iz česar bo moč sklepati o dobrih in slabih straneh ene in druge oblike kmetovanja. Celo več, raziskovalni podatki omogočajo izdelavo realne tipologije kmečkih gospodinjstev na osnovi obsega obdelovalnih površin v lasti ali obdelovanju, na osnovi vrste in količine kmetijske proizvodnje ter ocenjenega dohodka, na osnovi števila in družbenostratifikacijske strukture članov čistih in mešanih kmečkih gospodinjstev, pa tudi na osnovi motivov, zaradi katerih se nekateri družinski člani ukvarjajo izključno s kmetovanjem, drugi pa se opredeljujejo za dodatno zaposlitev ali za izključno nekmetijsko zaposlitev zunaj domačega gospodarstva.

Predmet raziskave je torej zasebno kmetijstvo, ki obsega tako čiste kot mešane kmetije. Ker pa raziskava ni usmerjena le na zbiranje objektivnih podatkov o kmečkih gospodarstvih, temveč tudi, če ne že predvsem, na subjekte kmetovanja, se je že na samem začetku pojavilo vprašanje o tem, koga preučevati. Raziskovalna skupina se je tako srečala z vsemi dilemami, s katerimi se ukvarjajo strokovnjaki, ki zbirajo podatke (statistiki) in preučujejo zasebno kmetijstvo (ekonomisti, agrarni ekonomisti, sociologi, socialni geografi in drugi).

Osnova za opredelitev objektivnih podatkov o pogojih zasebnega kmetovanja je nedvomno kmečko gospodarstvo, opredeljeno z obsegom in kvaliteto kmetijskih površin, številom parcel, strojno opremljenostjo, proizvodno usmeritvijo in dohodkom od prodaje kmetijskih proizvodov. Vendar poznavanje samo teh pogojev ne omogoča oblikovanja objektivne slike o možnostih kmetovanja, saj

je treba kmetijo opredeliti tudi po tem, kako je oddaljena od centrov, potrebnih za zadovoljevanje najrazličnejših potreb članov kmečkega gospodinjstva (od sedeža kmetijske zadruga, od telefona in zdravstvenega doma). Poleg tega pa je potrebno upoštevati še vrsto drugih dejavnikov, vezanih na kmečko gospodinjstvo, ki so pomembno povezani z uspešnostjo kmetije. Sem sodi opremljenost gospodinjstva (stanovanjski pogoji, gospodinjstvi stroji), število in struktura članov gospodinjstva kot tudi njihov odnos od kmetovanja, stališča do kmetijske politike in predlogi za njihovo izboljšanje ter načrti za prihodnost.

Kljub temu, da je bilo v raziskavi potrebno evidentirati vse člane kmečkega gospodinjstva in zbrati o njih tudi nekaj osnovnih podatkov, da bi ugotovili, kakšna je struktura čistih in mešanih kmečkih gospodinjstev po starosti, spolu in morebitni zaposlitvi, je bilo raziskavo nujno usmeriti na nosilce kmetijske proizvodnje. Kdo pa so to v kmečkem, zlasti pa v mešanem kmečkem gospodinjstvu? Ali je to lastnik oziroma lastnica posestva ne glede na njegovo dejansko angažiranost na kmetiji? Očitno ne! Večji del raziskave zadeva podatke o gospodarju oz. gospodarici, to je o tistem članu gospodinjstva, ki vodi kmetijo ter organizira in opravlja večino del na kmetiji. Čeprav vodenje in neposredno delo nista nujno povezana, smo ju v operacionalni definiciji gospodarja združili zato, da bi bile tudi kmečke žene opredeljene kot gospodarice v primerih, v katerih žene ne opravljajo le večino del, temveč tudi delo organizirajo in vodijo, zlasti v tistih gospodinjstvih, ko je mož zaposlen zunaj kmetijstva. Posebej smo opozorili na to, da vlogi lastnika in gospodarja nista nujno identični, čeprav je (vodilni) položaj v kmečkem gospodarstvu dostikrat določen zgolj na osnovi lastništva.

Ker pa samo na osnovi opredelitve aktivnosti, stališč in predlogov gospodarja ni moč sklepati o objektivnem mestu, ki ga imajo na kmetiji drugi člani gospodinjstva in o njihovi subjektivni naravnosti tako do izvenkmetijskih dejavnosti kot do življenja na podeželju in do življenja v mestu, smo v del raziskave vklju-

čili poleg gospodarja oz. gospodarice tudi njegovo ženo oziroma njenega moča ter naslednika ali naslednico, če je ta že določen in če je dopolnil 15 let.

V raziskavi pa smo namenili posebno pozornost ženski-gospodinji v kmečkem gospodinjstvu, ki zlasti v primeru, da je mož zaposlen, poleg gospodinjstva prevzema tudi večino bremen kmetovanja.

Iz opredelitve raziskovalnega problema sledi, da v raziskavi zasledujemo dva temeljna cilja.

- a) preučiti stanje na področju zasebnega kmetijstva s posebnim poudarkom na mešanih kmetijah,
- b) opozoriti na uporabnost dobljenih rezultatov in izdelati priporočila za spremembo (izboljšanje) obstoječe prakse.

Osnovna vrednost rezultatov raziskave je v tem, da so po svoji usmerjenosti na preučevanje agrarno-ekonomskih, predvsem pa sociološko-psiholoških obeležij članov zaposlenih kmečkih gospodinjstev in po širini, s katero so preučevane dimenzije zasebnega kmetijstva zajete, prvi te vrste v Sloveniji. Obstoječe trende v zasebnem kmetijstvu in na podeželju bo lažje zaustaviti in morda celo preusmeriti, če bomo ustrezne strategije gradili na poznavanju dejanskega stanja, pa naj gre pri tem bodisi za obstoječo strukturo, bodisi za razpoložljivo delovno silo na kmetijah, bodisi za ocene, stališča in predloge kmetovalcev za izboljšanje položaja kmetijstva v okviru celotne družbene reprodukcije. Zato so rezultati raziskave še posebej uporabni za preučevana območja (občine), v katerih predstavljajo realno osnovo za opredelitev obsega in pomena čistih in mešanih kmetij v okviru gospodarskega in celotnega družbenega razvoja družbenopolitične skupnosti ter za politiko nadaljnjega razvoja zasebnega kmetijstva v okviru planiranja dolgoročnega razvoja. Tako je na primer ljubljanski del študije možno vključiti v sklop raziskave "Ljubljana 2000" in ga konkretno povezati s študijami, ki zadevajo podeželski prostor ljubljanskih občin.

Glavni pomen podatkov raziskave za celotni slovenski prostor pa je v tem, da bodo z dodatnimi analizami:

- omogočili oblikovanje empirične tipologije zasebnih kmečkih gospodinjstev na osnovi večjega števila relevantnih podatkov;
- zagotovili spoznanje zvez (v nekaterih primerih celo vzročno-posledičnih zvez) med različnimi sklopi podatkov kot so na primer podatki o motivih za kmetovanje in uspešnost imetje kot proizvodne enote;
- dopustitli vsaj najbolj grobe posplošitve o zasebnem kmetijstvu v republiki in kot taki utemeljili določene ukrepe na področju kmetijske politike in oblikovanja različnih strategij s ciljem, da se kmetijska proizvodnja čimbolj približa zastavljenim srednjeročnim in dolgoročnim ciljem.

Kot že rečeno, pa raziskava prispeva tudi k spoznavanju vloge in pomena kmečkih žena v razvoju kmetijstva in podeželja tako pri nas kot v mednarodnem merilu. Pri FAO namreč že več let poteka intenzivno preučevanje čistih in mešanih kmetij in zlasti vloge žensk v njihovem okviru. Tako je raziskovalni problem, poznan kot problem večstranske dejavnosti kmečkih gospodinjstev in z njim povezan problem večstranske dejavnosti kmečkih žensk, že dolgo prisoten v mednarodnem raziskovalnem prostoru, v katerem Jugoslavija kljub vrsti pozitivnih izkušenj na tem področju - kot primer naj omenim le veliko število in bogato aktivnost kmečkih žena - doslej raziskovalni ni sodelovala. Ker pa bo posebna konferenca FAO, namenjena prav tej temi, organizirana junija 1983. leta v Ljubljani, so njeni organizatorji, kot tudi jugoslovanski predstavniki v tej organizaciji posebej zainteresirani za rezultate raziskave.

2.2. P o p u l a c i j a r a z i s k a v e i n v z o r e c

Osnovno populacijo raziskave predstavljajo vsa tista gospodinj-

stva v določeni občini, ki imajo najmanj en hektar obdelovalne zemlje. Njihovi spiski so izdelani na Zavodu za statistiko SR Slovenije na osnovi podatkov popisa gospodinjstev 1981. leta. Iz spiska vseh gospodinjstev smo izbrali desetodstotni vzorec tako, da smo prvo gospodinjstvo iz spiska za vsako izbrano občino določili na osnovi tabele slučajnostnih števil, nato pa smo vzeli vsako deseto gospodinjstvo v spisku. Za vsako izbrano gospodinjstvo smo določili tudi rezervo (prvo naslednje gospodinjstvo v spisku). Če je bilo v občini skupno število gospodinjstev, ki imajo najmanj 1 hektar obdelovalne zemlje, manjše od 1000, smo vzorec povečali do približno 100 gospodinjstev. To je namreč število, ki še dopušča različne statistične obdelave podatkov. Takšen izbor zagotavlja reprezentativnost anketnih podatkov za posamezno občino.

Znotraj vsake enote osnovne populacije, to je, znotraj posameznega kmečkega gospodinjstva oziroma gospodarstva pa ločimo: kmečko gospodarstvo; kmečko gospodinjstvo z vsemi njegovimi člani; populacijo treh glavnih oseb na kmetiji: gospodarje oz. gospodarice, njihove žene oz. može, in naslednike ali naslednice; ter populacijo kmečkih gospodinj, ki jih predstavljajo glavne ženske osebe v kmečkem gospodinjstvu ne glede na to, če jim pripadajo vloge gospodaric oz. žena gospodarjev ali ne.

2.3. Tipi kmetij glede na zaposlitve v članov jedra kmečke družine

Slovenija se po razvitosti približuje deželam srednje Evrope. Narodni dohodek na prebivalca je znašal v 1981. letu 3.750 USA dolarjev (pri tečaju 1 dolar = 45 din), v SFRJ pa samo 1970 dolarjev (Statistični godišnjak Jugoslavije, 1982).

Delež kmetijstva v narodnem dohodku republike se vztrajno zmanj-

šuje. Leta 1952 je znašala udeležba še 21,3%, leta 1980 pa samo še 3,7% (Statistični letopis SR Slovenije, 1982). Nenehno se zmanjšuje tudi obseg kmetijskih površin. Ta se je v nekaj desetletjih zmanjšal od 0,25 ha na 0,13 ha na prebivalca (Krašovec, 1982: 18). Realno pa se je kmetijska proizvodnja v zadnjih dvajsetih letih rahlo povečevala (v obdobju 1962-1981 je bila povprečna letna stopnja rasti 1,9%), kar je v prvi vrsti posledica naraščanja pomena živinoreje, medtem ko se je poljedelska proizvodnja zniževala.

Z naraščajočo industrializacijo je povezana močna deagrarnizacija. Kljub majhnemu deležu kmečkega prebivalstva (9%) živi na podeželju 49,7 odstotka prebivalcev Slovenije, kar se odraža v močni dnevni migraciji in tudi v velikem deležu mešanih gospodinjstev (Barbič, 1982). Če pri razvrščanju kmečkih gospodinjstev na čista kmečka in mešana upoštevamo samo zaposlitev gospodarja/moža, gospodarice/žene in naslednika/naslednice, ki je že dopolnil(a) 15 let in bo prevzel(a) kmetijo, se 1.373 anketiranih gospodinjstev v osmih slovenskih občinah združuje v tri skupine.

Prvo skupino sestavlja 28 odstotkov anketiranih kmečkih gospodinjstev, v katerih vsi trije člani - gospodar/mož, gospodarica/žena in naslednik/naslednica, ki smo jih opredelili kot jedro kmečke družine, delajo samo na kmetiji.

Mešana gospodinjstva, kot opredeljujemo tista gospodinjstva, v katerih je vsaj en član zaposlen zunaj kmetije - v našem primeru pridejo v poštev samo omenjeni trije člani - pa delimo v dve vrsti: v tista, v katerih vsaj en član jedra družine dela samo na kmetiji, in tista, v katerih so vsil trije redno zaposleni. Na tej osnovi dobimo še drugo in tretjo skupino kmečkih gospodinjstev.

V drugo skupino - ali mešana gospodinjstva I. tipa sodi 61 odstotkov anketiranih gospodinjstev. Gre za gospodinjstva, v katerih se vsaj en član družinskega jedra ukvarja samo s kmetovanjem oz. ni redno zaposlen. Ob manj strogi opredelitvi jedra dru-

žine, že ob upoštevanju naslednikovega zakonca, bi bil ta odstotek verjetno večji. Izračunali ga bomo v drugi fazi analize. V vsakem primeru pa je najbrž vprašljivo upoštevati naslednikove brate in sestre ter njihove zakonske partnerje, ker je njihova prisotnost v kmečkem gospodinjstvu bodisi le začasna bodisi le sostanovalska, ko gre za v celoti za ločena gospodinjstva, pa čeprav pod isto streho.

Tretjo skupino - ali mešana gospodinjstva II. tipa - pa tvorijo tista gospodinjstva, v katerih so vsi trije člani družinskega jedra redno zaposleni zunaj kmetije. Takšnih gospodinjstev je v anketirani populaciji le 11 odstotkov.

V anketiranih občinah skoraj z dvotretjinsko večino predstavljajo mešana gospodinjstva tipa I.

TABELA 1: Razširjenost posameznih tipov kmetij, določenih na osnovi zaposlitve treh članov jedra kmečke družine znotraj posameznih občin

	člani jedra družine delajo samo na kmetiji	eden, dva člana delata samo na kmetiji	vsi trije člani so zaposleni	Skupaj	
				%	N
Ljubljana Bežigrad	28,7	64,4	6,9	100	(87)
Ljubljana Moste-Polje	37,8	54,4	7,8	100	(90)
Ljubljana šiška	25,2	60,2	14,6	100	(103)
Ljubljana Vič-Rudnik	29,7	61,6	8,7	100	(263)
Grosuplje	21,2	69,0	9,8	100	(255)
Krško	25,4	65,2	9,3	100	(279)
Škofja Loka	30,2	47,3	22,4	100	(205)
Velenje	40,7	54,9	4,4	100	(91)
Skupaj	28,2 (387)	60,7 (834)	11,1 (152)	100	(1373)

3.0. UPORABLJENA LITERATURA

- Barbič, Ana. Kmet-delavec, njegov položaj in vloga v razvoju kmetijstva in podeželja. Teorija in praksa. Ljubljana, 1982, let. XIX, št. 4, str. 514-522
- Brun, A., str. 112-116
- Bollman, R., str. 81-90
- Cavazzani, A., str. 37-44
- Tauber, C., str. 81-90
(1982) v: Krašovec, Stane (urednik). Post-time Farmers and Their Adjustment to Phoriactivity. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1982
- Dolgoročni program razvoja agroindustrijske proizvodnje.
(1982) Komisija zveznih družbenih svetov za vprašanja gospodarske stabilizacije. Ljubljana: Delo, 10. 11. 1982
- Fulton, Tom; Peter Breastrup. Razmišljanja o ameriški poljoprivredi. Pregled. Ambasada Združenih držav Amerike, 1982, št. 219, str. 2-9, 69-70
- Kada, Ryolsei. Part-time Farming in Japan. Referat na Seminarju o mešanih gospodinjstvih, Ljubljana: SAZU, 1981, 22. - 23. junij.
- Krašovec, S. K splošnemu vprašanju kmeta-delavca. Ekonomski zbornik. Ljubljana, 1965, let. VII., str. 3-60

II. GEOGRAFSKI POLOŽAJ, PROMETNA POVEZANOST TER ODDALJENOST CENTRALNIH FUNKCIJ (Drago Kladnik)

1.0. GEOGRAFSKI POLOŽAJ

Slovenske kmetije se po svoji legi ne razlikujejo od kmetij v drugih evropskih državah, bodisi zahodnoevropskih bodisi vzhodnoevropskih. Nekoliko drugačen je položaj kmetij v Sredozemlju. Njihova razmestitev je posledica tisočletnega razvoja ekumene, močno pa so nanjo vplivale tudi srednjeveške kolonizacije s specifičnim sistemom poselitve samotnih kmetij in zaselkov.

Več kmetij skupaj tvori vasi, katerih razvoj je v naših razmerah v največji meri odvisen od reliefnih pogojev. V hribovitih območjih, kjer je pomanjkanje primerne prostora v dnu dolin utesnjevalo razvoj naselij, so najpogostejše gručaste vasi. Le-te so večinoma pomaknjene na rob obdelovalnih kompleksov, v senčne, drugorazredne lege, tako da je bilo možno v ugodnih legah pridelati čim večje količine hrane. Nasploh je bila proizvodnja hrane v preteklosti ena od najpomembnejših postavk življenjskega vsakdana. Borba za preživetje je bila odraz prepletanj mnogih slabih in dobrih letin, polnih lakote in blagostanja. Že omenjene samotne kmetije, zaselki in razložena naselja so pogosta na višje ležečih, prisojnih in praviloma ne prestrmih pobočjih. Pod vplivom mediteranske kulture in tudi zaradi specifičnega gradbenega materiala - kamna, je na Primorskem prevladujoč sredozemski poselitveni tip, za katerega je značilen gručasti tip vasi. Od klasičnega slovenskega tipa gručaste vasi se razlikuje po legi, ker so naselja razmeščena po slemenih. Drugačne so razmere v ravninskih območjih, kjer so se naselja širila ob prometnicah. Nastali so različni tipi obcestnih vasi.

Nadmorska višina slovenskih kmetij je v veliki meri odvisna od konfiguracije ozemlja. Z anketo zbrani podatki odražajo stanje v prou-

čevanih občinah, v katerih pa manjka nižinskih območij (tabela 1).

TABELA 1: Nadmorska višina anketiranih kmetij po občinah

	Beži- grad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Gro- suplje	Krško	Škofja Loka	Vele- nje	Skupaj
do 400 m	98,9	65,6	87,4	57,0	61,6	82,1	14,6	15,4	59,4
401-600 m	1,1	11,1	8,7	8,7	37,6	15,1	39,0	56,0	10,6
601-800 m	0,0	21,1	3,9	3,9	0,8	1,8	31,2	26,4	11,6
nad 800 m	0,0	2,2	0,0	0,0	0,0	1,1	15,1	2,2	3,5
	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N	(87)	(90)	(103)	(263)	(255)	(279)	(205)	(91)	(1373)

Nedvomno dejstvo je, da se pas stalnih naselij razteza do n.v. 1200 m in le sporadično više (kmetija Bukovnik - 1327 m), kar je pravzaprav nizko v primerjavi z razmerami v centralnih Alpah, pa tudi v Dinarskem pogorju.

Za slovensko kmetijstvo je še posebno pomembna ločnica 600 m n.v., nad katero so zakonsko opredeljene hribovske kmetije, za katere velja poseben režim pospeševalnih in olajševalnih ukrepov v kmetijstvu. Med anketiranimi občinami je največji delež tovrstnih kmetij v občinah Ljubljana Moste-Polje, Škofja Loka in Velenje. V škofjeloški občini je tudi 15,1 odstotka kmetij v nadmorski višini preko 800 m.

2.0. PROMETNA POVEZANOST

Prometna povezanost v slovenskem prostoru se je z razmahom avtomobilizma v zadnjih dveh desetletjih znatno izboljšala. S tem v zvezi se je močno izboljšala tudi dostopnost kmetij. Le redki so

še obrati brez možnosti dostopa z modernimi prometnimi sredstvi, kar še posebno velja za toplo letno polovico. Več je težav v zimskem času (tabela 3), ko je možen dostop do kmetije z vsemi vozili le pri 85,5 odstotka, pri 4,3 odstotka kmetijah pa samo peš. V poletnem času pa so slabo dostopne kmetije le v izjemnih primerih (le pri 0,4% gospodarstev je možen samo peš pristop ali pristop z vprego) (tabela 2).

TABELA 2: Dostopnost do kmetije v poletnem obdobju po občinah

	Beži- grad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Gro- suplje	Krško	Škofja Loka	Vele- nje	Sku- paj
Samo peš	0,0	0,0	1,0	0,0	0,0	0,0	1,0	0,0	0,0
Samo z vprego	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,7	0,5	0,0	0,2
S trak- torjem	0,0	0,0	0,0	0,4	2,0	2,5	6,8	1,1	2,0
Z vsemi vozili	100,0	100,0	99,0	99,6	98,0	96,8	91,7	98,9	97,5
N	(87)	(90)	(103)	(263)	(255)	(279)	(205)	(91)	(1373)

TABELA 3: Dostopnost do kmetije v zimskem obdobju po občinah

	Beži- grad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Gro- suplje	Krško	Škofja Loka	Vele- nje	Sku- paj
Samo peš	0,0	2,2	4,9	2,3	0,4	3,9	13,2	7,7	4,4
Samo z vprego	0,0	1,1	0,0	0,8	0,0	3,6	2,4	2,2	1,5
S trak- torjem	0,0	2,2	1,0	2,7	5,1	10,8	25,9	15,4	8,7
Z vsemi vozili	100,0	94,4	94,2	94,3	94,5	81,7	58,5	74,7	85,5
N	(87)	(90)	(103)	(263)	(255)	(279)	(205)	(91)	(1373)

Vpliv nadmorske višine na možnost dostopa, še posebno pozimi, je

jasno izražen v občini Škofja Loka (kar 13,2% kmetij je mogoče doseči le peš), pa tudi v velenjski občini. Na to vplivajo večje množine snežnih padavin in nenazadnje sistem razloženih naselij, ko je vzdrževanje spluženih poti zamudno in drago opravilo.

Onemogočen dostop z modernimi prometnimi sredstvi preprečuje specializirano proizvodnjo oziroma tržno usmeritev kmetij. Samo infrastrukturno ustrezno opremljene kmetije, kamor sodi tudi dostop z vsemi vozili, tudi s tovornimi, omogoča trajnejšo preusmeritev proizvodnje z večjimi tržnimi viški.

Prometna zaprtost zaradi neugodne konfiguracije terena in neprehodnost vsaj v eni smeri povzročata navezanost nekaterih predelov na eno samo bolj ali manj razvito območje. Če pa je tudi edina prometnica v slabem stanju, obenem pa je javni prevoz slabo organiziran, je predel skorajda izoliran. Visoka stopnja samooskrbe pogosto še zmanjšuje potrebe po živahnejših kontaktih, kar deluje nestimulativno na izboljšanje prometne povezanosti. Nepovezanost in onemogočeno dnevno pretakanje delovne sile povzročata, da se mlada generacija v precejšnji meri odseljuje, območje izseljevanja pa postaja kvečjemu cona rekreacije za odseljene. Takšne mrtve cone so še posebno pogoste v območjih večje oddaljenosti od centralnih krajev ter v robnih predelih med posameznimi občinami.

3.0. CENTRALNE FUNKCIJE

Centralne funkcije so v različni oddaljenosti od kmetij. Če vzamemo kot ločnico še primerne oddaljenosti 15 km, ugotavljamo, da so nekatere dejavnosti pretirano oddaljene od cone bivanja in dela slovenskega kmeta, kar v veliki meri otežuje njegovo življenje (tabela 4).

TABELA 4: Oddaljenost kmetij od sedeža nekaterih centralnih funkcij

	Do 1 km	2-3 km	4-5 km	6-7 km	8-9 km	10-14 km	15 in več km	Skupaj
urbano središče	3,1	9,5	13,9	8,7	7,9	17,6	40,4	100,0
trgovina	43,3	32,1	15,6	5,1	1,5	1,7	0,7	100,0
krajevna skupnost	38,8	33,8	15,4	5,5	2,8	2,4	1,2	100,0
temeljna zadružna organizacija	11,4	20,0	17,3	14,3	8,0	15,9	13,1	100,0
kmetijska organizacija temeljna organizacija kooperantov	10,3	19,1	15,3	13,0	8,2	17,3	16,9	100,0
občinsko središče	2,3	7,2	9,5	9,1	7,8	19,8	44,2	100,0
servis za kmetijske stroje	4,4	5,0	6,2	5,8	5,4	16,5	56,7	100,0
PTT	21,2	32,1	21,0	11,1	6,3	6,3	2,0	100,0
telefonska govorilnica	30,1	29,5	18,4	10,3	5,1	5,0	1,7	100,0
zdravstveni dom	13,0	22,0	21,3	16,5	9,4	13,0	3,9	100,0
osnovna šola	26,7	35,2	18,1	8,7	4,3	6,3	0,7	100,0
vrtec	20,4	26,1	17,8	12,7	6,6	10,9	5,5	100,0
knjižnica	15,0	21,2	18,1	13,2	7,6	13,5	11,3	100,0

Tako ima na primer do večjega urbanega središča več kot 15 km 40,4 odstotka, do servisa za kmetijske stroje pa 56,7 odstotkov kmetij. Boljše je stanje na področju kratkoročne oskrbe prebivalstva (trgovina), pa tudi osnovnih družbenih dejavnosti (zdravstveni dom, šola, vrtec, sedež krajevne skupnosti), ki so v neprimerni oddaljenosti pri manj kot 5 odstotkov kmetij. Stanje je povsem v skladu s pričakovanji in teorijo centralnih naselij, ki pravi, da so možnosti za zadovoljevanje kratkoročnih funkcij, ki se koristijo pogosteje, razmeščene bolj na gosto, možnosti za zadovoljevanje dolgoročnih funkcij pa so skoncentrirane v pomembnejših centralnih središčih.

Med preučevanimi občinami so razumljivo najbolj idealno razporejene centralne dejavnosti v ljubljanskih občinah Bežigrad, Moste-Polje in Šiška, medtem ko so razmere v občini Vič-Rudnik znatno manj ugodne. Centralne funkcije so v povprečju najbolj oddaljene za prebivalce grosupeljske in škofjeloške občine, obeh najbolj hribovitih družbenopolitičnih skupnosti.

III. PROIZVODNE ZNAČILNOSTI KMETIJ (Matija Kovačič)

Proizvodne značilnosti anketiranih kmetij bomo prikazali s pomočjo posestne strukture kmetij in nekaterih sprememb v rabi kmetijske zemlje, dalje s pomočjo poprečnega obsega in strukture skupne in tržne proizvodnje na kmetijah in s pomočjo strukture prihodka od kmetijstva, ter s podatki o opremljenosti kmetij. Gre za globalni prikaz proizvodnih karakteristik. Teža tega prikaza bo na primerjalni analizi podatkov med različnimi tipi kmetij.

1.0. VELIKOSTNA STRUKTURA KMETIJ

Podatki, zbrani v tabeli od 1 do 4 potrjujejo, razdrobljenost posestne strukture tudi v preučevanih občinah. V celotni populaciji je več kot polovica kmetij, ki ima manj kot 10 ha skupne površine zemlje, oziroma skoraj četrtnina z manj kot 5 ha skupne površine. Povprečna velikost kmetije je komaj 12,4 ha vse zemlje, od tega odpade 6,6 ha - torej več kot polovica na gozd. V povprečju ima kmetija 5,8 ha kmetijske zemlje. Velikostna struktura med občinami kaže značilne razlike, prav tako tudi povprečna velikost kmetije. Najbolj razdrobljeno posest ima občina Bežigrad, kjer je čez 80 odstotkov kmetij manjših od 10 ha skupne površine ter občina Krško, kjer je delež takih kmetij le malo manjši. V obeh primerih gre za občini, kjer zavzema gozd v strukturi posesti na kmetijah razmeroma majhen delež (glej tabelo 4).

Podobna strukturna razmerja veljajo za površine obdelovalne zemlje in za površino njiv. 54 odstotkov kmetij poseduje manj kot 5 ha obdelovalne zemlje in le 10 odstotkov 10 ha in več. Nadalje velja, da poseduje manj kot 3 ha njiv dobrih 77 odstotkov kmetij in komaj dobre 4 odstotke kmetij več kot 5 ha njiv. Med preučevanimi občinami v tem pogledu ni bistvenih razlik. Nekoliko odstopata v pozitivno smer le občini Vič-Rudnik in Velenje, kar zadeva površino obdelovalne zemlje na kmetijo.

TABELA 1: Kmetije po skupni površini zemlje glede na občino in tip kmetije

	Bežigrad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Grosuplje	Krško	Škofja Loka	Velenje	Skupaj	čista kmetija	mešana kmetija I.	mešana kmetija II.
do 1 ha	-	1,1	1,9	0,8	0,8	0,4	0,5	-	0,7	0,4	0,7	1,5
1 - 3 ha	20,7	7,7	8,8	3,4	4,7	10,0	9,8	1,1	7,6	6,8	7,2	11,0
3 - 5 ha	23,0	15,6	12,6	9,5	13,7	22,9	13,5	12,1	15,2	13,2	14,6	23,8
5 - 7 ha	13,8	5,5	12,6	14,0	16,2	18,5	13,6	11,0	12,5	8,2	13,5	17,1
7 - 10 ha	25,3	14,5	17,4	15,2	13,7	23,8	10,7	13,2	16,6	15,0	17,4	16,4
10 - 15 ha	10,3	27,8	25,3	21,7	21,7	16,1	12,7	19,7	19,0	16,6	21,4	11,8
15 - 20 ha	2,3	11,1	10,7	13,3	20,4	5,7	10,7	13,2	11,7	13,7	11,8	5,9
20 - 30 ha	3,4	10,0	6,8	12,9	16,8	1,8	15,1	13,2	10,5	12,7	9,9	7,9
30 in več ha	1,1	6,7	6,8	9,1	2,0	0,7	13,7	16,5	6,4	13,4	3,5	4,6
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Povprečna velikost ha	7,3	12,6	11,5	14,0	13,0	7,8	12,5	16,1	12,4	14,8	11,5	9,7

TABELA 2: Kmetije po površini obdelovalne zemlje glede na občino in tip kmetije

	Bežigrad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Grosuplje	Krško	Škofja Loka	Velenje	Skupaj	čista kmetija	Mešana kmetija I.	Mešana kmetija II.
do 1 ha	-	2,2	1,9	1,1	1,2	0,7	1,0	1,1	1,1	0,8	0,9	1,8
1 - 3 ha	35,7	21,1	26,2	14,0	27,6	30,9	41,0	12,1	26,8	21,8	25,2	47,5
3 - 5 ha	28,7	29,0	29,2	20,9	24,7	31,6	20,4	30,7	26,0	19,7	29,4	23,7
5 - 7 ha	24,1	19,9	21,3	28,6	20,5	22,2	12,7	17,6	21,1	21,0	22,3	14,5
7 - 9 ha	9,2	15,5	12,6	20,9	17,6	8,9	17,1	22,0	15,6	16,6	11,0	5,3
10 in več ha	2,3	13,3	8,7	14,4	8,2	5,7	7,8	16,5	9,4	19,7	11,1	7,2

TABELA 3: Kmetije po površini njiv glede na občino in tip kmetije

	Bežigrad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Grosuplje	Krško	Škofja Loka	Velenje	Skupaj	Čiste kmetije	Mešane kmetije	Mešane I. kmetije	Mešane II.
brez njiv	1,2	2,3	7,8	2,7	0,4	1,4	11,7	-	3,4	3,4	2,5	8,6	
do 1 ha	21,8	20,0	15,5	14,8	16,9	24,0	42,8	20,9	22,5	21,4	20,7	34,9	
1 - 3 ha	48,2	52,1	47,7	58,1	54,2	57,7	33,2	54,9	51,6	43,4	56,9	42,7	
3 - 5 ha	26,4	17,8	19,4	19,4	15,4	15,4	7,9	18,7	18,3	25,1	16,7	9,9	
5 - 7 ha	1,2	3,3	4,8	4,2	2,7	0,7	3,9	3,3	2,9	4,9	2,0	2,7	
7 - 9 ha	-	1,1	1,9	-	-	0,4	0,5	2,2	0,6	2,0	0,4	-	
10 in več ha	1,2	3,3	2,9	0,8	0,4	0,4	-	-	0,7	0,8	0,6	1,3	

TABELA 4: Kmetije po površini gozda glede na občino in tip kmetije

	Bežigrad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Grosuplje	Krško	Škofja Loka	Velenje	Skupaj	Čiste kmetije	Mešane kmetije	Mešane I. kmetije	Mešane II.
brez gozda	14,1	6,7	3,9	11,4	2,4	8,2	7,3	1,1	7,2	5,9	7,3	9,9	
do 1 ha	20,7	4,4	4,9	7,2	3,9	13,3	4,4	5,5	7,8	7,0	8,0	6,6	
1 - 3 ha	40,3	20,0	20,4	17,9	17,2	34,7	20,5	13,2	23,0	20,9	20,2	32,9	
3 - 5 ha	9,1	18,8	19,4	14,9	18,8	26,5	18,5	20,9	19,2	14,5	21,3	19,7	
5 - 7 ha	6,8	12,3	21,3	12,9	17,6	8,3	9,3	16,5	12,7	13,0	13,2	9,8	
7 - 10 ha	2,4	20,1	9,7	11,4	13,4	6,8	10,3	8,8	10,3	11,3	10,9	5,2	
10 - 15 ha	3,5	4,4	13,6	12,9	15,8	1,4	6,8	9,9	9,5	9,3	10,0	7,2	
15 - 20 ha	1,1	7,8	1,9	4,2	6,3	0,4	7,8	6,6	4,4	6,2	3,7	3,3	
20 - 30 ha	-	2,2	3,9	5,7	1,6	0,4	7,8	8,8	3,6	6,5	2,9	0,7	
nad 30 ha	-	3,3	1,0	1,5	-	-	7,3	8,8	2,3	5,4	0,7	2,6	

Bolj značilne in pomembnejše so strukturne razlike med tipi kmetij. V populaciji osmih preučevanih občin je 28 odstotkov čistih kmetij (vsi člani jedra kmečke družine delajo samo na kmetiji), 61 odstotkov mešanih kmetij I. (najmanj en član jedra družine dela samo na kmetiji) in mešane kmetije II (vsi člani jedra kmečke družine so zaposleni). Pomembna razlika je že v povprečni velikosti kmetije, ki je za čiste kmetije skoraj 15 ha, za mešane kmetije II. pa manj kot 10 ha. Prav tako so značilne razlike v velikostni strukturi. Čim več družinskih članov je zaposlenih zunaj kmetije, tem manj ugodna je velikostna struktura. Tako je pri čistih kmetijah dobrih 19% odstotkov kmetij v velikostnih skupinah do 5 ha, pri mešanih kmetijah II. pa dobrih 36 odstotkov; oziroma dobrih 26 odstotkov v velikosti nad 20 ha pri čistih kmetijah in 12,5 odstotka pri mešanih kmetijah II. Ti podatki brez dvoma kažejo na to, da je velikost ali majhnost posestva eden izmed ključnih spodbujevalcev zaposlovanja zunaj kmetijstva. Gotovo pa to ni edini dejavnik, ki učinkuje v tej smeri, saj je med čistimi kmetijami razmeroma pomemben delež majhnih kmetij in obratno, v mešanih kmetijah II. pa pomemben delež razmeroma velikih kmetij.

Podobna razmerja veljajo tudi za površino gozda. Zanimivo pa je, da te razlike niso tolikšne pri velikostni strukturi njiv. To navaja na zaključek, da mešane kmetije obdelujejo sorazmerno več njiv kot čiste kmetije. Tak zaključek bi bil razumljiv, če upoštevamo, da nekatere smeri živinorejske proizvodnje predstavljajo preveliko delovno obremenitev za take kmetije, kjer so vsi člani družine zaposleni in da zato tam npr. rejo krav opuščajo.

2.0. ZAKAJ KMETJE NE OBDELUJEJO VSE ZEMLJE?

V povprečju anketirane populacije ne obdeluje nekaj svoje zemlje slabih 8 odstotkov kmetij. Med občinami so pomembne razlike v tem smislu, da je več takih kmetij v tistih območjih, kjer je več hribovitega sveta (npr. Moste-Polje 13,2%). Že to dejstvo odkriva ene-

ga od vzrokov. Podrobnejša analiza vzrokov pa je pokazala naslednje:

TABELA 5: Rang pomembnosti vzrokov za opuščanje obdelovanja zemlje pri različnih tipih kmetij (1 - najpomembnejši vzrok)

	čiste kmetije	mešane kmetije I.	mešane kmetije II.	skupaj
- strmina zemljišča - onemogočena raba strojev	4	1	1	1
- bolezen, starost družinskih članov	1	2	7	2
- slaba rodovitnost zemlje	3	4	2	3
- pomanjkanje delovne sile	2	3	5	4
- škoda zaradi divjadi	5	5	3	5
- zaradi zaposlitve	8	7	4	7

(drugi vzroki so praktično brez pomena)

Strmina zemljišč, ki onemogoča rabo strojev, je najpomembnejši vzrok opuščanja, razen pri čistih kmetijah, kjer je kot najpomembnejši vzrok prišla do izraza starost oziroma bolezen - skratka delovna nezmožnost družinskih članov. To dejstvo nesporno kaže, da je med čistimi kmetijami velik delež ostarelih kmetij. Hkrati je delovna nezmožnost družinskih članov drugi najpomembnejši vzrok opuščanja obdelovanja zemlje za kmetije v celoti, pa tudi za mešane kmetije II. tipa. Na tretjem mestu po pomembnosti je kot vzrok opuščanja slaba rodovitnost zemlje, četrti pa pomanjkanje delovne sile, kar je po eni strani povezano z ostarelostjo (drugi vzrok), po drugi strani pa z zaposlitvijo družinskih članov zunaj kmetije. Kot enega pomembnih vzrokov naj omenimo še škodo po divjadi, ki je po tem rangiranju prišla na peto mesto, pri mešanih kmetijah II. pa celo na tretje. Iz teh podatkov lahko zaključujemo, da so v opuščanju predvsem mejna zemljišča (strma, slabo rodovitna)

in da je pomemben vzrok opuščanja tudi pomanjkanje delovne sile, bodisi kot posledica ostarelosti ali zunanje zaposlitve.

3.0. SPREMEMBE V RABI IN OBSEGU KMETIJSKE ZEMLJE

Znano je, da raba in stanje kmetijskih zemljišč na kmetijah ni statično. Struktura rabe in posestna struktura sta podvršeni realni dinamiki. V anketi smo zasledovali nekatere elemente tega spreminjanja in sicer: zatravljanje njiv, preoravanje travnikov, zakup, prodajo in nakup kmetijske zemlje. Podatki o tem, koliko kmetij je bilo udeleženo pri teh spremembah, so zbrani v tabeli 6.

V zadnjih 10 letih je zatravljala njive ena četrtnina kmetij. V povprečju je vsaka od teh kmetij zatravila 1,3 ha njiv; slabih 21 odstotkov vseh kmetij do 2 ha, 5 odstotkov vseh kmetij pa več kot 2 ha. Med občinami so razlike kar pomembne, med posameznimi tipi kmetij pa razlike najbrž niso signifikantne. Preseneča podatek v svoji absolutni razsežnosti, saj iz nesistematičnih opazovanj vemo, da zlasti v hribovitih območjih praktično ni kmetije, ki ne bi zmanjšala ali povsem opustila pridelovanje poljščin. Res pa je, da je začel proces zatravljanja že precej prej kot pred desetimi leti.

Sočasno z zatravljanjem pa je 7,5 odstotkov kmetij s preoravanjem travnikov pridobivalo novo orno zemljo, povprečno 1 ha na vsako teh kmetij. V tem pogledu pomembnejše izstopa samo občina Bežigrad, kjer je skoraj 22 odstotkov takih kmetij, med posameznimi tipi kmetij pa spet ni bistvenih razlik.

Zemljo daje v zakup slabe 3 odstotke kmetij, vsaka od teh povprečno po 2 ha. Razlike med občinami niso pomembne, razen za Velenje, kjer po podatkih ankete nobena kmetija ne daje zemlje v zakup. Na prvi pogled preseneča razlika med čistimi in mešanimi kmetijami. Med čistimi daje zemljo v zakup kar 5,3 odstotka kmetij (najbrž so to

TABELA 6: Spremembe v rabi in obsegu kmetijske zemlje na kmetijah v zadnjih 10 letih glede na občino in tip kmetije

	Bežigrad	Moste- Polje	Siška	Vič- Rudnik	Grosup- lje	Krško	Škofja Loka	Vele- nje	čiste kmetije	mešane kmetije	mešane I. kmetije	mešane II. kmetije	skupaj
ZATRAVILI NJIVE													
nič	82,8	68,9	65,0	81,7	70,6	79,9	66,3	69,2	72,1	74,7	76,3		74,2
do 1 ha	10,3	11,1	15,5	6,5	12,5	15,4	15,6	12,1	10,1	13,4	12,5		12,4
1 - 2 ha	6,9	11,1	14,6	5,7	11,8	3,9	9,8	8,8	9,8	7,9	7,2		8,4
2 - 3 ha	-	6,7	3,9	3,0	3,9	0,4	6,8	5,5	5,2	2,8	3,3		3,5
nad 3 ha	-	2,2	1,0	4,1	1,2	0,4	1,5	4,4	2,8	1,2	0,7		1,5
PREORALI TRAVNIKE													
nič	78,2	90,0	91,3	95,1	91,4	93,2	96,6	95,6	91,8	93,1	92,1		92,6
do 1 ha	10,3	6,7	6,8	2,7	5,9	5,7	2,4	2,2	4,1	4,9	6,6		4,9
1 - 2 ha	8,0	2,2	1,9	1,5	2,0	0,7	0,5	1,1	2,3	1,6	1,3		1,7
2 - 3 ha	2,3	1,1	-	0,4	0,4	0,4	0,5	-	1,3	0,2	-		0,5
nad 3 ha	1,1	-	-	0,4	0,4	-	-	1,1	0,5	0,2	-		0,3
ZEMLJO ODDALI V ZAKUP													
nič	97,7	95,6	97,1	96,2	96,5	97,8	97,1	100,0	94,7	98,2	96,7		97,1
do 1 ha	11,1	3,3	1,0	1,5	0,4	1,1	-	-	1,3	0,8	0,7		0,9
1 - 2 ha	-	1,1	1,0	1,1	1,2	0,4	2,0	-	1,6	0,4	2,6		0,9
2 - 3 ha	1,1	-	1,0	0,8	0,6	0,7	0,5	-	1,3	0,5	-		0,2
nad 3 ha	-	-	-	0,4	1,1	-	0,5	-	1,1	0,1	-		0,9
ZMELJO VZELI V ZAKUP													
nič	51,5	60,0	56,3	62,7	71,0	85,3	83,9	83,5	72,9	69,5	77,5		71,4
do 1 ha	11,5	5,6	15,5	3,8	7,8	6,5	5,9	1,1	4,4	7,6	7,9		6,7
1 - 2 ha	19,5	12,2	9,7	8,4	10,2	3,9	5,9	7,7	8,8	8,9	5,3		8,4
2 - 3 ha	11,5	12,2	9,7	9,5	3,9	1,8	2,4	4,4	7,0	5,6	3,9		5,8
3 - 5 ha	11,5	6,6	5,8	9,5	4,4	1,8	0,5	1,1	4,4	5,5	1,3		4,7
nad 5 ha	4,5	3,4	3,0	6,2	2,8	0,8	1,5	1,1	2,6	2,8	4,0		3,0
KUPILI KMETIJSKO ZEMLJO													
nič	93,9	92,2	91,3	95,4	92,9	92,5	96,1	97,8	94,8	92,3	95,4		93,4
do 1 ha	10,3	4,4	3,9	1,5	4,3	5,0	2,4	1,1	2,8	4,6	2,0		3,8
1 - 2 ha	2,3	-	2,9	1,9	2,0	0,7	1,0	-	1,0	1,6	1,3		1,4
2 - 3 ha	2,3	2,2	-	0,4	-	0,7	-	-	0,5	0,5	0,7		0,5
nad 3 ha	1,1	1,1	1,9	0,8	0,8	1,2	0,5	1,1	0,9	1,0	0,6		0,9
PRODALI KMETIJSKO ZEMLJO													
nič	64,4	74,4	59,2	94,7	94,9	91,8	92,1	86,8	86,4	87,6	88,7		87,3
do 1 ha	17,2	10,0	30,1	3,4	4,7	6,8	4,4	7,7	8,3	7,9	8,6		8,1
1 - 2 ha	8,0	8,9	7,8	1,1	0,4	0,4	2,0	3,3	3,4	2,3	2,0		2,5
2 - 3 ha	5,7	2,2	1,9	-	-	0,7	-	-	0,8	0,8	0,7		0,8
3 - 5 ha	1,1	2,2	-	-	-	0,4	0,5	2,2	0,8	0,4	-		0,5
nad 5 ha	3,4	2,2	1,0	0,8	-	-	1,0	-	0,3	1,0	-		0,6

predvsem ostarele), med mešanimi kmetijami tipa II le 3,3 odstotke, med onimi tipa I pa še manj. Najbrž lahko sklepamo, da mešane kmetije nimajo odveč zemlje in da je prav to glavni vzrok za dodatno zaposlitev njihovih družinskih članov.

Delež kmetij, ki zemljo jemljejo v zakup, je bistveno večji. V celoti jih je 28,6 odstotka in v povprečju najame vsaka od teh 2,3 ha zemlje. V primestnem prostoru je delež takih kmetij pomembno večji (npr. 58,5% v občini Bežigrad), ni pa - proti pričakovanju - pomembnih razlik med tipi kmetij. Tudi velik del mešanih kmetij še najema zemljo, kar priča o njihovih prostih proizvodnih oz. delovnih kapacitetah.

Podobna razmerja veljajo za nakup in prodajo kmetijske zemlje. V zadnjih 10 letih je kupilo zemljo 6,6 odstotka kmetij, poprečno vsaka od teh 1,3 ha. Prodajalo pa je zemljo nekaj več kmetij - 12,3 odstotka v približno enakem obsegu. V pogledu nakupa ni bistvenih razlik niti med občinami niti med tipi kmetij. Prodaja pa je pogostejša v prvih treh ljubljanskih občinah, kjer je močan pritisk urbanizacije. Zanimivo je, da mešane kmetije manj pogosto prodajajo zemljo kot čiste kmetije.

Pripravljenost kmetov, da bi vzeli v obdelovanje neobdelano zemljo je velika in večja pri mešanih kmetijah. V poprečju je na zadevno vprašanje odgovorilo pritrdilno 44 odstotkov anketirancev. Postavljajo pa pri tem nekatere pogoje. Od teh pogojev je prvi po pomembnosti, če bi dobil tako zemljo v dolgoročni zakup, drugi pogoj je, da je taka zemlja dovolj blizu kmetije in tretji, če bi tako zemljo lahko kupil. S strokovno ali materialno močjo pri ureditvi kmetije pa je svojo pripravljenost pogojevalo razmeroma malo (2-7% kmetij).

4.0. OPREMLJENOST KMETIJ

Ta agrarno-strukturni element prikazujemo z deležem kmetij, ki

imajo vprežno živino in pomembnejše stroje za pridelovanje krme. Glede na to, da je živinoreja najpomembnejša proizvodna panoga v vseh občinah, tak pristop ustreza. Pomanjkljiv je morda le za občino Krško, kjer pridelujejo tudi poljščine v znatnem obsegu, vendar zaradi primerljivosti podatkov ni bilo smiselno za to območje vprašalnika posebej prilagoditi. Razen tega predpostavljamo, da sta opremljenost za pridelovanje krme in opremljenost za pridelovanje poljščin v visoki korelaciji, tako da bodo naši podatki zadoščali za oceno opremljenosti kmetij tudi za to občino.

V tabeli 7 so zbrani podatki o deležu kmetij z določeno opremo. Vprežno živino še vedno poseduje dobra četrtina kmetij (22,1% konje, 6,3% vole). So pa tako med občinami kot med tipi kmetij pomembne razlike. Razmeroma veliko je kmetij z vprežno živino v občinah Moste-Polje (39%), Vič-Rudnik (40,3%) in Grosuplje (39%), zelo malo pa v občinah Šiška (16,5%), Škofja Loka (16,1%) in Velenje (14,3%). Prvi hip preseneča podatek za Škofjo Loko in Velenje, kar gre za pretežno hriboviti območji, vendar je znano, da so pri razvoju kmetijstva prav v teh dveh občinah dosegli najboljše uspehe. Pomemben je tudi podatek, da je delež kmetij z vprego največji pri čistih kmetijah (31,5%), pri mešanih tipa II pa razmeroma majhen - komaj 13,9%. Če vemo, da je med čistimi kmetijami veliko ostarelih, katerih lastniki nimajo niti smisla niti ekonomskega interesa za mehanizacijo, postane tako razmerje razumljivo.

Vprežno živino na kmetijah je zamenjal traktor. Mnogo kmetij (11,4% v povprečju, ponekod pa kar četrtina) ima celo dva ali več traktorjev, enega pa preko 60%, tako da je s traktorji opremljeno tri četrtine anketiranih kmetij. So pa med občinami znatne razlike. Ponekod ima traktor čez 80% vseh kmetij (Velenje, Šiška, Bežigrad), v občini Krško pa komaj 60%. Značilno je, da mešane kmetije prednjačijo v opremljenosti s traktorjem pred čistimi kmetijami - iz istega vzroka, kot smo ga omenili v zvezi z vprežno živino.

TABELA 7: Delež kmetij z vprežno živino in pomembnejšimi stroji glede na občino in glede na tip kmetije

	Bežigrad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Gro- suplje	Krško	Skofja Loka	Vele- nje	čiste kmetije	mešane kmetije	mešane I. kmetije	mešane II. kmetije	skupaj
vprežni konji	21,8	31,1	12,6	36,5	31,4	11,5	14,1	7,7	24,0	22,9	13,2		22,1
vprežni voli	1,1	7,8	3,9	3,8	7,5	12,5	2,0	6,6	7,5	6,7	0,7		6,3
en traktor	63,3	58,9	59,2	65,0	57,6	57,7	58,0	64,8					60,2
dva in več traktorjev	20,7	17,8	25,2	11,0	5,9	2,2	12,7	22,0	65,4	75,1	67,8		11,4
traktorska ko- silnica	66,7	30,0	63,1	34,2	12,2	21,9	9,3	14,3	27,4	27,5	19,1		26,5
motorna kosil- nica	32,2	65,6	34,0	62,7	76,9	50,9	75,6	96,7	62,5	64,6	57,2		63,2
obračalnik	85,1	64,4	77,7	68,8	62,4	44,1	50,2	81,3	64,6	50,0	-		62,1
naklad. prikol.	67,8	53,3	68,0	59,7	39,2	21,9	30,7	49,5	48,1	44,4	30,9		43,9
naklad. vile	16,1	10,0	27,2	16,3	6,3	1,8	12,2	31,9	17,8	10,4	8,6		12,3
trosilnik hlev- skega gnoja	42,5	25,6	44,7	32,3	16,5	5,4	17,1	17,6	26,9	21,9	7,9		21,8
trosil.mineral.	26,4	10,0	40,8	14,8	7,5	3,6	11,2	18,7	18,3	12,8	2,6		13,3
sod za gnojevko	48,3	24,4	50,5	16,7	25,5	12,2	20,0	30,8	27,9	23,6	15,1		23,9
molzni stroj	44,8	28,9	46,6	27,4	15,7	9,3	22,0	37,4	32,3	22,9	9,2		24,0
motorna žaga	73,6	76,7	73,8	71,9	80,4	58,8	79,5	81,3	69,5	76,0	66,4		73,1
traktor vitlo	2,3	8,9	7,8	6,1	3,5	-	9,8	23,1	9,6	4,9	3,9		6,1
vprežna orodja	31,0	56,7	35,9	26,6	43,9	52,0	25,4	28,6	43,4	36,7	30,3		37,9

Traktor sam na sebi seveda še ne predstavlja visoke stopnje mehaniziranosti kmetijskih del, pač pa to šele omogoči. Vendar podatki o priključnih strojih ne kažejo tako ugodnega stanja, če izvzamemo kosilnice. Kmetij z motornimi (samohodnimi) ali traktorskimi kosilnicami je celo nekaj več kot opremljenih s traktorjem. Najtežje delo pri spravilu krme je torej pretežno mehanizirano. Razmeroma precej kmetij ima mehanizacijo tudi za obračanje in zgrabljanje krme. Še vedno pa morajo na skoraj polovici kmetij krmo nakladati ročno, kar je tudi težavno in zlasti časovno zahtevno delo, ki angažira večje število oseb. En sam človek tega dela praktično ne more opraviti.

Še manjši delež kmetij ima strojno opremo za gnojenje. Ker pa vemo, da je veliko teh strojev v solastništvu, ocenjujemo, da uporablja te vrste strojev dobra polovica kmetij.

Tudi v pogledu opremljenosti s priključnimi stroji so pomembne razlike med občinami. V pozitivno smer izstopajo ljubljanske občine, zlasti Bežigrad in šiška. Primerjava opremljenosti med tipi kmetij pa pokaže, da nekoliko zaostajajo mešane kmetije tipa II, vendar je tudi med njimi proti pričakovanju visoko število takih, ki imajo vsaj osnovne stroje za spravilo krme.

Kar zadeva stroje za gozdarstvo velja opozoriti, da ima motorno žago že tri četrtine vseh kmetij, najbrž praktično vse, ki se v malo večjem obsegu ukvarjajo z gozdarstvom, čeprav le za potrebe gospodinjstva in kmetije (drva, les za domačo rabo). Pri tem niti med občinami niti med tipi kmetij ni pomembnejših razlik. Opremo za kompletno mehanizirano spravilo lesa pa ima malo kmetij (6,1%), vendar razmeroma več kmetije v hribovitih območjih, kjer gozdarstvo pomeni večji vir dohodka, pomembna pa je tudi razlika med čistimi kmetijami in mešanimi kmetijami tipa I in II. Mnogim od teh čistih kmetij ta oprema gotovo pomeni tudi možnost za pridobivanje dodatnega dohodka (opravljanje uslug pri spravilu lesa).

Kar zadeva vprežna orodja je treba ugotoviti, da jih ima precej več kmetij kot pa jih ima vprežno živino. Ta orodja so pač ostala iz dobe pred uvedbo mehanizacije. Je pa zanimivo, da je tudi delež kmetij s to opremo večji med čistimi kmetijami kot med mešanimi.

Ti podatki pričajo, da je opremljenost kmetije pomembno odvisna od gospodarskega položaja kmetije oziroma od dohodka, ki ga ustvarja. Iz tega razloga tudi mešane kmetije danes - zlasti tip I. - v pogledu opremljenosti praktično ne zaostajajo za čistimi kmetijami, saj so v zadnjih desetih, petnajstih letih lahko prelivale znaten del dohodka iz zaposlitve v investicije v kmetijstvo. Ta denar v strogem podjetniškem smislu ni bil sicer vedno najbolj racionalno naložen, gotovo pa je dal večje gospodarske učinke, kot pa če bi bil porabljen zgolj za osebno potrošnjo.

5.0. OBSEG PROIZVODNJE NA KMETIJAH

Podatki o poprečnem obsegu proizvodnje in prodaje pridelkov, zbrani v tabeli 8, kažejo, da je govedoreja kombinirane proizvodne usmeritve (mleko in meso) prevladujoča proizvodna in hkrati tržna dejavnost v vseh preučevanih občinah, z izjemo občine Krško, kjer je poleg govedoreje pomembna tudi vzreja pujskov za prodajo, pa tudi proizvodnja sadja in grozdja oziroma vina. Poprečno število krav na kmetijo je skromno, saj ne doseže niti 3, poprečna mlečnost okrog 2.500 l na kravo letno, poprečna tržnost mleka okrog 1.500 l na kravo letno. Zamenjava krav je razmeroma počasna - letno se zamenja okrog 1/10 staleža krav. To omogoča prepočasen selekcijski napredek. Vendar so razlike med posameznimi občinami pomembne. Največje poprečje krav na kmetijo ima občina Šiška (4,2 glave), kjer je tudi poprečna mlečnost najvišja (3.000 l na kravo letno), najmanj krav ima občina Krško (2,2 glavi na kmetijo) in obenem tudi najnižjo mlečnost (2.000 l na kravo letno).

TABELA 8: Povprečen obseg skupne in tržne proizvodnje na anketiranih kmetijah glede na občino

	Bežigrad		Moste-Polje		Šiška		Vič-Rudnik		Grosuplje		Krško		Škofja Loka		Velenje		Skupaj	
	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B
število krav	3,5	0,5	3,0	0,5	4,2	0,6	3,3	0,3	2,8	0,3	2,2	0,2	2,4	0,4	3,5	0,3	2,9	0,3
število telet	2,7	0,7	1,0	0,4	2,2	0,5	2,6	0,6	2,2	0,7	1,5	1,0	1,7	0,2	2,8	0,6	2,1	0,6
število plenskih telic	1,1	0,1	0,9	-	1,3	0,2	0,9	0,1	0,6	0,1	0,4	-	0,7	0,1	1,2	0,2	0,8	0,1
število govejih pitancev	2,2	1,3	1,5	1,0	2,1	1,7	3,2	1,2	2,0	1,2	0,4	0,2	1,9	1,0	3,8	1,6	1,8	1,1
število volov	-	-	0,1	-	0,1	-	0,1	-	0,1	-	0,1	-	0,2	-	0,1	-	0,1	0,02
število bikov	-	-	0,1	0,1	0,1	0,1	0,3	0,2	0,1	-	0,1	-	0,4	0,2	0,1	0,1	0,2	0,1
število konj	0,3	-	0,4	-	0,1	-	0,5	-	0,4	-	0,1	-	0,1	-	0,1	-	0,3	0,02
število prašičev nad 3 mesece	2,8	1,2	2,9	1,0	1,0	0,4	1,9	0,4	2,1	0,5	3,1	0,5	1,2	0,3	4,1	0,6	2,3	0,5
število pujskov do treh mesecev	0,2	0,1	0,7	0,3	0,3	-	1,3	0,3	1,2	-	2,9	2,1	0,7	0,4	2,7	1,1	1,3	0,7
število ovac in jagenjkov do 6 mesecev	0,06	-	0,03	-	0,1	0,02	0,09	0,01	0,03	-	0,01	-	0,14	-	0,14	-	0,07	0,01
število kuncev	0,7	-	1,4	0,2	1,5	-	1,5	-	3,1	0,1	1,1	-	0,4	-	2,6	0,5	1,6	0,1
število odrasle perutnine	11,2	0,3	10,2	0,3	11,2	0,1	11,2	-	12,0	-	14,5	-	7,1	-	12,8	-	11,4	0,1
število piščancev	5,6	1,1	8,2	-	8,0	1,0	11,0	1,2	7,2	-	16,6	-	1,8	0,2	7,8	-	9,1	0,4
prireja jajc v sto komadih	18,3	5,8	15,7	3,3	18,9	5,8	16,5	2,0	17,3	0,4	13,9	0,7	9,5	1,1	17,6	1,8	15,4	1,9
prireja mleka v tisočih litrih	8,3	5,4	7,8	4,5	12,5	9,1	8,7	5,2	7,3	4,8	4,4	2,6	6,0	3,2	8,9	3,9	7,4	4,5
pridelek sena v tonah	23,5	0,8	20,5	3,0	24,3	4,0	24,9	5,0	18,4	0,3	9,9	1,2	16,2	1,4	32,9	0,9	19,4	2,1
pridelek žit v sto kg	24,9	0,1	16,7	2,1	21,2	4,3	17,3	3,9	15,8	0,2	22,9	0,5	2,9	-	13,5	-	16,5	1,4
pridelek industrijskih rastlin v sto kg	0,1	-	-	-	0,8	-	0,7	-	0,2	-	0,3	-	-	-	0,1	0,1	0,3	0,2
pridelek zelenjave v sto kg	34,3	30,0	22,2	18,1	3,4	0,5	4,2	0,6	4,2	0,1	4,8	1,4	5,4	2,0	3,5	0,1	7,5	3,8
pridelek okopavin v sto kg	67,9	37,9	58,6	28,1	88,0	48,9	44,8	15,9	51,1	23,3	33,8	2,5	33,4	15,9	99,2	1,7	51,2	18,3
pridelek sadja v sto kg	0,7	-	1,8	-	2,3	0,3	1,6	-	1,6	-	3,1	1,1	2,2	0,1	12,6	0,8	2,8	0,4
pridelek grozdja v sto kg	-	-	-	-	-	-	-	-	0,2	-	10,1	3,0	-	-	0,3	-	-	-
pridelek jagodičja v sto kg	3,8	3,8	0,2	0,1	0,1	-	-	-	-	-	0,5	0,4	-	-	0,1	0,1	0,4	0,3
pridelek vina v hl	-	-	-	-	-	-	-	-	1,5	-	5,9	1,2	-	-	0,5	-	-	-

Legenda: A = skupna proizvodnja,
B = prodaja (tržna proizvodnja)

Dobro petino telet kmetije prodajo, ostalo pa zredijo doma. Znatno večji delež telet prodata občini Krško in Grosuplje (dve tretjini oz. eno tretjino), najmanj pa občini Šiška in nato Velenje, kar se ugodno odraža tudi na strukturo črede (večji delež mlade živine oziroma pitancev).

Reja volov in plemenskih bikov je povsod zanemarljivo majhna, kar velja še bolj za prodajo teh kategorij živine. Podobno velja za konjerejo. V povprečju vsaka tretja kmetija redi po enega konja, kar komaj zadošča za opravljanje nujnih vprežnih del v kmetijstvu in gozdarstvu.

Reja prašičev je namenjena pretežno samooskrbi - samo dobro petino prašičev se proda - razen v občini Krško, kjer je razširjena zreja pujskov za prodajo. Leta 1982 so tako na tem območju prodali poprečno 2,1 pujska.

Reja ovac, kuncev in perutnine je namenjena pretežno samooskrbi kmečkih gospodinjstev. Kmetije prodajo v povprečju okrog 200 komadov jajc na leto, kar je okrog 12 odstotkov skupne proizvodnje, giblje pa se od 2 odstotkov (Grosuplje) do okrog 30 odstotkov (Bežigrad, Šiška). Vendar dohodkovno v povprečju ta tržna proizvodnja malo pomeni.

Podobna ugotovitev velja za pridelovanje žita. V povprečju so kmetije prodale leta 1982 po 140 kg žit, kar je 8,5 odstotkov vse proizvodnje. Povprečni obseg pridelovanja žita (1,650 kg) zadošča komaj potrebam gospodinjstev (za moko in krmo za perutnino).

Proizvodnja industrijskih rastlin na preučevanem območju praktično ni razširjena.

Precej pa se ukvarjajo s pridelovanjem zelenjave za trg. Podatek o povprečju v tem primeru malo pove, saj izrazito izstopata občini Bežigrad in Moste-Polje, kjer dosega pridelek zelenjave količino 3.400 kg oziroma 2.200 kg na kmetijo in čez 80 odstotkov tega pri-

delka je namenjeno prodaji. Pridelovanje okopavin je bolj razširjeno, čeprav so tudi pomembne razlike med občinami (npr. Škofja Loka in Krško okrog 3.400 kg na kmetijo in Šiška okrog 8.800 kg na kmetijo). Tržni pridelek med okopavinami je v teh občinah praktično le krompir. V povprečju vseh anketiranih kmetij dosega tržna proizvodnja okopavin nekaj več kot 1.800 kg, kar je skoraj 36 odstotkov vse proizvodnje, v prvih treh ljubljanskih občinah pa je ta delež znatno večji (nad 50%).

Pridelovanje sadja za trg je pomembno razširjeno le v občinah Krško in Velenje, pridelovanje grozdja oziroma vina pa izključno v občini Krško.

Z vidika obsega skupne in tržne proizvodnje obstajajo med posameznimi tipi kmetij pomembne razlike, kot je razvidno iz tabele 9. Predvsem kaže poudariti, da med čistimi kmetijami in mešanimi kmetijami I. tipa ni pomembnih razlik niti v obsegu skupne proizvodnje niti v obsegu tržnosti. Torej so mešane kmetije tipa I, katerih del članov jedra družine je zaposlen, del pa stalno dela samo na kmetiji, praktično enako pomembni tržni proizvajalci, kot čiste kmetije. Izrazito pa odstopajo mešane kmetije tipa II (teh je v anketirani populaciji le 11%) tako po obsegu proizvodnje, ki dosega v povprečju približno polovico obsega proizvodnje na čistih kmetijah, kakor tudi po obsegu tržnosti, ki je relativno nekoliko nižja od one na čistih kmetijah in mešanih kmetijah I. tipa. Torej ugotovljeni podatki ne potrjujejo zelo razširjene teze, da so mešane kmetije orientirane pretežno v samooskrbno proizvodnjo, saj prodajo npr. skupaj vse zrejene goveje pitance in okrog 40 odstotkov prirejenega mleka. V strukturi proizvodnje pa med tipi kmetij ni pomembnih razlik. Tudi pri mešanih kmetijah tipa II. pomeni govedoreja kombinirane proizvodne usmeritve (mleko in meso) glavno proizvodno dejavnost kmetije.

TABELA 9: Povprečen obseg skupne in tržne proizvodnje po tipih kmetij

	čiste kmetije		mešane kmetije I.		mešane kmetije II.	
	A	B	A	B	A	B
število krav	3,5	0,4	3,0	0,4	1,4	0,1
število telet	2,7	0,6	2,0	0,7	1,0	0,3
število plemenskih telic	0,9	0,1	0,8	0,1	0,4	0,1
število govejih pitancev	2,5	1,5	1,5	0,9	1,2	0,6
število volov	0,1	0,03	0,1	0,01	0,03	0,02
število bikov	0,2	0,1	0,2	0,1	0,1	0,04
število konj	0,3	0,02	0,3	0,03	0,2	-
število prašičev nad 3 mesece	2,4	0,5	2,3	0,5	1,8	0,3
število puskov do 3 mesece	1,7	0,9	1,1	0,5	1,0	0,7
število ovac in jagenjčkov	0,07	-	0,07	-	0,10	0,01
število kuncev	1,0	-	1,5	0,1	3,0	-
število odrasle perutnine	11,5	0,1	11,9	0,03	8,4	0,1
število piščancev	8,5	0,1	9,6	0,5	7,9	0,7
prireja jajc v sto komadih	15,9	2,5	15,8	1,8	11,8	1,1
prireja mleka v tisoč lit.	8,8	5,6	7,3	4,4	4,3	1,9
pridelek sena v tonah	23,6	1,7	19,0	1,8	11,7	4,5
pridelek žit v sto kg	17,9	1,5	16,8	1,5	11,4	0,8
pridelek industrijskih rastlin v sto kg	0,3	-	0,3	0,04	0,1	-
pridelek zelenjave v sto kg	9,0	5,0	7,5	4,0	3,0	0,2
pridelek okopavin v sto kg	63,1	25,0	48,5	16,9	35,9	8,8
pridelek sadja v sto kg	3,5	0,6	2,5	0,4	2,3	0,3
pridelek grozdja v sto kg	2,3	0,9	2,5	0,9	1,7	0,4
pridelek jagodičja v sto kg	0,3	0,2	0,5	0,4	-	-
pridelek vina v hl	1,7	0,3	1,6	0,4	1,4	1,1

5.1. Prihodek od kmetijske dejavnosti

Enako sliko v proizvodni usmeritvi anketiranih kmetij kažejo tudi podatki o strukturi prihodka od prodaje kmetijskih pridelkov. V povprečju izvira skoraj tri četrtine vsega prihodka od govedoreje, več od prodaje živine kot od prodaje mleka, edino v občinah Moste-Polje in Šiška je to razmerje obrnjeno. V občini Velenje pa izbira celo 91 odstotkov prihodka od govedoreje. Prodaja prašičev pomeni pomembnejši vir prihodka le v občini Krško. Prodaja krompirja daje več kot desetino prihodka v treh ljubljanskih občinah in v Grosuplju, prodaja zelenjave pa skoraj petino celotnega prihodka v občinah Moste-Polje in Bežigrad. Podatki v tej tabeli kažejo visok delež prihodka tudi v škofji Loki, vendar se to ne sklada s podatki v prejšnji tabeli. Verjetno gre za sistematično ali slučajno napako bodisi pri zajemanju podatkov bodisi pri vnosu podatkov v računalnik. To bo potrebno razčistiti v naslednji fazi raziskave.

V občini Krško pa daje vinogradništvo dobro petino skupnega prihodka.

TABELA 10: Struktura prihodka od kmetijske dejavnosti po občinah

	Beži- grad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Gro- suplje	Krško	Škofja Loka	Vele- nje	Sku- paj
mleko	26,5	31,0	41,7	38,5	36,1	27,9	25,0	30,5	32,8
goveja živina	28,4	30,0	38,8	45,2	45,5	33,6	42,9	60,8	40,7
prašiči in pujski	3,7	4,2	1,0	1,9	2,6	8,5	1,8	4,1	3,2
konji	-	1,0	0,2	1,1	1,6	1,2	0,2	0,4	0,8
jajca in perutnina	1,8	1,3	2,1	1,5	0,2	0,4	0,5	0,7	1,1
okopavine	12,5	11,2	13,5	7,5	13,5	1,8	8,2	0,9	8,9
zelenjava	19,6	19,4	0,3	0,6	0,2	2,1	21,0	0,4	6,7
grozdje in vino	-	-	-	-	-	20,5	-	-	3,1
sadje in jagodičje	6,9	0,2	0,2	-	-	3,0	0,1	1,2	1,2
žita	0,5	1,3	1,8	2,9	0,2	0,6	-	-	1,1
seno in industrijske rastline	0,1	0,4	0,4	0,8	0,1	0,4	0,3	1,0	0,4
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

TABELA 11: Kmetije po velikosti prihodka od kmetijstva

Skupni prihodek	število kmetij	%
brez prihodka od kmetijstva	166	12,1
do 50 tisoč din	327	23,8
51 - 100 tisoč din	304	22,1
101 - 150 tisoč din	184	13,4
151 - 200 tisoč din	129	9,4
201 - 250 tisoč din	85	6,2
251 - 300 tisoč din	50	3,6
301 - 400 tisoč din	55	4,0
401 - 600 tisoč din	49	3,6
nad 600 tisoč din	24	1,7
Skupaj	1,373	100,0

Podatki v gornji tabeli kažejo pomen dohodka od kmetijske dejavnosti. Več kot 200.000 din skupnega prihodka (kar je okrog 100.000 din dohodka) doseže s prodajo pridelkov komaj slaba petina kmetij (19,1%). In ta dohodek je daleč pod povprečjem osebnih dohodkov zaposlenih v Sloveniji. Če upoštevamo, da je znašal povprečni osebni dohodek leta 1982 din 14.360 mesečno, potem lahko iz gornjih podatkov zaključimo, da je doseglo poprečni dohodek enega zaposlenega komaj kakih 8 odstotkov anketiranih kmetij, dohodek enega zaposlenega s srednjo strokovno izobrazbo pa kakih 5 odstotkov kmetij. Za večino kmetij v Sloveniji je torej nujno, da iščejo dopolnilni vir dohodka zunaj kmetije, če hočejo nekako dohajati rast življenjskega standarda. Omejene možnosti za ustvarjanje dohodka na kmetiji so glavno gibalno razslojevanja kmetij, glavni vzrok za naglo naraščanje števila mešanih kmetij.

kažejo mešane kmetije tipa I celo nekoliko večjo težjo po večkratni obsega proizvodnje kot čiste kmetije. Izrazito manjše razvojne ambicije pa kažejo mešane kmetije tipa II, kar je gotovo pogojeno

TABELA 12: Obseg prihodka* od kmetijstva po tipih kmetij

	čiste kmetije	mešane kmetije I.	mešane kmetije II.
brez prihodka od kmetijstva	14,2	9,5	21,1
do 50 tisoč din	19,6	23,6	35,5
51 - 100 tisoč din	18,1	23,3	26,3
101 - 150 tisoč din	11,1	15,5	7,9
151 - 200 tisoč din	9,8	10,3	3,3
201 - 250 tisoč din	7,5	6,4	2,0
251 - 300 tisoč din	4,9	3,4	2,0
301 - 400 tisoč din	5,2	4,0	1,3
401 - 600 tisoč din	7,0	2,5	0,7
nad 600 tisoč din	2,6	1,7	0,0

*Prihodek od prodaje kmetijskih proizvodov v letu 1981, je bil izračunan na osnovi cen Zavoda za statistiko SRS za isto leto.

Prej opisana slika glede obsega dohodka iz kmetijske dejavnosti je torej med različnimi tipi kmetij bistveno različna. čistih kmetij, ki dosežejo več kot 200.000 din prihodka je 27,2 odstotka, celo nekaj večji (28,3%) je delež takšnih kmetij v mešanih kmetijah I. Izrazito manjši pa je delež (9,3%) takih kmetij v mešanih kmetijah II. Za veliko večino kmetij v tem tipu lahko trdimo, da pridobivanje dohodka ni glavni namen njihovega kmetovanja. V gornjih podatkih preseneča precejšen delež čistih kmetij brez prihodka od kmetijstva. Verjetno gre za ostarele kmetije, ki so praktično brez tržne proizvodnje (pridelki, namenjeni domači porabi, pa po metodologiji te ankete niso zajeti v prihodek). Takih kmetij je po nekaterih parcialnih raziskavah in ocenah v Sloveniji med 10 in 15 odstotkov.

5.2. R a z v o j n e a m b i c i j e k m e t i j

Velik del kmetij kaže interes za povečanje pridelovanja. Kot je razvidno iz podatkov v tabeli 13, je največji interes za povečanje prireje mleka (rejo krav) in to v vseh preučevanih občinah. Temu sledi interes za povečanje pitanja govedi, pa tudi za zrejo plemenskih telic je veliko zanimanje. V prvih treh ljubljanskih občinah in v Velenju je prisotno tudi precejšnje zanimanje za uvajanje oziroma večanje obsega pitanja prašičev. Za druge živinorejske panoge se kmetije skorajda ne zanimajo. Omeniti velja še razmeroma veliko zanimanje za povečanje pridelovanja žita v nekaterih občinah (Velenje, Bežigrad, Moste-Polje), okopavin (v istih občinah) in zelenjave (Bežigrad, Moste-Polje). Za uvajanje in širjenje industrijskih rastlin ni praktični nikjer zanimanja. Samo nekoliko boljše je stanje glede sadja, jagodičja in grozdja. Glede na to, da sta sadjarstvo in vinogradništvo dohodkovno zanimivi panogi, to najbrž pomeni, da so naravne danosti za te vrste proizvodnje že praktično v celoti izrabljene.

Pomembna je ugotovitev, da so razvojne ambicije kmetij bistveno večje v občinah, kjer je že danes kmetijstvo bolj razvito (Moste-Polje, Bežigrad, Velenje). Preseneča majhen delež ambicioznih kmetij v Škofji Loki, za katero je znano, da intenzivno in uspešno dela na pospeševanju razvoja kmetijstva. Ali to pomeni, da so razvojne možnosti praktično izčrpane? Problem bi vsekakor kazalo podrobneje preučiti. Podobno velja za občino Krško.

Velja opozoriti še na to, kako se v tem pogledu obnašajo različni tipi kmetij. Med čistimi kmetijami in mešanimi kmetijami I. tipa glede ambicioznosti praktično ni razlik. Lahko bi rekli celo, da kažejo mešane kmetije tipa I celo nekoliko večjo željo po večanju obsega proizvodnje kot čiste kmetije. Izrazito manjše razvojne ambicije pa kažejo mešane kmetije tipa II, kar je gotovo pogojeno z zemljo.

TABELA 13: Delež kmetij, ki želijo nanovo uvesti ali povečati pridelovanje glede na občino in glede na tip kmetije

	Bežigrad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Grosuplje	Krško	Škofja Loka	Velenje	čiste kmetije	mešane kmetije	mešane I. kmetije	mešane II.	skupaj
rejo krav	41m4	43,3	39,8	22,8	42,4	16,5	17,6	40,7	27,1	32,5	17,8		29,4
rejo telet od 6 mesecev	32,2	30,0	17,5	3,4	14,9	5,4	8,8	28,6	13,7	13,2	10,5		13,0
rejo plemenskih telic	25,3	13,3	22,3	5,3	7,8	1,6	4,4	30,8	9,8	10,1	7,2		9,7
rejo govejih pitancev	31,0	31,1	20,4	21,3	16,1	1,1	9,3	33,0	18,3	16,4	11,2		16,4
rejo konj	1,1	2,2	1,9	6,1	2,0	0,4	-	-	1,0	2,0	3,9		2,0
pitanje prašičev	8,0	7,8	7,8	0,8	2,7	3,2	2,9	8,8	3,6	4,7	0,7		3,9
zrejo pujskov	1,1	3,3	1,0	0,4	-	2,2	0,5	5,5	1,8	1,1	1,3		1,3
rejo ovac	-	1,1	1,0	1,9	0,4	-	1,0	-	0,5	0,6	2,0		0,7
rejo kuncev	2,3	2,2	1,9	0,4	0,8	-	1,0	-	0,5	1,0	0,7		0,8
rejo kokoši	6,9	2,2	2,9	1,9	0,4	1,1	2,0	4,4	1,6	2,3	2,0		2,0
pitanje piščancev	4,6	2,2	2,9	1,1	0,4	-	1,0	5,5	2,3	1,0	2,0		1,5
pridelovanje žit	19,5	14,4	12,6	6,8	11,0	2,9	0,5	16,5	6,5	9,8	3,9		8,2
pridelovanje indu- strijskih rastlin	-	-	1,0	0,4	-	-	-	-	-	0,2	-		0,1
pridelovanje zele- njave	14,9	15,6	4,9	0,8	1,6	0,7	0,5	1,1	3,1	3,5	0,7		3,1
pridelovanje oko- pavin	12,6	8,9	7,8	0,8	5,1	1,4	1,0	11,0	4,4	4,7	1,3		4,2
pridelovanje sadja	-	1,1	3,9	-	0,8	1,1	0,5	-	0,3	0,7	2,6		0,8
pridelovanje grozd- ja	-	-	-	-	-	2,2	-	1,1	0,5	0,6	-		0,5
pridelovanje jago- dičja	-	1,1	-	-	-	0,7	-	-	-	0,4	-		0,2

z dejstvom, da so vsi aktivni člani družine zaposleni zunaj kmetijstva in da gre praviloma za manjše kmetije.

6.0. POVZETEK IN ZAKLJUČKI

Posestna struktura kot ena ključnih proizvodnih značilnosti zasebnega kmetijstva je v preučevanih občinah kot tudi na sploh zelo neugodna. Več kot polovica vseh kmetij ima manj kot 10 ha skupne površine zemlje, oziroma manj kot 5 ha obdelovalne zemlje. Povprečno ima kmetija 5,8 ha kmetijske zemlje. Značilne pa so strukturne razlike med tipi kmetij. Tako je med čistimi kmetijami dobrih 19 odstotkov kmetij v velikostnih skupinah do 5 ha, pri mešanih kmetijah II. (vsi člani jedra družine so zaposleni zunaj kmetije) pa dobrih 36 odstotkov. Podatki kažejo, da je velikost oziroma majhnost posestva eden ključnih spodbujevalcev zaposlovanja zunaj kmetijstva, gotovo pa ne edini.

Neobdelane zemlje na kmetijah je razmeroma malo. Nekaj svoje zemlje ne obdeluje slabih 8 odstotkov kmetij. V opuščanju so predvsem mejna zemljišča. Pomemben vzrok opuščanja pa je tudi pomanjkanje delovne sile, ki je bodisi posledica ostarelosti ali zunanje zaposlitve.

V zadnjem desetletnem obdobju kažejo podatki znatne spremembe v rabi zemlje. V tem obdobju je zatravljala njive četrtna kmetij, vsaka od teh povprečno po 1,3 ha njiv. Pomembna je ugotovitev, da mešane kmetije tipa II v povprečju niso nič bolj intenzivno zatravljale njive kot čiste kmetije.

Podobno je stanje glede oddaje zemlje v zakup. Tudi mešane kmetije nimajo več zemlje odveč. Mešane kmetije manj pogosto prodajajo zemljo in imajo večji interes za to, da bi dobili v zakup še kaj zemlje.

Opremljenost kmetij ne zadovoljuje. Najtežje delo pri spravilu krme je sicer mehanizirano na pretežnem delu kmetij, še vedno pa morajo na skoraj polovici kmetij krmo nakladati ročno. Še slabša pa je opremljenost za druga kmetijska dela (npr. gnojenje). Opremljenost kmetije je pomembno odvisna od gospodarskega položaja kmetije. Iz tega razloga danes tudi mešane kmetije, zlasti tip I. v pogledu opremljenosti praktično ne zaostajajo za čistimi kmetijami, saj so v zadnjem obdobju lahko prelivale znaten del dohodka iz zaposlitve v investicije na kmetiji.

Prevladujoča proizvodna in hkrati tržna dejavnost na kmetijah v preučevanih občinah je govedoreja kombinirane proizvodne usmeritve, z izjemo občine Krško, kjer poleg govedoreje zavzemata pomembno mesto tudi reja prašičev in vinogradništvo. Reja prašičev in pridelovanje žita sta namenjena pretežno potrebam lastnih gospodinjstev. Z vidika povprečnega obsega skupne in tržne proizvodnje med čistimi kmetijami in mešanimi kmetijami tipa I. praktično ni razlik. Mešane kmetije tipa I. so enako pomembni tržni proizvajalci kot čiste kmetije. Izrazito pa odstopajo mešane kmetije tipa II, ki dosegajo v povprečju približno polovico obsega proizvodnje na čistih kmetijah, vendar tudi te namenijo tržišču znaten del svoje proizvodnje, tako da ni mogoče trditi, da so te kmetije orientirane pretežno na samooskrbno pridelovanje.

Tudi podatki o dohodku iz kmetijske dejavnosti kažejo, da v obsegu tržne proizvodnje in o tem v pogledu pridobivanja dohodka s kmetovanjem med čistimi kmetijami in mešanimi kmetijami tipa I. praktično ni razlik, medtem ko za kmetije II. dohodek iz kmetijstva večinoma ni pomemben. Na splošno pa je raven dohodka iz kmetijstva nizka. Povprečni dohodek enega zaposlenega v Sloveniji je doseglo komaj kakih 8 odstotkov anketiranih kmetij. Za večino kmetij v Sloveniji je nujno, da iščejo dopolnilni vir dohodka zunaj kmetije. Omejene možnosti pridobivanja dohodka na kmetiji so, kot kaže, glavno gibalno razslojevanja kmetij.

Velik del kmetij ima interes za povečanje pridelovanja, predvsem

za povečanje reje krav in pitanje goveda, precej tudi za pridelovanje žita. Med čistimi kmetijami in mešanimi kmetijami I. tipa v pogledu razvojnih ambicij praktično ni razlik, izrazito manjše razvojne ambicije pa kažejo mešane kmetije tipa II.

Iz analiziranih podatkov lahko zaključimo, da je majhnost posestva eden ključnih spodbujevalcev zaposlovanja zunaj kmetijstva. Dohodek od kmetijstva je na preko 90 odstotkov kmetij nižji od povprečnega osebnega dohodka zaposlenih v Sloveniji. Za večino slovenskih kmetij je torej nujno, da iščejo dopolnilni dohodek zunaj kmetijstva.

IV. DOPOLNILNE DEJAVNOSTI NA KMETIJI (Drago Kladnik)

Dopolnilne dejavnosti na kmetiji so se razvile kot odnos hotenj po večjem dohodku, pa tudi kot odraz teženj po zadovoljevanju določenih potreb na vasi, bodisi agrarnega bodisi neagrarnega značaja. Zaradi različnih možnosti in različnih potreb je razumljivo, da so med posameznimi slovenskimi pokrajinami v njihovi razširjenosti precejšnje razlike. Dejstvo je, da je povprečni pomen dopolnilnih dejavnosti še vedno razmeroma skromen, saj obsega delež dohodka v strukturi celotnih prihodkov anketirane populacije samo 6,9 odstotka, od tega odpadeta na gozdarstvo skoraj dve tretjini (64,9%).

Kot dejavnike za nastanek in razvoj dopolnilnih dejavnosti lahko opredelimo:

- naravne pogoje
- trg
- razvojno stopnjo produkcijskih sil in sredstev
- tradicijo.
- *domaćina poltoba*

Naravni pogoji so nedvomno osrednjega pomena. Skromne možnosti za poljedelstvo, neurejene socialno posestne razmere in z njimi vezani nizki dohodki iz živinoreje ter neorganizirana prodaja so naravnost silili slovenskega kmeta v hribovitih območjih v iskanje novih virov zaslužka. Kot osrednja dopolnilna dejavnost se je uveljavilo gozdarstvo, ki je v takoimenovanih "gozdnih revirjih" (škofjeloško hribovje, Zgornja Savinjska dolina, Koroška, Notranjska) že povsem zasenčilo pomen kmetijstva. Pomembno vlogo imajo tudi čebelarstvo, nabiralništvo in mlinarstvo, pa tudi domača obrt in ročna dela v veliki meri slonijo na naravnih razmerah, saj se za izdelke uporabljajo skoraj izključno naravni materiali iz določenega okolja.

Drugi faktor, ki je pri vseh dopolnilnih dejavnostih prisoten, je

brez dvoma trg. Medtem ko so naravni pogoji odločilni za formiranje določenih dopolnilnih dejavnosti, so urejeni tržni odnosi pomembni za delovanje sleherne od njih. Z naraščanjem potreb, z razvojem produkcijskih sil in sredstev, je tržišče v novjšem času vzpodbudilo nastanek nekaterih povsem novih, modernih oblik dopolnilnih dejavnosti, kot so prevoznništvo, servisi za kmetijske stroje, različni drugi servisi, usluge s kmetijsko mehanizacijo. Že v polpretekli dobi pa so potrebe podeželja povzročile nastanek obrti, potrebnih kmetijstvu (kovači, kolarji...). Prav tako so se posamezniki začeli ukvarjati s frizerstvom, britjem, šivanjem, krojaštvom in gostinstvom. Ugotavljamo, da tovrstne dejavnosti pod pritiskom specializirane konkurence iz urbanih središč počasi odmirajo. Le starejši občani se še v večji meri poslužujejo njihovih uslug.

Razvojna stopnja produkcijskih sil in sredstev je na podeželju tesno prepletena z naravnimi razmerami in stopnjo tržnosti. Povezava je obojestranska, saj so vse komponente vzajemno soodvisne. Kot samostojni dejavnik dopolnilnih dejavnosti smo ga izdvojili zato, ker menimo, da so se sposobne ukvarjati z nekaterimi dodatnimi dejavnostmi najvišje zahtevnostne stopnje (kmečki turizem, mlinarstvo, oljarstvo) samo kmetije, ki so v tolikšni meri posodobile kmetijsko proizvodnjo, da lahko vlagajo presežek sredstev v dopolnilne dejavnosti in v njih zaposlujejo presežek delovne sile. Najbolj zahtevne oblike dodatnih dejavnosti so torej mogoče samo v pogojih specializiranega, tržno usmerjenega kmetijstva. Delitev dela omogoča dodatno zaposlovanje bodisi moške bodisi ženske delovne sile. Tovrstna dejavnost pogosto predstavlja način direktne tržnosti kmetijskih proizvodov, ko so vse faze od proizvodnje do potrošnje izvršene na kmetiji, kar še dodatno povečuje dohodek.

Mnoge dopolnilne dejavnosti, predvsem tiste, ki bazirajo na obdelavi specifičnih surovin iz avtohtonega okolja, imajo že dolgotrajno tradicijo in se ohranjajo iz roda v rod. Določene kmetije so si zaradi izvajanja tovrstnih opravil pridobile sloves v bliž-

nji in daljnji okolici. Značilna tovrstna oblika je domača obrt, razširjena v različnih pojavnih oblikah v različnih predelih Slovenije. Pri tej dejavnosti je še posebno prišla do izraza intenzivnost in prizadevnost kmečke ženske. Tudi nekatere uslužbe dejavnosti, vezane za normalno delovanje kmetijske infrastrukture, so že davno postale tradicionalistične.

Za dopolnilne dejavnosti so značilni naslednji dejavniki:

- zvrst, delež v strukturi dohodka kmetij
- razporeditev tekom leta, trajnost
- nosilci, spolna struktura.

Podobno kot faktorji so tudi posamezni elementi medsebojno tesno povezani in kot takšni tvorijo njihove poglavitne značilnosti.

Dopolnilne dejavnosti so najrazličnejše. Večina kmetij je usmerjena le v posamezne od njih. V strukturi celotnega prihodka kmetije zavzemajo posamezne dejavnosti zelo različne vrednosti. Še posebno pa so pomembne razlike v stopnji razširjenosti, saj so nekatere v določenih območjih prisotne prav pri vseh kmetijah. Uslužnostne dejavnosti so razporejene v prostoru v smislu centralnih funkcij, zato so tiste, ki služijo širšemu zaledju redkejše in tiste z ožjim zaledjem pogostejše. Vsekakor je vdor tehnologije na podeželje povzročil razvoj povsem novih oblik dopolnilnih dejavnosti.

Nekatere dejavnosti so celoletne brez izrazitih konic (obdelava v lesa, servisi za gospodinjske aparate in avtomobile, prevoznništvo, gostinstvo, šiviljstvo, frizerstvo), druge so celoletne z izrazitimi sezonskimi konicami (mlinarstvo, gozdarstvo, domača obrt, servisi za kmetijske stroje, gradbena dejavnost), tretje pa so izrazito sezonske in okupirajo delovno silo le v času konic (nabiralništvo, kmečki turizem, usluge s kmetijskimi stroji). Letna razporeditev dopolnilnih dejavnosti je lahko v odnosu do proizvodnih konic klasičnega kmetovanja skladna ali pa neskladna. Tako se lahko v času zmanjšanega obsega kmetijskih opravil določene kmetije uspeš-

no ukvarjajo z dopolnilnimi dejavnostmi s sezonskim znašajem (zima - domača obrt), pogosto pa prihaja do največjih obremenitev v dopolnilnih dejavnostih prav v času proizvodnih konic v kmetovanju (kmečki turizem - košnja, žetev). V oklepajih navedena primera sta seveda ekstrema, vendar je večja ali manjša diskordanca prisotna tudi pri večini drugih dejavnosti. Zato je kot že rečeno za uspešno ukvarjanje z višjimi oblikami dodatnih opravil potrebna proizvodna specializacija z visoko stopnjo mehaniziranosti, kar omogoča sproščanje delovne sile. Značilno je namreč, da velika večina dopolnilnih dejavnosti zahteva za svoje delovanje veliko živega dela.

Dopolnilne dejavnosti lahko razčlenimo tudi z ozirom na nosilce oziroma izvajalce. Prevladujejo oblike, ki zahtevajo samo intenzivno vključevanje posameznikov na kmetiji, za določene dejavnosti pa je značilno teamsko delo (domača obrt, gostinstvo). Nekatere dejavnosti so tipična domena moških (gozdarstvo, prevoznništvo, usluge s kmetijskimi stroji, različni servisi), spet druge pa so v večji meri domena žensk (kmečki turizem, šiviljstvo) ali celo otrok (nabiralništvo). Če govorimo o delitvi dela po spolu se moramo seveda vseskozi zavedati določene relativnosti navedenih značilnosti, saj se kmečki človek z veliko mero fleksibilnosti prilagaja tovrstnim potrebam in išče pogoje za dosego čimboljših rezultatov. Zato pogosto še posebno ženske opravljajo na videz strogo moška opravila.

Dosedanje ugotovitve kažejo, da postaja ženska na kmetiji v vse večji meri obremenjena, hkrati s tem pa se povečuje tudi nivo zahtevnosti posameznih opravil, za katera je odgovorna. Vse to zahteva stalno izobraževanje, obenem pa novo vrednotenje njenega delovanja. Doslej je bila žal pogosto avtomatično potisnjena v drugi plan. Njene zadolžitve so bile v sferi gospodinjskih opravil - vzgoja otrok, kuhanje, pranje, ipd., danes pa dobiva poleg te funkcije vse bolj značaj vodilne kmetijske proizvajalke v družini oziroma nosilke in pobudnice dopolnilnih dejavnosti.

TABELA 1: Struktura dohodkov dopolnilnih dejavnosti na kmetiji po občinah

	Beži- grad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Gro- suplje	Krško	škofja Loka	Vele- nje	Skupaj
gozdarstvo	0,0	17,6	94,7	70,2	31,5	18,5	74,4	99,2	64,9
obdelava lesa	0,0	0,2	4,0	4,5	12,6	0,0	3,3	0,2	3,7
mlin	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
nabiranje zelišč, gob	0,0	0,0	0,0	0,0	4,1	0,0	0,1	0,0	0,5
kmečki turizem	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,6	0,0	0,2
čebelarstvo	0,0	0,0	0,0	0,4	3,4	3,7	0,4	0,1	0,8
domača obrt	0,0	0,0	0,0	7,8	8,1	0,0	0,0	0,4	2,5
kmetijstvu sorodne dejavnosti	0,0	0,0	0,0	0,0	3,9	0,0	3,3	0,0	1,6
servis za kmetijske stroje	0,0	0,0	0,0	13,1	5,4	0,0	0,0	0,0	2,9
servis za gospodinjske aparate	0,0	0,0	0,0	0,0	27,7	0,0	0,0	0,0	3,6
avtomobilski servis	0,0	0,0	0,0	0,0	1,3	0,0	0,0	0,0	0,2
gradbena dejavnost	0,0	0,0	0,0	1,2	1,3	5,6	2,2	0,0	1,5
prevoznitvo	72,9	82,2	0,0	2,9	0,7	28,2	11,9	0,0	12,9
usluge s kmetijskimi stroji	6,3	0,0	1,3	0,0	0,0	0,0	0,3	0,0	0,2
obrt, potrebna kmetijstvu	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	38,4	0,0	0,0	2,4
šiviljstvo, krojaštvo	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
brivnica, frizerstvo	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
gostinstvo	20,8	0,0	0,0	0,0	0,0	5,6	4,1	0,1	2,1
drugo	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Skupaj	(87)	(90)	(103)	(263)	(255)	(279)	(205)	(91)	(1373)

Poglejmo si na kratko še poglavitne ugotovitve o stanju dopolnilnih dejavnosti, kakršno izhaja iz podrobne analize anketiranih kmetij v izbranih občinah. Proučili smo predvsem strukturo dohodkov, investicije in pripravljenost uvajati ali razširjati dopolnilne dejavnosti.

Med vsemi dopolnilnimi dejavnostmi ima daleč najpomembnejšo vlogo gozdarstvo, na katerega odpade 64,9 odstotka vseh dohodkov dopolnilnih dejavnosti. Pomen gozdarstva se od občine do občine močno razlikuje. V občini Velenje odpade nanj več kot 99 odstotkov dohodka, v občini Bežigrad pa prodaje lesa sploh nismo registrirali. Druga najpomembnejša oblika je prevoznništvo - dejavnost, ki se je razvila v razmerah sodobne, tehnološko razvite, potrošniške družbe. Je edina dejavnost, katere delež poleg gozdarstva presega 10 odstotkov, v občini Bežigrad 72,9 odstotka in v občini Moste-Polje celo 82,2 odstotka. Med ostalimi dejavnostmi so z več kot 1 odstotek omembe vredne še naslednje v zaporedju od najpomembnejše do najmanj pomembne: obdelava lesa, servisi za gospodinjske aparate, servisi za kmetijske stroje, obrti, potrebne kmetijstvu, gostinstvo, kmetijstvu sorodne dejavnosti in gradbena dejavnost. Značilno je, da v občinah s poudarjeno agrarnim značajem prevladuje širši spekter dopolnilnih dejavnosti. Pomen posameznih oblik je pri njih nadpovprečno izražen. Ugotovitev potrjuje trditev, da v primestnih območjih zamenjujejo dodatne dejavnosti specializirane službe urbanega okolja. Tako je na primer čebelarstvo precej pomembno v občinah Grosuplje in Krško, nabiralništvo v občini Grosuplje, domača obrt in servis za kmetijske stroje pa v občinah Vič-Rudnik in Grosuplje. Takšna razporeditev kaže tudi na potrebe po povečanju sicer skromnega dohodka iz redne kmetijske dejavnosti in drugih virov. Največji delež dohodka iz dodatnih dejavnosti je v občinah Škofja Loka, Vič-Rudnik in Grosuplje.

Najboljši pokazatelj položaja iz perspektivnosti posameznih oblik dopolnilnih dejavnosti v določenih okoljih je razmerje med višino dohodka in vlaganji vanje (tabela 2). Številčne vrednosti je sicer potrebno kritično ovrednotiti, saj nekatere dejavnosti (vezane na

TABELA 2: Razmerje med višino dohodka in vlaganji v dopolnilne dejavnosti na kmetiji po občinah (v %)

	Beži- grad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Gro- suplje	Krško	Škofja Loka	Vele- nje	skupaj
gozdarstvo	-	-	3,2	5,9	4,8	7,6	8,8	0,7	5,3
obdelava lesa	0	33,3	-	-	18,7	0	8,1	-	15,4
mlin	0	0	0	0	0	0	0	0	0
nabiranje zelišč, gob	0	0	0	0	-	0	-	0	-
kmečki turizem	0	0	+	0	0	0	500,0	0	501,7
čebelarstvo	0	0	0	15,0	45,2	69,2	43,2	-	47,5
domača obrt	0	0	0	-	-	0	-	0	-
kmetijstvu sorodne dejavnosti	0	0	0	0	-	0	25,0	0	17,2
servis za kmetijske stroje	0	0	0	-	-	0	0	0	-
servis za gospodinjske aparate	0	0	0	-	0	0	0	0	-
avtomobilski servis	0	0	0	0	-	0	0	0	-
gradbena dejavnost	0	0	0	-	-	9,0	-	0	2,1
prevoznništvo	34,3	6,7	0	-	4,0	60,0	71,7	0	35,1
usluge s kmetijskimi stroji	50,0	0	-	0	0	0	460,6	0	228,8
obrt, potrebna kmetijstvu	0	0	0	0	0	73,2	0	-	62,8
šivilstvo, krojaštvo	0	0	0	0	0	0	0	0	0
brivnica, frizerstvo	0	0	0	0	0	0	0	0	0
gostinstvo	18,2	0	0	0	0	66,7	43,0	0	36,8
drugo	0	0	0	0	0	0	0	0	0

naravne razmere) dajejo precejšen dohodek ob razmeroma skromnih vlaganjih. Opazno je, da doživljajo najintenzivnejši razvoj kmečki turizem, čebelarstvo, usluge s kmetijskimi stroji, prevoznništvo, obrti, potrebne kmetijstvu in gostinstvu, čeprav so nominalno še vedno največje naložbe v gozdarstvu. Vsi znaki - (minus) pomenijo dejavnosti brez slehernih vlaganj, katera bodisi niso potrebna (nabiralništvo), ali pa se njihov pomen počasi zmanjšuje (domača obrt, različni servisi). Med vsemi občinami po intenzivnosti investiranja v dopolnilne dejavnosti izstopajo zlasti naslednje: Škofja Loka (kmečki turizem, usluge s kmetijskimi stroji), Krško (čebelarstvo, prevoznništvo, gostinstvo) in Bežigrad (prevoznništvo, usluge s kmetijskimi stroji).

Potrebno je reči, da je pripravljenost za uvajanje na novo ali razširitev dopolnilnih dejavnosti v proučevani populaciji razmeroma skromna. Le redke so dejavnosti, v katere bi se bilo pripravljeno usmerjati več kot 1 odstotek gospodinjstev. Daleč v ospredju je gozdarstvo (4,2%), še posebno izrazito v občinah Velenje, Škofja Loka, Šiška in Moste-Polje. Pomembnejše zanimanje je še za obdelavo lesa, čebelarstvo, servis za kmetijske stroje in za kmečki turizem. Zanimivo je, da je določen interes prav za vse oblike dopolnilnih dejavnosti. Če problematiko podrobno opredelimo po občinah (izločimo panoge z nad 2% zainteresiranih), ugotovimo, da je povečan interes za obdelavo lesa v občinah Moste-Polje, Šiška in Velenje, za čebelarstvo v občini Šiška, za servise za kmetijske stroje in gospodinjске aparate v občini Škofja Loka, kjer je tudi največ interesentov za uvajanje ali razširitev gradbene dejavnosti, obrti, potrebne kmetijstvu, šiviljstva in krojaštva ter gostinstva. Za obrti, potrebne kmetijstvu je povečano zanimanje tudi v velenjski občini.

Ugotavljamo, da ni globlje zakonitosti med poklicno strukturo kmetij in interesom za razširitev ali uvajanje dopolnilnih dejavnosti na kmetiji. Za določene oblike je opazen povečan interes pri čistih kmetijah (kmečki turizem, kmetijstvu sorodne dejavnosti), spet za druge pri čistih in mešanih II. kmetijah (obdelava lesa, gradbena

TABELA 3: Pripravljenost uvajati ali razširjati dopolnilne dejavnosti na kmetiji po občinah

	Beži- grad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Gro- suplje	Krško	Škofja Loka	Vele- nje	Sku- paj
gozdarstvo	0,0	7,8	6,8	0,4	5,1	0,0	6,8	16,5	4,2
obdelava lesa	0,0	7,8	2,9	0,0	1,6	0,4	1,5	4,4	1,6
mlin	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,0	0,0	0,1
nabiranje zelišč, gob	0,0	0,0	0,0	0,0	2,7	0,0	1,5	0,0	0,7
kmečki turizem	0,0	1,1	0,0	1,1	1,2	0,7	1,5	1,1	0,9
čebelarstvo	0,0	0,0	3,9	1,1	1,2	1,1	1,0	1,1	1,2
domača obrt	0,0	0,0	0,0	1,5	1,7	0,0	1,5	0,0	0,8
kmetijstvu sorodne dejavnosti	1,1	0,0	0,0	0,0	0,8	0,0	0,5	0,0	0,3
servis za kmetijske stroje	0,0	0,0	0,0	0,4	0,4	0,0	5,4	1,1	1,0
servis za gospodinjске arapate	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	4,9	0,0	0,7
avtomobilski servis	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4	0,0	1,0	0,0	0,2
gradbena dejavnost	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4	2,4	0,0	0,4
prevoznništvo	0,0	1,1	0,0	0,0	0,0	0,0	1,0	0,0	0,2
usluge s kmetijskimi stroji	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4	1,0	0,0	0,2
obrt, potrebna kmetijstvu	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4	2,4	2,2	0,6
šiviljstvo, krojaštvo	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2,0	0,0	0,3
brivnica, frizerstvo	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,5	0,0	0,2
gostinstvo	1,1	0,0	1,0	0,0	0,4	0,0	2,4	0,0	0,6
drugo	1,1	1,1	0,0	0,4	0,4	0,4	1,5	0,0	0,6

dejavnost), za tretje samo pri mešanih kmetijah II. (nabiralništvo, mlinarstvo), za četrte pri mešanih kmetijah I. (čebelarstvo, šiviljstvo, prevoznništvo), ipd. V bistvu med posameznimi postavkami ni velikih razlik in je na podlagi tako majhnega vzorca še prezgodaj dajati celovitejše sintetične zaključke. Kaže, da je pri čistih kmetijah večji interes za dejavnosti z dolgoletno tradicijo in poudarjenim agrarnim značajem, povezanim s kmečkim življenjskim ritmom, pri obeh mešanih tipih pa je opazno povečano zanimanje za uslužnostne in storitvene dejavnosti. Pri vseh tipih pa je seveda prisoten interes za razširitev gozdarstva, čeprav je nekoliko poudarjen pri čistih kmetijah.

TABELA 4: Pripravljenost uvajati ali razširjati dopolnilne dejavnosti na kmetiji z ozirom na tip kmetije

	čista kmetija	mešana kmetija I.	mešana kmetija II.	skupaj
gozdarstvo	5,9	3,4	3,9	4,2
obdelava lesa	2,3	1,2	2,0	1,6
mlin	0,0	0,1	0,7	0,1
nabiranje zelišč, gob	0,3	0,6	2,6	0,7
kmečki turizem	1,3	0,8	0,7	0,9
čebelarstvo	0,3	1,8	0,0	1,2
domača obrt	0,8	1,0	0,0	0,8
kmetijstvu sorodne dejavnosti	0,5	0,2	0,0	0,3
servis za kmetijske stroje	1,0	1,1	0,7	1,0
servis za gospodinjske aparate	0,5	0,8	0,7	0,7
avtomobilski servis	0,0	0,4	0,0	0,2
gradbena dejavnost	0,5	0,4	0,7	0,4
prevoznništvo	0,0	0,4	0,0	0,2
usluge s kmetijskimi stroji	0,0	0,4	0,0	0,2
obrt, potrebna kmetijstvu	0,5	0,7	0,0	0,6
šivilstvo, krojaštvo	0,0	0,4	0,0	0,2
gostinstvo	0,0	0,8	0,7	0,6
drugo	0,3	0,5	2,0	0,6

Zanimiva je tudi analiza interesov za uvajanje ali razširitev dopolnilnih dejavnosti z ozirom na spol gospodarja (tabela 5). Rezultati so sicer logična posledica močne patriarhalnosti slovenske družine, ker ženske vodijo (ločiti je potrebno lastninsko pravico od vpliva na kmečko proizvodnjo) kmečka gospodarstva zgolj izjemoma, najpogosteje v primeru moške smrti. Tako so pogosto edine članice gospodinjstva, katero je seveda kot takšno največkrat ostarelo. Kljub omenjenim dejstvom je značilno, da je tudi večina takoimenovanih "ženskih kmetij" pri večini oblik dopolnilnih dejavnosti zainteresiranih za njihovo uvajanje oziroma razširitev.

TABELA 5: Pripravljenost uvajati ali razširjati dopolnilne dejavnosti na kmetiji z ozirom na spol gospodarja

	Gospodar	Gospodarica	Skupaj
gozdarstvo	4,7	2,8	4,2
obdelava lesa	1,6	1,5	1,6
mlin	0,2	0,0	0,1
nabiranje zelišč, gob	0,8	0,5	0,7
kmečki turizem	1,2	0,3	0,9
čebelarstvo	1,3	0,8	1,2
domača obrt	1,0	0,3	0,8
kmetijstvu sorodne dejavnosti	0,3	0,3	0,3
servis za kmetijske stroje	1,1	0,8	1,0
servis za gospodinjske aparate	0,8	0,5	0,7
avtomobilski servis	0,2	0,3	0,2
gradbena dejavnost	0,6	0,0	0,4
prevoznništvo	0,3	0,0	0,2
usluge s kmetijskimi stroji	0,3	0,0	0,2
obrt, potrebna kmetijstvu	0,7	0,3	0,6
šiviljstvo, krojaštvo	0,3	0,3	0,3
brivnica, frizerstvo	0,3	0,0	0,2
gostinstvo	0,8	0,0	0,6
drugo	0,8	0,0	0,6

Zanimanja ni samo pri pretežno moških dejavnostih (gradbeništvo, prevoznništvo, usluge s kmetijskimi stroji) ter pri kolektivnih dejavnostih (gostinstvo, mlinarstvo), kar potrjuje zgoraj navedene strukturne pomanjkljivosti "ženskih" gospodinjstev. Kmetije z moškimi gospodarji kažejo praviloma večji interes za uvajanje dopolnilnih dejavnosti.

Kako pa je z interesi uvajanja ali širitve dopolnilnih dejavnosti z ozirom na starostno strukturo gospodinjstev, si oglejmo v naslednji tabeli. Največje zanimanje smo registrirali pri generacijskih (perspektivnih) in zrelih (pogojno perspektivnih) gospodinjstvih, vendar tudi pri mladem in starajočem tipu ne zaostaja mnogo. Razumljivo je, da so ostarela (neperspektivna) gospodinjstva pri uvajanju dopolnilnih dejavnosti povsem pasivna.

TABELA 6: Načrtovana širitev kmetijstvu sorodnih dejavnosti z ozirom na starostno strukturo gospodinjstev

	Da	Ne	Skupaj
mlado gospodinjstvo	29,4	28,8	28,8
zrelo gospodinjstvo	14,7	12,2	12,3
generacijsko gospodinjstvo	41,2	31,5	31,8
starajoče gospodinjstvo	14,7	18,4	18,3
ostarelo gospodinjstvo	-	8,7	8,5
kombinirano gospodinjstvo	-	0,4	0,4
	100,0	100,0	100,0
N	(35)	(1338)	(1373)

Najvišji dohodek iz kmetijstvu sorodnih dejavnosti imajo v povprečju mlada in generacijska gospodinjstva. Na kmetijah z več kot 150.000 din letnega dohodka v letu 1981 odpade nanje kar 81,3 odstotke vseh gospodinjstev. Pri manj ugodni starostni strukturi je mnogo več gospodinjstev, ki z manjšimi dohodki iz dopolnilnih de-

TABELA 7: Odnos med dohodkom iz kmetijstvu sorodnih dejavnosti in starostno strukturo gospodinjestev

	nima dohodka	do 50.000	50.000 - 100.000	100.000 - 150.000	nad 150.000	skupaj
mlado	76,2	13,7	4,8	1,8	3,5	100,0
gospodinjestvo	27,8	53,1	28,8	22,6	43,8	28,8
zrelo	81,7	10,1	3,6	3,0	1,8	100,0
gospodinjestvo	12,8	10,4	9,1	16,1	9,4	12,3
generacijsko	73,4	14,9	6,0	3,0	2,8	100,0
gospodinjestvo	29,6	39,9	39,4	41,9	37,5	31,8
starajoče	85,7	6,4	6,6	1,6	0,8	100,0
gospodinjestvo	19,9	9,8	21,2	12,9	6,3	18,3
ostarelo	88,0	8,5	0,9	1,7	0,9	100,0
gospodinjestvo	9,5	6,1	1,5	6,5	3,1	8,5
kombinirano	80,0	20,0	-	-	-	100,0
gospodinjestvo	0,4	0,6				0,4
Skupaj	78,7	11,9	4,8	2,3	2,3	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	

javnosti komajda krpajo družinski proračun. Ukvarjanje z dopolnilnimi dejavnostmi predstavlja nujno zlo, medtem ko predstavlja pri nekaterih kmetijah precejšnji blagodat, z možnostmi investiranja presežne vrednosti nazaj v razvoj dopolnilne dejavnosti, v razvoj kmetovanja ali pa celo v dvig osebnega standarda.

To trditev precej jasno kaže naslednja tabela, s katero skušamo prikazati medsebojno soodvisnost med višino dohodka iz kmetovanja in interesom za uvajanje ali razširitev dopolnilnih oziroma kmetijstvu sorodnih dejavnosti. Iz tabele je lepo razvidna naslednja dvojnost: večji ko je dohodek, manjša je dejanska potreba po izvajanju dodatnih dejavnosti. Vendar pa se presežki dohodkov iz kmetijstva vlagajo v donosne, sodobne oblike kmetijstvu sorodnih dejavnosti, kar prinaša nove presežne vrednosti. Drugače je z najbolj revnimi gospodinjstvi. Tu je potreba po dohodku iz dopolnilnih dejavnosti eksistenčna nuja, vendar pomanjkanje investicijskih sredstev zavira razvoj višjih oblik, zato so v veliki meri prisotne dejavnosti, kjer niso potrebna večja sredstva. Pri takšnih dejavnostih pa je pogosto tudi dohodek nezanesljiv. Pregled tabele pokaže, da je največji interes za uvajanje oziroma razširitev dopolnilnih dejavnosti pri srednjih dohodkovnih kategorijah, kjer je ukvarjanje še vedno eksistenčna nuja, obstajajo pa tudi dokaj realne možnosti za njihovo uvajanje. Kasneje kot že rečeno zanimanje upada, pri najvišjih kategorijah pa se v želji po velikih profitih in težnjah po zaposlovanju z mehanizacijo sproščene delovne sile ponovno povečuje.

TABELA 8: Pripravljenost uvajati ali razširjati dopolnilne dejavnosti na kmetiji z ozirom na skupni dohodek iz kmetijstva

	nima dohodka	do 50.000	51.000-100.000	101.000-150.000	151.000-200.000	201.000-250.000	251.000-300.000	301.000-400.000	401.000-600.000	nad 600.000	Skupaj
gozdarstvo	2,4	4,0	2,6	7,6	4,7	3,5	6,0	7,3	2,0	4,2	4,2
obdelava lesa	1,8	0,9	2,3	1,6	0,8	1,2	4,0	0,0	2,0	4,2	1,6
mlin	0,6	0,0	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
nabiranje zelišč, gob	1,2	1,2	0,7	0,5	0,5	0,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,7
kmečki turizem	0,6	0,6	1,3	0,5	0,8	2,4	2,0	0,0	2,0	0,0	0,9
čebelarstvo	1,2	0,9	1,3	1,6	2,3	1,2	0,0	0,0	0,0	0,0	1,2
domača obrt	0,6	0,3	0,7	2,7	0,6	0,0	0,0	0,0	0,0	4,2	0,6
kmetijstvu sorodne dejavnosti	0,60	0,0	0,0	0,5	1,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3
servis za kmetijske stroje	1,2	0,0	1,6	0,5	0,0	2,4	6,0	0,0	0,0	4,2	1,0
servis za gospodinjske aparate	1,2	0,0	1,3	0,5	0,0	1,2	2,0	0,0	0,0	4,2	0,7
avtomobilski servis	0,6	0,0	0,3	0,0	0,0	0,0	2,0	0,0	0,0	0,0	0,2
gradbena dejavnost	0,6	0,6	0,3	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	4,2	0,4
prevoznitvo	0,6	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	4,2	0,2
usluge s kmetijskimi stroji	0,6	0,0	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2,0	0,0	0,2
obrt, potrebna kmetijstvu	1,2	0,0	0,7	0,0	0,0	1,2	2,0	0,0	2,0	4,2	0,6
šiviljstvo, krojaštvo	0,6	0,0	0,3	0,0	0,0	1,2	0,0	0,0	0,0	4,2	0,3
brivnica, frizerstvo	0,6	0,0	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	4,2	0,2
gostinstvo	0,6	0,6	0,7	1,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	4,2	0,6
drugo	0,0	0,6	0,7	1,1	0,8	0,0	0,0	1,8	0,0	0,0	0,6

Skupaj

78,7

V. DRUŽBENO-EKONOMSKA OPREDELITEV GOSPODINJSTEV (Drago Kladnik)

1.0. STAROSTNA STRUKTURA GOSPODINJSTEV

Starostna struktura je eden od najboljših pokazateljev stopnje razvoja določenih območij. Prav tako služi kot odličen indikator v različnih socioekonomskih analizah, saj se v njej odražajo najrazličnejši procesi. Starostno strukturo lahko ugotovljamo za posamezne družinske člane, pa tudi za gospodinjstva kot skupek najožje povezanih posameznikov. Mnenja smo, da je še posebno reprezentativna starostna struktura gospodinjstev, zato smo jo v pričujoči študiji podrobneje proučili. Odločili smo se za naslednjo tipološko klasifikacijo, slonečo na starostnih kontingentih 0-19, 20-60 ter 60 let in več ter na njihovem medsebojnem prepletanju:

- mlado gospodinjstvo (0 - 19 let in 20 - 60 let)
- zrelo gospodinjstvo (20 - 60 let)
- generacijsko gospodinjstvo (0 - 19 let, 20 - 60 let in nad 60 let)
- starajoče se gospodinjstvo (20 - 60 let in nad 60 let)
- ostarelo gospodinjstvo (nad 60 let)
- kombinirano gospodinjstvo (0 - 19 let in nad 60 let).

V proučevani populaciji je največ generacijskih (31,8%) in mladih gospodinjstev (28,8%), katera lahko opredelimo kot perspektivna. 12,3 odstotka oziroma 18,3 odstotka je pogojno perspektivnih, zrelih in starajočih gospodinjstev. V tip pogojno perspektivnih sodijo tudi maloštevilčna kombinirana gospodinjstva (0,4%). Neperspektivnih, ostarelih gospodinjstev je sicer na videz skromen delež (8,5%), vendar pa je v tej grupi pogosto problematično nasledstvo.

Med obravnavanimi občinami so v starostni strukturi gospodinjstev precejšnje razlike. Še posebno v ljubljanskih občinah je izrazit nadpovprečno visok delež ostarelih gospodinjstev (Šiška 14,6%, Moste-Polje 10,0%), kar priča, da so se mlajše družine v Ljubljani in okolici v veliki meri poklicno prestrojile. Najmanjši, 4,4% oziroma 5,4% je delež ustreznih gospodinjstev v velenjski in škofjeloški občini. V ljubljanskih občinah, z izjemo Vič-Rudnik, sta nekoliko nižja tudi deleža obeh perspektivnih tipov: mladih in generacijskih gospodinjstev, vendar delež obeh skupaj še vedno povsod presega polovico; v obeh občinah z najbolj ugodno starostno strukturo, Velenju ter Škofji Loki pa sta deleža perspektivnih gospodinjstev še precej višja - 77,5% in 67,8%.

V nasprotju s pričakovanji so rezultati ugotavljanja soodvisnosti med starostno strukturo gospodinjstev in nadmorsko višino bivališča. Rezultati mnogih študij kažejo, da je v hribovitih, odmaknjenih območjih praviloma prisotna močna depopulacija, ki je vzrok za ostarevanje prebivalstva. Izbor proučevanih občin brez dvoma kaže, da za celotno republiko ne more biti reprezentativen. Zanimivo je, da je najvišji delež perspektivnih, mladih in generacijskih gospodinjstev v pasu nad 600 m n.v. (68,1%), najnižji pa na kmetijah pod 400 m n.v. (57,2%), medtem ko je pri deležih ostarelih gospodinjstev obratna situacija: največ jih je v pasu do 400 m n.v. (10,3%), najmanj pa v višinah nad 600 m (5,8%).

Največ ostarelih gospodinjstev ima enega ali dva družinska člana (41,0%, oziroma 55,6%), med ostalimi starostnimi kategorijami pa je tudi precej veččlanskih družin. Družine so še posebno številne pri generacijskih gospodinjstvih, kjer so prisotne vse generacije. Tako je med generacijskimi gospodinjstvi 11,7% takšnih z 8 in več družinskimi člani. Dejstvo pa je, da se kmečke družine vse bolj manjšajo in štejejo danes največkrat štiri ali pet članov, nekaj redkejše pa so takšne s tremi ali šestimi člani.

TABELA 1a: Starostna struktura gospodinjstev znotraj posameznih tipov kmetij

	čista kmetija	mešana kmetija	mešana kmetija I.	mešana kmetija II.	skupaj
mlado gospodinjstvo	20,7	30,6	39,5		28,8
zrelo gospodinjstvo	14,0	11,5	12,3		12,3
generacijsko gospodinjstvo	25,1	33,2	40,8		31,8
starajoče gospodinjstvo	19,4	20,0	5,9		18,3
ostarelo gospodinjstvo	20,4	4,4	0,7		8,5
kombinirano gospodinjstvo	0,5	0,2	0,7		0,4
	100,0	100,0	100,0		100,0
N	(387)	(834)	(152)		(1373)

TABELA 1b: Delež posameznih tipov kmetij znotraj posameznih starostnih skupin gospodinjstev

	mlado gospodinjstvo	zrelo gospodinjstvo	generacijsko gospodinj.	starajoče gospodinjstvo	ostarelo gospodinjstvo	kombinirano gospodinjstvo
čista kmetija	20,3	32,0	22,2	29,9	67,5	40,0
mešana kmetija I.	64,6	56,8	63,5	66,5	31,6	40,0
mešana kmetija II.	15,2	11,2	14,2	3,6	0,9	20,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Poglejmo še odnos med starostno in poklicno strukturo gospodinjstev, kar je pravzaprav naša osnovna naloga. Poudariti je potrebno, da je poklicna klasifikacija groba, izvedena na osnovi morebitnih rednih zaposlitev oziroma dela doma poglavitnih nosilcev

kmetijske proizvodnje: gospodarja(ice), žene(moža) in naslednika (tabela 1). Soodvisnost med obema strukturama je simptomatična in pogojuje mnoge ugotovitve, ki so sestavni del raziskave.

V kategoriji čistih kmetij je v primerjavi z ostalima grupama mešanih kmetij daleč največji delež ostarelih gospodinjestev (20,4 %) ali drugače; med ostarelimi gospodinjestvi jih je kar 67,5% v grupi čistih kmetij. Tudi delež starajočih gospodinjestev je pri čistih kmetijah in mešanih I. tipa nadpovprečno visok, zato pa je pri čistih kmetijah precej manj perspektivnih, mladih in generacijskih gospodinjestev (skupaj 45,8%).

Navedeni odnosi kažejo, da se starostna struktura čistega kmečkega prebivalstva slabša v takšni meri, da nas lahko razvoj v prihodnosti resno skrbi. Mladi se preusmerjajo v nekmečke poklice in si iščejo redno zaposlitev, kar povzroča nastanek mešanih kmetij. V odnosih v zemljiškem fondu ima ta proces različne, vendar pretežno negativne posledice.

2.0. ZAPOSLENOST

S procesom industrializacije so se pojavile potrebe po zaposlovanju delovne sile v večjem obsegu. Ker urbane sredine niso razpolagale z zadostnim delovnim kontingentom, obenem pa je dobivala industrija vse bolj disperzen značaj, so se odprle možnosti za zaposlovanje delovne sile s podeželja, kar je povzročilo nastanek mešanih delavsko-kmečkih gospodinjestev. Delovna mesta so bila na voljo tudi v terciarnem in kvartarnem sektorju, kar je še povečalo deagrarizacijo.

Danes so na podeželju mešane kmetije prevladujoče, čeprav se njihov delež v določenih območjih spreminja. Čiste kmetije so v vse večji defenzivi in le redke od njih so uspele s tržno usmeritvijo preseči pasivnost avtarkične, polikulturne proizvodnje.

TABELA 2: Zaposlenost posameznih družinskih članov po občinah

		Bežigrad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Gro- suplje	Krško	Škofja Loka	Velenje	Skupaj	
gospodar(ica)	ni zaposlen	51,7	63,2	49,5	54,4	47,1	54,1	41,0	64,7	708	51,6
	bil je zaposlen	32,2	21,1	26,2	17,5	18,4	15,4	18,5	23,1	269	19,6
	je zaposlen	16,1	16,7	24,3	28,1	34,5	30,5	40,5	13,2	396	28,8
mož - žena	ni zaposlen	42,3	61,9	50,0	61,1	61,1	67,3	53,4	57,1	611	58,9
	bil je zaposlen	19,7	6,3	27,0	12,6	14,3	13,7	12,6	19,5	154	14,9
	je zaposlen	38,0	31,8	23,0	26,3	24,6	19,0	33,8	23,4	272	26,2
starši	ni zaposlen	78,3	85,7	96,7	90,4	93,2	85,7	90,3	89,5	364	89,2
	bil je zaposlen	21,7	10,7	3,3	7,6	4,1	11,7	9,7	7,9	36	8,8
	je zaposlen	-	3,6	-	3,0	2,7	2,6	-	2,6	8	2,0
bratje, sestre	ni zaposlen	33,3	73,3	53,3	56,0	50,0	33,3	55,2	52,9	86	49,7
	bil je zaposlen	11,1	13,3	13,3	16,0	16,7	17,9	3,4	5,9	22	12,7
	je zaposlen	55,6	13,3	33,3	28,0	33,3	48,7	41,4	41,2	65	37,6
otroci in njihovi zakonski drugi	ni zaposlen	58,3	57,3	56,5	62,3	57,6	59,4	66,1	70,4	1536	61,1
	bil je zaposlen	2,6	0,7	2,2	1,9	2,0	1,3	1,8	3,1	47	1,9
	je zaposlen	39,1	42,0	41,4	35,8	40,4	39,3	32,1	26,5	931	37,0
drugi člani	ni zaposlen	96,6	91,2	88,9	98,4	96,6	94,5	92,4	96,9	399	94,7
	bil je zaposlen	3,4	-	-	-	-	1,4	-	-	2	0,5
	je zaposlen	-	8,8	11,1	1,6	3,4	4,1	7,6	3,1	20	4,8
Skupaj	ni zaposlen	57,3	65,0	59,0	63,7	61,0	62,7	61,9	69,6	3704	62,5
	bil je zaposlen	14,1	7,6	12,2	8,1	8,1	8,4	7,9	10,2	530	8,9
	je zaposlen	28,5	27,4	28,8	28,1	30,8	28,9	30,3	20,2	1692	28,6

V anketirani populaciji je zaposlenih 28,6 odstotkov posameznikov, takšnih, ki so bili zaposleni je 8,9 odstotka, preostalih 62,5 odstotkov pa ni zaposlenih (tabela 2). Med posameznimi občinami v deležu zaposlenih ni bistvenih razlik. V vseh, razen v velenjski, se gibljejo deleži med 27 in 31 odstotkov. Delež zaposlenih na anketiranih kmetijah v občini Velenje pa je samo 20,2 odstotka. Zanimivo je, da so nekoliko višji deleži zaposlenih v bolj agrarnih občinah Grosuplje in škofja Loka, kar kaže na dejstvo, da je potrebno nizek dohodek iz kmetijstva dopolnjevati z rednim zaposlovanjem. Drugače je z deležem tistih, ki so bili zaposleni, med katerimi je seveda največ upokojujencev. Med posameznimi občinami so precejšnje razlike. Najvišja deleža, 14,1 odstotek oziroma 12,1 odstotek, sta v obeh ljubljanskih najbolj urbanih, torej najmanj agrarnih občinah, Bežigradu in šiški. Zanimivo je, da je najnižji delež 7,6 odstotka tudi v občini Ljubljana Moste-Polje, vendar je velik del občine še vedno v veliki meri agraren.

Vse doslej navedene primerjave odražajo statistična povprečja vseh posameznikov, zato je razumljivo, da je analiza z ozirom na položaj posameznikov v družini znatno bolj pestra. Največ zaposlenih (37,6%) je med brati in sestrami gospodarjev in gospodaric, vendar je takšna ugotovitev pravzaprav netočna. Tudi med otroci je delež zaposlenih skoraj enako visok (37,0%) in če upoštevamo, da je med njimi mnogo predšolske in šolajoče se mladine, je vidno, da se mlada generacija intenzivno zaposluje. Pogosto samo nasledniki delajo izključno na kmetiji. Tudi med gospodarji ter gospodaricami in njihovimi zakonskimi drugimi je zaposlena več kot četrtnina populacije. Med lastniki kmetij je nekoliko višji delež zaposlenih zato, ker prevladujejo moški, ki se v primerjavi z ženskami pogosteje zaposlujejo. Razumljivo je, da je najmanj zaposlenih med starši (2,0%) ter med drugimi družinskimi člani (4,8%), kamor sodijo tete, strici, stari starši in drugi.

Velik del gospodarjev in njihovih življenjskih sopotnikov je bil nekoč zaposlen (19,6% oziroma 14,9%), kar priča, da prevladujejo

med lastniki ostareli ljudje. To ne vpliva stimulatивно na stanje kmetijstva, saj je dojemljivost za modernizacijo kmetijske proizvodnje slaba. Tudi med brati in sestrami je precej posameznikov, ki so bili zaposleni. V občinah z velikim deležem upokojencev (Bežigrad, Šiška, Velenje) je med gospodarji in gospodarcami več upokojenih, kot redno zaposlenih. Samo v občini Šiška pa je tovrstno razmerje tudi med zakonskimi drugimi.

3.0. LASTNIŠTVO IN NASLEDSTVO

3.1. Zaščitene kmetije

Po zakonu je kmetija tista kmetijska in gozdnogospodarska enota, ki zagotavlja lastniku s kmetijsko in drugo z njo povezano dejavnostjo primerno preživljanje. Poleg tega splošnega merila za določanje zaščitene kmetije pa zakon navaja še posebna merila:

- ekonomskega značaja (ogroženost smotrnega izkoriščanja kmetijskih in gozdnih zemljišč, ki bi nastala zaradi drobitve kmetije ter možnosti proizvodnega sodelovanja z organizacijami združenega dela);
- prostorskega značaja (zaradi varstva kulturne pokrajine in s tem v zvezi potreb po urejenem prostoru posebej na območjih, ki so trajno namenjena za kmetijsko proizvodnjo) in
- splošno družbenega značaja (če je podan družbeni interes za ohranitev določenih kmetij zaradi potreb splošnega ljudskega odpora, zaradi zgodovinskih, kulturnih razlogov in podobno).

V prihodnje bo potrebno izpopolniti sistem dedovanja kmetijskih posestev, tako da bo omejeval drobitev posestev ter okrepil ekonomsko moč in socialno varnost posameznikov, ki bodo nadaljevali s kmetovanjem.

Navedeno usmeritev agrarne in socialne politike je uzakonil zakon o dedovanju kmetijskih zemljišč in zasebnih kmečkih gospodarstev, ki uvaja poseben dedni režim za kmetijska zemljišča in za posebej določene kmetije, po katerem se omejuje prehod kmetijskih zemljišč v last tistih, ki zemlje ne obdelujejo, preprečuje drobitev določenih kmetij in omogoča prevzem kmetij pod pogoji, ki dediča ne obremenjujejo preveč. Na podlagi tega naj bi se ustvarili pogoji za smotrno uporabljanje kmetijskih zemljišč in za krepitev proizvodnega sodelovanja med tistimi, ki jim kmetijsko zemljišče rabi za osebno delo ter OZD. Ta dedni režim izhaja iz splošnih pravil dedovanja, s tem da določene vidike prilagaja dedovanju kmetij. Posebno ureditev dedovanja kmetij razširja zakon tudi na kmetije, ki so predmet združitvenega postopka. Zakon posebne določbe o tem, da bi se načelo nedeljivosti kmetije izvajalo tudi pri drugih pravnih poslih med živimi, nima. Zato prihaja do drobitve kmetij s prometom med živimi, seveda ob upoštevanju določb zakona o kmetijskih zemljiščih. Kmetje pa s tem izgubljajo svojstvo zaščitene kmetije in je njihov položaj ob dedovanju povsem drugačen kot ob prevzemu.

Zato se pojavljajo tudi predlogi, da bi načelo nedeljivosti zaščitene kmetij moralo biti upoštevano tudi v prometu med živimi. Ti predlogi pa ne upoštevajo, da naša agrarna in socialna politika ni nikdar imela za cilj ohranjanje obstoječih vaških struktur. Potrebno je namreč upoštevati dinamiko razvoja ter tudi hotenja in osebne kvalitete lastnika zemlje. Pri tem pa prav gotovo ni pomembno ali ima kmetijsko zemljišče prav določen kmet. S prometom kmetijskih zemljišč med živimi prehajajo kmetijska zemljišča v lastnino oziroma uporabo tistih, ki se bolj intenzivno ukvarjajo s kmetovanjem, medtem ko jih odtujujejo predvsem tistim, ki to dejavnost opuščajo.

Do drobitve kmetijskih površin pri zaščitene kmetijah prihaja v vse večji meri, čeprav današnji obseg še ne velja za zaskrbljujočega. Odprava vzrokov drobljenja kmetijskih površin in njihovo prehajanje v roke nekmetov presega okvir določil o zaščitene kmeti-

jah in je potrebno rešitev iskati predvsem v čimprejšnji določitvi namembnosti zemljišč za potrebe kmetijstva in gozdarstva ter razvrstitve kmetijskih zemljišč v zemljišča, ki so trajno namenjena za kmetijsko proizvodnjo. Pripomoglo bi tudi upoštevanje določil, ki urejajo dolžnost obdelovanja kmetijskih zemljišč.

Naslednji problem v zvezi z določanjem zaščitenih kmetij je neupoštevanje določbe, da tako kmetijo sestavljajo samo kmetijska zemljišča, ki niso s prostorskimi oziroma urbanističnimi dokumenti namenjena za graditev. Veliko je namreč primerov, ko so namreč med z odloči določenimi zaščitenimi kmetijami tudi takšne, na katerih zemljiščih so določena območja zazidave in drugih gradenj. Kmetijska zemljišča zaščitenih kmetij bi morala biti v prostorskem delu družbenega plana občin razvrščena vsaj v svojem večjem delu med zemljišča, ki so trajno namenjena za kmetijsko proizvodnjo.

Problem je tudi v zvezi z nasledstvom. Po zakonu lahko kmetijo deduje le tisti dedič, ki ima namen z osebnim delom obdelovati kmetijsko zemljo, pri tem pa ima prednost tisti, ki je ta svoj namen izkazal tako, da je bodisi delal na kmetiji oziroma se je usposobil za obdelovanje zemlje, bodisi je s svojim trudom, zasluzkom ali kako drugače prispeval k ohranitvi oziroma izboljšanju proizvodnih zmogljivosti kmetije. Dedič - prevzemnik kmetije, pridobi status kmeta s trenutkom, ko kmetijo obdeluje.

V Sloveniji so posamezne občine sprejele odloke o zaščitenih kmetijah v glavnem v drugi polovici sedemdesetih let in na začetku osemdesetih let. Kriteriji niso bili v zadostni meri poenoteni, zavaljo česar prihaja do razlik med posameznimi območji. V glavnem gre za kombinacijo soodvisnosti velikosti kmetijskih in gozdnih površin na kmetiji, pri čemer pri enih prevladujejo kmetijska, pri drugih pa gozdna zemljišča. Vključevanje primernih kmetij ni potekalo usklajeno, tako da je danes mnogo zaščitenih kmetij, katerih gospodarji se dejstva o zaščitenosti ne zavedajo.

Na drugi strani je tudi precej kmetij, ki izjavljajo, da so zaščitene, a jih v odlokih ni mogoče najti. Prav tako se je pre malo upoštevala problematika nasledstva, tako da je med zaščiteni mi kmetijami tudi precej ostarelih brez zagotovljenega prevzem nika.

Poglejmo si na kratko še osnovne socioekonomske in demografske značilnosti zaščitениh kmetij v obravnavanih občinah oziroma analizo razlik med zaščiteni mi in nezaščiteni mi kmečkimi gospodarstvi. Vsi podatki so predstavljeni podrobneje v priloženih tabelah (3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10).

Med proučevanimi je zaščitениh 56,2 odstotka kmetij, kar je spričo dokaj visokega opredelitvenega kriterija (1 ha obdelovalne zemlje, v ljubljanskih občinah 0,5 ha) razumljivo. Najvišji delež je v hribovitem svetu nad 600 m nadmorske višine, v preostalih dveh conah pa je delež podoben.

V kategoriji z manj kot 2 ha obdelovalne zemlje je slaba četrtina zaščitениh kmetij (22,5%), z naraščanjem velikosti posesti pa se delež zaščitениh kmečkih gospodarstev praviloma povečuje z izjemo razreda z največjimi površinami, kjer se delež ponovno zmanjša. Tudi ta podatek kaže na slabosti pri opredeljevanju zaščitениh kmetij.

Starostna struktura gospodarjev je na zaščitениh kmetijah nekoliko ugodnejša kot na preostalih, čeprav seveda ne moremo reči, da je dobra. Na 8,5 odstotka zaščitениh kmetijah je gospodar starejši od 73 let in na nadaljnjih 13,7 odstotka starejši od 64 let. Deleža kmetij z ostarelimi gospodarji sta višja od skupnega deleža kmetij z do 43 let starih gospodarjev.

Med zaščiteni mi kmetijami je opazen manjši delež zaposlenih gospodarjev, manjši pa je tudi delež gospodarjev, ki je bil v rednem delovnem razmerju. Zato je razumljivo dejstvo, da je pri zaščite-

TABELA 3: Kmetije glede na zaščitenost z ozirom na nadmorsko višino

	do 400 m	401-600 m	nad 600 m	Skupaj
je zaščiten	55,7	54,1	63,3	56,2
ni zaščiten	44,7	45,9	36,7	43,8
N	(815)	(351)	(207)	(1373)

TABELA 4: Površina obdelovalne zemlje z ozirom na zaščitenost kmetij

	do 2 ha	2-3 ha	3-4 ha	4-5 ha	5-6 ha	6-7 ha	7-8 ha	8-9 ha	9-10 ha	nad 10 ha	Skupaj
je zaščiten	22,5	26,6	47,7	51,2	64,6	73,2	84,0	91,4	92,2	87,6	56,2
ni zaščiten	77,5	73,4	52,3	48,8	35,4	26,8	16,0	8,6	7,8	12,4	43,8
N	(178)	(203)	(195)	(162)	(164)	(127)	(94)	(70)	(51)	(129)	(1373)

TABELA 5: Starost gospodarjev z ozirom na zaščitenost kmetij

	do 33 let	34-43 let	44-53 let	54-63 let	64-73 let	nad 73 let	Skupaj
je zaščiten	7,5	13,5	28,2	28,5	13,7	8,5	56,2
ni zaščiten	4,7	12,6	26,0	26,1	18,6	12,0	43,8
N	(138)	(218)	(377)	(374)	(180)	(86)	(1373)

TABELA 6: Zaposlitev gospodarjev z ozirom na zaščitenost kmetij

	ni bil zaposlen	je bil zaposlen	je zaposlen	skupaj
je zaščiten	57,9	17,4	24,7	56,2
ni zaščiten	43,4	22,5	34,1	43,8
N	(708)	(269)	(396)	(1373)

TABELA 7: Tip kmetije z ozirom na zaščitenost kmetij

	čista kmetija	mešana kmetija I.	mešana kmetija II.	skupaj
je zaščiten	32,8	59,3	7,9	56,2
ni zaščiten	22,3	62,6	15,1	43,8
Skupaj	28,2	60,7	11,1	100,0 (1373)

TABELA 8: članstvo v združni organizaciji z ozirom na zaščite-
nost kmetij

	je član	ni član	skupaj
je zaščiten	38,6	61,4	56,2
ni zaščiten	63,7	36,3	43,8
N	(314)	(642)	(956)

TABELA 9: Skupni dohodek iz kmetijstva z ozirom na zaščitenost kmetij

	nima dohodka	do 50.000	51.000-100.000	101.000-150.000	151.000-200.000	201.000-250.000	251.000-300.000	301.000-400.000	401.000-600.000	nad 600.000	skupaj
je zaščiten	31,3	32,1	50,7	68,5	77,5	85,9	94,0	83,6	91,8	100,0	56,2
ni zaščiten	68,7	67,9	49,3	31,5	22,5	14,1	6,0	16,4	8,2	0,0	43,8
N	(166)	(327)	(304)	(184)	(129)	(85)	(50)	(55)	(49)	(24)	(1373)

TABELA 10: Dohodek iz kmetijstvu sorodnih dejavnosti z ozirom na zaščitenost kmetij

	nima dohodka	do 50.000	51.000-100.000	101.000-150.000	nad 150.000	skupaj
je zaščiten	53,1	58,3	78,8	83,9	78,1	56,2
ni zaščiten	46,9	41,7	21,2	16,1	21,9	43,8
N	(1081)	(163)	(66)	(31)	(32)	(1373)

nih kmetijah poudarjeno visok delež čistih kmetij in nizek delež mešanih II. kmetij z najmanj agrarnim značajem. Res pa je, da razlike niso pretirano izrazite. Večje razlike pa so z ozirom na članstvo v združnih organizacijah. Pri zaščitenih kmetijah je opazna pri vključevanju v zadruga izrazita pasivnost. Med člani je samo 38,6 odstotka zaščitenih kmetij, med nečlani pa kar 61,4 odstotka. Z ozirom na letni dohodek iz kmetijstva je položaj mnogo boljši pri zaščitenih kmetijah, kar je spričo večjih proizvodnih potencialov (večje posesti) razumljivo. Pa vendar: če primerjamo tabeli o razmerju med zaščitenimi in nezaščitenimi kmetijami z ozirom na velikost posesti in glede na skupni dohodek iz kmetijstva, se poraja vtis, da dosega zaščiteni kmetije nekoliko slabše rezultate. Tudi dohodek iz dopolnilnih dejavnosti je pri zaščitenih kmetijah višji. Posebno izrazite so razlike pri obratih z največjimi dohodki, čeprav so manjše kot pri dohodkih iz kmetijstva.

3.2. Lastniki zemlje

Lastništvo zemlje postaja vse bolj pereč problem v kmetijstvu naše republike. Predstavlja pomemben dejavnik v preobrazbi podeželja in premagovanju tradicionalističnih spon. Žal, moramo ugotoviti, da so odnosi na tem področju še vedno slabo urejeni, tako da nastajajo motnje v prizadevanjih po posodabljanju. Zadrževanje kmetij v rokah ostalih destimulativno vpliva na težnje mladih, polnih idej, po usmerjanju proizvodnje in zagotavljanju pomembnih tržnih viškov. V času, ko so na višku delovnih sposobnosti, jim okorelost staršev-lastnikov, pogosto onemogoča uresničitev lastnih zamisli. Tako so pogosto zgolj delovna sila in tudi zaradi generacijskih nasprotij je beg mladih z dežele oziroma zaposlovanje v drugih poklicih izrazitejši kot bi bil sicer. Ko končno prevzamejo kmetije, je njihov elan že dodobra splahnel, zato se tradicionalistični odnosi ohranjajo. Precej kmetij je brez zagotovljenih prevzemnikov, zaradi neurejenih lastninskih odnosov pa ostaja zem-

lja pogosto pomanjkljivo obdelana ali prepuščena stihijskemu zaraščanju.

V anketirani populaciji kmetij smo ugotovili, da je v skoraj polovici primerov lastnik zemlje gospodar moškega spola (46,6%) (tabela 11). Skoraj petina (19,4%) je primerov, ko sta enakopravna lastnika mož in žena. Podatek kaže, da žena postopoma postaja enakopraven družbeni subjekt, čeprav je potrebno poudariti, da je v primerih solastništva pogosteje mož prevzel kmetijo ob ženi, ki je bila dejanski naslednik. Da je ženska kot lastnica še vedno razmeroma nevsakdanji pojav, izpričuje ugotovitev, da so samo ženske lastnice v 16,6 odstotka primerih. Delež bi bil še nižji, če ne bi bile upoštevane tudi ženske, ki so samske in so zemljo nasledile po umrlih soprogih. Redkeje se pojavljajo primeri, ko se lastništvo deli na lastnika dveh generacij ali pa celo več lastnikov. Tovrstni odnosi so bolj pogosti v bližini urbanih središč (Bežigrad, Šiška), kjer zemlja ni več kategorija, potrebna za preživljanje, temveč postaja vse bolj ekonomska kategorija. Nasprotno pa je v odmaknjenih, tradicionalnih okoljih (Vič-Rudnik, Škofja Loka) nadpovprečno visok delež kmetij z moškimi gospodarji.

TABELA 11: Lastništvo zemlje po občinah

	Beži- grad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rud- nik	Gro- sup- lje	Krško	Škof- ja Loka	Ve- len- je	Sku- paj
gospodar	40,2	46,2	48,5	57,0	41,6	40,9	59,0	24,2	46,6
gospodarica	13,8	20,0	14,6	16,3	14,5	16,5	19,0	19,8	16,6
gospodarjevi starši	6,9	7,8	8,7	3,8	5,5	4,3	4,4	0,0	4,9
mož in žena	18,4	12,2	12,6	12,5	28,2	19,7	11,7	46,2	19,4
starši od moža, žene	0,0	2,2	0,0	1,1	1,2	8,2	0,5	3,3	2,5
srednja, sta- rejša gener.	12,6	4,4	6,8	4,9	3,1	7,2	3,4	5,5	5,5
trije ali več	8,0	6,7	8,7	4,2	5,9	3,2	2,0	1,1	4,5
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N	(37)	(90)	(103)	(263)	(255)	(279)	(205)	(91)	(1373)

3.3. P r o b l e m a t i k a n a s l e d s t v a

Že v dosedanjih razmišljanjih smo nakazali problematiko prevzemništva. Kmetije naj bi prevzemali nasledniki šele v zrelih letih, ko so življenjske sile in ambicioznost vsaj do neke mere izčrpane. Vendar podatki, zbrani z anketiranjem, omenjenega problema ne potrjujejo v celoti. Med preučevanimi občinami gre namreč za relativno razvita okolja z manj tradicionalističnimi odnosi.

TABELA 12: Starost lastnikov ob prevzemu kmetije po občinah

	Beži- grad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rud- nik	Gro- sup- lje	Krško	Škof- ja Loka	Ve- len- je	Sku- paj
več last- nikov	39,1	25,6	28,2	22,8	37,6	38,0	16,1	53,8	31,3
do 19 let	2,3	1,1	3,9	1,1	2,7	2,2	4,9	2,2	2,5
20-29 let	23,0	16,7	13,6	18,3	20,8	17,2	19,5	14,3	18,3
30-39 let	20,7	28,9	29,1	26,6	22,4	22,6	33,7	14,3	25,2
40-49 let	8,0	17,8	18,4	20,9	9,8	12,2	17,6	8,8	14,6
50-59 let	4,6	5,6	5,8	4,2	4,7	5,7	5,4	5,5	5,1
60-69 let	2,3	3,3	1,0	4,9	1,6	1,8	2,0	1,1	2,4
70 let in več	0,0	1,1	0,0	1,1	0,4	0,4	1,0	0,0	0,6
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N	(87)	(90)	(103)	(263)	(255)	(279)	(205)	(91)	(1373)

Najpogostejše starostno obdobje za prevzem kmetije je bil pri sedanjih lastnikih med tridesetim in štiridesetim letom (25,2%), sledita pa obdobji dvajsetih (18,3%) in štiridesetih let (14,6%) (tabela 12). Redki posamezniki so prevzeli gospodarstva že pred dopolnjenim dvajsetim letom (2,5%). Prevzem po petdesetem letu bi lahko označili kot izrazito negativen v smislu nadaljnjih perspektiv. Takih primerov je med anketiranimi gospodarji/gospodaricami

8,1 odstotek. V posameznih primerih pa so prevzemniki nasledili kmetije po dopolnjenem sedemdesetem letu. V takšnih primerih so seveda prevzemniki zakonski drugi. Podatki o predvideni starosti naslednikov ob prevzemu kmetije so manj ugodni, saj naj bi kar pri 29,9 odstotka kmetijah nasledniki prevzeli kmetije šele po smrti sedanjega gospodarja.

Največ sedanjih gospodarjev je bilo že v času pred prevzemom kmetije zaposlenih doma, na zemlji (46,2%); tistih, ki so že prej bili redno zaposleni in so po delu kmetovali (polproletarci), je bilo kar dobra polovica manj (20,8%) (tabela 13).

TABELA 13: Način kmetovanja lastnikov pred prevzemom kmetije po občinah

	Beži- grad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rud- nik	Gro- sup- lje	Krško	Škof- ja Loka	Ve- len- je	Sku- paj
več lastni- kov	39,1	25,6	22,2	22,8	37,3	36,2	15,6	53,8	30,8
kmet	40,2	51,1	40,8	55,9	46,7	43,4	44,9	35,2	46,2
polkmet	19,5	23,3	29,1	19,4	15,3	18,3	32,7	9,9	20,8
samo za- poslen	0,0	0,0	1,0	0,4	0,0	0,0	2,0	0,0	0,4
ni bil doma	1,1	0,0	1,0	1,5	0,8	2,2	4,9	1,1	1,8
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N	(87)	(90)	(103)	(263)	(255)	(279)	(205)	(91)	(1373)

Le posamezniki so bili pred prevzemom samo redno zaposleni, pri kmetijskih opravilih pa niso sodelovali (0,4%). Nekaj pa je tudi takšnih primerov, ko so se nasledniki vrnili na kmetijo samo zaradi prevzema (1,8%). Med obravnavanimi občinami so opazne manjše razlike. Izstopa razmeroma visok delež tistih, ki so se zaradi nasledstva vrnili domov (4,9%), kar priča o siceršnji depopulaciji, a precejšnji atraktivnosti območja.

Delež polproletarcev ne kaže nikakršnih zakonitosti. Nizek je v občini Grosuplje s poudarjenim agrarnim značajem (industrializacija je še ni dosegla v večjem obsegu), in še posebno v velenjski občini, vendar je to posledica pogostega skupinskega lastništva, kar vpliva na velikost deležev. Vseeno je v bolj razvitih območjih le opazen nekaj višji delež (Ljubljana šiška 29,1%, škofja Loka 32,7%), kar priča o zgodnejši industrializaciji Gorenjske.

Problematika nasledstva v obravnavanih občinah ni videti posebno pereča, vendar smo prepričani, da je stanje v naši republici mnogo bolj zaskrbljujoče. Brez zagotavljenega naslednika je danes 8,6 odstotkov kmetij (tabela 14), največ v viški občini (10,3%) in najmanj v velenjski (3,3%). Na dobri desetini kmetij je mlad gospodar in o nasledstvu še ne razmišljajo, na 16,5 odstotkov obratov pa je mlad naslednik. Stanje je videti še posebno ugodno v škofjeloški občini, kjer pokrivata omenjeni kategoriji kar 45,4 odstotke obravnavane populacije. Mladi gospodarji so pogostejši tudi v velenjski občini, znatno manjši pa je njihov delež v ljubljanskih občinah, še posebno v šiški (6,8%).

V vseh obravnavanih občinah je več zaposlenih naslednikov kot tistih, ki delajo doma na kmetiji. Razmerje med obema kategorijama je 1 : 3,8. Močno izstopa občina šiška, kjer je samo pri 1,9 odstotka anketiranih kmetijah naslednik zaposlen doma, navzgor pa odstopata predvsem občini Velenje in Moste-Polje. Z ozirom na stopnjo razvitosti je težko opredeliti globlje zakonitosti. Kar pri 17,5 odstotka kmetij je naslednik zdoma. Najpogosteje se šola in se bo seveda po končani šoli vrnil domov. Nekaj je tudi naslednikov, ki se na domačijo ne nameravajo vrniti za stalno.

TABELA 14: Nasledstvo na kmetiji po občinah

	Beži- grad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rud- nik	Gro- sup- lje	Krško	škof- ja Loka	Ve- len- je	Sku- paj
ni naslednika, ni dediča	8,0	8,9	12,6	10,3	8,6	7,9	7,8	3,3	8,6
mlad gospodar	12,6	8,9	6,8	10,6	7,5	9,3	24,4	24,2	12,5
mlad naslednik	14,9	16,7	16,5	19,4	12,9	14,0	21,0	14,2	16,3
ima dediča	0,0	0,0	1,9	4,6	2,4	4,3	4,4	0,0	3,0
dela na kmetiji	11,5	17,8	1,9	9,5	6,3	7,2	6,3	18,7	8,7
polkmet	34,5	32,2	39,8	32,3	35,7	39,8	23,4	26,4	33,4
se bo vrnil domov	2,3	4,4	4,9	5,7	5,5	5,0	5,4	2,2	4,9
se ne bo vr- nil domov	1,1	1,1	0,0	0,0	1,2	1,8	0,0	0,0	0,7
vrnil se bo po končani šoli	14,9	10,0	15,5	7,6	20,0	10,8	7,3	11,0	11,9
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N	(87)	(90)	(103)	(263)	(255)	(279)	(205)	(91)	(1373)

Obravnavanje problematike nasledstva dobi nove dimenzije v kombinacijah s starostnimi skupinami gospodinjstev. Zaskrbljujoče je dejstvo, da je brez naslednika kar 30,8 odstotka ostarelih gospodinjstev, izredno visok delež (20,7%) pa je tudi pri zrelih gospodinjstvih. Ugotovljeno stanje kaže, da so tudi v razmeroma razvitem okolju prisotni problemi, še zlasti pri starejših kategorijah, kjer lahko problematiko nasledstva že dokaj realno opredelimo.

Danes je večina naslednikov razmeroma mladih. Prevladujeta namreč starostna kontingenta 20-29 in do 20 let. Redkeje se pojavljajo posamezniki v starosti do 50 let, medtem ko so starejši precej redki, vendar si lahko predstavljamo, da bodo v času prevzema kmetije že povsem fizično, pa tudi psihično onemogli. Deleži najstarejših so znatnejši v občini Bežigrad, Šiška ter Grosuplje.

Problematika nasledstva dobiva novo dimenzijo ob upoštevanju dejstva, da mnogi mladi moški težko dobe življenjske sopotnice, zato ni presenetljiv podatek, da je med nasledniki približno dve tretjini samskih. Tudi če ne upoštevamo najmlajših, je očitno, da so tudi mnogi zreli ljudje brez zakonskega druga. Razmerje je še zlasti pereče v grosupeljski in velenjski občini, najbolj ugodno pa je v ljubljanskih občinah, med njimi še zlasti v bežigrasjski in moščanski.

Največ je takšnih kmetij, ki jih bodo nasledniki prevzeli po smrti sedanjega gospodarja (29,9%) (tabela 15). Še posebno je visok njihov delež v vseh ljubljanskih občina in v občini Grosuplje, kjer je tudi nadpovprečno visok. V občini Vič-Tudnik delež celo presega polovico vseh obratov. Na videz suhoparni podatki izpričujejo zaskrbljujoče dejstvo, da se problematika nasledstva zaostruje. Generacija sedanjih gospodarjev je prevzemala posestva v mlajših, ustvarjalnejših letih. Podatki kažejo, da so se očitno v zaledju Ljubljane pojavili dvomi v perspektivnost kmetovanja. Bolj spodbudni so zbrani podatki o starosti tistih naslednikov, ki bodo predvidoma kmetije prevzeli še pred smrtjo sedanjih lastnikov. Večina naj bi prevzela kmetije še pred dopolnjenim tridesetim letom starosti. Le v posameznih primerih je predviden prevzem šele po dopolnjenem štiridesetem letu naslednika. Značilno je, da je položaj tudi pri teh kategorijah najmanj ugoden v ljubljanskih občinah.

Zanimivo je, da se mnogo naslednikov (na 26,6% kmetijah) še ni odločilo, na kakšen način bodo delali na kmetijah po prevzemu kmetije (tabela 16). To kaže na negotovost gospodarskega trenutka. Med preostalimi nasledniki je največ takšnih, ki nameravajo kmetovati po redni zaposlitvi (40,1%). Le četrtnina načrtuje samo kmetovati. Med proučevanimi občinami so pri slednjem deležu pomembne razlike. V razvitejših sredinah je znatno več takšnih, ki nameravajo izključno kmetovati (Velenje 20,9%, Moste-Polje 18,9%). Očitno je, da spodbuja takšno opredelitev možnost zanesljivega tržišča

TABELA 15: Predvidena starost naslednika, ko bo prevzel kmetijo po občinah

	Beži- grad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rud- nik	Gro- sup- lje	Krško	Škof- ja Loka	Ve- le- nje	sku- paj
ni naslednika	9,2	13,3	15,5	17,5	11,0	13,6	15,1	3,3	13,3
ne vedo, gos- podar mlad	26,4	22,2	21,4	14,4	29,0	30,1	42,4	46,2	28,4
pod 30 let	2,3	16,7	10,7	14,8	14,5	19,7	18,0	22,0	15,7
30-39 let	10,3	12,2	10,7	1,9	6,7	16,1	10,7	16,5	9,8
40-49 let	3,4	2,2	2,9	0,4	1,6	2,9	2,4	2,2	2,0
50 ali več let	1,1	2,2	1,0	0,4	0,4	1,4	1,0	0,0	0,9
po smrti lastnika	47,1	31,1	37,9	50,6	36,9	16,1	10,2	9,9	29,9
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N	(87)	(90)	(103)	(263)	(255)	(279)	(205)	(91)	(1373)

v večjih urbanih središčih, medtem ko je pri preživelem, polikulturnem kmetovanju v slabše razvitih območjih za vsakdanje preživljanje potrebna tudi dodatna zaposlitev.

TABELA 16: Način dela naslednika po prevzemu kmetije po občinah

	Beži- grad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rud- nik	Gro- sup- lje	Krško	Škof- ja Loka	Ve- len- je	Sku- paj
ni nasledni- ka, gospo- dar mlad	19,5	18,9	20,4	24,3	17,6	21,9	36,1	26,4	23,5
ne vedo	21,8	25,6	27,2	38,8	24,3	24,7	15,6	30,8	26,4
kmet	12,6	18,9	9,7	8,0	9,0	6,5	8,8	20,9	10,0
polkmet	46,0	36,7	42,7	28,9	49,0	47,0	39,5	22,0	40,1
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N	(87)	(90)	(103)	(263)	(255)	(279)	(205)	(91)	(1373)

Ozrimo se na kratko še na perspektive kmetij brez zagotavljenega naslednika (tabela 17). V oči bode podatek, da na veliki večini od njih ne vedo, kaj storiti, ali še ne vedo, kako bi se odločili.

TABELA 17: Kaj nameravajo storiti v primeru, če ni zagotovljeno nasledstvo - po občinah

	Beži- grad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rud- nik	Gro- sup- lje	Krško	Škof- ja Loka	Ve- len- je	Sku- paj
ima naslednika	82,8	81,1	78,6	74,1	80,8	76,7	62,0	69,2	75,1
ne vedo	11,5	11,1	8,7	14,4	9,4	15,8	27,8	28,6	15,9
naslednika bo- do zagotovili	4,6	4,4	11,7	7,6	5,5	4,7	7,3	1,1	6,0
kmetijo bodo prodali	0,0	0,0	0,0	1,1	1,6	0,0	0,5	0,0	0,6
vse bodo prodali	0,0	2,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	0,0	0,2
za pokojnino	1,1	0,0	0,0	1,9	0,8	0,4	0,5	0,0	0,7
za preužitek	0,0	1,1	1,0	0,8	2,0	2,5	1,5	1,1	1,5
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N	(87)	(90)	(103)	(263)	(255)	(279)	(205)	(91)	(1373)

Precej je tudi primerov, ko bodo skušali zagotoviti naslednika. Redkeje se koristijo druge možnosti, čeprav lahko družbeno organi- ziran pristop k reševanju problematike v veliki meri pripomore k reševanju problematike zemljiškoposestnih odnosov, zemljiške raz- drobljenosti in drugih neskladij, ki onemogočajo ekonomično kme- tovanje. Takšni obliki sta predvsem preužitek in oddaja kmetije v zameno za pokojnino, v določeni obliki pa tudi prodaja zemlje oziroma celotne imetje, čeprav takšen način ne omogoča zaokrože- vanje posesti.

4.0. IZVOR DOHODKOV, PORABA DENARJA IN NAČRTOVANA VLAGANJA

V občini Krško odpadajo tri dohodki iz kmetij, zaposlitve in 50,3 odstotka vseh prihodkov.

Finančna problematika zadeva takorekoč vse vidike delovanja in ravnanja zasebnih kmečkih gospodarstev. Še posebno je dober pokazatelj diferenciacije različnih tipov gospodinjstev. Žal v tej fazi še nimamo na voljo dovolj podrobnih statističnih analiz, da bi lahko obravnavani problemi služili kot prvovrsten indikator, zato se omejujemo zgolj na prikaz nekaterih osnovnih ugotovitev.

Struktura dohodkov na anketiranih kmetijah v letu 1981 kaže, da sta skoraj enakovredno zastopana dva vira: kmetijstvo (42,0%) in redna zaposlitev (42,2%). Na oba vira skupaj odpade preko štiri petin vseh finančnih virov, zato je razumljiv skromen pomen vseh preostalih izvorov. Med njimi imata nekoliko izrazitejšo vlogo gozdarstvo kot najpomembnejša dopolnilna dejavnost na kmetiji ter pokojnine in invalidnine iz rednega delovnega razmerja, kar je spričo precejšnjega števila upokojencev razumljivo. Preko 2 odstotka dohodkov odpade tudi na ostale dodatne dejavnosti na kmetiji ter na kmečke pokojnine in invalidnine, saj imajo posamezne postavke pri nekaterih gospodinjstvih velik pomen, pri drugih pa se sploh ne pojavljajo.

Prav tako smo opazili določene razlike med proučevanimi občinami (tabela 18), kar kaže na stopnjo pomena kmetovanja oziroma proizvodne in tržne usmerjenosti njihovih kmečkih gospodarstev. Tako je navidez absurdna ugotovitev, da samo v ljubljanskih občinah, z izjemo občine Vič-Rudnik, ki je slabše razvita, odpade na dohodek iz kmetijstva preko 50 odstotkov vseh zasluženih in prejetih finančnih sredstev. To je na eni strani posledica intenzivnejše tržne usmerjenosti preostalih kmetij, na drugi strani pa skromna vloga gozdarstva, ki v nekaterih drugih občinah predstavlja pomembno postavko (Velenje 18,0%, Škofja Loka 10,3%). Pri obeh najslabše razvitih občinah, Grosuplju in Krškem je dohodek iz redne zaposlitve bistveno večji kot iz kmetijstva, kar kaže na razmeroma nizko raven razvoja kmetijske proizvodnje. Slednja trditev je

TABELA 18: Struktura dohodkov v letu 1981 po občinah

	Beži- grad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Gro- suplje	Krško	Škofja Loka	Vele- njé	Sku- paj
kmetijstvo	54,0	50,6	53,7	42,2	39,5	36,2	36,2	35,9	42,0
gozdarstvo	-	1,3	1,6	4,1	1,6	0,5	10,3	18,0	4,3
dodatne dejavnosti na kmetiji	2,8	5,7	0,1	3,0	2,0	2,2	4,3	0,1	2,6
redna zaposlitev	36,2	33,3	35,5	41,7	49,6	50,3	40,0	36,7	42,2
občasno sezonsko delo v kmetijstvu	-	0,1	0,0	0,3	0,6	0,3	0,1	0,1	0,2
pokojnine, invalidni- ne - redno delovno razmerje	5,2	4,7	5,4	5,6	2,7	6,9	4,8	4,7	5,0
kmečke pokojnine in invalidnine	1,3	3,0	2,8	2,0	2,1	2,1	2,7	2,1	2,2
štipendije, otroški dodatki	0,5	0,9	0,6	1,0	1,7	1,3	1,3	1,7	1,2
socialna podpora	-	0,4	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,3	0,2
redni prispevki otrok	-	-	0,2	-	0,1	0,0	0,1	0,4	0,1
skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

potrjena tudi v nekaterih drugih poglavjih pričujoče študije. V občini Krško odpade na dohodek iz redne zaposlitve kar 50,3 odstotke vseh prihodkov.

Dodatne dejavnosti na kmetiji (z izjemo gozdarstva) so najpomembnejše v občinah Moste-Polje in Škofja Loka, občasno sezonsko delo v kmetijstvu pa v občini Grosuplje, kjer so očitno redni dohodki prenizki. Pokojnine in invalidnine iz rednega delovnega razmerja so nekoliko pomembneje zastopane v občinah z dolgoletno neagrarno tradicijo, pa tudi tam, kjer prenizki dohodki iz kmetijstva motivirajo večje mase v sklepanje rednega delovnega razmerja (Krško). Vlogo deležev preostalih kategorij je precej problematično primerjati, vendar le opazno, da so prihodki socialnega izvora nekoliko pomembnejši v slabše razvitih družbenopolitičnih skupnostih.

Po zbranih podatkih je bil v letu 1981 povprečni prihodek 314.000 din na kmetijo, proučevane občine pa so rangirane v naslednjem zaporedju: Šiška (424.000), Bežigrad (384.000), Škofja Loka (342.000), Velenje (337.000), Vič-Rudnik (319.000) Moste-Polje (310.000), Grosuplje (296.000) in Krško (239.000).

Prav tako zanimiva kot izvor dohodkov je poraba denarja. Še boljši pokazatelj pa so načrtovane investicije v naslednjih petih letih. Iz obeh postavk se da odlično opredeliti predvsem proizvodno usmerjenost kmetijstva, odnos določenih socialnih grup do kmetovanja in pomen le-tega v njihovem življenjskem vsakdanu. Seveda pa je še posebno zadnja postavka v precejšnji meri tudi odraz današnjega zaostrenega gospodarskega položaja, ko so dolgoletni trendi v odnosih kmetovanje-zaposlovanje-naložbe prekinjeni in kažejo reverzibilno podobo. Zbrani podatki sicer niso povsem reprezentativni, saj izkazujejo samo delež gospodinjstev, ki so porabila oziroma nameravajo vlagati denar za določene postavke, niso pa razvidna razmerja med njimi, saj so lahko vrednosti nekaterih elementov potrošnje bistveno večje od drugih. Vendar je podatke o obravnavani problematiki skoraj nemogoče zbrati z zadovoljivo natančnostjo.

V letu 1981 je med vsemi obravnavanimi postavkami največ gospodinjstev trošilo denar za nakup umetnih gnojil (79,2%) in za nakup zaščitnih sredstev (63,7%), torej za artikle, ki so nujni za povečanje kmetijske proizvodnje, značaj njihove uporabe pa je kratkoročen. V naslednjo skupino lahko uvrstimo postavke s srednjeročnim značajem, katere je koristilo med 25 odstotki in 50 odstotki gospodinjstev: nakup semen in sadik, nakup kmetijske mehanizacije in druge kmetijske opreme. Sem sodijo tudi gradnja in modernizacija gospodarskih objektov, gradnja stanovanjskih hiš oziroma njihove adaptacije, pa tudi oprema stanovanj. Na videz presenetljiv je podatek, da varčuje samo 31,3 odstotke gospodinjstev, vendar je to odraz zaostrenega gospodarskega položaja z visoko stopnjo inflacije in pomanjkanji na tržišču. Redkeje je prisotna poraba za nekatere postavke dolgoročnega značaja, kamor lahko štejemo nakup plemenske živine ali nakup osebnega avtomobila (ponavadi se oboje obnavlja na nekaj let). Najredkeje nastopa poraba za nakup zemljišč (2,3%), kar priča, da je promet z zemljišči razmeroma šibak in se ohranjajo preživele zemljiškoposestne razmere. 30,1 odstotek je gospodinjstev, ki so trošila denar za šolanje otrok, kar je v skladu z demografskimi razmerami.

Nekoliko drugačne so številke pri načrtovanih vlaganjih v naslednjih petih letih. Zaradi daljšega razdobja je značilno, da nameravajo vlagati v določene postavke v večjem številu gospodinjstev, zato so deleži skoraj pri vseh postavkah malce višji. Vendar pa se razmerja bistveno ne spreminjajo. Nekaj manj je gospodinjstev, ki nameravajo investirati v nabavo umetnih gnojil in zaščitnih sredstev. Razveseljivo je, da se še zlasti močno povečuje delež gospodinjstev, ki nameravajo denar vlagati v gradnjo ali modernizacijo gospodarskih objektov (v primerjavi z načrtovano stanovanjsko novogradnjo ali nakupom avtomobila), prisoten pa je tudi povečan interes za nakup zemlje, vendar lahko tudi na podlagi zbranih podatkov še vedno trdimo, da je sedanja privatnolastniška miselnost pri slovenskem kmetu močno zakoreninjena in ni pomembnejših prizadevanj po izboljšanju zemljiškoposestne strukture. Res

pa je, da v mnogih območjih zemlje ni mogoče kupovati, saj je nihče noče prodati, čeprav je njena izraba daleč od intenzivne. Zanimivo je, da se intenzivnost varčevanja očitno tudi v prihodnje ne bo povečala.

Doslej navajano stanje je značilno za povprečje obravnavane populacije, podrobnejša stratifikacija z ozirom na različne elemente pa odraža precejšnjo notranjo diferenciacijo. Vzemimo za začetek tipologijo glede na nadmorsko višino, ki je razen pri prometni problematiki, med vsemi komparativnimi elementi najmanj raznolika, kar se odraža tudi pri proučevanju namena porabe denarja ter pri načrtovanih investicijah (tabeli 19 in 20).

TABELA 19: Poraba denarja v letu 1981 z ozirom na nadmorsko višino kmetije (delež gospodinjstev, ki so denar trošila za določene postavke)

	do 400 m	401 do 600 m	nad 600 m	skupaj
šolanje otrok	30,1	30,2	30,0	30,1 (1373)
nakup zemlje	2,0	3,4	1,4	2,3 (1373)
nakup plemenske živine	10,4	14,5	19,3	12,8 (1373)
nakup semen, sadik	50,3	43,6	37,7	46,7 (1373)
nakup zaščitnih sredstev	70,2	63,2	38,6	63,7 (1373)
nakup umetnih gnojil	83,3	77,2	66,7	79,2 (1373)
nakup kmetijskih strojev in kmetijske opreme	46,7	41,6	42,5	44,8 (1373)
gradnja, modernizacija gospodarskih objektov	27,2	20,8	28,0	25,7 (1373)
adaptacija, gradnja hiše	30,1	30,5	32,0	30,6 (1373)
oprema stanovanja	28,6	22,5	18,8	25,6 (1373)
nakup osebnega avtomobila	8,1	6,3	7,2	7,5 (1373)
nakup motorja, mopeda	2,2	1,7	3,9	2,3 (1373)
varčevanje	32,6	30,2	28,0	31,3 (1373)

TABELA 20: Načrtovana vlaganja v naslednjih petih letih glede na nadmorsko višino kmetije

	do 400 m	401 do 600 m	nad 600 m	skupaj
šolanje otrok	26,6	30,2	32,9	28,5 (1373)
nakup zemlje	6,7	6,1	5,3	6,1 (1373)
nakup plemenske živine	11,0	16,8	25,1	14,6 (1373)
nakup semen, sadik	44,9	41,3	32,4	42,1 (1373)
nakup zaščitnih sredstev	64,4	60,7	35,7	59,1 (1373)
nakup umetnih gnojil	74,7	70,7	60,4	71,5 (1373)
nakup kmetijskih strojev in kmetijske opreme	53,9	47,9	49,8	51,7 (1373)
gradnja, modernizacija gospodarskih objektov	40,9	38,7	45,4	41,0 (1373)
adaptacija, gradnja hiše	39,6	37,9	42,5	39,6 (1373)
oprema stanovanja	36,2	29,9	32,9	34,1 (1373)
nakup osebnega avtomobila	9,0	6,8	11,1	8,7 (1373)
nakup motorja, mopeda	2,3	0,6	2,4	1,9 (1373)
varčevanje	30,4	30,8	29,0	30,3 (1373)

Med obravnavanimi postavkami ločimo takšne, kjer je razred velikosti po višinskih pasovih razmeroma konstanten in takšne, kjer se spreminja, bodisi da se povečuje ali zmanjšuje. Pri potrošnji sredstev velja izdvojiti nakup plemenske živine, ki je z naraščanjem nadmorske višine čedalje pogostejše prisoten, kar priča, da so višje ležeča, hribovita območja usmerjena v živinorejo. Obratno pa se pogostnost nakupa semen in sadik za poljedelsko proizvodnjo z rastjo nadmorske višine zmanjšuje. Velika je tudi razlika v pogostnosti trošenja za obe kratkoročni kategoriji: za nakup umetnih gnojil ter nakup zaščitnih sredstev. Čeprav deleža z naraščanjem hribovitosti pri obeh upadata, je padec pri zaščitnih sredstvih izredno skokovit, medtem ko je pri umetnih gnojilih zmeren, kar kaže na precejšnje prizadevanje po čim intenzivnejši obdelavi v hribovitih

predelih. Seveda pa gre pri tem za intenzifikacijo travnih površin, da se zagotovijo zadostne količine hrane za živino. Pri nabavi zemlje je bil malce povečan interes v pasu med 400 in 600 m nadmorske višine, ki pa se ne potrjuje v načrtovanih investicijah, kjer je opazen povečan interes predvsem v najnižjem pasu. Nasploh je pri obeh skrajnih kategorijah tudi pri nabavi mehanizacije ter gradnje ali adaptacije stanovanjskih in gospodarskih objektov opazna precej večja aktivnost kot v pasu med 400 in 600 m.

Podobna ugotovitev velja tudi za pogostnost trošenja za opremo stanovanja, kjer pa so najvišje ležeče kmetije danes še nekoliko v ozadju, kar je tudi posledica bolj izrazite novogradnje v tem pasu. Ker pa bo potrebno novozgrajene objekte ustrezno opremiti ni presenetljiva ugotovitev, da bo predvidoma v višinah nad 800 m tovrstno investiranje najbolj intenzivno prisotno. Zaradi izboljšane prometne povezave in povečanih potreb po dnevnem pretakanju delovne sile in zadovoljevanje drugih potreb, bo v tem pasu tudi najvišji delež gospodinjstev z naložbami v nakup osebnih vozil.

Pregled po občinah (tabeli 21 in 22) v mnogočem odraža razmere, ki smo jih navajali po višinskih pasovih, značilna je samo izrazitejša diferenciacija. Tako na primer postavka šolanje otrok odraža stanje demografskega razvoja. Očitno je, da je največ mladih v občini Krško. Čeprav smo za celoto ugotavljali razmeroma šibko varčevanje, so med posameznimi občinami pomembne razlike. Povsem v ospredju so z izjemo občine Vič-Rudnik ljubljanske občine, kjer je tudi najvišji prihodek. Praviloma upada intenzivnost varčevanja z zniževanjem prihodkov na kmetijah. Podobno je z drugo porabo. V občinah z najbogatejšimi kmetijami so izraziteje zastopane postavke nakup plemenske živine, pa tudi nakup semen in sadik ter umetnih gnojil. Obenem se s tem posredno kaže tudi intenzivnost kmetovanja. Sem bi lahko šteli tudi nabavo kmetijske mehanizacije, ki pa je v vseh proučevanih občinah z izjemo Krškega precej enakomerno zastopana. Zakonitost pokaže tudi primerjava obeh postavk, zvezanih z novogradnjami. V razvitejših sredinah je bivalno

TABELA 21: Poraba denarja v letu 1981 po občinah (delež gospodinjstev, ki so denar trošila za določene postavke)

	Beži- grad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Gro- suplje	Krško	Škofja Loka	Vele- nje	skupaj
šolanje otrok	32,1	36,9	36,6	23,6	37,6	40,9	24,4	34,1	33,2
nakup zemlje	6,0	0,0	1,0	2,2	2,1	4,3	1,2	2,2	2,5
nakup plemenske živine	25,0	17,9	16,8	8,4	8,1	8,3	19,8	33,0	14,1
nakup semen, sadik	73,8	85,7	65,3	32,9	36,8	65,4	25,6	78,0	51,5
nakup zaščitnih sredstev	92,9	85,7	90,1	52,4	71,4	85,8	30,2	85,7	70,2
nakup umetnih gnojil	96,4	92,9	94,1	84,4	93,6	90,2	63,4	95,6	87,4
nakup kmetijskih strojev in kmetijske opreme	50,0	52,4	48,5	53,8	59,0	33,1	45,3	64,3	49,4
gradnja, modernizacija gospodarskih objektov	33,3	28,6	30,7	33,3	30,8	20,9	22,1	35,2	28,4
adaptacija, gradnja hiše	29,8	34,5	29,7	29,3	40,2	34,3	38,4	25,3	33,7
oprema stanovanja	39,3	23,8	30,7	25,8	32,5	31,1	23,3	15,4	28,2
nakup osebnega avtomobila	17,9	6,0	15,8	1,8	10,7	9,1	5,8	5,5	8,3
nakup motorja, mopeda	1,2	1,2	1,0	4,0	1,3	3,9	2,3	3,3	2,6
varčevanje	64,3	61,9	47,5	21,3	44,9	18,1	22,7	41,8	34,5
N	(87)	(90)	(103)	(263)	(255)	(279)	(205)	(91)	(1373)

TABELA 22: Načrtovana vlaganja v naslednjih petih letih po občinah (delež gospodinjstev, ki namerava vlagati v določene postavke)

	Beži- grad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Gro- suplje	Krško	Škofja Loka	Velen- je	skupaj
šolanje otrok	32,9	36,5	27,6	19,7	33,2	47,0	30,9	37,1	33,5
nakup zemlje	11,0	14,1	8,2	3,8	7,8	6,0	6,1	6,7	7,2
nakup plemenske živine	24,4	29,4	17,3	9,8	8,6	13,8	21,2	38,2	17,2
nakup semen, sadik	72,0	82,4	65,3	22,4	33,6	69,4	21,2	78,7	49,6
nakup zaščitnih sredstev	90,2	85,9	91,8	44,8	73,3	87,9	24,8	87,6	69,6
nakup umetnih gnojil	93,9	90,6	95,9	80,3	89,2	90,1	52,1	95,5	84,2
nakup kmetijskih strojev in kmetijske opreme	69,5	65,9	60,2	66,1	70,7	48,3	49,7	66,3	60,9
gradnja, modernizacija gospodarskih objektov	56,1	57,6	57,1	54,1	44,4	36,2	44,8	58,4	48,3
adaptacija, gradnja hiše	52,4	45,9	44,9	36,6	49,1	48,7	46,1	53,9	46,7
oprema stanovanja	54,9	37,6	43,9	30,6	44,8	48,3	30,9	28,1	40,1
nakup osebnega avtomobila	13,4	21,2	12,2	4,4	8,6	10,3	10,9	10,1	10,3
nakup motorja, mopeda	2,4	4,7	2,0	2,7	0,9	3,4	1,2	1,1	2,2
varčevanje	64,6	62,4	48,0	24,6	43,1	22,4	21,2	34,8	35,7
N	(87)	(90)	(103)	(263)	(255)	(279)	(205)	(91)	(1373)

okolje pogosto že urejeno do takšne mere, da prevladuje poraba sredstev za gradnjo ali modernizacijo gospodarskih objektov, medtem ko so v manj razvitih občinah pogostejše adaptacije in novogradnje stanovanjskih poslopij. Podobna zakonitost je značilna tudi pri porabljenem denarju za nakup osebnega avtomobila. Če povzamemo, ugotovimo, da v pogojih izobilja gospodinjstva porabijo denar predvsem za razširjeno reprodukcijo in za izboljšanje osebnega standarda, medtem ko v pogojih pomanjkanja zadoščajo sredstva le za enostavno reprodukcijo in zadostitev najnujnejših življenjskih potreb.

Vse zgoraj navedene trditve potrjuje tudi analiza predvidenih investicij v naslednjih petih letih. Pritisk na zemljo je še bolj izrazit v ljubljanskih občinah. Posebno zanimiva je ugotovitev, da bo več gospodinjstev v vseh občinah, z izjemo škofjeloške predvidoma nalagalo sredstva v obnovo in izgradnjo gospodarskih poslopij, medtem ko bo varčevanje še vedno slejkoprej domena premožnih.

V ospredju interesa raziskave je vseskozi analiza različnih problemov z ozirom na tip kmetije. Žal v tej fazi vsi parametri še niso zadovoljivo obdelani, zato se moramo zadovoljiti z osnovnimi analizami preproste tipologije kmetij (tabeli 23 in 24).

V letu 1981 je največ gospodinjstev, ki so trošila denar za šolanje otrok, v kategoriji mešanih II. kmetij, kar potrjuje slabo demografsko strukturo na čistih kmetijah. Zanimivo pa je, da se nakupovanje zemlje pojavlja najpogosteje na mešanih II. kmetijah; kar priča, da so le-te glede na strojno opremljenost in ekonomičnost kmetovanja nadpovprečno začutile neurejene razmere. Trditve še bolj drastično potrjujejo podatki o načrtovanih naložbah v naslednjih petih letih. Na drugi strani pa je evidentno, da čiste kmetije približno enakomerno rabijo denar za gradnjo ter obnovo stanovanj na eni in gospodarskih objektov na drugi strani, medtem ko je pri obeh mešanih tipih občutna prevlada pomena stanovanjskih

objektov. Pri večini drugih postavk ni bistvenih razlik med posameznimi tipi.

TABELA 23: Poraba denarja v letu 1981 z ozirom na tip kmetije

	čista kmetija	mešana kmetija	mešana kmetija I.	mešana kmetija II.	skupaj
šolanje otrok	23,8	31,5	38,2		30,1
nakup zemlje	1,0	2,5	3,9		2,3
nakup plemenske živine	13,4	12,1	15,1		12,8
nakup semen, sadik	47,3	46,5	46,1		46,7
nakup zaščitnih sredstev	57,1	67,9	57,2		63,7
nakup umetnih gnojil	72,1	83,2	75,7		79,2
nakup kmetijskih strojev in kmetijske opreme	41,9	45,9	46,1		44,8
gradnja, modernizacija gospodarskih objektov	23,3	26,6	27,0		25,7
adaptacija, gradnja hiše	23,8	32,0	40,1		30,6
oprema stanovanja	21,4	26,9	28,9		25,6
nakup osebnega avtomobila	6,7	8,2	5,9		7,5
nakup motorja, mopeda	1,8	2,4	3,3		2,3
varčevanje	28,7	32,5	31,6		31,3

Načrtovane investicije kažejo nekoliko bolj podrobno členitev. Opazno je, da se tip čistih kmetij v precejšnji meri pasivizira, saj mu enostranski izvor sredstev ne omogoča pogostejših vlaganj, kar se odraža tako v predvidoma redkejših nakupih reprodukcijskega materiala za kmetovanje kot v redkejših vlaganjih z značajem izboljšave osebnega standarda. Zanimiva je analiza mešanih I. kmetij, ki so v nekaterih postavkah blizu čistim kmetijam ali za njimi celo rahlo zaostajajo (nakup zemlje, nakup živine, nakup osebnega avtomobila), drugje so blizu tipu mešanih II. kmetij

TABELA 24: Načrtovana vlaganja v naslednjih petih letih z ozirom na tip kmetije

	čista kmetija	mešana kmetija	mešana kmetija I.	mešana kmetija II.	skupaj
šolanje otrok	20,9	29,0	44,7		28,5
nakup zemlje	6,5	5,4	9,2		6,1
nakup plemenske živine	15,0	13,2	21,7		14,6
nakup semen, sadik	41,3	42,4	42,1		42,1
nakup zaščitnih sredstev	52,5	63,7	51,3		59,1
nakup umetnih gnojil	64,3	75,8	66,4		71,5
nakup kmetijskih strojev in kmetijske opreme	43,9	54,7	56,3		51,7
gradnja, modernizacija gospodarskih objektov	37,0	42,8	41,4		41,0
adaptacija, gradnja hiše	35,4	40,3	36,7		39,6
oprema stanovanja	26,6	36,0	42,8		34,1
nakup osebnega avtomobila	7,8	7,9	15,8		8,7
nakup motorja, mopeda	2,1	1,7	2,6		1,9
varčevanje	25,8	31,8	33,6		30,3

(kmetijska mehanizacija, adaptacija in izgradnja stanovanjskih objektov, opreme stanovanja), pri kratkoročnih nakupih zaščitnih sredstev in umetnih gnojil pa so celo v ospredju, kar kaže na dejstvo, da je delo na zemlji za njih še vedno življenjskega pomena in zato le-to najbolj intenzivno obdelujejo.

Izredno pomemben dejavnik pri naložbah in porabi je starost gospodarja (tabela 25). Z leti se namreč zmanjšuje iniciativnost, obenem pa so življenjske ambicije že večinoma izpolnjene. To se najlepše odraža v načrtovanih nakupih zemljišč in plemenske živine, ko stopnja nameravanih vlaganj dokaj praviloma upada skladno z ostarevanjem gospodarja. Podobno je tudi s kmetijsko mehanizacijo,

TABELA 25: Načrtovanje vlaganja v naslednjih petih letih z ozirom na starost gospodarja

	do 33 let	34-43 let	44-53 let	54-63 let	64-73 let	nad 74 let	sku- paj
šolanje otrok	31,4	45,0	39,8	23,3	12,8	13,0	28,5
nakup zemlje	16,3	7,8	8,0	5,3	2,3	0,7	6,1
nakup plemenske živine	25,6	17,8	15,5	14,1	12,4	6,5	14,6
nakup semen, sadik	52,3	45,6	41,4	42,2	38,5	38,4	42,1
nakup zaščitnih sredstev	66,3	59,4	59,6	62,1	56,0	50,0	50,1
nakup umetnih gnojil	79,1	72,2	74,6	73,5	66,5	60,1	71,5
nakup kmetijskih strojev in kmetijske opreme	62,8	57,2	53,5	54,1	45,9	35,5	51,7
gradnja, modernizacija gospodarskih objektov	66,3	47,2	43,6	40,3	32,1	26,1	41,0
adaptacija, gradnja hiše	54,7	44,4	44,7	39,3	31,2	24,6	39,6
oprema stanovanja	46,5	43,3	37,7	32,1	27,5	20,3	34,1
nakup osebnega avtomobila	20,9	9,4	9,4	8,0	6,0	5,1	8,7
nakup motorja, mopeda	2,3	3,9	2,1	1,3	1,4	0,7	1,9
varčevanje	38,4	23,3	34,8	31,0	27,5	24,6	30,3

gospodarskimi ter stanovanjskimi objekti, opremo stanovanja in nakupom osebnega avtomobila. Slednja postavka je še posebno visoka pri najmlajši kategoriji gospodarjev. Gospodarski objekti so v prednosti pred stanovanjskimi pri vseh starostnih skupinah, razen pri najmlajši. Še najmanj so razlike izrazite pri varčevanju ter nakupu zaščitnih sredstev in umetnih gnojil, čeprav je smer upadanja deleža gospodinjestev z načrtovanimi investicijami istovrstna.

Zanimiva je tudi analiza porabe denarja in nameravanih naložb v odvisnosti od višine skupnega dohodka iz kmetijstva, ki ponazarja

TABELA 26: Poraba denarja v letu 1981 z ozirom na skupni dohodek iz kmetijstva

	nima dohodka	do 50.000	51.000-100.000	101.000-150.000	151.000-200.000	201.000-250.000	251.000-300.000	301.000-400.000	401.000-600.000	nad 600.000	skupaj
šolanje otrok	25,3	29,4	28,0	26,6	35,7	30,6	38,0	38,2	26,7	45,6	30,1
nakup zemlje	0,6	1,8	4,3	1,1	1,6	1,2	2,0	1,8	6,1	4,2	2,3
nakup plemenske ži-vine	4,2	4,6	15,5	16,8	15,5	29,4	8,0	12,7	24,5	33,3	12,8
nakup semen, sadik	33,7	42,2	32,1	50,5	49,6	55,3	70,0	56,4	55,1	79,2	46,7
nakup zaščitnih sredstev	41,6	53,8	63,8	66,8	72,9	78,8	84,0	65,5	79,6	95,8	63,7
nakup umetnih gnojil	52,4	71,9	81,3	65,9	91,8	94,0	96,4	93,9	87,5	79,2	63,7
nakup kmetijskih strojev in kmetijske opreme	16,1	27,2	45,4	55,4	58,9	66,9	78,0	69,1	73,5	66,7	44,8
gradnja, modernizaci-ja gospodarskih ob-jektov	9,0	15,6	22,4	30,4	34,1	42,4	42,0	43,6	53,1	50,0	25,7
adaptacija, gradnja hiše	20,5	31,5	28,0	28,8	34,9	40,0	40,0	35,5	36,7	37,5	30,6
oprema stanovanja	12,7	23,9	21,4	26,1	30,2	42,4	32,0	29,1	38,6	54,2	25,6
nakup osebnega avtomobila	4,2	4,9	7,6	7,1	10,1	7,1	16,0	9,1	6,2	33,3	7,5
nakup motorja, mopeda	1,2	2,1	3,3	2,7	3,9	0,0	2,0	0,0	2,0	4,2	2,3
varčevanje	18,1	29,1	33,2	32,6	38,0	27,1	32,0	45,5	38,6	50,0	31,3

TABELA 27: Načrtovana vlaganja v naslednjih petih letih z ozirom na skupni dohodek iz kmetijstva

	nima do- dohodka	do 50.000	51.000- 100.000	101.000- 150.000	151.000- 200.000	201.000- 250.000	251.000- 300.000	301.000- 400.000	401.000 600.000	nad 600.000	skupaj
šolanje otrok	24,1	28,4	28,3	24,5	28,7	31,8	28,0	40,0	34,7	41,7	28,5
nakup zemlje	1,8	5,2	7,2	4,6	7,8	3,5	6,0	10,9	8,2	29,2	6,1
nakup plemenske ži- vine	6,6	9,2	16,8	14,1	20,2	22,4	16,0	16,4	26,6	25,0	14,6
nakup semen, sadik	24,7	37,3	41,8	40,8	47,3	48,2	68,0	56,4	59,2	70,8	42,1
nakup zaščitnih sredstev	33,1	47,7	60,5	64,7	72,1	77,6	78,0	80,0	75,5	79,2	59,1
nakup umetnih gno- jil	41,6	59,6	76,6	78,8	84,5	85,9	88,0	90,9	87,8	87,5	71,5
nakup kmetijskih strojev in kmetij- ske opreme	14,5	34,6	55,6	67,4	65,1	77,6	74,0	76,4	69,4	70,8	51,7
gradnja, modernizaci- ja gospodarskih ob- jektov	15,1	26,6	43,8	45,1	54,3	64,7	56,0	60,0	61,2	79,2	41,0
adaptacija, gradnja hiše	22,3	35,2	39,1	36,6	55,8	48,2	56,0	43,6	51,0	50,0	39,6
oprema stanovanja	19,9	32,1	29,9	33,2	44,2	43,6	54,0	34,5	57,1	41,7	34,1
nakup osebnega avto- mobila	6,0	7,3	6,6	12,0	10,1	7,1	12,0	16,4	14,3	12,5	8,7
nakup motorja, mopeda	0,6	1,2	2,6	1,1	1,6	3,5	0,0	3,6	4,1	8,3	1,9
varčevanje	19,3	27,6	31,3	29,3	36,4	27,1	40,0	41,8	36,6	50,0	30,3

gospodarsko moč kmetije ter njeno proizvodno in tržno usmerjenost (tabeli 26 in 27). Razumljivo je, da je med obema parametroma opazna tesna premosorazmerna odvisnost. Le-ta je še posebno izrazita pri načrtovanih investicijah. Z naraščanjem dohodka se dviga tudi delež gospodinjstev, ki so porabila denar ali pa ga nameravajo investirati v določene postavke. Če pa upoštevamo tudi višino porabljenih sredstev ali višino predvidenih sredstev za naložbe, ki jih v naši raziskavi nismo mogli zadovoljivo opredeliti, so razlike med posameznimi velikostnimi skupinami nedvomno še bistveno večje.

Poglejmo si na kratko problematiko nakupa zemlje. Izgleda, da so želje po nakupu zaradi izredno visokih stroškov precej večje kot pa dejanske možnosti, o čemer pričajo podatki o za ta namen porabljenem denarju v letu 1981, ko je v najvišjih kategorijah mogoče opaziti le rahlo višje deleže, medtem ko naj bi v gospodinjskih z več kot 600.000 din dohodka iz kmetijstva v naslednjih petih letih kar v 29,2 odstotka primerih načrtovali povečanje posesti. Za nakup osebnega avtomobila in opremo stanovanja so trošila v letu 1981 daleč največ sredstev gospodinjsstva v najvišjem rangu, v načrtovanih vlaganjih pa se že kaže upadanje interesa na kmetijah z najvišjim dohodom. V najnižjih kategorijah je opazna prevlada porabe sredstev za izgradnjo stanovanj pred izgradnjo ali posodabljanjem gospodarskih objektov, razmerje med obema postavkama pa se kasneje spremeni v prid gospodarskih poslopij in se z naraščanjem dohodka povečuje. Sklepamo, da so bogatejše kmetije v fazi vlaganja v razširitev proizvodnje, medtem ko morajo revnejše najprej urediti probleme okrog osebne standarda in stanovanja. Da varčevanje nima pomembnejše vloge kažeta tudi obe zgornji razpredelnici, kjer je razvidno, da tudi v najvišjih kategorijah ne varčuje niti polovica gospodarjev.

Za predvidene naložbe bodo kmetije črpale sredstva iz različnih virov, pri čemer je pomen posameznih virov precej različen (tabela 28). V skladu s pričakovanji sta daleč najpomembnejša vira kmetijstvo in še posebno redna zaposlitev. Vendar je pri prispevkih iz

rednega delovnega razmerja značilno tudi, da je precej kmetij, kjer bo tovrsten vir najmanj pomemben. Pri manjšem delu kmetij so pomembni tudi drugi dejavniki (gozdarstvo, dodatne dejavnosti na kmetiji), presenetljivo pa je, da so precej v ozadju krediti, bodisi krediti kmetijske zadruga bodisi potrošniški krediti. Izgleda, da je kreditna sposobnost družbe razmeroma šibka, obenem pa so tudi kreditni pogoji v tolikšni meri zaostreni, da so za povprečno kmetijo manj zanimivi od lastne udeležbe. Očitno je, da je pri načrtovanih naložbah pričakovati najmanjšo udeležbo gozdarstva, potrošniških kreditov in sredstev iz dodatnih dejavnosti.

TABELA 28: Pomen posameznih virov sredstev za večje naložbe v naslednjih petih letih

	kmetij- stvo	gozdar- stvo	dodatne dejav- nosti	pri- hran- ki	krediti kmetij- ske za- druga	redna zapos- litev	potroš- niški kredit
najpomembnejši	29,4	7,4	5,8	5,2	6,4	38,5	4,9
zelo pomemben	14,0	7,4	2,0	6,0	5,6	6,1	5,9
pomemben	9,8	7,4	2,0	9,7	7,9	3,8	4,4
srednje po- memben	9,5	5,4	1,6	8,4	11,6	2,8	3,9
malo pomemben	5,5	6,3	2,5	8,4	8,1	3,0	4,7
zelo malo pomem- ben	5,4	8,5	3,3	5,5	4,7	3,0	4,7
najmanj po- memben	9,8	40,9	66,2	40,2	39,2	26,2	54,8

Poglejmo si na kratko še vlogo različnih virov sredstev za naložbe po tipih kmetij. Upoštevali smo gospodinjstva, kjer je posamezna postavka najpomembnejša (tabela 29). Izredno lepo je vidna vloga sredstev iz kmetijstva in iz redne zaposlitve. Prva z upadanjem agrarnega značaja obratov izgublja na pomenu, druga pa pridobiva.

TABELA 29: Delež gospodinjstev, kjer bodo posamezni viri sredstev za večje naložbe v naslednjih petih letih najpomembnejši z ozirom na tip kmetije

	čista kmetija	mešana kmetija	mešana kmetija I.	mešana kmetija II.	skupaj
kmetijstvo	44,2	26,4	8,6		29,4
gozd	9,8	6,4	6,6		7,4
dodatne dejavnosti	2,6	6,5	9,9		5,8
prihranki	4,1	5,3	7,2		5,2
krediti kmetijske zadruga	4,7	7,6	4,6		6,4
redna zaposlitev	11,1	45,8	68,4		38,9
potrošniški kredit	1,8	5,9	7,2		4,9

Pri čistih kmetijah je opazna tudi nekoliko poudarjena vloga gozdarstva, medtem ko so prihranki, dodatne dejavnosti in še posebno izrazito potrošniški krediti najpomembnejši viri za vlaganja mnogo pogosteje pri kmetijah, kjer so tako gospodar kot zakonski drug in naslednik v rednem delovnem razmerju, v takozvanih mešanih II. kmetijah. Krediti kmetijskih zadrug so v vseh grupah, z izjemo mešanih I. kmetij, kjer je njihova vloga nekoliko večja, približno enakega pomena.

5.0. INFRASTRUKTURNA OPREMLJENOST GOSPODINJSTEV

Z izrazom infrastrukturna opremljenost gospodinjstva opredeljujemo stopnjo opremljenosti z gospodinjstevskimi aparati, aparati za prosti čas in razvedrilo, s prevoznimi sredstvi ter opremljenost s stranišči in kopalnicami. Vsi elementi infrastrukturne opremljenosti gospodinjstev so zelo dober pokazatelj stopnje družbenoekonomskega razvoja, čeprav so do neke mere odvisni od splošnega nivoja

infrastrukturne opremljenosti (tekoča voda, kanalizacija, elektrika - trofazni tok). Nedvomno se v elementih osebnega standarda odraža kompleksna podoba vseh doslej obravnavanih problemov. V stopnji opremljenosti se izraža način življenja, stopnja doseženega razvoja in niz drugih podrobnosti, ki smo jih doslej zavzeto navajali.

Boljša infrastrukturna opremljenost v veliki meri lajša življenje kmečkemu človeku. Zlasti je delovno razbremenjena kmečka ženska. Vendar moramo biti pri tovrstni trditvi previdni. Gospodinjski aparati so pravzaprav omogočili preokupacijo s tem, da se je na račun strogo gospodinjskih opravil povečala možnost za opravljanje kmečkih del. S tem je vloga gospodinje v kmetijski proizvodnji močno porasla. Ker so slovenske kmetije v povprečju razmeroma majhne, je lahko kmečka žena prevzela v svoje roke velik del kmečkih opravil, moška delovna sila pa se je lahko redno zaposlila v nekmetijskih poklicih. Prav gotovo je tudi v tem dejstvu iskati razlog za nastanek in trdovratno ohranjanje mešanih delovno-kmečkih gospodinjstev. Seveda pa je potrebno problematiko proučevati kompleksno, v sklopu medsebojnega učinkovanja najrazličnejših dejavnikov v časovnem sosledju.

Proučili smo stopnjo opremljenosti gospodinjstev z mnogimi elementi, med katerimi so nekateri boljši pokazatelj socioekonomske problematike kot drugi. Med izjemno dobre indikatorje lahko prištevamo ali zelo drage naprave ali tiste, ki so se šele pred kratkim začele množičneje uveljavljati. Med prve lahko prištevamo osebni avtomobil (ki pa ga nikakor ne moremo imeti za predmet luksuznega značaja), centralno ogrevanje, barvni televizor, med druge pa predvsem pomivalni stroj.

Pomembno vlogo imajo elementi osebne higiene, ki odražajo skrb za čistočo, ki je še posebno pri mlečni živinoreji izredno pomembna. Obenem odražajo raven prevzemanja urbanega načina življenja. Med vsemi proučevanimi komponentami infrastrukturne opremljenosti sta

za moderno kmetijsko proizvodnjo, daleč najbolj pomembna telefonski priključek in tekoča voda v hiši. Obadva sta nepogrešljiva dejavnika intenzivne živinoreje, čeprav se njune vloge čisto še bptemalo zavedamo.

Kot večino drugih problemov smo tudi stopnjo infrastrukturne opremljenosti gospodinjstev proučili v soodvisnosti od osnovnih komparativnih variabel nadmorske višine, proučevanih občin, socioekomske strukture gospodinjstev in višine skupnega dohodka iz kmetijstva. Rezultati so prikazani v tabelah 30, 31, 32, 33 in jih zato ne bomo podrobneje opisovali. Pač o bomo opozorili na osnovne zakonitosti medsebojnih soodvisnosti.

Ugotavljamo, da je infrastrukturna opremljenost gospodinjstev že na precej visokem nivoju. Skoraj pri vseh elementih je že več kot polovica gospodinjstev, ki jih posedujejo. Izjeme so samo centralno ogrevanje, sesalnik za prah, pomivalni stroj ter posedovanje motornega kolesa ali mopeda. Čeprav je podatek za razmeroma slabo razširjeno telefonijo razmeroma zaskrbljivo, je pomembno dejstvo, da ima danes že velika večina slovenskih naselij zagotovljeno telefonsko zvezo. Največji delež gospodinjstev s telefoni je na kmetijah v višinah do 400 m nadmorske višine in na hribovskih kmetijah nad 600 m visoko, kar je razumljivo spričo njihove slabše prometne povezanosti. Nizek delež gospodinjstev s sesalnikom za prah izpričuje razmeroma pomanjkljivo skrb za čistočo v stanovanjskih prostorih. Več pozornosti se posveča osebni higieni. V zadnjih letih so bile povsod na slovenskem podeželju izredno številne adaptacije, tako da ima danes v anketirani populaciji 64,6 odstotka gospodinjstev kopalnico s tekočo vodo in 63,8 odstotka sodobno stranišče.

Pomembno vlogo v zadnjem času dobivajo moderna komunikacijska sredstva, ki z množično transmisijo znanja in rednim informiranjem v veliki meri prispevajo k uveljavljanju sodobnega življenjskega utripa. Televizija kot sredstvo javnega obveščanja je povzastopanosti že skoraj ujela radio, kjer smo registrirali sploh najvišjo stopnjo pogostnosti (95,6%).

TABELA 30: Opremljenost gospodinjstev z nekaterimi elementi osebnega standarda glede na nadmorsko višino kmetij

	do 400 m	401 do 600 m	nad 600 m	skupaj
dvotarifni števec	50,6	48,4	44,4	49,1
telefonski priključek	17,3	11,1	15,9	15,1
tekoča voda v hiši	96,0	94,0	95,7	95,4
tekoča topla voda	73,4	54,4	49,3	64,9
samo hladna tekoča voda	23,7	41,5	41,5	31,0
sodobno stranišče	69,4	57,5	52,2	63,8
kopalnica s tekočo vodo	70,9	57,3	52,3	64,6
centralno ogrevanje	29,8	20,8	10,1	24,5
radio	96,2	95,4	93,7	95,6
televizor	80,2	82,3	78,7	80,6
električni ali plinski štedilnik	85,8	79,8	69,1	81,7
hladilnik	78,9	71,5	61,4	74,4
zmrzovalna skrinja, omara	86,9	88,6	89,9	87,8
pralni stroj	90,1	91,5	89,4	90,3
sesalnik za prah	41,8	35,3	27,1	37,9
pomivalni stroj	4,8	3,1	4,8	4,4
motorno kolo, moped	32,5	37,6	43,5	35,5
kolo	75,2	62,1	47,8	67,7
avto	66,9	59,3	64,7	64,6
N	(815)	(351)	(207)	(1373)

Štiri petine anketiranih gospodinjstev poseduje moderen štedilnik, hladilnik, zmrzovalno omaro in pralni stroj kot osnovne gospodinjske pripomočke. V zadnjih letih se je močno razmahnila uporaba zmrzovalnih skrinj in omar, zato ne preseneča, da njihovo število že presega število hladilnikov. Uporaba zmrzovalnikov je povečala težnje po samooskrbi, saj se lahko velik del pridelkov hrani čez vse leto. Izboljšala pa se je tudi prehrabena struktura, saj se

TABELA 31: Opremljenost gospodinjstev z nekaterimi elementi osebnega standarda po občinah

	Beži- grad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Gro- suplje	Krško	Škofja Loka	Vele- nje	Skupaj
dvotarifni števec	65,5	51,1	68,9	47,9	38,4	36,2	68,3	38,5	49,1
telefonski priključek	32,2	13,3	37,9	8,0	10,2	11,8	16,1	23,1	15,1
tekoča voda v hiši	100,0	96,7	98,1	96,6	89,4	93,9	98,5	97,8	95,4
tekoča topla voda	86,2	75,6	78,6	74,1	63,5	52,0	60,5	45,1	64,9
samo hladna tekoča voda	12,6	32,2	22,3	21,3	30,2	39,9	36,6	48,4	31,0
sodobno stranišče	72,4	68,9	79,6	70,3	49,8	58,8	64,9	65,9	63,8
kopalnica s tekočo vodo	77,0	70,0	83,5	68,4	54,1	58,1	66,3	60,4	64,6
centralno ogrevanje	40,2	34,4	41,7	26,2	20,8	19,0	17,1	19,8	24,5
radio	98,9	91,1	93,2	95,8	95,3	95,7	97,1	96,7	95,6
televizor	85,1	76,7	75,7	82,1	82,4	72,4	84,4	92,3	80,6
električni ali plinski štedilnik	95,6	85,6	87,4	82,5	84,3	77,1	78,5	69,2	81,7
hladilnik	79,3	81,1	75,7	73,0	79,6	69,5	66,3	83,5	74,4
zmrzovalna skrinja, omara	90,8	88,9	86,4	87,1	84,7	87,1	87,3	98,9	87,8
pralni stroj	96,6	87,8	94,2	89,7	89,8	82,4	94,6	100,0	90,3
sesalnik za prah	58,6	37,8	61,2	30,8	38,0	23,3	49,3	31,9	37,9
pomivalni stroj	2,3	6,7	10,7	3,0	2,7	2,2	8,8	2,2	4,4
motorno kolo, moped	28,7	26,7	36,9	23,6	43,5	33,0	41,5	54,9	35,5
kolo	95,4	71,1	80,6	67,3	68,2	56,3	66,8	60,4	67,7
avto	85,1	64,4	68,0	63,1	66,7	53,0	66,8	70,3	64,6
N	(87)	(90)	(103)	(263)	(255)	(279)	(205)	(91)	(1373)

je povečala poraba mesa, kar je močno popestrilo prej razmeroma enoličen kmečki jedilnik.

Med prevoznimi sredstvi prevladujejo osebni avtomobili in kolesa (64,6% oziroma 67,7%). Doba mopedov in motorjev počasi mineva, čeprav še posebno pri najvišje ležečih kmetijah predstavljajo pomemben prevozni dejavnik.

Če skušamo izluščiti splošno zakonitost v stopnji opremljenosti z ozirom na višinske pasove, lahko zaključimo, da se z naraščanjem nadmorske višine stopnja opremljenosti praviloma zmanjšuje. Izjemo predstavljajo različna komunikacijska sredstva in zmrzovalniki kot posledica večje prometne oddaljenosti in povečanih potreb po samooskrbi.

Med posameznimi proučevanimi občinami v stopnji infrastrukturne opremljenosti ni bistvenih razlik. Opažene razlike so v doseženi stopnji družbenoekonomskega razvoja družbenopolitičnih skupnosti. Prav gotovo je prisotna tesna soodvisnost med stopnjo opremljenosti in bolj ali manj razvitim okoljem. Še najboljši pokazatelji za navedeno trditev so deleži gospodinjstev z osebnimi avtomobili, pomivalnimi stroji, centralnim ogrevanjem ter telefonskimi priključki. Podobno funkcijo ima analiza razmerij med gospodinjstvi s toplo in hladno tekočo vodo. Zanimivo pa je, da so še vedno prisotne razlike tudi pri osnovnih gospodinjskih aparatih, kar je posledica ostarelih, propadajočih kmetij v manj razvitih območjih depopulacije prebivalstva.

Analiza infrastrukturne opremljenosti z ozirom na poklicno strukturo je izredno zanimiva, pa čeprav tipologija ni optimalna in odraža sicer grobo členitev le zaposlenost osnovnih nosilcev kmečkega gospodarstva. Komentar k priloženi tabeli je skorajda nepotreben.

TABELA 32: Opremljenost gospodinjstev z nekaterimi elementi osebnega standarda glede na tip kmetij

	čista kmetija	mešana kmetija	mešana I. kmetija	mešana II. kmetija	skupaj
dvotarifni števec	43,4	49,9	59,2		49,1
telefonski priključek	15,2	15,1	18,4		15,1
tekoča voda v hiši	92,8	96,0	98,7		95,4
tekoča topla voda	54,5	68,0	75,0		64,9
samo hladna tekoča voda	38,0	28,7	25,7		31,0
sodobno stranišče	52,2	67,0	75,7		63,8
kopalnica s tekočo vodo	52,7	68,2	65,0		54,6
centralno ogrevanje	15,5	26,3	38,2		24,5
radio	92,8	96,6	97,4		95,6
televizor	66,7	85,1	90,8		80,6
električni ali plinski štedilnik	69,3	85,5	92,8		81,7
hladilnik	66,9	76,7	80,3		74,4
zmrzovalna skrinja, omara	79,3	91,2	90,1		87,8
pralni stroj	81,9	93,4	94,7		90,3
sesalnik za prah	27,1	39,8	55,3		37,9
pomivalni stroj	4,9	3,0	10,5		4,4
motorno kolo, moped	30,0	38,1	34,9		35,5
kolo	59,7	70,1	75,0		67,7
avto	50,6	68,5	78,9		64,6
N	(387)	(834)	(152)		(1373)

Skoraj pri vseh elementih je najmanj gospodinjstev z določeno postavko v kategoriji čistih kmetij. Izjema je samo pri pomivalnih strojih, kar je dokaz za obstoj nekaterih trdnih, perspektivnih čistih kmetij, ki pa so seveda v slovenskem prostoru še vedno precejšnja redkost. Omenjene kmetije so si z visoko specializirano, tržno

TABELA 33: Opremljenost gospodinjstev z nekaterimi elementi osebnega standarda glede na skupni dohodek iz kmetijstva

	nima dohodka	do 50.000	51.000- 100.000	101.000- 150.000	151.000- 200.000	201.000- 250.000	251.000- 300.000	301.000- 400.000	401.000- 600.000	nad 600.000	skupaj
dvotarifni števec	39,8	44,0	47,4	51,6	51,9	55,3	54,0	58,2	69,4	75,0	49,1
telefonski priključek	10,2	12,2	14,5	12,5	14,0	30,6	26,0	14,5	26,5	41,7	15,1
tekoča voda v hiši	91,0	92,7	97,0	95,7	95,3	100,0	100,0	98,2	100,0	100,0	95,4
tekoča topla voda	43,4	55,4	68,1	71,2	68,2	81,2	68,0	87,3	77,6	95,8	64,9
samo hladna tekoča voda	44,6	36,4	27,6	26,6	34,1	21,2	22,0	16,4	28,6	12,5	31,0
sodobno stranišče	50,0	56,0	62,2	66,8	62,0	81,2	82,0	85,5	81,6	87,5	63,8
kopalnica s tekočo vodo	48,2	57,2	63,8	68,5	65,1	82,4	80,0	78,2	83,7	91,7	64,6
centralno ogrevanje	15,7	18,3	22,4	29,9	23,3	41,2	22,0	36,4	38,8	54,2	24,5
radio	93,4	93,9	95,1	97,3	97,7	97,6	96,0	100,0	98,0	95,8	95,6
televizor	72,9	79,5	78,6	82,6	82,9	88,2	80,0	83,6	89,8	91,7	80,6
električni in plinski štedilnik	71,7	79,5	80,9	82,6	80,6	89,4	86,0	96,4	91,8	100,0	81,7
hladilnik	63,3	71,9	73,4	75,5	76,0	81,2	80,0	87,3	83,7	95,8	74,4
zmrzovalna skrinja, omara	67,5	84,4	89,5	93,5	91,5	96,5	94,0	98,2	100,0	95,8	87,8
pralni stroj	75,9	85,6	92,8	96,2	92,2	97,6	96,0	96,4	100,0	95,6	90,3
sesalnik za prah	28,3	31,2	37,5	41,8	38,8	49,4	36,0	50,9	51,0	75,0	37,9
pomivalni stroj	4,8	3,4	4,3	2,2	5,4	2,4	4,0	9,1	6,1	20,8	4,4
motorno kolo, moped	27,7	31,5	35,9	37,5	36,4	45,9	44,0	41,8	30,6	58,3	35,5
kolo	51,2	64,5	64,8	73,9	76,7	70,6	84,0	78,2	71,4	91,7	67,7
avto	42,8	55,4	63,5	68,5	75,2	82,4	80,0	78,2	89,5	91,7	64,6
N	(166)	(227)	(304)	(184)	(129)	(85)	(50)	(55)	(49)	(24)	(1373)

produkcijo dodobra izboljšale osebni standard. Razlike v stopnji opremljenosti med mešanimi kmetijami prvega in drugega tipa so manj izrazite, vendar praviloma vselej na škodo mešanih I. kmetij. Tako je na primer pri mešanih I. kmetijah rahlo boljša opremljenost z zmrzovalnimi omarami in skrinjami, precejšnje pa so razlike pri pomivalnih strojih in mopedih, ki so bili še pred nedavnim nekakšen zaščitni znak za polproletarca.

Ugotovili smo tudi močno soodvisnost med stopnjo infrastrukturne opremljenosti in letno višino dohodka iz kmetijstva. Čeprav je primerjava med opremljenostjo in dohodkom zaradi odsotnosti vseh drugih finančnih virov nepopolna, je povsem očitno, da z naraščanjem tržnosti kmetovanja rastejo tako potrebe kot možnosti za njihovo zadovoljevanje. Poglejmo si na kratko analizo nekaterih značilnih postavk. Opremljenost s sanitarijami, oskrba z vodo, delež gospodinjstev s telefoni in centralnim ogrevanjem, z gospodinjstvi in prevoznimi sredstvi se praviloma z naraščanjem dohodka izboljšuje. Izjemo predstavlja kategorija gospodinjstev z dohodkom 200.000-250.000 din, kjer smo opazili nadpovprečno opremljenost kot posledico specifičnega kmetovanja v primestnem območju. Posebno zanimiva je analiza deleža gospodinjstev z radijskimi sprejemniki po dohodkovnih kategorijah. Očitno je, da je radio del vsakdana v veliki večini naših domov, zato delež do dohodka 400.000 din rahlo narašča s tem, da doseže absolutni maksimum, nakar se delež ponovno zmanjšuje. Vrednote preživljanja prostega časa se očitno z naraščanjem življenjskega standarda spreminjajo.

6.0. POVZETEK IN ZAKLJUČKI

Starostna struktura kmečkega prebivalstva se skladno s procesi industrializacije, urbanizacije in deagrarnizacije nenehno slabša.

Ponekod, še zlasti v prometno odmaknjenih območjih zahodne Slovenije je proces postal že v tolikšni meri pereč, da grozi brez ustreznih spodbud popolno izginotje čistega agrarnega elementa. Mladi se zaposlujejo izven kmetij in dnevno migrirajo med doma bivanja in dela, mnogi pa se odseljujejo v urbana središča. Zemljo posedujejo pretežno mešana delavsko-kmečka gospodinjstva, ne gre pa zanemariti dejstva, da prehajajo vse večje površine v roke nekmečkega prebivalstva, eksistenčno neodvisnega od dela na zemlji.

V zvezi z lastništvom zemlje se pojavljajo mnogi problemi pri dedovanju oziroma pri nasledstvu ter prevzemništvu. Kmetije se zaradi nekdanjega dednega prava drobijo v nerazumno majhne proizvodne obrate, ki jih bremeni še intenzivna zemljiško posestna razdrobljenost. Res je, da je zakon o zaščitenih kmetijah v precejšnji meri proces nadaljnjega drobljenja zavrl (še posebno pri velikih, perspektivnih kmetijah), vendar opažamo v zvezi z njim še vrsto nejasnosti oziroma tendenc, da se z njegovim neupoštevanjem poiščejo poti za razpredanje pomena zlasti nekmečkih elementov na podeželju. Razumljivo je, da dosega zaščitene kmetije v primerjavi s preostalimi zaradi večjega proizvodnega potenciala boljše rezultate.

Nasledniki prevzemajo kmetije pretežno v zrelih letih ali celo v pozni starosti (po smrti dotedanjega gospodarja), ki močno zmanjšuje učinkovitost kmetovanja. Moči so že dodobra izčrpane in ambicije zmanjšane. Slovensko kmetijstvo ostaja ujeto v spone tradicionalizma. Žalostno je, da razmere ne kažejo teženj po izboljševanju. Mnogo je kmetij brez zagotavljenega naslednika, še posebno pri ostarelih gospodinjstvih. Vsekakor bi kazalo na račun propadlih kmetij povečati intenzivnost podružbljanja kmetijskih površin in zaokrožiti že preko vsake razumne mere razdrobljena zemljišča.

Med viri dohodkov močno prevladujeta kmetijstvo in redna zaposlitev, vpliv ostalih virov pa je omejen, čeprav je lahko pri posa-

meznih kmetijskih obratih izrazit. Med dodatnimi dejavnostmi na kmetiji je opazna močna prevlada gozdarstva, ki je v določenih območjih celo primarna dejavnost mnogih kmetij. Denar se v precejšnji meri vlaga nazaj v kmetijsko proizvodnjo, kar je še posebno značilno za čiste in mešane kmetije I. Opazno je, da posebno gospodinjstva, kjer so samo posamezniki redno zaposleni, investirajo sredstva v razširitev in posodobitev kmetijske proizvodnje. Z naraščanjem neagrarnega značaja gospodinjstev se povečuje težnja po vlaganjih v izboljšavo osebnega standarda, pri čemer velja v prvi vrsti omeniti izgradnjo, prenavo in opremljanje stanovanj ter nakup osebnega avtomobila.

Odras dohodkovne in investicijske problematike je stopnja infrastrukturne opremljenosti gospodinjstev. Le-ta se je v zadnjem času že precej izboljšala. Opazamo, da so boljše razmere pri mlajših grupah gospodinjstev, na kmetijah z višjimi dohodki, boljše pa so opremljena tudi gospodinjstva s poudarjenim neagrarnim značajem. Menimo, da bi bilo še posebno pomembno izboljševati oskrbo z vodo, razširjati telefonsko omrežje in izboljševati kvaliteto dostopa. Navedeni elementi so bistvenega pomena za uvajanje sodobnega kmetijstva, še posebno živinoreje.

VI. SAMOUPRAVNA POVEZANOST IN DRUŽBENOPOLITIČNA AKTIVNOST KMEČKIH GOSPODARJEV/GOSPODARIC (Ana Barbič)

V tem poglavju obravnavamo vključenost in aktivnost kmečkih gospodarjev/gospodaric v združnih organizacijah, temeljnih organizacijah kooperantov in manjših - proizvodnih ali organizacijskih skupnostih, v katerih kmetje v večji ali manjši meri združujejo zemljo, sredstva in delo s ciljem, doseči čimboljše organizacijo dela in čimbolj racionalno uporabo proizvodnih zmogljivosti zemlje in opreme. Podatki o dejanskem stanju v posameznih občinah sami po sebi govore o tem, koliko je bilo na tem področju že doseženega. Domisliti pa bo potrebno poti, po katerih obstoječe stanje izboljšati, če se izkaže, da z njim ne moremo biti zadovoljni.

Organiziranost in razvoj zasebnega kmetijstva kot tudi samoupravljalska učinkovitost podeželskih krajevnih skupnosti kot prostorskih samoupravnih enot političnega sistema socialističnega samoupravljanja sta poleg mnogih objektivnih pogojev za kmetovanje in življenje na podeželju v veliki meri odvisna od aktivnosti subjektivnih sil. Mednje poleg možnosti za prenašanje strokovnega znanja štejemo predvsem družbenopolitične organizacije in organe samoupravljanja od zadružne organizacije in temeljne organizacije kooperantov do organov krajevne skupnosti in njenih delegacij v občinsko skupščino. Uspešnost teh subjektivnih dejavnikov v pospeševanju razvoja kmetijstva in podeželja pa je odvisna predvsem od angažiranosti samih kmetov - temeljnih nosilcev razvoja kmetijstva in podeželja, poleg njih pa seveda tudi od družbene politike na področju kmetijstva.

1.0. SAMOUPRAVNA ORGANIZIRANOST KMETOV

Znotraj posameznih občin se zasebni kmetje povezujejo v zadružne

organizacije (kmetijske zadruge in temeljne združne organizacije) in/ali v temeljne organizacije kooperantov. To povezovanje temelji na svobodni odločitvi kmeta o tem, ali želi sodelovati v takšni organizaciji ali ne. Preden se za takšno sodelovanje odloči, pretehta njegove dobre in slabe strani. Katere bodo prevladale, pa je seveda v največji meri odvisno od konkretne združne organizacije ali TOK, to je, od njene sposobnosti kmetu pomagati in mu omogočiti, da v njenem okviru tudi upravlja svoje interese.

1.1. Članstvo v združni organizaciji in/ali temeljni organizaciji kooperantov

Čeprav smo vprašanje o tem, ali so člani združne organizacije ali temeljne organizacije kooperantov zastavili gospodarjem/gospodaricam, nismo ugotavljali, kdo je nosilec takšnega sodelovanja. Omejili smo se le na podatke o tem, ali je gospodinjstvo vključeno v katero od obeh oblik organiziranosti zasebnih kmetov.

Iz dobljenih odgovorov sledi, da je v kmetijsko zadrugo (ZK, TZO) vključenih 52,7 odstotka aktivnih kmečkih gospodinjstev, v TOK 46,8 odstotka, niti v ZO niti v TOK pa 30,4 odstotka anketiranih gospodinjstev.

Glede na to, da združne organizacije in TOK predstavljajo temeljno obliko organiziranosti zasebnih kmetovalcev, je odstotek kmečkih gospodinjstev, ki niso vključena niti v ZO niti v TOK (30,4%), razmeroma visok in terja dodatno osvetlitev.

Najprej se seveda nudi razlog, da so za sodelovanje z zadrugo najmanj zainteresirana mešana gospodinjstva, zlasti tista, v katerih so vsi trije člani jedra kmečke družine (gospodar/gospodarica, nje-

gov/njen zakonski partner in naslednik, ki je že dopolnil 15 let) redno zaposleni zunaj kmetijstva. Sodeč po podatkih o številu gospodinjstev, ki niso vključena niti v ZO niti ne v TOK, takšna razlaga drži le deloma.

tip gospodinjstva	ni član ZO, ni član TOK	N
- vsi trije člani jedra družine delajo samo na kmetiji	30,7%	(287)
- najmanj eden od treh članov dela samo na kmetiji	28,2%	(834)
- vsi trije člani jedra kmečke družine so zaposleni	40,1%	(152)

Med čistimi kmetijami in mešanimi kmetijami tipa I. takorekoč ni razlik v številu tistih, ki niso povezani s ZO ali TOK. Nesporno pa je potrjena predpostavka, po kateri so mešane kmetije tipa II. manj zainteresirane za sodelovanje z zadrugo. Ker pa njihov delež v preučevani populaciji ni posebej velik (predstavlja le 11,1% vseh kmečkih gospodinjstev), je potrebno iskati vzroke za to, da 30 odstotkov kmetij še vedno ni povezano v ZO in TOK, znotraj skupine čistih kmetij in mešanih kmetij tipa I. V okviru obravnavane analize sicer ne moremo predstaviti dejanskih vzrokov za takšno stanje, lahko pa jih vsaj nakažemo. Tako domnevamo, da se čiste kmetije ne povezujejo v ZO ali TOK predvsem v primerih, ko gre za ostarela kmečka gospodinjstva (teh je v preučevani populaciji 8,5%) in morda tudi vsaj za del starajočih se gospodinjstev, ki jih je v preučevani populaciji kar 18,3 odstotka. Ta razlog potrjujejo tudi podatki o nečlanstvu v ZO ali TOK glede na starost gospodarja/gospodarice:

(724)	(642)	(417)

- gospodar/gospodarica je star(a) 32 let ali manj	26,7%	(86)
- gospodar/gospodarica je star(a) od 33 - 42 let	27,8%	(180)
- gospodar/gospodarica je star(a) od 43 - 52 let	25,7%	(374)
- gospodar/gospodarica je star(a) od 53 - 62 let	30,0%	(377)
- gospodar/gospodarica je star(a) od 63 - 72 let	36,2%	(218)
- gospodar/gospodarica je star(a) 73 let ali več	39,1%	(138)
		(1373)

Deloma ta razlog lahko velja tudi za mešane kmetije tipa I., čeprav domnevamo, da je pri njih bolj pomemben razlog manjša količina obdelovalne zemlje v primerjavi z obdelovalnimi površinami čistih kmetij.

TABELA 1: Količina obdelovalne zemlje glede na tip kmetije, določen na osnovi zaposlitve članov jedra kmečke družine

količina obdelovalne zemlje	vsi trije delajo na kmetiji	najmanj eden dela samo na kmetiji	vsi trije so redno zaposleni	skupaj
do 2 ha	11,1	10,9	28,9	13,0 (178)
2 ha - 3 ha	11,6	15,2	20,4	14,8 (203)
3 ha - 4 ha	8,8	16,5	15,1	14,2 (195)
4 ha - 5 ha	10,9	12,8	8,6	11,8 (162)
5 ha - 6 ha	10,6	13,1	9,2	11,9 (164)
6 ha - 7 ha	10,9	9,2	5,3	9,2 (127)
7 ha - 8 ha	9,6	6,2	3,3	6,8 (94)
8 ha - 9 ha	7,0	4,8	2,0	5,1 (70)
9 ha - 10 ha	5,2	3,2	2,6	3,7 (51)
10 ha ali več	14,5	7,9	4,6	9,4 (129)
	28,2	60,7	11,1	100,0 (1373)
N	(387)	(834)	(152)	

Iz podatkov tabele 1 je sicer očitno, da je omejena količina obde-

lovalne zemlje pri mešanih kmetijah tipa II. zelo verjetno najbolj pomemben razlog za to, da precejšnji delež tovrstnih kmetij ni povezan z ZO ali TOK. Količina obdelovalne zemlje (64,4% teh kmetij razpolaga z manj kot 4 hektarji obdelovalnih zemljišč) omejuje možnosti za tržno usmerjeno kmetovanje. Pri mešanih kmetijah tipa I. velja ta omejitev za manjše število primerov kot pri mešanih kmetijah tipa II., hkrati pa za precej večje število primerov kot pri čistih kmetijah. Seveda si je težko predstavljati čisto kmetijo do dveh hektarjev obdelovalnih površin, ki bi dajala dovolj dohodka za družino, razen če ta ne šteje le enega samega člana. Ob tej priliki se zdi potrebno ponovno opozoriti na to, da uporabljena tipologija kmetij upošteva le zaposlitev treh družinskih članov in zanemarija druge člane, med katerimi je nedvomno pomemben partner naslednika oz. naslednice. Tudi v primeru, da je ta zaposlen, je bila kmetija opredeljena kot čista, če so delali samo na kmetiji vsi trije družinski člani - jedro kmečke družine.

TABELA 2: članstvo v ZO in TZO po občinah

občina	je član ZO	je član TOK	ni član ni-ti ZO ni-ti TOK	N
Ljubljana Bežigrad	71,3	46,0	23,0	(87)
Ljubljana Moste-Polje	50,0	53,3	33,3	(90)
Ljubljana šiška	69,9	38,8	25,2	(103)
Ljubljana Vič-Rudnik	50,6	53,2	23,6	(263)
Grosuplje	63,9	47,8	22,4	(255)
Krško	9,7	31,2	57,0	(279)
Škofja Loka	81,0	62,4	17,6	(205)
Velenje	61,5	40,7	27,5	(91)
Skupaj	52,7 (724)	46,8 (642)	30,4 (417)	(1373)

Med preučevanimi občinami so razlike v številu nepovezanih kmetov izredno velike. Daleč največ nepovezanih kmetov je v krški občini. Podatek, po katerem dobra polovica kmetij ni včlanjenih v TOK v okviru Agrokombinata Krško, terja preučitev razlogov za tako neugodno stanje in na njihovi osnovi načrtovanje akcij, kako te kmete pritegniti k sodelovanju. Jasno je, da ne more biti cilj zgolj viljučenost kmetov v TOK. Ta vključenost mora biti le prvi pogoj za doseganje višjih pridelkov in na sploh boljših družbenih učinkov kmetovanja.

Z izjemo kmetij iz občine Ljubljana Moste-Polje med katerimi ni včlanjenih v kmetijsko zadrugo ali TOK 33 odstotkov kmetij, v večini drugih preučevanih občin ni uspelo pritegniti v zadružno organizacijo ali TOK okoli četrtnine vseh kmetij. Najbolj uspešna med njimi pa je škofjeloška občina, ki ima najnižji odstotek (17,6%) nepovezanih kmetov.

Iz prikazanih podatkov sklepamo, da je število kmetij, včlanjenih v ZO ali TOK odvisno predvsem od lokalnih dejavnikov, med katerimi je verjetno najbolj pomembna sama zadružna organizacija oz. TOK, ki s svojo organiziranostjo, načinom poslovanja in možnostjo samoupravnega delovanja kmetov v njenem vodenju (načrtovanju in odločanju) kmete pritegne ali pa jih odbija.

1.2. R a z l o g i z a č l a n s t v o v Z O i n T O K

Preučevanje motivov, zaradi katerih zasebni kmetje vstopajo v zadružne organizacije in/ali temeljne organizacije kooperantov, ni samo sebi namen, pa če so ti motivi še tako zanimivi. Kmečke gospodarje/gospodarice smo povprašali po razlogih, zaradi katerih so člani ZO ali TOK zato, da bi te organizacije lahko ocenile uspešnost svojega dela v zadovoljevanju pričakovanj kmetov do njihove organizacije. Poznavanje razlogov, zaradi katerih se kmetje povezujejo z ZO ali TOK pa naj bi služilo še enemu namenu - izdelavi

pristopov za pritegnitev še neorganiziranih kmetov. Trideset odstotkov kmečkih gospodinjstev, ki so še vedno zunaj kooperacijske povezanosti predstavlja namreč pomembno zaledje za organizirano kmetijsko proizvodnjo. Čeprav del teh kmetij razpolaga z razmeroma majhnimi obdelovalnimi površinami, jih ne gre pustiti zunaj organizirane in strokovno vodene kmetijske proizvodnje. Seveda pa ima večji del nepovezanih kmetij na voljo večje kmetijske površine in najbrž niso vključeni v združno organizacijo bodisi zato, ker jih ta ni poskusila ali ni znala pritegniti k sodelovanju, bodisi zato, ker vsaj nekatere združne organizacije ne opravljajo vloge, kakršno od njih ti kmetje pričakujejo.

Razvrstitev posameznih razlogov za članstvo v združni organizaciji ali TOK glede na to, koliko gospodarjev/gospodaric jih je imenovalo:

	med vsemi anketiranimi %	N	med člani KZ, TOK N	N
- pravice in ugodnosti (premijske, regresije, kompensacije)	44,7	(1373)	66,0	(931)
- zagotovljen odkup	42,2	(1373)	62,3	(931)
- zagotovitev oskrbe z repromaterialom	35,2	(1373)	51,9	(931)
- možnost pridobitve kredita	31,2	(1373)	46,1	(931)
- strokovna pomoč (pospeševalna služba)	16,8	(1373)	24,7	(931)
- načrtovanje kmetijske proizvodnje	8,2	(1373)	12,1	(931)
- organizirano izobraževanje	5,2	(1373)	8,5	(931)
- člani so tudi drugi kmetje (večina)	5,0	(1373)	7,4	(931)

Očitno so kmetovalcem za članstvo v ZO ali TOK najbolj pomembni

razlogi, vezani na neposredno kmetijsko proizvodnjo, to so: zagotavljanje repromateriala, odkup ter raznih neposrednih finančnih ugodnosti, vezanimi na kmetijsko proizvodnjo.

Posebno mesto med razlogi gre strokovni pomoči, ki jo izvaja pretežno pospeševalna služba in zadeva predvsem svetovanje pri odločitvi za določeno kmetijsko proizvodnjo, pa tudi za svetovanje v samem procesu njenega izvajanja. Seveda pa je tudi delo pospeševalne službe - predvsem zaradi pomanjkanja kadrov, pa tudi zaradi preobremenjenosti obstoječega kadra z administrativnimi deli - vse preveč pogosto vezano le na organizacijo odkupa. Glede na to, da je manj kot petina gospodarjev/gospodaric kot razlog za članstvo v ZO ali TOK omenilo strokovno pomoč, predpostavljamo, da ZO in TOK premalo uspešno oziroma v premalo primerih nudijo kmetom strokovno pomoč. To pa je pravzaprav tisto področje njihovega delovanja, od katerega je pričakovati trajnejše učinke.

Načrtovanje skupne ali individualne kmetijske proizvodnje in organizirano izobraževanje sta najmanj pogosta razloga za članstvo v ZO ali TOK. Ali to pomeni, da takšno delo s kmeti ni potrebno ali pa morda podatki opozarjajo na to, da združenim organizacijam in temeljnim organizacijam kooperantov teh funkcij ne uspeva opravljati in tako kmetje nimajo ustreznih izkušenj. Najbolj realen odgovor na to vprašanje dajo lahko le posamezne ZO in TOK, kajti iz tabele 3 nesporno sledi, da so razlike v številu članov ZO/TOK, ki so poimenovali posamezne razloge za članstvo, med posameznimi občinami tolikšne, da nedvomno opozarjajo tudi na razlike v delu posameznih ZO in TOK. Razloge, katerih učinki na razvoj kmetijstva so dolgoročne narave, navaja največ gospodarjev/gospodaric iz Velenja (poleg kmetov iz občine Ljubljana šiška, med katerimi je največ takih, ki vidijo v organiziranem izobraževanju pomemben razlog za članstvo v ZO), najmanj pa iz občine Ljubljana Vič-Rudnik. Več kot očitno je, da so med posameznimi ZO in TOK, najbrž pa tudi med skupščinami občin, njihovimi izvršnimi in strokovnimi organi občutne razlike v oblikovanju in uresničevanju kmetijske

TABELA 3: Razlogi za članstvo v ZO in/ali TOK po občinah, kot so jih navajali gospodarji/gospodarice, ki so člani takšne organizacije

razlogi za članstvo	Bežigrad	Moste- Polje	Siška	Vič- Rudnik	Grosuplje	Krško	Škofja Loka	Velenje	N
- pravice in ugodnosti (premijske, regresne, kompenzacijske)	57,6 (66)	48,2 (56)	65,6 (76)	59,0 (195)	81,0 (195)	48,1 (106)	79,2 (168)	60,9 (69)	(931)
- zagotovitev odkupa	74,2 (66)	64,3 (56)	85,5 (76)	33,8 (195)	62,1 (195)	70,6 (106)	72,6 (168)	66,7 (69)	(931)
- zagotovitev oskrbe z repromaterialom	71,2 (66)	57,1 (56)	69,7 (76)	36,4 (195)	44,6 (195)	35,8 (106)	60,1 (168)	76,3 (69)	(931)
- možnost pridobitve kredita	27,3 (66)	46,4 (56)	42,1 (76)	50,8 (195)	41,5 (195)	42,5 (106)	54,8 (168)	52,2 (69)	(931)
- strokovna pomoč (pospeševalna služba)	22,7 (66)	21,4 (56)	26,3 (76)	10,3 (195)	21,5 (195)	31,3 (106)	31,0 (168)	52,2 (69)	(931)
- načrtovanje kmetijske proizvodnje	7,6 (66)	17,9 (56)	22,4 (76)	4,1 (195)	6,7 (195)	12,3 (106)	14,9 (168)	31,9 (69)	(931)
- organizirano izobraževanje	7,6 (66)	7,1 (56)	23,7 (76)	1,0 (195)	7,2 (195)	7,5 (106)	8,3 (168)	20,3 (69)	(931)
- člani so tudi drugi kmetje (večina)	6,1 (66)	5,4 (56)	13,2 (76)	4,1 (195)	5,6 (195)	2,3 (106)	14,3 (168)	8,7 (69)	(921)

politike. Prevelika usmerjenost na kratkoročne učinke, na "dnevno" kmetijsko politiko nehote povzročata zanemarjanje načrtovanja dolgoročnega kmetijskega razvoja, katerega pomemben dejavnik sta izobraženost samih kmetov in prenašanje dosežkov kmetijske znanosti v prakso, predvsem preko organiziranega dela pospeševalnih služb.

Pravi podatki o pomembnosti teh razlogov v nekaterih občinah pa hkrati potrjujejo, da sami kmetje gledajo na kmetijstvo z vidika njegovega dolgoročnega razvoja, saj se sicer ne bi ogrevali za strokovno izobraževanje in svetovanje, če ne bi izhajali iz spoznanja njegovega pomena za dolgoročni razvoj.

1.3. Č l a n s t v o v s k u p n o s t i h k m e t o v

Za skupnosti, v katere se naj bi združevali kmetje z namenom racionalizacije kmetijske proizvodnje in njenega večjega ekonomskega učinka, velja, da v preučevanih slovenskih občinah niso zaživele z izjemo strojnih skupnosti, v katere je že vključenih 13,5 odstotka zasebnih kmetij.

Po številu kmetij, vključenih v te skupnosti, pa so med občinami velike razlike. Prednjačijo tri ljubljanske občine (Ljubljana Šiška - 30,0%; Ljubljana Bežigrad - 31,0%; Ljubljana Moste-Polje - 22,2%), v katerih je organiziranih v strojne skupnosti dobra petina do slabe tretjina vseh zasebnih kmetij. Za njimi precej zaostajajo občine Velenje (14,3%), Ljubljana Vič-Rudnik (14,1%) in Škofja Loka (12,7%); še bolj pa občini Krško (5,7%) in Grosuplje (5,1%), v katerih so nasploh ideje o skupnostih najmanj uveljavljene.

Med proizvodnimi skupnostmi velja omeniti še sadjarske skupnosti, ki se začenjajo uveljavljati le v krški občini - vanje je že

vključenih 4,7 odstotka zasebnih kmetov; hlevske skupnosti, ki jih je opaziti le v škofjeloški občini, v kateri je vanje vključenih 4,4 odstotka zasebnih kmetij; in melioracijske skupnosti, značilne predvsem za velenjsko občino - vanje je vključenih 3,3% kmetij), v manjši meri pa tudi za občino Ljubljana Bežigrad (2,3%), Ljubljana Moste-Polje (2,2%), Krško (1,8%) in Škofjo Loko (0,8%).

Poleg strojnih skupnosti, za katere smo že ugotovili, da so najbolj zaživele, se v vseh občinah kažejo tudi začetki poljedelskih skupnosti. Število kmetij, ki so vanje vključene, sicer zaostaja za številom kmetij, članic strojnih skupnosti, vendar je dejstvo, da so se že pojavile v vseh, vzpodbudno. Največ kmetij je vanje vključenih v občini Ljubljana Šiška (2,9%), najmanj pa v občini Ljubljana Vič-Rudnik (0,4%).

Različne skupnosti kmetov so nedvomno ustrezna oblika združevanja dela in sredstev v zasebnem kmetijstvu. Da pa bi tudi resnično zaživele, jih morajo kmetje sprejeti kot svoje na osnovi spoznanj o prednostih združene proizvodnje. Te prednosti so sicer pretežno ekonomske prirode, vendar ne gre zanemariti tudi socialno-psiholoških prednosti, ki se kažejo v stikih med ljudmi (prenos informacij, priložnost za nova spoznanja in stike z drugimi ljudmi, delo v skupini itd.). Ker je temelj za oblikovanje takšnih skupnosti neposredna udeležba kmetov v procesu njihovega oblikovanja, je delo strokovnjakov na tem področju še posebej zahtevno. Temeljiti mora na poznavanju različnih pristopov, s katerimi je moč animirati kmete, da spoznajo potrebo po določeni skupnosti in da to potrebo doživijo kot lastno idejo, ki jo prav zato tudi učinkovito razvijejo. Seveda pa terja vodenje takšnih procesov posebna znanja, ki pa jih naši kmetijski strokovnjaki ne pridobijo niti v procesu rednega izobraževanja niti ne preko oblik dodatnega izobraževanja.

2.0. DRUŽBENOPOLITIČNA AKTIVNOST

Družbenopolitične organizacije kot pomemben subjektivni dejavnik razvoja samoupravnega družbenopolitičnega sistema in socialističnih ekonomskih odnosov morajo odigrati ustrezno vlogo tudi na področju kmetijstva oziroma na podeželju. Čim več kmetov in kmetic je vanje včlanjenih in čim več jih v njihovem okviru tudi aktivno deluje, tem večja je verjetnost, da se bodo odnosi v kmetijstvu in na vasi razvijali v skladu s splošnimi cilji razvoja političnega sistema socialističnega samoupravljanja in njegove ekonomske osnove.

TABELA 4: Gospodarji/gospodarice, ki so člani ali funkcionarji posameznih družbenopolitičnih organizacij

družbenopolitična organizacija	ni član	je član	je (bil) funkcionar	%	N
- SZDL	35,4	61,7	2,9	100	(1373)
- Rdeči križ	68,6	31,0	0,4	100	(1373)
- Zveza sindikatov	70,4	28,5	1,1	100	(1373)
- Zveza borcev	85,4	13,3	1,2	100	(1373)
- Društvo prijateljev mladine	95,1	4,4	0,4	100	(1373)
- Zveza socialistične mladine	97,5	2,3	0,2	100	(1373)
- Zveza komunistov	97,9	1,7	0,4	100	(1373)

Iz tabele 4 je očitno, da so kmečki gospodarji/gospodarice sicer prisotni v družbenopolitičnih organizacijah, vendar je v nekaterih organizacijah njihova udeležba vse prej kot zadovoljiva. To velja predvsem za Zvezo komunistov, ki ji kot avantgardni politični sili pripada vodilna vloga v našem družbenopolitičnem sistemu. 2,4 od-

stotka gospodarjev/gospodaric, ki so včlanjeni v Zvezi komunistov, je nedvomno premajhno število, da bi lahko dejansko prevzelo politično vodstvo v svojih neposrednih okoljih. Če pri tem upoštevamo še dejstvo, da je del kmetov-komunistov takih, ki združujejo svoje delo v delovni organizaciji, v kateri so povezani tudi kot komunisto, je število čistih kmetov-komunistov še manjše. Seveda stanja ne bomo spremenili in družbenih odnosov (tudi v kmetijstvu) ne bomo razvijali, če bomo samo ugotavljali pomanjkljivosti, ne pa tudi iskali načine za njihovo odpravo. Ena od takih poti je oblikovanje temeljnih zadružnih organizacij kot dejanskih samoupravnih celic združenih kmetov, znotraj katerih bi lahko namenili posebno skrb tudi idejnopolitičnemu usposabljanju kmetov. Dokler bodo kmetje kot komunisti lahko delovali le v okviru krajevnih organizacij Zveze komunistov, je več kot očitno, da jih bodo prevladali komunisti-nekmetje, ne le številčno, temveč tudi po svoji aktivnosti. S tem pa seveda ne izključujemo možnosti, da se kmetje-komunisti organizirajo, aktivirajo in raširijo svoje članstvo v okviru krajevne skupnosti. Pomembno je le najti obliko organiziranja oz. mobiliziranja, ki bo najbolj ustrezala konkretnim razmeram v konkretnem okolju. Ne gre torej za dajanje nekakšnih receptov, temveč le za ugotavljanje dejstev, ki terjajo organizirane akcije za pritegnitev kmetov v Zvezo komunistov.

Da maloštevilnost kmetov-komunistov ne pomeni nelojalnosti tega družbenega sloja do našega družbenopolitičnega sistema, dokazujejo podatki o številu gospodarjev/gospodaric, ki so člani Socialistične zveze (61,7%) oziroma v njej delujejo kot funkcionarji (2,9%). To je nedvomno hkrati podatek, ki utemeljuje prepričanje, da so naši kmetje družbenopolitično lojalni - to so v NOB tudi dokazali, in je potrebno najti le prave poti za njihovo večjo angažiranost v družbenopolitičnem življenju, tudi v okviru Zveze komunistov.

Možnost, da bi v Zvezo sindikatov vključili tudi kmete, sodi med prizadevanja celotne družbe za izenačevanje položaja kmetov s

položajem delavcev v združenem delu, ne le na področju samega dela, temveč tudi na področju vseh pravic, ki iz dela izvirajo, vključno s pravico do političnega organiziranja. 29,6 odstotkov gospodarjev/gospodaric je sicer že članov te organizacije, vendar skoraj zanesljivo lahko trdimo, da gre za članstvo v okviru delovne organizacije, v kateri je gospodar/gospodarica v rednem delovnem razmerju.

Kakšna so stališča kmetov do možnosti, da se včlanijo v Zvezo sindikatov? Ali bi to možnost izkoristili ali ne? S kakšnimi razlogi utemeljujejo svoje stališče?

Medtem ko je 23,2 odstotka anketiranih gospodarjev/gospodaric že vključenih v Zvezo sindikatov v delovnih organizacijah - v primerih 6 odstotkov gospodarjev/gospodaric, ki so izjavili, da so člani Zveze sindikatov, gre verjetno za tiste gospodarje/gospodarice, ki so bili člani te organizacije v okviru delovne organizacije pred upokojitvijo - jih večina (42,9%) ne ve, ali bi se v to organizacijo vključili ali ne.

14,1 odstotek anketiranih gospodarjev/gospodaric, ki so izjavili, da bi se vključili v Zvezo sindikatov, pa za to navaja naslednje razloge:

	%	N
- da bi bili kmetje med seboj bolj povezani in bi bilo med njimi več sodelovanja	46,9	(194)
- zaradi varstva kmečkih pravic (pravic kmeta) in zastopanja njegovih interesov	22,2	(194)
- da bi se kmetje izenačili z delavci	13,9	(194)
- da bi imeli od članstva kakšno korist	12,4	(194)
- da bi imeli kmetje večji vpliv na kmetijsko politiko	11,3	(194)
- da bi jih informirali o položaju kmetijstva in kmeta	3,6	(194)
- da bi se izboljšal položaj kmeta	2,1	(194)
- da bi šli na izlete	1,0	(194)
- zaradi uresničevanja delegatskega sistema	1,0	(194)

Razlogi, zaradi katerih je 16,8 odstotka gospodarjev/gospodaric zavrnilo priložnost, da bi se vključili v to organizacijo, pa so naslednji:

	%	N
- zaradi starosti	21,2	(231)
- ker v tem ne vidi nobene "koristi", potrebe	20,8	(231)
- ker nima časa	19,0	(231)
- ker bi to bil dodaten strošek	16,0	(231)
- ker ni zainteresiran	10,0	(231)
- ker kmet ne potrebuje takšne organizacije	4,3	(231)
- ker bi to bila samo izguba časa	3,0	(231)
- ker kmetje tudi v tem primeru ne bi imeli nobene besede	2,6	(231)
- ker nima možnosti (bolezen, oddaljenost)	2,6	(231)
- ker nima veliko zemlje	2,2	(231)
- ker Zveza sindikatov nima dovolj besede	1,3	(231)

Namesto komentiranja naštetih odgovorov naj povemo le to, da niso bili vnaprej predvideni, temveč so vprašani neusmerjeno utemeljili bodisi odgovor o tem, da bi bili pripravljeni, bodisi da ne bi bili pripravljeni včlaniti se v Zvezo sindikatov.

Podatki tabele 5 o razširjenosti posameznih družbenopolitičnih organizacij in društev za posamezne občine, predvsem pa primerjava podatkov med občinami, še posebej opozarja na to, da je število kmetov oziroma kmetic v posameznih družbenopolitičnih organizacijah znotraj občin odraz prizadevanj teh organizacij, da v svoje vrste pritegnejo tudi kmete. To pa jim bo uspelo v tem večji meri, čim bolj bodo svoje delovanje kmetom približale ter v svojem okviru reševale tudi njihove probleme oziroma nanje opozarjale vse subjekte odločanja znotraj občinske skupnosti kot tudi zunaj nje. Če upoštevamo vse družbenopolitične organizacije, je uspelo pritegniti v svoje vrste največ kmetov v občinah Ljubljana šiška, škofja Loka in Velenje s pripombo, da je med velenjskimi kmeti najmanj članov Zveze komunistov; med škofjeloškimi pa tako-

TABELA 5: Gospodarji/gospodarice, ki so člani/funkcionarji posameznih družbeno-političnih organizacij po občinah

	Bežigrad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Grosuplje	Krško	Škofja Loka	Velenje
SZDL	63,2 (87)	51,1 (90)	80,6 (103)	64,9 (263)	84,5 (255)	40,9 (279)	66,8 (205)	72,5 (91)
Rdeči križ	23,0 (87)	31,1 (90)	55,3 (103)	30,4 (263)	25,5 (255)	18,3 (279)	35,6 (205)	62,6 (91)
Zveza sindikatov	28,7 (87)	16,7 (90)	33,0 (103)	26,6 (263)	33,3 (255)	28,7 (279)	40,0 (205)	16,5 (91)
Zveza borcev	13,8 (87)	14,4 (90)	18,4 (103)	9,9 (255)	9,8 (255)	12,5 (279)	14,6 (205)	44,0 (91)
Društvo prijateljev mladine	2,3 (87)	4,4 (90)	3,9 (103)	-	-	1,6 (279)	0,5 (205)	12,1 (91)
Zveza socialistične mladine	1,1 (87)	1,1 (90)	4,9 (103)	10,8 (263)	1,2 (255)	2,5 (279)	3,4 (205)	9,9 (91)
Zveza komunistov	-	2,2 (90)	4,9 (103)	3,4 (263)	0,8 (255)	2,1 (279)	2,5 (205)	-

rekoč ni članov Društva prijateljev mladine. Sicer pa velja, da so tudi znotraj posameznih občin precejšnje razlike med družbenopolitičnimi organizacijami glede na to, koliko kmečkih gospodarjev/gospodaric je v njihovih vrstah. Z drugimi besedami, tudi subjektivne sile samoupravne socialistične družbe imajo na voljo še veliko maneverskega prostora, da aktivno prispevajo k razvoju kmetijstva in spreminjanju kmeta v njegovega aktivnega udeleženca.

3.0. KMETJE KOT DELEGATI IN SAMOUPRAVLJALCI

3.1. Gospodarji / gospodarice kot člani delegatskih in samoupravnih teles

Že na osnovi števila kmetov, članov družbenopolitičnih organizacij in društev - z izjemo članstva v Zvezi komunistov, Zvezi socialistične mladine in Društva prijateljev mladine, v katerih so kmetje nedvomno premalo zastopani - lahko zaključimo, da se kmečki gospodarji in gospodarice kot glavni nosilci kmetijske proizvodnje vključujejo v družbenopolitične organizacije in društva. Tudi podatki o številu gospodarjev/gospodaric, ki so člani samoupravljalških in delegatskih teles na nivoju krajevne skupnosti, občine, ZO in TOK kot tudi v delovnih organizacijah, kjer so zaposleni, potrjujejo njihovo udeležbo v družbenopolitičnem življenju, in sicer prav na področju družbenega odločanja in planiranja.

Ker gre za voljena telesa s časovno opredeljenim mandatom, smo pri zbiranju podatkov upoštevali tako članstvo v času zbiranja kot pred tem ter tako zajeli vse gospodarje/gospodarice, ki so že kdaj bili izvoljeni v organe samoupravljanja ali v druga delegatska telesa.

Podatki o 1373 anketiranih gospodarjih/gospodaricah dajejo naslednjo sliko o njihovi udeležbi v samoupravljaljskih in delegatskih telesih:

	<u>%</u>
a) v okviru krajevne skupnosti občine	
- član delegacije krajevne skupnosti	17,8
- predsednik ali član sveta KS ali njegovih organov ali komisij	10,6
- član organov ali komisij občinske skupščine	5,0
b) v okviru združne organizacije ali TOK	
- član samoupravnih organov KZ, TZO, TOK	16,9
- član hranilno-kreditne službe	7,6
c) v okviru delovne organizacije	
- član organov samoupravljanja v DO	7,1
- član delegacije DO	3,2

Udeležba kmetov in kmetic v delegatskih in drugih telesih krajevne skupnosti kot tudi občinske skupščine je presenetljivo visoka zlasti če jo primerjamo sicer z deset let starejšimi podatki o družbenopolitični aktivnosti občanov v socialistični republiki Sloveniji. Po teh podatkih (Barbič, 1972: 17, 18) je (bilo) 5 odstotkov Slovencev, starih 18 let ali več, članov občinske skupščine ali občinskih odbornikov, 3 odstotkov pa jih je sodelovalo v svetu krajevne skupnosti ali njegovih komisijah. Odstotek kmečkih gospodarjev/gospodaric, ki so po podatkih 1982. leta opravljali podobne funkcije, je večji od takratnega slovenskega povprečja za 2,6 odstotka. Seveda moramo upoštevati, da se je v desetletnem obdobju tudi v vsej populaciji povečalo število občanov, ki so (bili) aktivni v organih občinske skupščine in krajevne skupnosti. Vendar kljub temu lahko sklepamo, da kmečki gospodarji/gospodarice kot člani delegatskih in drugih teles občinske skupščine in krajevne skupnosti najbrž ne zaostajajo za drugimi družbenimi sloji.

Pač pa je (bilo) očitno premalo kmetov in kmetic izvoljenih v samoupravne organe združnih organizacij in temeljnih organizacij kooperantov. Tam, kjer bi kmetje morali biti v večini, to je na področju upravljanja njihovih lastnih zadev, so pravzaprav zastopani zelo maloštevilno.

Nasprotno pa podatki o številu kmetov-delavcev, ki so (bili) člani organov samoupravljanja v delovni organizaciji ali člani delegacije te organizacije, ne potrjujejo prepričanja, da se kmetje-delavci ne angažirajo kot samoupravljalci, čeprav po delovnem prispevku ne zaostajajo za drugimi. Morda - tezo bi bilo potrebno preveriti predvsem s primerljivimi podatki za druge delavce ali vsaj upoštevati samo zaposlene gospodarje/gospodarice - je res le to, da so kmetje-delavci v manjšem številu kot drugi zaposleni aktivni v samoupravnih in delegatskih telesih delovne organizacije, v kateri so zaposleni, kar potrjujejo tudi nekatere že opravljene raziskave (Kovačič et al., 1982). Nikakor pa ne vzdrži trditev, da kmetje-delavci v samoupravnih in delegatskih telesih delovne organizacije sploh niso aktivni. Trditev, po kateri je glavna ovira za njihovo aktivnost v delovni organizaciji - delovno in samoupravljalško - razpetost med zaposlitvijo in kmetovanjem, je lahko zgolj predsodek. Pluralizem interesov, temelječ na pluralizmu vlog, ki v našem družbenopolitičnem sistemu pripadajo vsakemu članu družbe - v eni vlogi nastopa kot delavec v združenem delu, v drugi kot krajan določene krajevne skupnosti, v tretji kot delegat (izvajalec ali uporabnik) na skupščini samoupravne interesne skupnosti - zaobsega lahko tudi dvoje delovnih aktivnosti, ki jih posameznik opravlja. Nikakor namreč ni nujno, da sta si v takem primeru dve aktivnosti v nasprotju ali celo samo v nasprotju. Ne gre zanemariti tudi pozitivnih vplivov ene aktivnosti na drugo bodisi v njenem ožjem ali v njenem širšem obsegu (Barbič, 1982).

Razlike med občinami (tabela 6) v številu gospodarjev/gospodaric, vključenih v delegatska in samoupravna telesa, so očitne. Logično bi bilo pričakovati, da bo aktivnih več kmetov/kmetic, čimbolj

TABELA 6: Gospodarji/gospodarice, člani samoupravnih in delegatskih teles v posameznih občinah

	Bežigrad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Grosuplje	Krško	Škofja Loka	Velenje
a) v okviru krajevne skupnosti in občine								
- član delegacije KS	16,1 (87)	6,7 (90)	9,7 (103)	14,7 (263)	24,3 (255)	19,0 (279)	15,6 (205)	30,8 (91)
- predstavnik ali član sveta KS ali njegovih organov	14,9 (87)	12,2 (90)	11,7 (103)	1,5 (263)	10,6 (255)	9,3 (279)	12,7 (205)	29,7 (91)
- član organov ali komi- sij občinske skupščine	9,2 (87)	5,6 (90)	6,8 (103)	3,0 (263)	5,9 (255)	3,2 (279)	6,8 (205)	3,3 (91)
b) v okviru ZO ali TOK								
- član samoupravnih organov KZ, TZO, TOK	23,0 (87)	24,4 (90)	23,3 (103)	7,6 (263)	23,9 (255)	7,5 (279)	22,9 (205)	18,7 (91)
- član hranilno-kredit- ne službe	13,8 (87)	23,3 (90)	8,7 (103)	6,1 (263)	3,1 (255)	6,1 (279)	9,8 (205)	2,2 (91)
c) v okviru DO								
- član organov samo- upravljanja v DO	8,0 (87)	5,6 (90)	4,9 (103)	3,0 (263)	5,0 (255)	9,0 (279)	14,1 (205)	4,4 (91)
- član delenacije DO	4,4 (87)	3,3 (90)	2,9 (103)	1,1 (263)	3,1 (255)	3,6 (279)	5,4 (205)	2,2 (91)

kmetijska je neka občina. Podatki, seveda z nekaj izjemami, pa potrjujejo ravno nasprotno. Ali to ne pomeni, da je zapostavljanje te gospodarske panoge imelo za posledico tudi manjšo družbenopolitično aktivnost njenih nosilcev - v obravnavanem primeru zasebnih kmetov? Pa tudi obratno: ali zaostajanje kmetijstva ni vsaj do neke mere tudi posledica premajhne angažiranosti samih kmetov za to, da bi sami odločali o svojem delu in njegovih rezultatih predvsem v okviru kmetijskih zadrug in temeljnih organizacij kooperantov?

3.2. Področja delovanja kmetov - samoupravljalcev in delegatov ter lastna ocena njihove učinkovitosti

Polovica (49,5%) gospodarjev/gospodaric, ki so (bili) člani samoupravnih organov in delegacij, je v teh organih tudi aktivno delovalo z dajanjem pobud in predlogov, vezanih na različna področja družbenega dela. Koliko aktivnih delegatov in samoupravljalcev se je angažiralo na posameznih področjih?

	%	N
- kmetijstvo	66,0	(404)
- komunalne dejavnosti	50,9	(404)
- šolstvo, izobraževanje	13,4	(404)
- zdravstvo	9,9	(404)
- organizacije združenega dela	9,9	(404)

Področja pobud in predlogov so tesno vezana na to, ali so kmetje v njihovih delegatskih in samoupravnih telesih. Zaradi tega je seveda težko govoriti o manjšem interesu kmetov za takšne dejavnosti kot sta izobraževanje in zdravstvo v primerjavi z njihovim interesom za kmetijstvo in komunalne zadeve. Iz podatkov sledi le

to, da je aktivnost kmetov-samoupravljalcev in delegatov usmerjena predvsem na kmetijstvo - gospodarsko vejo, s katero se ukvarjajo, in na komunalno področje, katerega razvitost lahko v veliki meri podpira ekonomsko uspešnost samega kmetijstva.

Naj na tem mestu še enkrat opozorimo, da je odstotek gospodarjev/gospodaric, ki so dali kot člani samoupravnih organov in delegacij kakršnokoli pobudo ali predlog, izredno majhen, vendar od občine do občine različen.

Odstotek gospodarjev/gospodaric, ki so dali kakšno pobudo ali predlog med anketiranimi v posameznih občinah:

	%	N
- Ljubljana Bežigrad	29,9	(87)
- Ljubljana Moste-Polje	28,9	(90)
- Ljubljana šiška	22,3	(103)
- Ljubljana Vič-Rudnik	31,6	(263)
- Grosuplje	32,5	(255)
- Krško	28,3	(279)
- Škofja Loka	36,6	(205)
- Velenje	47,2	(91)

Največ pobud in predlogov s področja kmetijstva so dali gospodarji/ gospodarice - delegati v občinah Ljubljana Bežigrad, Ljubljana šiška in Velenje, s področja urejanja komunalnih zadev pa gospodarji/gospodarice z občin Velenje, Krško, Grosuplje in Škofja Loka. Seveda je bilo v naštetih občinah prav tako kot v drugih relativno največ predlogov s področja kmetijstva.

Del delegatov in samoupravljalcev, ki so dali pobude in predloge, ne ve ničesar o tem, kakšna je bila njihova nadaljnja usoda.

Medtem ko je v občini Ljubljana šiška le 3,4 odstotka in v občini Krško 9,3 odstotka delegatov, ki so dali predlog, izjavilo,

TABELA 7: Število gospodarjev/gospodaric, ki so kot delegati in samoupravljalci dali konkretne pobude in predloge za posamezna področja družbenega dela v posameznih občinah

področja	Dežigrad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Grosuplje	Krško	Skofja Loka	Velenje
- kmetijstvo	80,8 (26)	69,2 (26)	78,3 (23)	60,4 (48)	65,1 (83)	63,3 (79)	57,3 (75)	76,7 (43)
- komunalne dejavnosti	46,2 (26)	46,2 (26)	21,7 (23)	39,6 (48)	54,2 (83)	57,0 (79)	50,7 (75)	67,4 (43)
- zdravstvo	11,5 (26)	-	8,7 (23)	6,3 (48)	8,4 (83)	8,9 (75)	12,0 (75)	20,9 (43)
- organizacija združenega dela	3,8 (26)	11,5 (26)	17,4 (23)	4,2 (48)	2,4 (83)	12,7 (79)	22,7 (75)	2,3 (43)

TABELA 8: Kako predlagatelji ocenjujejo upoštevanje svojih pobud v posameznih občinah?

ocena upoštevanja lastnih predlogov	Bežigrad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Grosuplje	Krško	Skofja Loka	Velenje
- ne ve, če je bil predlog upoštevan	11,3	11,1	3,4	12,2	15,3	9,3	17,1	18,6
- ni bil upoštevan	23,1	11,1	17,2	4,1	10,3	16,0	10,5	4,6
- bil je včasih upoštevan	53,9	59,3	62,2	69,4	69,4	65,4	60,6	69,8
- bil je običajno upoštevan	11,5	18,5	17,2	14,3	4,7	9,3	11,8	7,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

da ne vedo, ali so bili njihovi predlogi upoštevani ali ne, je v nekaterih občinah to število precej višje (Velenje - 18,6%, Škofja Loka - 17,1%, Grosuplje - 15,3%). Mnogi pobudniki in predlagalci so izjavili, da njihovi predlogi niso bili upoštevani. Največ takih je v občinah Ljubljana Bežigrad (23,1%, Ljubljana šiška (17,2%) in v Krškem (16,0%). Hkrati pa je prav v občini Ljubljana šiška (17,2%) največ predlagateljev, poleg predlagateljev iz občine Ljubljana Moste-Polje (18,5%), izjavilo, da so njihovi predlogi običajno upoštevani.

Bistvo ocene o upoštevanju pobud in predlogov posameznih članov samoupravnih in delegatskih teles, prikazanih na tabeli 8, ni v tem, da v nekaterih občinah več, v drugih pa manj delegatov meni, da so bili njihovi predlogi upoštevani, kajti vseh pobud in predlogov v nobenem primeru ni možno upoštevati, ker so si bodisi v nasprotju bodisi niso v skladu s širšimi družbenimi interesi. Podatki o tem, da velika večina pobudnikov izjavlja, da so njihovi predlogi včasih upoštevani, včasih pa ne, opozarjajo na realnost njihovih ocen - če kot kriterij razpršitve odgovorov upoštevamo poenostavljeno Gausovo krivuljo.

3.3. R a z l o g i, z a r a d i k a t e r i h v e č j i d e l g o s p o d a r j e v / g o s p o d a r i c š e n i b i l o v k l j u č e n i h v d e l e g a t - s k e i n s a m o u p r a v n e o r g a n e

V luči zastavljenih vprašanj gre vrednotiti tudi podatek (59,4%) o številu gospodarjev/gospodaric, ki doslej še niso bili člani nobenih delegatskih in ne samoupravnih teles na upoštevanih nivojih samoupravne družbene organiziranosti. Ali ta odstotek upoštevamo kot velik ali kot majhen, je pač odvisno od tega, kako opredeljujemo objektivne možnosti pa tudi subjektivno naravnost samih kmetov/kmetic do uresničevanja njihovih delegatskih in samoupravljal-skih pravic. Po moji oceni je podatek, po katerem je 40 odstotkov

kmečkih gospodarjev in gospodaric že kdaj sodelovalo v delegatskih in samoupravnih telesih, izredno ugoden. Po mojem prepričanju je to posledica pozitivne naravnosti nosilcev zasebne kmetijske proizvodnje tako do družbenopolitičnega sistema nasploh kot do svojega dela posebej.

Odstotek gospodarjev/gospodaric v posameznih občinah, ki še niso delovali v delegatskih in samoupravnih organih:

- Ljubljana Vič-Rudnik	71,9%
- Krško	66,3%
- Ljubljana šiška	58,3%
- Ljubljana Moste-Polje	57,8%
- Grosuplje	53,7%
- Ljubljana Bežigrad	52,9%
- Velenje	49,5%
- Škofja Loka	49,3%

Izredno velike razlike med občinami vsiljujejo razlago, da v nekaterih občinah najbrž resnično namenjajo premalo pozornosti temu, kako bi tudi kmete, vključno s kmeti-delavci, pritegnili k samoupravni in delegatski aktivnosti. Ko pa pogledamo razloge, ki so jih za svojo neaktivnost navajali sami gospodarji/gospodarice, ugotovimo, da takšna razlaga velja le deloma. Samo (lahko bi rekli tudi "kar") dobra petina (22%) kmetov je kot glavni razlog za svojo neaktivnost navedlo dejstvo, da niso bili nikoli predlagani za člana delegacije ali samoupravnega organa. Hkrati pa seveda velja, da si večina najbrž tega niti ne želi, saj je kar 53,9 odstotka neaktivnih kmetov izjavilo, da nimajo časa za delo v delegacijah in samoupravnih organih.

Pomanjkanje časa kot razlog neaktivnosti velja v največji meri za kmečke gospodarje/gospodarice v občinah Krško in Škofja Loka. V obeh občinah je namreč največ kmetov/kmetic očitno pripravljenih sodelovati v delegatskih in samoupravnih telesih, le predlagani niso za to (tabela 9). Za vse druge občine pa velja, da je

TABELA 9: Razlogi za nevklučenost gospodarjev/gospodaric v organe samoupravljanja ali delegacije po občinah

	Bežigrad	Moste - Polje	Šiška	Vič - Rudnik	Grosuplje	Krško	Škofja Loka	Velenje	Skupaj
- nima časa	63,0	62,8	57,6	70,4	55,5	42,9	28,6	60,0	53,9
- ni bil predlagan	8,8	13,7	22,0	14,2	20,4	31,5	29,5	26,7	22,8
- drugi to opravi- jo bolje	4,3	3,9	3,4	7,4	14,6	10,9	12,4	2,2	9,1
- drugi razlogi	19,6	15,7	15,3	3,2	2,2	7,1	21,9	6,7	9,1
- ni dovolj sposo- ben	4,3	3,9	1,7	4,8	7,3	7,6	7,6	4,2	5,9
Skupaj	100,0 (46)	100,0 (51)	100,0 (59)	100,0 (189)	100,0 (137)	100,0 (184)	100,0 (105)	100,0 (45)	100,0 (816)

na prvem mestu kot razlog neudeležbe v omenjenih organih pomanjkanje časa, na drugem pa dejstvo, da kmetje v ta telesa niso predlagani. Čeprav na drugem mestu, je vsaj v nekaterih občinah (Velenje, Ljubljana šiška in Grosuplje) ta razlog omenila najmanj petina neaktivnih kmečkih gospodarjev in gospodaric.

Kako številno se v organe samoupravljanja in v delegacije ne vključujejo gospodarji/gospodarice iz različnih tipov kmetij in kakšne razloge navajajo za svojo neaktivnost?

V številu gospodarjev/gospodaric iz čistih kmetij (61,8%) in iz mešanih kmetij tipa I. (60,3%) ni pomembnih razlik glede na to, koliko jih je (bilo) včlanjenih v samoupravne organe ali v delegacije. Pač pa je pomembno manjše število neaktivnih gospodarjev iz mešanih kmetij tipa II. (48,7%), zelo verjetno na rovaš njihove aktivnosti v organizacijah združenega dela.

Prav tako so med čistimi kmetijami in mešanimi kmetijami tipa I. zelo majhne razlike v razlogih za takšno neaktivnost. Da niso predlagani, je v prvi skupini izjavilo 19,7 odstotka, v drugi pa 22,5 odstotka gospodarjev/gospodaric, ki doslej še niso bili vključeni v organe samoupravljanja ali v delegacijo. Pomanjkanje časa pa je nekoliko manj pomembno med gospodarji iz čistih kmetij (51,9%), kot med gospodarji iz mešanih kmetij I. tipa (56,7%). Nasprotno pa je med gospodarji/gospodaricami mešanih kmetij II. tipa bolj kot v obeh omenjenih primerih pogost razlog, da niso predlagani (27%), najmanj pogost pa razlog, da nimajo časa (49,7%).

4.0. POVZETEK IN ZAKLJUČKI

Povezovanje kmetov v zadružne organizacije in temeljne organizacije kooperantov je v preučevanih občinah nedvomno uspelo, saj je

pritegnilo že 70 odstotkov zasebnih kmečkih gospodinjstev. Že ta podatek dokazuje, da se v ZO in TOK vključujejo tako čista kot mešana kmečka gospodinjstva, pri čemer po številu gospodinjstev, povezanih v ZO in/ali TOK mešane kmetije I. tipa (71,8%) celo nekoliko prednjačijo pred čistimi kmetijami (69,3%). Velike razlike v številu nepovezanih kmetov med občinami (Krško - 37%, Škovja Loka - 17,6%) pa opozarjajo na to, da je vključevanje kmetov odvisno v prvi vrsti od konkretne ZO in TOK.

Kot razloge za članstvo v ZO in TOK anketirani gospodarji/gospodarice v največjem številu navajajo tiste, ki so vezani neposredno na kmetijsko proizvodnjo (zagotavljanje repromateriala - 51,9%; zagotovljen odkup - 62,3%; kot tudi različne ugodnosti, vezane na proizvodnjo (regres, premije, kompenzacije - 66%) in možnosti pridobitve kreditov 46,1%). Sprašujemo se, zakaj le četrtnina članov med razlogi za članstvo navaja strokovno pomoč, ki je pravzaprav tisto področje delovanja ZO ali TOK, na katerem je pričakovati trajnejše učinke. Čeprav je najlažje ugotoviti, da sta za to krivi obe strani, v obravnavanem primeru najbrž ni tako. Očitno morata biti ZO in TOK aktivna subjekta v prenašanju znanja in pospeševanju kmetijstva. Uspehi njihovega dela pa bodo aktivirali tudi tiste, ki imajo morebiti do pospeševalne dejavnosti še pomisleke.

Združevanje zemlje, dela in sredstev v različnih skupnostih z namenom racionalizacije kmetijske proizvodnje in njenega večjega ekonomskega učinka v preučevanih občinah še ni povsem zaživelo z izjemo strojnih skupnosti, v katere je med 1373 (anketiranimi kmetijami že vključenih 13,5 odstotka kmetij. Vendar ni razlogov za pesimizem, kajti podatki kažejo, da se v različnih občinah razvijajo različne skupnosti, pač glede na tipične proizvodnje ali glede na druge konkretne potrebe (primeri sadjarskih skupnosti v občini Krško, melioracijskih v občini Velenje ali hlevskih skupnosti v škofjeloški občini).

Za zavestno spreminjanje obstoječih razmer in usmerjanje družbene-

ga razvoja gre v prvi vrsti odgovornost subjektivnim silam naše družbe z Zvezo komunistov na čelu. Prav v tej organizaciji pa je kmečkih gospodarjev/gospodaric izredno malo (2,1% anketiranih). V občini Ljubljana Bežigrad in Velenje med anketiranimi ni nobene-ga člana ZK. Ob podatku, da je dve tretjini anketiranih izjavilo, da so člani SZDL 14,7 odstotka je članov Zveze borcev, 31,7 odstot-ka članov Rdečega križa - bi težko zagovarjali tezo o majhni druž- benopolitični angažiranosti kmetov. Bolj sprejemljiva je teza, da je prav Zveza komunistov premalo storila, da bi v svoje vrste pri- tegnila več kmetov. Tega seveda ni moč storiti le z ustreznimi aktivističnimi akcijami, temveč je nujno opredeliti v okviru ZK tudi stališča do kmetijske politike in do kmeta-kmetijskega pro- izvajalca, ki mora postati aktivni oblikovalec svojega položaja in prihodnosti.

Več možnosti kot v ZK imajo kmečki gospodarji/gospodarice za ak- tivno delovanje v delegatskih telesih na nivoju krajevne skupno- sti in občine ter v združnih organizacijah in TOK. Vendar prav za slednje velja, da je v njih premalo kmetov (med anketiranci jih je (bilo) 16,9% članov samoupravnih organov ZK, TZO, TOK), če upoštevamo dejstvo, da gre za njim namenjene oblike združeva- nja. Kljub temu je podatek, po katerem je bilo 40,6 odstotka an- ketiranih gospodarjev/gospodaric že vključenih v samoupravna in delegatska telesa, ugoden in dokazuje pozitivno naravnost no- silcev zasebne kmetijske proizvodnje tako do družbenopolitičnega sistema nasploh kot do svoje vloge v njem. Izredno velike razlike med občinami v številu kmetov/kmetic, ki so (bili) člani delegat- skih in samoupravnih teles - njihovo število je največje v občini Škofja Loka (50,7%), najmanjši pa v občini Ljubljana Vič-Rudnik (28,1%) - ponovno vsiljuje razlago, da v nekaterih občinah najbrž res namenjajo premalo pozornosti temu, kako bi kmete, vključno s kmeti-delavci pritegnili v samoupravne in delegatske aktivnosti.

Iz prikazanih podatkov sledi, da so kmetje kljub nekaterim pozi- tivnim premikom, še vedno precej ob strani družbenopolitičnega do-

gajanja. Priporočilo za akcijo vseh subjektivnih sil samoupravne socialistične družbe je torej lahko le to, da je potrebno najti poti za aktivno vključitev kmetov ne le v Zvezo komunistov in druge družbenopolitične organizacije, temveč v vse oblike delegatskega in samoupravnega odločanja.

5.0. UPORABLJENA LITERATURA

Barbič, Ana. Družbenopolitična aktivnost žensk v SR Sloveniji, (1972). Ljubljana. Inštitut za sociologijo in filozofijo pri Univerzi v Ljubljani. članki in razprave 2.

Barbič, Ana. Kmet-delavec kot most med mestom in podeželjem. (1982) Referat na 10. kongresu ISA (International Sociological Association). Mexico City, 16.-20. 8. 1982.

Kovačič, Boštjan; Alfonz Šterbenc; Slavko Kržan; Bojana Kompare; (1982) Sonja Borštnar. Dolenjska regija, njene razvojne dileme in sociološke karakteristike. Sociološki preseki slovenske družbe. Novo mesto: Založba Dolenjski list, 1982, str. 16-22.

VII. OBVEŠČENOST O DOSEŽKIH KMETIJSKIH ZNANOSTI (Ana Barbič)

1.0. ZNANJE KOT STRATEGIJA ZA VEČJI PRIDELEK HRANE

"Z znanjem do več hrane" ni le geslo, ki sodi na srečanja znanstvenikov in strokovnjakov za kmetijstvo, ali geslo družbe, ki se zaveda pomena pridelovanja hrane za lastne potrebe in za izvoz. To geslo gre razumeti mnogo bolj konkretno, to je, kot pomembno strategijo za večji pridelek hrane.

Ko govorimo o znanju kot o strategiji razvoja kmetijstva, upoštevamo najprej tisto znanje, ki si ga kmetje pridobijo v rednem šolanju - od obveznega osnovnega izobraževanja do končane višje ali visoke šole. To znanje predstavlja osnovo za učinkovito opravljanje določenega dela pa tudi usposobljenost posameznikov, da segajo po novejših spoznanjih določene stroke in jih tudi prenašajo v prakso. Seganje po novih spoznanjih pa ni več zadeva rednega šolanja, temveč usposobljenosti in motiviranosti posameznika za spremljanje razvoja stroke oziroma tistih strokovnih spoznanj, ki zadevajo njegovo konkretno delo oziroma konkretno usmeritev. Od takšnega izobraževanja, imenujemo ga lahko tudi permanentno, je v veliki meri odvisen ekonomski uspeh in celoten napredek nekega področja, v obravnavanem primeru kmetijstva.

Obema vrstama znanj pa se pridružuje tudi znanje, ki si ga posameznik pridobi ob lastnem eksperimentiranju, ob preverjanju lastnih idej. Seveda te ne nastajajo v vakuumu, temveč temeljijo tako na splošnem znanju kot na posebnih strokovnih znanjih.

V tem poglavju bomo obravnavali:

- izobrazbo, ki so jo dosegli člani kmečkih gospodinjstev z rednim šolanjem in dodatnim izobraževanjem v tečajih s posebnim ozirom na kmetijsko izobrazbo in kmetijska znanja;
- sodelovanje na razstavah z lastnimi pridelki kot vzpodbuda za

boljše kmetovanje;

- vire informacij, po katerih segajo kmetje in preko katerih se seznanjajo z novostmi na področju kmetijstva;
- pospeševalno službo in njeno vlogo pri širjenju znanja in organiziranja kmetijske proizvodnje.

2.0. IZOBRAZBA ČLANOV KMEČKIH GOSPODINJSTEV

Ker izobrazbo, pridobljeno z rednim šolanjem in v tečajih v tem poglavju obravnavamo le kot osnovo za sprotno pridobivanje znanj s področja kmetijskih znanosti in za njegovo uporabo v praksi, jo prikazujemo samo za tiste člane kmečkih gospodinjestev, ki smo jih opredelili z vidika njihove sedanje in prihodnje vloge na kmetiji kot jedro kmečke družine, to so: gospodar ali mož, gospodarica ali žena in naslednik ali naslednica, starejša od 15 let.

TABELA 1: Izobrazba gospodarja/moža, gospodarice/žene in naslednika/naslednice

	gospo- dar/mož	gospoda- rica/žena	nasled- nik/nas- lednica	SR Slove- nija popis 1981
- brez šole	0,4	1,0	0,5	
- do 4 razrede osnovne šole	16,9	17,2	1,2	
- od 5 do 7 razr.osn.šole	24,8	26,7	6,2	
- osemletna šola	33,9	45,0	34,6	
- poklicna šola (dve, trilet.)	17,6	6,1	36,7	
- srednja šola - nekmetijske stroke	3,1	3,0	12,5	
- srednja šola - kmet.stroke	2,3	0,5	3,0	
- višja, visoka šola - nekmetijske stroke	0,6	0,4	3,7	
- višja, visoka šola - agromomska, živinorejska, veterinarska stroka	0,3	0,1	1,5	
	%	100	100	100
	N	(1151)	(1319)	(753)

Preden analiziramo podatke o izobrazbi treh članov jedra kmečke družine, naj posebej poudarimo, da ne upoštevamo samo čistih kmetij, temveč tudi mešane kmetije, torej tudi tiste člane jedra kmečke družine, ki so zaposleni zunaj kmetije. Zategadelj, pa tudi zato, ker gre za najbolj aktivne družinske člane, domnevamo, da je izobrazbena slika bolj ugodna kot bi bila v primeru, če bi upoštevali izobrazbo vseh članov gospodinjstva.

Razmeroma nizko izobrazbo moških in žensk v primerjavi z izobrazbo naslednikov gre pripisati predvsem njihovi visoki starostni strukturi, deloma pa tudi vplivu tradicije, da sinu ali hčeri, ki bo ostal(a) na kmetiji, ni potrebna tolikšna izobrazba kot tistim otrokom, ki se bodo zaposlili zunaj kmetijstva. Ta tradicija, ki je očitno še bila prisotna v bližnji preteklosti, je danes obvladana. Več kot polovica "mladih" ljudi (57,5%), ki bodo prevzeli kmetijo, je po končani osnovni šoli nadaljevalo šolanje. Med nasledniki je 4,5 odstotka takšnih, ki so končali srednjo, višjo ali visoko šolo kmetijske stroke ali veterino. To sicer ni številno, na osnovi katerega bi lahko govorili o strokovni (kmetijski) izobraženosti bodočih gospodarjev in gospodaric, vendar pa pomeni napredek, zlasti še v primerjavi z majhnim deležem sedanjih gospodarjev/mož (2,6%) in sedanjih gospodaric/žena (1,6%), ki imajo kmetijsko izobrazbo.

Primerjava podatkov o izobrazbi gospodarjev/mož in gospodaric/žena kaže naslednje:

Prvič, izobrazba kmetov in kmetic je dokaj nizka, vendar znotraj posameznih občin ni bistvenih razlik med moškimi in ženskami v številu tistih, ki nimajo končane osemletne osnovne šole z izjemo občine Ljubljana Moste-Polje in občine Škofja Loka. V prvi ima 39,1 odstotka moških manj kot osemrazredno osnovno šolo in kar 48,8% žensk; v drugi pa nima končane osnovne šole 48,2% moških in 56,9% žensk.

Drugič, med posameznimi občinami so velike razlike v številu

TABELA 2: Izobrazba moža/gospodarja po občinah

mož/gospodar	Beži- grad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Gro- suplje	Krško	Škofja Loka	Vele- nje
- brez šole	-	-	-	0,9	-	0,4	1,2	-
- do 4 razrede osnovne šole	13,3	17,4	16,5	11,4	16,9	20,0	24,1	10,1
- od 5 do 7 razredov osnovne šole	12,0	21,7	16,5	24,7	29,2	27,7	22,9	32,9
- osemletna šola	30,7	33,4	34,1	45,2	36,1	31,9	21,2	32,9
- poklicna šola (dve, triletna)	32,0	24,6	20,0	13,7	13,2	14,9	23,5	13,9
- srednja šola - kmetijske stroke	5,3	1,4	5,8	2,7	1,8	2,5	3,5	5,1
- srednja šola - nekmetijske stroke	5,3	1,4	5,9	0,9	2,3	2,1	1,2	2,5
- višja, visoka šola - nekmetijske stroke	-	-	1,2	-	0,5	0,4	1,8	1,3
- višja, visoka šola - agronomska, živinorejska, veterinarska stroka	1,3	-	-	0,5	-	-	0,6	1,3
Število gospodinjstev, ki imajo tega člana	99,9 (75)	99,9 (69)	100 (95)	100 (219)	100 (219)	99,9 (235)	100 (170)	100 (79)

TABELA 3: Izobrazba žene/gospodarice po občinah

žena/gospodarica	Beži- grad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Gro- suplje	Krško	škofja Loka	Vele- nje
- brez šole	-	1,1	1,0	2,5	-	0,4	2,0	-
- do 4 razrede osnovne šole	9,5	20,4	17,5	10,2	19,0	17,1	28,2	11,1
- od 5 do 7 razredov osnovne šole	20,2	27,3	14,4	26,6	27,8	31,2	26,7	28,9
- osemletna šola	58,3	40,9	53,6	49,6	63,6	43,5	32,8	50,0
- poklicna šola (dve, triletna)	4,8	5,7	9,3	7,0	5,6	4,8	6,2	7,8
- srednja šola - nekmetijske stroke	4,8	4,5	3,1	3,7	1,2	2,6	3,6	2,2
- srednja šola - kmetijske stroke	1,2	-	1,0	0,4	1,6	-	-	-
- višja, visoka šola - nekmetijske stroke	1,2	-	-	-	0,8	0,4	0,5	-
- višja, visoka šola - agronomska, živinorejska, veterinarska stroka	-	-	-	-	0,4	-	-	-
število gospodinjstev, ki imajo tega člana	100	99,9	99,9	100	100	100	100	100
N	(84)	(88)	(97)	(244)	(252)	(269)	(195)	(90)

TABELA 4: Izobrazba naslednika/naslednice (ki je že dopolnil(a) 15 let) po občinah

naslednik/naslednica	Beži- grad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Gro- suplje	Krško	Škofja Loka	Vele- nje
- brez šole	-	-	-	0,7	-	-	3,6	-
- do 4 razrede osnovne šole	-	1,7	1,6	0,7	0,4	3,1	-	-
- od 5 do 7 razredov osnovne šole	4,1	-	6,6	6,6	4,7	6,3	9,6	13,7
- osemletna šola	26,5	40,3	27,8	35,1	40,4	35,8	30,1	27,5
- poklicna šola (dve, triletna)	38,8	38,6	36,1	40,1	36,6	29,6	41,0	39,2
- srednja šola - nekmetijske stroke	18,4	15,8	13,1	9,9	10,6	16,4	8,4	11,8
- srednja šola - kmetijske stroke	4,1	-	4,9	4,4	1,2	5,2	-	3,9
- višja, visoka šola - nekmetijske stroke	6,1	5,5	4,9	2,2	4,3	3,1	3,6	3,9
- višja, visoka šola - agronomske, živinorejske, veterinarske stroke	2,0	-	4,9	-	1,9	0,6	3,6	-
Število gospodinjstev, ki imajo tega člana	100	99,9	99,9	99,9	99,9	99,9	99,9	100
	N (49)	(57)	(61)	(137)	(161)	(159)	(83)	(52)

TABELA 3: Izobrazba naslednika/naslednice po občinah

moških in žensk, ki niso končali osemletne osnovne šole. Po grobi oceni je največji delež kmetov in kmetic, ki nimajo končane osemletne osnovne šole v škofji Loki in Krškem, najmanjši pa v občinah Ljubljana Bežigrad in Ljubljana šiška.

Tretjič, kljub temu, da dela samo na kmetiji več žensk kot moških, je število moških, ko so končali srednjo, višjo ali visoko šolo kmetijske stroke v vseh občinah pomembno večje od števila žensk z enako izobrazbo z izjemo občine Grosuplje, v kateri ima kmetijsko izobrazbo 2,3% anketiranih gospodarjev/mož in 2,0% anketiranih gospodaric/žena.

Seveda so tudi v številu kmetov in kmetic s kmetijsko izobrazbo med občinami občutne razlike. Po številu mož/gospodarjev s končano kmetijsko srednjo, višjo ali visoko šolo daleč prednjači občina Ljubljana Bežigrad (6,6%). Sledijo ji Ljubljana šiška (5,9%), Velenje (3,8%), Grosuplje (7,3%) in Krško (2,1%). Na dnu lestvice pa so občine škofja Loka (1,8%), Vič-Rudnik (1,4%) in Moste-Polje (1,4%).

Kot že rečeno, ima kmetijsko izobrazbo mnogo manj žensk kot moških. V treh občinah: Velenje, škofja Loka, in Krško med anketiranimi ženami/gospodaricami nismo našli nobene s takšno izobrazbo.

Izobrazba naslednikov je v splošnem mnogo višja kot izobrazba srednje generacije gospodarjev in njihovih zakonskih drugov. Večji pa je tudi delež naslednikov s končano kmetijsko šolo zlasti še ob upoštevanju možnosti, da se del naslednikov, ki so dopolnili 15 let, še šola, pri čemer obstaja precejšnja verjetnost, da vsaj del njih obiskuje kmetijsko srednjo šolo ali višjo oziroma visoko šolo ustrezne smeri. Delež naslednikov s kmetijsko izobrazbo ni v nobeni od preučevanih občin nižji od 3%, le v občini Moste-Polje ni bilo med anketiranimi nasledniki nobenega, ki bi že končal srednjo, višjo ali visoko šolo kmetijske stroke (tabela 4).

100	100	100	2
(1973)	(1973)	(1973)	n

Čeprav je izobrazbena struktura kmetov in kmetic v preučevanih občinah še vedno nizka, se že začenja uveljavljati prepričanje, da tudi kmet in kmetica potreujeta ustrezno strokovno izobrazbo, če naj uspešno kmetujeta. Takšno misel potrjujejo tudi podatki o tem, da si je vsaj del kmetov, kmetic in naslednikov pridobil strokovno znanje v ustreznih tečajih.

V dobri petini anketiranih gospodinjstev si je v tečaju (tečajih) pridobil dodatno znanje gospodar oz. mož (21,1%) in v približno enakem številu gospodinjstev gospodarica oz. žena (21,6%). Delež gospodinjstev, v katerih je bil (tudi) naslednik, ki je že dopolnil 15 let, tisti, ki je obiskoval kak tečaj, pa je mnogo manjši (7,2%). Glavni razlog za tako stanje najbrž ni v prepričanju, da so si nasledniki pridobili dovolj znanja še v rednem šolanju, temveč v dejstvu, da kar 44,7% anketiranih gospodinjstev nima naslednika, ki bo prevzel kmetijo in ki je že dopolnil 15 let - predpostavljamo, da je to tista starostna meja, pri kateri se mlad človek že dokaj dokončno odloči o tem, kakšen poklic bo opravljal. Med posameznimi občinami so precejšnje razlike v številu gospodinjstev z "zanesljivimi" nasledniki, ki bodo prevzeli kmetijo. Najbolj dramatično stanje je v občini Škofja Loka, v kateri ima samo 40 odstotkov anketiranih gospodinjstev zanesljivega naslednika. V drugih občinah pa se ta odstotek giblje med 51,7 odstotka (Grosuplje) in 63,3 odstotka (Moste-Polje) oziroma 63,9 odstotka (Vič-Rudnik).

TABELA 5: Število gospodarjev/mož, gospodaric/žena in naslednikov/naslednic, ki so obiskovali tečaje

	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica
- ni člana	15,8	4,1	44,7
- ni obiskoval nobenega (našteti) tečajev	63,1	74,3	48,1
- je obiskoval vsaj ene- ga (našteti) tečajev	21,1	21,6	7,2
	%	100	100
	N	(1373)	(1373)

TABELA 6: Število gospodinjstev, v katerih so posamezni člani (mož, žena, naslednik) dopolnili znanje v različnih tečajih

vrsta tečaja	gospodar, mož	gospodari- ca, žena	naslednik, naslednica
- iz kmečkega turizma	0,2 (1373)	0,7 (1373)	- -
- kmetijski tečaj	6,0 (1373)	3,7 (1373)	0,7 (1373)
- gospodinjški tečaj	0,2 (1373)	14,9 (1373)	0,7 (1373)
- tečaj iz vodenja kmetijskih strojev	4,4 (1373)	0,9 (1373)	2,0 (1373)
- iz vzgoje in nege otroka	0,1 (1373)	0,4 (1373)	0,1 (1373)
- iz zdravstvene vzgoje	0,2 (1373)	0,9 (1373)	0,2 (1373)
- iz urejanja doma in stanovanja	- -	0,7 (1373)	- -
- tečaj za družbenopolitično usposabljanje	1,7 (1373)	0,3 (1373)	0,4 (1373)
- tečaj za pridobitev kvalifikacije na delovnem mestu	11,1 (1373)	2,8 (1373)	3,8 (1373)

Obiskovanje tečajev je odvisno na eni strani od objektivnih možnosti, na drugi pa od interesa. Sodeč po podatkih imajo člani kmečkih gospodinjstev slabe možnosti za dopolnjevanje znanja v tečajih. Največje možnosti so člani kmečkih gospodinjstev imeli za pridobitev kvalifikacije na delovnem mestu v posebnih tečajih. Seveda so to možnost imeli le zaposleni. S področja kmetijstva pa so se člani anketiranih gospodinjstev izpopolnjevali v kmetijskih tečajih in tečajih za vodenje kmetijskih strojev. Vse druge oblike izpopolnjevanja v tečajih, razen gospodinjških tečajev, ki so jih oblikovale žene/gospodarice iz 14,9% anketiranih gospodinjstev, ne predstavljajo pomembnih oblik dodatnega izobraževanja za kmete. To pa je podatek, nad katerim se velja zamisliti! Sprašujemo se namreč, če ne bi kazalo z načrtno akcijo organizirati več tečajev iz zdravstvenega varstva in vzgoje, iz urejanja doma in kmečkega turizma ter drugih tečajev, ki bi prispevali k dvigu zdravstvene

in kulturne ravni kmečke družine ter jo tudi z vidika organiziranja in vodenja gospodinjstva usposobili za razvijanje dodatnih dejavnosti, kot kmečki turizem, izletništvo in druge oblike sprostitve na deželi, potrebne ljudem, ki večino svojega časa preživijo v mestih v tesnih stanovanjih, da o nujnosti dodatnega izobraževanja s področja samega kmetijstva niti ne govorimo.

Posebej pa velja poudariti zanemarjanje družbenopolitičnega usposabljanja kmečkega prebivalstva. Kmet kot krajan, občan, samoupravljalec v zadružni organizaciji, kot član družbenopolitičnih organizacij v krajevni skupnosti in občini ter kot delegat za različne ravni odločanja potrebuje ustrezna družbenopolitična znanja. Teh so prav kmetje, ki imajo relativno nizko formalno izobrazbo, najbolj potrebni, če naj enakopravno z drugimi delegati odločajo ne le o zadevah kmetijstva, temveč o vseh vidikih družbenopolitičnega življenja v naši družbi oziroma v posameznih družbenopolitičnih skupnostih.

Podatki o številu gospodinjstev, iz katerih so različne tečaje obiskovali gospodarji/možje v posameznih občinah, opozarjajo na to, da je največ gospodarjev/mož obiskovalo kmetijske tečaje v beži-grajski občini (14,9%), za njo pa v velenjski občini (9,9%), v občini Moste-Polje (8,9%) in šiška (8,7%). Po številu tistih, ki so se udeležili tečajev za vodenje kmetijskih strojev pa vodijo štiri ljubljanske občine. Tovrstno usposabljanje pa je najmanj razvito v krški občini.

Ženske so se v vseh občinah usposabljale preko tečajev predvsem za gospodinjstvo, pa tudi za kmetijstvo. Škofja Loka pa je edina občina, v kateri je gospodarica/žena iz vsakega petindvajsetega kmečkega gospodinjstva obiskovala tečaj za kmečki turizem. Z drugimi besedami, petindvajsetina kmečkih gospodinjstev ima usposobljenega člana (ženo) za to dejavnost. Če dodamo še podatek, po katerem je v Škofji Loki gospodinja iz vsakega četrtega kmečkega gospodinjstva obiskovala gospodinjski tečaj, upravičeno ugotavljamo,

TABELA 7: Možje/gospodarji, žene/gospodarice in nasledniki/naslednice, ki so pridobili dodatno znanje v tečajih - glede na občino

mož/gospodar	Beži- grad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Gro- suplje	Krško	Škofja Loka	Vele- nje
- nima tečaja	48,3	55,6	55,3	60,1	71,8	70,3	59,5	64,8
- obiskoval je najmanj en tečaj	37,9	22,2	27,2	24,2	14,9	14,3	19,9	22,0
- ni člana	13,8	22,2	17,5	16,7	13,3	15,4	16,6	13,2
%	100	100	100	100	100	100	100	100
N	(87)	(90)	(103)	(263)	(255)	(279)	(205)	(91)
žena/gospodarica								
- nima tečaja	60,9	87,8	53,4	77,6	76,5	84,9	63,9	72,5
- obiskovala je najmanj en tečaj	34,5	10,0	40,8	15,2	22,3	11,5	30,7	26,4
- ni člana	4,6	2,2	5,8	7,2	1,2	3,6	5,4	1,1
%	100	100	100	100	100	100	100	100
N	(87)	(90)	(103)	(263)	(255)	(279)	(205)	(91)
naslednik/naslednica								
- nima tečaja	48,3	53,3	47,6	44,1	58,0	52,0	33,2	48,4
- obiskoval(a) je najmanj en tečaj	8,0	9,0	11,6	8,6	5,9	5,0	6,8	7,6
- ni člana	43,7	36,7	39,8	48,3	36,1	43,0	60,0	44,0
%	100	100	100	100	100	100	100	100
N	(87)	(90)	(103)	(263)	(255)	(279)	(205)	(91)

TABELA 8: Število gospodinjstev v katerih so možje/gospodarji, žene/gospodarice in nasledniki/naslednice pridobili dodatno znanje v različnih tečajih - po občinah

mož/gospodar	Bežigrad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Grosuplje	Krško	Skofja Loka	Velenje
- iz kmečkega turizma	-	1,1 (90)	-	-	0,4 (255)	-	0,5 (205)	-
- kmečki tečaj	14,9 (87)	8,9 (90)	0,7 (103)	5,3 (263)	6,3 (255)	2,2 (279)	3,9 (205)	9,9 (51)
- za vodenje kmetijskih strojev	5,7 (87)	7,9 (90)	12,6 (103)	6,1 (263)	3,9 (255)	1,4 (279)	2,4 (205)	-
- za družbenopolitično usposabljanje	1,1 (87)	1,1 (90)	3,9 (103)	0,6 (263)	0,6 (255)	1,4 (279)	2,4 (205)	5,5 (51)
- za pridobitev kvalifik.na del.mestu	24,1 (87)	5,6 (90)	6,8 (103)	12,2 (263)	5,9 (255)	10,4 (279)	10,4 (205)	6,8 (91)
žena/gospodarica								
- iz kmečkega turizma	-	-	1,0 (103)	-	-	-	3,9 (205)	1,1 (91)
- kmetijski tečaj	8,0 (87)	3,3 (90)	9,7 (103)	3,0 (263)	2,4 (255)	2,5 (279)	2,9 (205)	4,4 (91)
- gospodinjški tečaj	20,0 (87)	5,6 (90)	29,1 (103)	10,6 (263)	18,8 (255)	4,3 (279)	23,9 (205)	15,4 (91)
- za vodenje kmetijskih strojev	-	2,2 (90)	3,9 (103)	1,5 (263)	0,4 (255)	0,4 (279)	-	-
- iz zdravstvene vzgoje	-	-	-	-	0,4 (255)	1,1 (279)	3,9 (205)	1,1 (91)
- iz urejanja doma in stanovanja	-	1,1 (90)	-	0,4 (263)	0,4 (255)	0,4 (279)	2,0 (205)	2,2 (91)
- za pridobitev kvalifik.na del.mestu	5,7 (87)	-	3,9 (103)	1,9 (263)	2,0 (255)	5,0 (279)	2,0 (205)	1,1 (91)
naslednik/naslednica								
- iz kmečkega turizma	-	-	-	-	-	-	-	-
- kmetijski tečaj	-	3,3 (90)	1,1 (103)	0,8 (263)	-	0,4 (279)	1,5 (205)	-
- gospodinjški tečaj	1,1 (87)	1,1 (90)	1,9 (103)	-	0,4 (255)	-	1,5 (205)	1,1 (91)
- za vodenje kmetijskih strojev	1,1 (87)	3,3 (90)	7,8 (103)	2,7 (263)	1,2 (255)	1,1 (279)	-	3,3 (91)
- za pridobitev kvalifikacije na delovnem mestu	5,7 (87)	2,2 (90)	4,9 (103)	2,7 (263)	3,9 (255)	4,3 (279)	4,4 (205)	2,2 (91)

da je v tej občini dobro (čeprav ne tako dobro, da ne bi moglo biti še bolje) poskrbljeno za dodatno usposabljanje žensk. Zasluga gre nedvomno Kmetijski zadrugi Škofja Loka, pospeševalni službi ter aktivu kmečkih žena. V tej občini prav Kmetijska zadruga skrbi za izobraževanje kmetov tako, da se dogovori z delavsko univerzo o tem, katere tečaje želi, kje, kdaj in kako naj bodo izpeljani.

Največje število gospodinjestev, v katerih si je gospodarica/žena pridobila strokovno znanje v kmetijskem tečaju, je v občinah Ljubljana Šiška (9,7%) in Ljubljana Bežigrad (8%). Če je iz števila gospodinjestev, v katerih so žene/gospodarice obiskovale kmetijski tečaj, upravičeno zaključevati o skrbi združne organizacije ali TOK za strokovno izobraževanje kmetic, je bilo za to doslej slabo poskrbljeno v občinah Grosuplje, Krško, Škofja Loka, Vič-Rudnik in Moste-Polje.

Iz podatkov tabele 9 lahko ugotavljamo predvsem tendence različnega obnašanja članov jedra kmečke družine do pridobivanja dodatnega znanja in kvalifikacij v posebnih tečajih, težko pa govorimo o bistveno drugačnem odnosu do tečajev med posameznimi tipi kmečkih gospodinjestev.

Za gospodarje/može, za gospodarice/žene in za naslednike/naslednice velja, da so v približno enakem relativnem številu obiskovali kmetijske tečaje in/ali tečaje za vodenje kmetijskih strojev glede na to, ali pripadajo čistemu kmečkemu gospodinjestvu ali pa gospodinjestvu, v katerem najmanj en član družinskega jedra dela samo na kmetiji. Pač pa je očitno manjši interes za tovrstne tečaje v mešanih kmetijah II. tipa.

Med tremi tipi kmetij so pomembne razlike v številu gospodaric/žena, ki so obiskovale gospodinjske tečaje. Ti so očitno najbolj privlačni in tudi časovno dostopni - saj so organizirani večinoma v zimskem času, za največje število žena iz čistih kmetij, manjšemu

TABELA 9: Število posameznih članov jedra kmečke družine, ki so obiskovali nekatere tečaje, glede na tip kmetije

	člani jedra kmečke družine		
	vsi delajo samo na kmetiji	eden, dva, leta samo na kmetiji	vsi so zaposleni
gospodar, moš			
- tečaj iz kmečkega turizma	1,0 (285)		
- kmetijski tečaj	8,8 (285)	7,4 (728)	2,8 (139)
- gospodinjski tečaj	-	0,4 (728)	-
- tečaj za vodenje kmetijskih strojev	6,7 (285)	4,5 (728)	5,6 (139)
- tečaj za družbenopolitično usposabljanje	1,7 (285)	2,1 (728)	2,3 (139)
- tečaj za pridobitev kvalifikacije	5,3 (285)	14,3 (728)	23,7 (139)
gospodarica, žena			
- tečaj iz kmečkega turizma	1,1 (355)*	0,7 (822)*	
- kmetijski tečaj	4,8 (355)	3,9 (822)	1,4 (144)*
- gospodinjski tečaj	18,3 (355)	14,3 (822)	11,8 (144)
- tečaj za vodenje kmetijskih strojev	0,6 (355)	0,9 (822)	1,4 (144)
- tečaj za družbenopolitično usposabljanje	0,3 (355)	0,1 (822)	0,7 (144)
- tečaj za pridobitev kvalifikacije	1,1 (355)	0,8 (822)	11,8 (144)
naslednik, naslednica			
- tečaj iz kmečkega turizma	-	-	-
- kmetijski tečaj	2,8 (211)*	0,4 (739)	1,1 (94)*
- gospodinjski tečaj	2,8 (211)	0,3 (739)	-
- tečaj za vodenje kmetijskih strojev	2,4 (211)	3,1 (739)	-
- tečaj za družbenopolitično usposabljanje	-	0,7 (739)	1,1 (94)
- tečaj za pridobitev kvalifikacije	0,9 (211)	6,5 (739)	2,1 (94)

*število gospodinjstev, ki ima tega člana

številu žena iz mešanih kmetij tipa I. in najmanjšemu številu žena iz mešanih kmetij tipa II. Komentar podatkov se zdi nepotreben.

Posebej izstopajo še podatki o številu članov jedra kmečke družine, ki so si v tečajih pridobili kvalifikacije za delo na delovnem mestu. Število gospodarjev/mož, ki so opravili tak tečaj, raste od čistih kmetij do mešanih kmetij tipa II. Med gospodaricami/ženami so si kvalifikacije za delo pridobivale skoraj izključno tiste, ki pripadajo II. tipu mešanih gospodinjstev. Nasprotno pa je največ naslednikov/naslednic, ki so si pridobili kvalifikacije za delo, iz mešanih kmetij I. tipa.

Prikazane podatke bi bilo možno ustrezno pojasniti predvsem s pomočjo procesov prehajanja enega tipa kmetije v drug tip in sicer na osnovi podatkov o tem, kateri tipi kmetij prehajajo v druge tipe in o članih gospodinjstev, ki takšno prehajanje povzročajo. Sicer pa se na tej stopnji analize moramo zadovoljiti z ugotovitvijo, da med čistimi kmetijami in mešanimi kmetijami I. tipa praktično ni razlik, občutno pa od njiju odstopajo mešane kmetije II. tipa.

K posebnim kvalifikacijam, ki pripomorejo k večji učinkovitosti in mobilnosti kmetov, sodijo vsaj naslednje: izpit za vožnjo traktorja, izpit za vožnjo avtomobila in obvladanje tujega jezika. Slednji je mišljen predvsem kot nujni, seveda ne tudi kot zadostni pogoj, da se kmetija lahko ukvarja s kmečkim turizmom. Kaj kažejo podatki?

TABELA 10: Gospodarji/možje, gospodarice/žene in nasledniki/naslednice s posebnimi kvalifikacijami

	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica
- izpit za vožnjo traktorja	35,5 (1151)	10,6 (1318)	26,0 (758)
- izpit za vožnjo avtomobila	42,8 (1151)	16,4 (1318)	35,5 (758)
- obvladanje tujega jezika	5,0 (1151)	3,2 (1318)	15,7 (758)

Kljub temu, da število žensk, ki imajo izpit za vožnjo traktorja in/ali izpit za vožnjo osebnega avtomobila ni zanemarljivo, saj ima prvega skoraj vsaka enajsta, drugega pa vsaka šestnajsta kmetica, jih moški v obeh kvalifikacijah znatno prekašajo. Za takšno stanje sta možni dve razlagi. Po prvi je posledica delitve dela med možem in ženo - kar je sicer sprejemljiva razlaga za vožnjo traktorja ne pa tudi za vožnjo avtomobila. Po drugi razlagi pa sta tako vožnja traktorja kot vožnja avtomobila na podeželju še vedno statusna simbola, ki vsaj v nekaterih kmečkih gospodinjstvih ženskam še nista dostopna. Pred opredelitvijo za eno od obeh razlag velja upoštevati še podatke o gospodinjstvih, ki imajo traktor in/ali osebni avtomobil.

Najmanj en traktor ima 71,8 odstotkov anketiranih gospodinjstev, medtem ko ima osebni avtomobil 64,6 odstotkov gospodinjstev. Večji delež tistih, ki imajo za vožnjo osebnega avtomobila tudi izpit, je pripisati le strogim prometnim predpisom. Dejstvo, da ima razmeroma malo kmečkih gospodinj izpit za vožnjo osebnega avtomobila, gre vsaj deloma pripisati voznikemu izpitu kot statusnemu simbolu. Sicer pa je večja verjetnost, da več moških kot žensk dejansko potrebuje in uporablja osebni avto, če upoštevamo le dejstvo, da je med možmi s kmetij mnogo več zaposlenih (63,8%) kot med ženskami (27,8%).

Ker je vožnja traktorja fizično naporno delo, ga najbrž dejansko opravlja več moških kot žensk ne glede na znano dejstvo, da mnogi kmetje/kmetice vozijo traktor kljub temu, da zanj nimajo izpita.

Podatki o številu moških, žensk in naslednikov, ki imajo obravnavane kvalifikacije, so zanimivi predvsem z vidika poznavanja dejanskega stanja, na osnovi katerega se zadružne organizacije in TOK lahko odločijo o potrebnosti organiziranja ustreznih tečajev in akcije med kmeti, da se tečajev res tudi udeleže.

TABELA 11: Gospodinjstva, v katerih imajo gospodarji/možje, gospodarice/žene in nasledniki/naslednice posebne kvalifikacije - po občinah

mož/gospodar	Bežigrad	Moste- Polje	Siška	Vič- Rudnik	Grosuplje	Krško	Skofja Loka	Velenje
- izpit za vožnjo traktorja	44,8 (87)	37,8 (90)	46,6 (103)	27,8 (263)	34,5 (255)	34,6 (279)	33,2 (205)	45,1 (91)
- izpit za vožnjo osebnega avtomobila	51,7 (87)	32,2 (90)	45,6 (103)	49,0 (263)	40,8 (255)	34,1 (279)	47,3 (205)	45,1 (91)
- zna tuj jezik	4,6 (87)	5,6 (90)	8,7 (103)	1,9 (263)	2,7 (255)	8,2 (279)	5,6 (205)	4,4 (91)
- nič od naštetega	27,6 (87)	33,3 (90)	28,2 (103)	27,4 (263)	39,6 (255)	38,7 (279)	26,3 (205)	37,4 (91)
- ni člana	13,8 (87)	23,3 (90)	17,5 (103)	16,7 (263)	14,1 (255)	15,8 (279)	17,1 (205)	13,2 (91)
žena/gospodarica								
- izpit za vožnjo traktorja	13,8 (87)	21,1 (90)	21,4 (103)	6,1 (263)	6,7 (255)	9,3 (279)	10,2 (205)	14,3 (91)
- izpit za vožnjo osebnega avtomobila	25,3 (87)	23,3 (90)	26,2 (103)	14,4 (263)	10,2 (255)	15,4 (279)	16,1 (205)	16,5 (91)
- zna tuj jezik	3,4 (87)	1,1 (90)	3,9 (103)	1,1 (263)	1,6 (255)	7,5 (279)	2,4 (205)	3,3 (91)
- nič od naštetega	66,7 (87)	73,3 (90)	62,1 (103)	76,8 (263)	88,2 (255)	74,6 (279)	76,6 (205)	79,1 (91)
- ni člana	3,4 (87)	2,2 (90)	5,8 (103)	7,2 (263)	1,2 (255)	3,6 (279)	5,4 (205)	1,1 (91)
naslednik/naslednica								
- izpit za vožnjo traktorja	34,5 (87)	38,9 (90)	37,9 (103)	17,1 (263)	27,1 (255)	26,9 (279)	14,6 (205)	37,4 (91)
- izpit za vožnjo osebnega avtomobila	43,7 (87)	45,6 (90)	43,7 (103)	34,2 (263)	34,9 (255)	35,8 (279)	24,9 (205)	36,3 (91)
- zna tuj jezik	12,6 (87)	4,4 (90)	22,3 (103)	3,8 (263)	7,8 (255)	9,0 (279)	7,8 (205)	4,4 (91)
- nič od naštetega	9,2 (87)	12,2 (90)	6,8 (103)	14,4 (263)	24,3 (255)	18,3 (279)	10,2 (205)	15,4 (91)
- ni člana	43,7 (87)	36,7 (90)	40,8 (103)	46,7 (263)	36,1 (255)	42,7 (279)	60,0 (205)	44,0 (91)

Iz podatkov o številu moških, žensk in naslednikov, ki nimajo niti izpita za vožnjo traktorja niti ne izpita za vožnjo osebnega avtomobila niti ne znajo tujega jezika, je moč povzeti, da ima največ kmetov (kmetič, naslednikov) vsaj eno od obravnavanih kvalifikacij v občini Ljubljana-Šiška, Ljubljana-Bežigrad in Ljubljana-Moste-Polje. Sledi jim Ljubljana Vič-Rudnik, vendar na račun moških, ki imajo izpit za osebni avto - zelo verjetno zaradi vsakodnevnih vožnje na delo in nazaj. V tej občini pa je hkrati zelo visok delež žensk (76,8%) in naslednikov (14,4%) brez omenjenih kvalifikacij. Nekako na četrtem in petem mestu sta občini Ljubljana-Moste-Polje in Škofja Loka. Na spodnjem delu lestvice po številu tistih, ki nimajo nobene od treh kvalifikacij, pa se razvrščajo občine Velenje, Krško in prav na koncu Grosuplje.

TABELA 12: Posamezni člani jedra kmečke družine, ki imajo izpit za vožnjo traktorja, glede na tip kmetije

ima izpit za vožnjo traktorja	člani jedra kmečke družine		
	vsi delajo samo na kmetiji	eden, dva leta samo na kmetiji	vsi so zaposleni
gospodar, mož	40,0 (285)*	40,5 (728)	56,8 (139)
gospodarica, žena	9,6 (355)	9,2 (822)	25,0 (144)
naslednik, naslednica	11,8 (211)	23,1 (739)	17,0 (94)

*število članov v določenem tipu gospodinjstva

Če med analiziranimi dodatnimi znanji izberemo izpit za vožnjo traktorja kot znanje, ki je potrebno sodobnemu kmetu, ugotavljamo (iz tabele 12), da sta tako delež gospodarjev/mož kot gospodaric/žena z izpitom za vožnjo traktorja enaka v čistih kmečkih gospodinjstvih in v mešanih kmetijah I. tipa. Bistveno večje število moških in žensk pa ima izpit za vožnjo traktorja v mešanih kmetijah tipa II, ki so predvsem zaradi pomanjkanja časa (vsi člani družinskega jedra so zaposleni) prisiljeni k racionalnemu obdelovanju

zemlje. Izredno velik odstotek žensk iz tovrstnih gospodinjstev, ki ima izpit za vožnjo traktorja, dodatno govori v prid tezi, da sta v teh gospodinjstvih vloži moškega in ženske manj ostro ločeni, saj mora za delo poprijeti tisti, ki pač utegne.

Tudi med nasledniki jih je v mešanih kmetijah tipa II. več opravi-
lo izpit za vožnjo traktorja kot v čistih kmetijah. Pred obema ti-
poma kmetij pa prednjačijo mešane kmetije tipa I., v katerih ima
skoraj četrtnina (23,1%) naslednikov izpit za vožnjo traktorja.
Morda je med njimi vsaj del takih, ki bodo po prevzemu kmetije
opustili zaposlitev.

Podatki o znanju tujega jezika so seveda mnogo manj zanesljivi,
saj temeljijo na povsem subjektivni oceni. To znanje je seveda
odvisno od šolske izobrazbe, pa tudi od zaposlitve, zlasti če
gre za zaposlitev zunaj države. V okviru te raziskave znanja tu-
jih jezikov nismo preučevali z vidika njegovega izvora, temveč
predvsem z vidika možnosti za razvijanje kmečkega turizma, za ka-
terega je obvladanje tujega jezika eden pomembnih pogojev.

3.0. SODELOVANJE NA RAZSTAVAH Z LASTNIMI PRIDELKI

Medtem ko gre v primeru tečajev za organizirano pridobivanje do-
datnega, predvsem specifičnega znanja, pa tekmovanja in razsta-
ve predstavljajo poskus, javno oceno rezultatov kmetovega dela.

Izjemno majhnega števila kmetovalcev in kmetovalk, ki so se že
kdaj udeležili tekmovanja traktoristov in oračev ali sodelovali
z lastno živino ali poljskimi pridelki na kakšni razstavi, ne
moremo in ne smemo pripisati njihovemu nizkemu interesu za to-
vrstne aktivnosti, temveč predvsem, če ne celo izključno dejstvu,
da tovrstnih tekmovanj enostavno ni. Isto velja za razstave!

Zadrušne organizacije in TOK očitno še niso uspele razviti tovrstnih aktivnosti najbrž ne zato, ker jih njihovi strokovnjaki ne bi poznali, pač pa verjetneje ne zato, ker so zakopani v množico obveznosti (dostikrat administrativnih), ki jih odtegujejo od njihove osnovne naloge - razvijanje in pospeševanje kmetijstva. Morda bi zadrušne organizacije in TOK potrebovale celo posebne strokovnjake, ki bi se usmerili v uveljavljanje psiholoških, ne le ekonomskih oblik stimuliranja kmetijske proizvodnje. Čeprav sta obe vrsti vzpodbujanja med seboj tesno povezani, zanemarjena ena lahko znižuje učinkovitost druge in obratno.

Različni tečaji, tekmovanja in razstave imajo tudi družabnostno dimenzijo. Omogočajo srečanja med kmetovalci, izmenjave izkušenj, nova prijateljstva - tkejo vezi pripadnosti istemu poklicu in njegovemu uveljavljanju.

Končno pa bi takšne aktivnosti prispevale k večji uveljavitvi, k večjemu družbenemu priznanju tudi zasebnega kmetijstva kot pomembne gospodarske panoge. Celo več, različne oblike tekmovanja in izmenjave izkušenj, so lahko pomembna vez med zasebnimi kmetovalci in delavci v družbenem sektorju kmetijstva ter hkrati pot, po kateri se bi uveljavilo spoznanje o nujnosti skupnih - povezanih naporov za večje dosežke v tej, tako pomembni gospodarski panogi.

TABELA 13: Gospodinjstva, iz katerih so se gospodarji/možje, gospodarice/žene in nasledniki/naslednice udeležili tekmovanja ali sodelovali na razstavi

	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica
- tekmovanje traktoristov	3,7 (1373)	0,1 (1373)	1,5 (1373)
- tekmovanje oračev	0,7 (1373)	0,1 (1373)	1,2 (1373)
- razstavljal lastno govedo	3,2 (1373)	1,1 (1373)	0,2 (1373)
- razstavljal lastne prašiče	0,1 (1373)	0,2 (1373)	0,1 (1373)
- razstavljal svoje poljedelske pridelke	0,9 (1373)	0,2 (1373)	0,1 (1373)

Delež gospodinjev, v katerih so člani jedra kmečke družine aktivno sodelovali na tekmovanjih in razstavah je izredno majhen. Na nobenem upoštevanih tekmovanj (glej tabelo 11!) ni sodelovalo 94,3 odstotka gospodarjev/mož, 98,7 odstotka gospodaric/žena in 96,7 odstotka naslednikov/naslednic. Med tekmovanji in razstavami pa sta omembe vredni le udeležba gospodarjev/mož na tekmovanjih traktoristov in razstavah goveda.

Da je na področju organiziranja tekmovanj in razstav z lastnimi proizvodi premalo storjenega, sklepamo tudi iz podatkov o številu žensk/kmečkih gospodinj, ki so že sodelovale na kakšni razstavi z lastnimi pridelki (jedmi, izdelki domače obrti). Čeprav bi pričakovali, da se v okviru aktivov kmečkih žena pogosteje organizirajo razstave različnih domačih izdelkov, je le 4,8 odstotkov anketiranih kmečkih gospodinj izjavilo, da so že kdaj sodelovale na razstavi z lastnimi izdelki. Glede na znano aktivnost in priljubljenost omenjenih aktivov tega podatka preprosto ni moč razumeti drugače kot tako, da se aktivni ukvarjajo z reševanjem najbolj osnovnih problemov - predvsem problem povezovanja kmečkih žena ob različnih izobraževalnih programih. Tekmovanja, z vsemi psihičnimi zadovoljstvi ki jih prinašajo, bodo pač pozneje prišla na vrsto.

Kljub izredno majhnemu številu kmetov, kmetic in naslednikov, ki so že kdaj sodelovali na razstavah s svojimi proizvodi ali tekmovali v oranju in vožnji traktorjev, podatki tabele 15 potrjujejo splošno ugotovitev, da ne bi bilo upravičeno govoriti samo o (ne)perspektivnosti čistih kmetij. Spet namreč ugotavljamo, da zlasti med člani mešanih kmetij prvega tipa interes za kmetovanje ni manjši kot med kmeti iz čistih kmetij, vsaj kadar gre za gospodarje/može in gospodarice/žene. Nasledniki iz mešanih kmetij I. tipa pa se omenjenih tekmovanj in razstav udeležujejo v še manjšem številu kot nasledniki/naslednice iz čistih kmetij.

TABELA 14: Gospodinjstva, iz katerih so se možje, žene in nasledniki udeležili kakšnega tekmovanja - po občinah

mož/gospodar	Bežigrad	Moste-Polje	Šiška	Vič-Rudnik	Grosuplje	Krško	Škofja Loka	Velenje
- tekmovanje traktoristov	3* (75)**	1 (69)	2 (86)	2 (220)	4 (217)	1 (235)	1 (160)	6 (79)
- tekmovanje oračev	3 (75)	1 (69)	3 (86)	1 (220)	1 (217)	1 (235)	-	-
- razstavljal last.govedo	2 (75)	2 (69)	2 (86)	18 (220)	7 (217)	6 (235)	2 (160)	5 (79)
- razstav.lastne prašiče	-	-	-	1 (220)	1 (217)	-	-	-
- razstavljal svoje poljedelske pridelke	-	1 (69)	3 (86)	-	1 (217)	4 (235)	-	3 (79)
- nič od naštetega	70 (75)	67 (69)	77 (86)	199(220)	107(217)	226(235)	168(160)	72 (79)
žena/gospodarica								
- tekmovanje traktoristov	1 (84)	-	-	-	-	-	-	-
- tekmovanje oračev	1 (84)	-	-	-	-	1 (269)	-	-
- razstavljala last.govedo	-	-	3 (96)	5 (243)	-	3 (269)	1 (194)	1 (90)
- razstavljala svoje poljedelske pridelke	-	1 (88)	-	-	-	1 (269)	1 (194)	-
- nič od naštetega	83 (84)	87 (88)	93 (96)	238(243)	252(255)	266(269)	193(194)	89 (90)
naslednik/naslednica								
- tekmovanje traktoristov	6 (49)	7 (57)	2 (61)	1 (134)	2 (161)	-	1 (82)	2 (51)
- tekmovanje oračev	6 (49)	7 (57)	-	-	1 (161)	-	1 (82)	1 (51)
- razstavljal lastno govedo	-	-	-	1 (134)	-	1 (161)	1 (82)	-
- razstavljal lastne prašiče	-	-	-	-	-	-	-	-
- razstavljal svoje poljedelske pridelke	-	-	-	1 (134)	-	-	-	1 (51)
- nič od naštetega	43 (49)	49 (57)	59 (61)	131(134)	159(161)	160(161)	80 (82)	49 (51)

* zaradi izredno nizke udeležbe prikazujemo absolutno število tistih, ki so se udeležili kakšnega tekmovanja

**število članov gospodinjstev v okviru vsake občine

TABELA 15: Število posameznih članov jedra kmečke družine, ki so se udeležili tekmovanja ali razstave, glede na tip kmetije

	člani jedra kmečke družine		
	vsi delajo samo na kmetiji	eden, dva de- leta samo na kmetiji	vsi so zaposleni
gospodar, mož			
- tekmovanje traktoristov	1,4 (285)	1,2 (728)	1,4 (139)
- tekmovanje oračev	0,7 (285)	1,0 (728)	0,7 (139)
- razstavljanje lastne govedi	4,6 (285)	4,1 (728)	0,7 (139)
- razstavljanje lastnih prašičev	- -	0,3 (728)	- -
- razstav.poljskih pridelkov	0,7 (285)	1,2 (728)	0,7 (139)
gospodarica, žena			
- tekmovanje traktoristov	0,3 (355)	- -	- -
- tekmovanje oračev	0,3 (355)	0,1 (822)	- -
- razstavljanje lastne govedi	0,8 (355)	0,8 (822)	0,7 (144)
- razstavljanje lastnih prašičev	- -	- -	- -
- razstavljanje poljskih pridelkov	- -	0,4 (822)	- -
naslednik, naslednica			
- tekmovanje traktoristov	4,7 (211)	1,2 (739)	2,1 (94)
- tekmovanje oračev	4,3 (211)	0,9 (739)	- -
- razstavljanje lastne govedi	- -	0,4 (739)	- -
- razstavljanje lastnih prašičev	- -	- -	- -
- razstavljanje poljskih pridelkov	0,5 (211)	0,1 (739)	- -

4.0. VIRI INFORMACIJ O DOSEŽKIH KMETIJSKIH ZNANOSTI

Danes je v Sloveniji zelo malo kmečkih gospodinjestev, katerih gospodarji ali gospodarice se ne bi zavedali pomena znanosti za uspešno kmetovanje. Med 1373 anketiranimi gospodarji/gospodaricami je samo 5,6 odstotka takih, ki so izjavili, da jih novosti na področju kmetijstva ne zanimajo.

Najmanj gospodarjev, ki jih dosežki kmetijskih znanosti ne zanimajo, je med velenjskimi kmeti (1,1%). Sledijo jim kmetje - gospodarji iz občine Ljubljana Moste-Polje (3,3%) in Ljubljana Bežigrad (3,4%), njim kmetje iz občin Grosuplje (3,9%), Ljubljana šiška (4,9%), Vič-Rudnika (5,7%), Krškega (7,9%) in Škofje Loke (8,8%).

Razmeroma velike razlike med občinami v številu kmečkih gospodinjestev, katerih gospodarji/gospodarice se ne zanimajo za to, kaj je novega na področju kmetijstva, gre vsaj deloma pripisati starostni strukturi teh gospodinjestev, pa tudi interesom in možnostim, da ta interes zadovoljijo.

Dejstvo, da se izredno veliko število gospodarjev in gospodaric zanima za novosti na področju kmetijstva, nedvomno opozarja na interes zasebnih kmetovalcev, da svoje delo posodobijo in na tej osnovi dosežejo večje pridelke. Med možnimi vzpodbujevalci tega interesa naj naštejemo naslednje:

- Splošen dvig izobrazbe kmetov, zlasti tistih, ki so v raziskavi opredeljeni kot nasledniki, ki bodo prevzeli kmetijo nedvomno prispeva k spoznanju o nujnosti prenašanja znanstvenih dosežkov v prakso, k izboljševanju načina kmetovanja. Marsikateri kmetovalec - velja zlasti za mlajše - ima tudi strokovno kmetijsko znanje, ki si ga je pridobil v srednji, višji ali visoki šoli kmetijske stroke. Mnogi pa so si dodatna strokovna znanja pridobili v kmetijskih tečajih.

- Kmetje imajo tudi vedno več možnosti za konkretno spoznavanje rezultatov uvajanja novosti v kmetijsko prakso bodisi na primerih bližnjih družbenih posestev, vzorčnih kmetij ali iz lastnih izkušenj.
- Nazadnje, vendar ne kot najmanj pomembno, naj omenimo kmetijsko pospeševalno službo, ki v okviru združnih organizacij in TOK načrtno uvaja nova spoznanja v prakso za področja družbeno načrtovane kmetijske proizvodnje.

Med možnimi viri informacij o novostih s področja kmetijstva smo gospodarje/gospodarice anketiranih kmečkih gospodinjstev povprašali po dvanajstih, glavnih. Na vprašanje, naj naštejejo tudi druge vire, poleg omenjenih v vprašalniku, je to storilo le 2,5 odstotka anketirancev. Največ anketirancev je omenilo tudi druge vire informacij v škofjeloški občini (5,4%) in občini Ljubljana šiška (4,9%), nihče pa tega ni storil v občinah Velenje in Vič-Rudnik.

4.1. Tri skupine virov informacij

Po številu tistih, ki prek posameznih virov zvedo, kaj je novega na področju kmetijstva, se dvanajst preučevanih virov informacij združuje v štiri skupine.

PRVA SKUPINA: radio, televizija, Kmečki glas. Vsa tri sredstva množičnega obveščanja - uporabimo lahko tudi izraz javnega obveščanja, sodijo med najbolj pomembne posredovalce novosti s področja kmetijstva. Te naloge ne opravljajo zgolj slučajno, s priložnostnimi informacijami, temveč načrtno v posebnih oddajah (vsebinah), namenjenih kmetijstvu. Pa tudi v dnevni informativni oddajah na radiu in televiziji pogosto teče beseda o kmetijstvu.

TABELA 16: Razširjenost virov informacij o novostih s področja kmetijstva - po občinah

vir informacij	Beži- grad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Gro- suplje	Krško	Škofja Loka	Vele- nje	Skupaj	
- po radiu	85,1	76,7	80,6	84,8	85,1	84,6	68,3	86,8	81,6 (1373)	
- po televiziji	66,7	66,7	64,1	77,9	68,2	65,9	64,9	81,3	69,5 (1373)	
- v kmečkem glasu	83,9	82,2	70,9	85,2	70,6	45,5	54,6	82,4	68,3 (1373)	
- v kmetijski zadrugi	18,4	23,3	34,0	41,1	43,9	20,4	36,1	58,2	34,7 (1373)	
- od sosedov, znancev	20,7	24,4	35,9	27,4	22,7	45,2	36,1	24,2	31,2 (1373)	
- od pospeševalcev	16,1	12,2	19,4	17,5	23,1	20,4	19,5	56,0	21,7 (1373)	
- na sestankih	10,1	3,3	9,7	14,8	9,4	10,4	20,5	13,2	12,2 (1373)	
- iz strokovnih knjig	9,2	11,1	12,6	7,2	3,9	7,9	8,8	8,8	7,9 (1373)	
- v Sodobnem kmetijstvu	11,5	10,0	13,6	8,7	4,7	6,5	5,4	8,8	7,6 (1373)	
- od drugih strokovnjakov	2,3	2,2	9,7	2,3	7,5	8,6	9,8	18,7	7,3 (1373)	
- iz drugih strokovnih revij	10,3	4,4	9,7	2,8	1,6	6,1	3,9	3,3	4,4 (1373)	
- od tistih, ki so obiskova- li kmetijske šole	2,3	2,2	3,9	1,5	0,4	5,4	1,5	3,3	2,5 (1373)	
- novosti ga ne zanimajo	3,4	3,3	4,9	5,7	3,9	7,9	9,3	1,1	5,7 (1373)	
Število anketiranih gospodinjstev	(N)	(87)	(90)	(103)	(263)	(255)	(279)	(205)	(91)	(1373)

Najbolj popularen posredovalec novosti iz kmetijstva je nedvomno radio, saj ga je v vseh preučevanih občinah imenovalo kot posrednika kmetijskih novosti preko 80 odstotkov gospodarjev/gospodaric. Izjemi sta le občina Moste-Polje (76,7%), v kateri ima največji ugled Kmečki glas (kot vir informacij ga je opredelilo 82,2% gospodarjev/gospodaric), in Škofja Loka, v kateri se je za radio opredelilo le 68,3 odstotka gospodarjev/gospodaric. Kljub temu pa je tudi v tej občini med sredstvi javnega obveščanja in sploh med vsemi preučevanimi viri informacij radio najbolj popularen.

Spremljanje kmetijskih novic po radiu, televiziji ali v Kmečkem glasu je seveda odvisno od dostopnosti do posameznih sredstev obveščanja, dodatno pa od tega, ali jih gospodar/gospodarica sploh spremlja, in če jih, ali jih spremlja le včasih ali razmeroma redno.

Iz tabele 17 si podrobno oglejmo podatke o branju Kmečkega glasa v posameznih občinah. V vsej populaciji skoraj četrtina (23,3%) gospodarjev oziroma gospodaric ne bere tega časopisa. Seveda so med občinami velike razlike v številu gospodarjev/gospodaric, ki tega, za kmetijstvo specializiranega časopisa, ne berejo. Največ nebralcev je prav v škofjeloški občini (31,2%). Med bralci je kot v vseh drugih občinah tudi v škofjeloški večina rednih. Med njimi je le nekoliko več (62,3%) gospodarjev/gospodaric kot je število tistih, ki so Kmečki glas izbrali kot pomemben vir informacij o kmetijstvu (54,6%). Samo v krški občini je Kmečki glas manj pomemben vir kmetijskih novosti, če o tem sodimo po številu gospodarjev/gospodaric (45,5%), ki so izjavili, da iz tega časopisa izvedo, kaj je novega na področju kmetijstva. Število gospodarjev/gospodaric (36,2%) v krški občini, ki Kmečkega glasa ne berejo, je samo za pet odstotkov večje od števila njegovih nebralcev v občini Škofja Loka.

Na primeru obeh občin se jasno vidi, da Kmečki glas še ni prodrl v vsa okolja in da bi se prav s povečanjem števila njegovih bralcev povečal tudi njegov pomen kot posredovalca novosti s področja

TABELA 17: Pogostost poslušanja radia, gledanja televizije in branja Kmečkega glasa - podatki se nanašajo na gospodarja/gospodarico

pogostost poslušanja radia	Beži- grad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Gro- suplje	Krško	Škofja Loka	Vele- nje	Skupaj
- nikoli, skoraj nikoli	2,3	5,6	6,8	5,7	5,5	4,3	3,9	2,2	4,7
- včasih	12,6	13,3	11,7	34,6	11,4	30,5	24,4	13,2	22,0
- redno, skoraj vedno	85,1	81,1	81,6	59,7	83,1	65,2	71,7	84,6	73,3
	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
pogostost gledanja televizije									
- nikoli, skoraj nikoli	16,1	18,9	23,3	14,4	16,5	21,5	14,6	7,7	16,9
- včasih	13,8	14,4	10,7	29,3	10,2	27,6	17,6	15,4	19,4
- redno, skoraj vedno	70,1	66,7	66,0	56,3	73,3	50,9	67,8	76,9	63,7
	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
pogostost branja Kmečkega glasa									
- nikoli, skoraj nikoli	18,4	11,1	21,4	11,4	25,9	36,2	31,2	12,1	23,3
- včasih	5,7	10,0	4,5	12,9	8,6	31,9	12,7	7,7	14,3
- redno, skoraj vedno	75,9	78,9	73,8	75,7	65,5	31,9	56,1	80,2	62,3
	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
N	(87)	(90)	(103)	(263)	(255)	(279)	(205)	(91)	(1373)

kmetijstva.

Za televizijo velja, da je v večini preučevanih občin število gospodarjev/gospodaric, ki so tudi ta medij imenovali kot vir informacij o novostih na področju kmetijstva, nekoliko manjše ali enako kot število rednih gledalcev televizije. Izjema od tega, pravzaprav zelo logičnega podatka, sta občini Ljubljana Vič-Rudnik in Krško. V obeh občinah je namreč precej več gospodarjev/gospodaric izbralo televizijo kot vir informacij o tem, kaj je novega na področju kmetijstva, kot pa je število tistih, ki so izjavili, da televizijo gledajo redno.

Za obe izjemi sta možni dve pojasnili, ki pa se med seboj izključujeta. Po prvem v obeh občinah prevladuje selektivno gledanje televizije. To pomeni, da gospodarji/gospodarice spremljajo redno predvsem kmetijske oddaje, ne gledajo pa televizije redno, to je skoraj vsak dan. Drugo pojasnilo, ki je zaradi slabše razvitenosti obeh občin bolj sprejemljivo, pa je v tem, da imajo kmetje v obeh občinah nižje kriterije glede tega, kdaj neko sredstvo javnega obveščanja ali katerikoli drugi vir informacij cenijo kot posredovalca strokovnih novic.

DRUGA SKUPINA: osebni stiki - organizirani ali formalni in neformalni, sosedski. Po pomembnosti so znotraj te skupine na prvem mestu informacije, ki jih imetje dobijo v kmetijski zadrugi in takoj za njimi informacije od sosedov in znancev. Število kmetov, ki so kot vir informacij o novostih s področja kmetijstva navedli pospeševalno službo, je nekoliko manjše (21%), vendar še vedno pokriva petino vseh anketiranih gospodarjev/gospodaric.

V pomembnosti teh virov informacij so med preučevanimi občinami velike razlike. Med kmeti v občini Bežigrad so ti viri malo pomembni. Kot smo videli, prav kmetje te občine segajo predvsem po informacijah, posredovanih po sredstvih javnega obveščanja. Tudi v občinah Ljubljana Moste-Polje, Ljubljana Šiška in Ljubljana Vič-

Rudnik neposredni stiki, zlasti stiki v kmetijski zadrugi in prek pospeševalcev niso posebno pogosto opredeljeni kot vir informacij o tem, kaj je novega na področju kmetijstva.

Po pomenu stikov v kmetijski zadrugi in s pospeševalci za spoznavanje novosti v kmetijstvu izstopa le občina Velenja. V tej občini je daleč največ kmetov/kmetic (prek polovice) izjavilo, da o kmetijskih novostih izvedo iz obeh virov. Velenju se pridružuje tudi občina Grosuplje, v kateri pa so neposredni stiki v kmetijski zadrugi precej bolj pogost vir informacij kot sami pospeševalci. Zanimivo je, da so v obeh občinah stiki s sosedi, znanci manj pogost način seznanjanja s kmetijskimi novostmi.

V Škofji Loki predstavljajo pomemben vir informacij vse tri vrste neposrednih stikov s pripombo, da pospeševalci nastopajo kot vir informacij o kmetijskih novostih v precej manjšem številu anketiranih gospodinjstev kot stiki v zadrugi ali s sosedi in znanci.

Poseben primer pa predstavlja krška občina. V tej občini je najmanjše število gospodarjev/gospodaric imenovalo kot vir novosti iz kmetijstva radio (68,3%), televizijo (64,9%) - približno toliko kot v občini Ljubljana šiška in še posebej Kmečki glas, ki ima v tej občini tudi daleč najmanj rednih bralcev. Kmetijske zadruge - v primeru krške občine jo nadomešča TOZD kooperacija v okviru delovne organizacije Mercator Agrokombinat, in pospeševalcev kot vir informacij sicer ni imenovalo najmanj kmetov/kmetic v primerjavi z drugimi občinami, pač pa krški kmečki gospodarji/gospodariče prednjačijo po številu tistih, ki so kot pomemben vir informacij izbrali sosede in znance (45,2%). Kakšno težo imajo v pospeševanju kmetijstva tovrstni stiki, bi bilo potrebno globlje preučiti. Kljub temu pa domnevamo, da je njihova vrednost v naslednjem:

Prvič, po tej poti lahko kmetje, organizirani v kmetijski zadrugi ali TOK, ki jim predstavljata tudi vir informacij o kmetijstvu,

prenašajo nova spoznanja tistim, ki niso člani takšne organizacije.

Drugič, v različnih skupnostih kmetovalcev, ki se vanje združujejo bodisi zaradi enake proizvodne usmeritve bodisi zaradi racionalnejše organizacije dela in izrabe kmetijskih strojev, je povsem razumljivo, da si člani takih skupnosti izmenjujejo tudi strokovne informacije, pa naj izhajajo iz znanstvenih spoznanj ali iz lastnih izkušenj. Podobna trditev bi veljala za vzorčne kmetije.

Tretjič, v primeru, da sosedje in znanci kot vir informacij o tem, kaj je novega na področju kmetijstva, ne ustrezajo niti prvemu niti drugemu opisanemu primeru, obstaja možnost, da gre za prenašanje manj strokovnih, manj kvalitetnih informacij, kar je značilno za manj razvita okolja.

V skupini neposrednih stikov kot virov informacij gre posebno mesto sestankom - organizirani obliki posredovanja novosti s področja kmetijstva v situaciji neposrednih stikov. Njihova vloga kot posredovalca informacij v okviru posameznih občin je odvisna predvsem od tega, ali so take oblike posredovanja informacij organizirane oziroma od tega, kako pogosto so organizirane. Sestanki kot oblike prenašanja strokovnih informacij so očitno najbolj razviti v škofjeloški občini, v kateri predstavljajo vir informacij kar petini (20,5%) kmečkih gospodarjev/gospodaric. V drugih občinah opredeljuje sestanke kot vir informacij od deset do petnajst odstotkov anketiranih. Le v občini Ljubljana Moste-Polje je takšna oblika dela najmanj zaživela. Takšna ugotovitev sama po sebi še ne bi pomenila slabše organiziranosti prenosa znanja kmetovalcem, če bi bile druge oblike neposrednega prenosa znanja bolj uveljavljene. Žal pa temu ni tako, kajti v tej, kot v drugih ljubljanskih občinah so predvsem pospeševalci opredeljeni kot prenašalci strokovnega znanja v manjšem številu primerov kot v drugih preučevanih občinah.

TRETJA SKUPINA: zahtevnejša strokovna literatura in strokovnjaki kmetijstvu sorodnih strok. Vsakega od treh virov je imenovalo približno sedem odstotkov anketiranih. Glede na to, da gre za zahtevnejšo strokovno literaturo in za navezovanje stikov s strokovnjaki kot so gozdarji in veterinarji, ta odstotek ni tako majhen, da ga ne bi veljalo upoštevati. Ker gre nedvomno za pomembne in kvalitetne vire novih spoznanj, bi bilo treba v okviru združenih organizacij razmisliti predvsem o tem, kako jih bolj približati kmetovalcem. Seveda takšnega bremena ne gre naložiti le strokovnjakom v kmetijskih zadruga, temveč se morajo za naštete oblike posredovanja znanja kmetovalcem zavzemati tudi stroke, ki so s kmetijstvom povezane. Posebna odgovornost pa gre založniški dejavnosti, naj bi poskrbela za strokovno literaturo, ki bo kmetom dostopna tako po vsebini kot po ceni. Za takšno usmeritev - predvsem za dostopnost vsebine, se je že odločil uredniški svet Sodobnega kmetijstva, ki ob letošnjem, 1983. letu zastavlja koncept, po katerem bo ta revija namenjena predvsem uporabnikom-kmetovalcem. Kljub temu, da so bili prispevki v tej reviji doslej pisani v strokovno zahtevnem stilu in jeziku, podatki kažejo, da so predvsem v treh ljubljanskih občinah (Šiška -13,6%, Bežigrad - 11,5%, Moste-Polje 10,0%) seznanjali dobro desetino kmetovalcev z novostmi na področju kmetijskih znanosti. V omenjenih treh občinah so tudi strokovne knjige med vsemi preučevanimi občinami najbolj pomemben vir informacij o dosežkih kmetijskih znanosti. Tako iz Sodobnega kmetijstva kot iz strokovnih knjig izve o kmetijskih novostih najmanj gospodarjev/gospodaric v občini Grosuplje, kar gre pripisati predvsem nizki izobrazbi kmetovalcev, pa tudi slabši komunikacijski povezanosti odmaknjenih območij s središči.

Kako pa je s strokovnjaki kmetijstvu sorodnih strok v posameznih občinah? Očitno je takšna povezanost najbolj razvita v velenjski občini, v kateri je daleč največ gospodarjev/gospodaric (18,7%) izjavilo, da zvedo o tem, kaj je novega na področju kmetijstva od drugih strokovnjakov. Očitno gre za primer usklajenega delovanja kmetijskih strokovnjakov s strokovnjaki s področja gozdarstva in veterine.

4.2. Razširjenost virov informacij v treh tipih kmečkih gospodinjstev

Kot je razvidno iz tabele 18, zaposlitev nekaterih članov kmečkega gospodinjstva ne zmanjšuje interesa gospodarja/gospodarice za najnovejše dosežke s področja kmetijskih znanosti. Nasprotno, po številu tistih, ki se poslužujejo radia, televizije in stikov v kmetijski zadrugi ali TOK, prednjačijo gospodarji/gospodarice iz mešanih kmetij I. tipa. V primerjavi z njimi sega več gospodarjev/gospodaric le po Kmečkem glasu kot viru informacij. V pogostosti uporabljanja vseh drugih virov (sosodje in znanci, pospeševalci, sestanki strokovne knjige, Sodobno kmetijstvo in strokovnjaki kmetijstvu sorodnih strok) pa se gospodarji/gospodarice iz čistih kmetij in mešanih kmetij I. tipa ne razlikujejo.

TABELA 18: Viri informacij s področja kmetijstva glede na zaposlitev treh družinskih članov: gospodarja/moža, gospodarice/žene in naslednika/naslednice

vir informacij	člani jedra kmečke družine		
	vsi trije na kmetiji	eden, dva na kmetiji	vsi trije zaposleni
- radio	74,4 (387)	85,4 (834)	79,6 (152)
- televizija	57,6 (387)	74,3 (834)	73,0 (152)
- Kmečki glas	72,1 (387)	69,1 (834)	54,6 (152)
- kmetijska zadruga, TOK	32,8 (387)	37,2 (834)	25,7 (152)
- sosodje, znanci	29,7 (387)	30,8 (834)	37,5 (152)
- pospeševalci	22,0 (387)	22,8 (834)	15,1 (152)
- sestanki	12,9 (387)	11,9 (834)	12,5 (152)
- strokovne knjige	7,2 (387)	7,6 (834)	11,2 (152)
- Sodobno kmetijstvo	8,0 (387)	8,2 (834)	3,9 (152)
- drugi strokovnjaki (gozdarji, veterinarji)	6,2 (387)	7,3 (834)	9,9 (152)

Glede na to, preko katerega vira se seznanjajo z dosežki s področja kmetijstva, pa se od obeh skupin ločijo gospodarji/gospodarice iz mešanih kmetij II. tipa. Ti na eni strani v največjem številu izvedo, kaj je novega, od sosedov in znancev na drugi strani pa iz strokovnih knjig in strokovnjakov kmetijstvu sorodnih strok. Seveda pa segajo tudi po tistih virih informacij kot drugi kmetje, le da v nekoliko manjšem številu. Z drugimi besedami, tudi ta gospodinjstva hočejo biti na tekočem o novostih s področja kmetovanja, saj kljub dejstvu, da so vsi člani družinskega jedra zaposleni, svojo zemljo obdelujejo. Celo več, zaradi pomanjkanja časa so jo prisiljeni obdelovati čimbolj racionalno, pa naj gre za tržno ali zgolj za samooskrbno kmetovanje.

4.3. P o v e z a n o s t m e d i n f o r m i r a n o s t j o o n o v o s t i h n a p o d r o č j u k m e t i j s t v a i n d o h o d k o m o d k m e t i j s t v a

Da si sodobnega kmetovanja ni več možno zamišljati brez upoštevanja spoznanj kmetijskih znanosti, potrjujejo podatki tabele 19.

Preden opredelimo zveze med številom gospodarjev/gospodaric iz posameznih dohodkovnih skupin, ki iščejo informacije o novostih s področja kmetijskih znanosti, naj bolj natančno opredelimo ta "dohodek", čeprav smo dohodek od kmetijstva izračunali naknadno tako, da smo število prodanih enot določenega proizvoda pomnožili s cenami za leto 1981 opredeljenimi v Republiškem zavodu za statistiko, se zavedamo, da so podatki o prodaji verjetno podcenjeni. To dejstvo pa v nobenem primeru ne zmanjšuje veljavnosti naših razmišljanj, v katerih nastopa dohodek samo kot primerjalna, ne pa kot absolutna vrednost.

Iz podatkov tabele 19 ugotavljamo naslednje:

Prvič, po posameznih virih informacij o novostih s področja kmetijstva sega mnogo več gospodarjev/gospodaric, katerih gospodinjstva pridelujejo hrano (tudi) za trg, kot pa gospodarjev/gospodaric iz kmetij, ki svojih proizvodov ne prodajajo.

Drugič, število gospodarjev/gospodaric, ki iščejo informacije o dosežkih kmetijskih znanosti je manjše v dohodkovnih skupinah do 150.000 dinarjev (v letu 1981), mnogo večje pa v višjih dohodkovnih skupinah.

Tretjič, z dohodkom je najbolj povezano seganje po izrazito strokovnem tisku (Sodobno kmetijstvo, strokovne knjige, strokovne revije) in povezovanje s strokovnjaki kmetijstvu sorodnih strok (gozdarji, veterinarji). Z večanjem dohodka pa se dosledno večja tudi število gospodarjev/gospodaric, ki so izjavili, da izvedo o najnovejših dosežkih kmetijskih znanosti prek Kmečkega glasu, od pospeševalcev in na sestankih.

Četrtič, omenjene ugotovitve pa nikakor ne zmanjšujejo povezanosti med dohodkom ter radijem in televizijo kot viroma informacij s področja kmetijstva. Njuna prisotnost med kmetovalci je namreč tolikšna, da enostavno ni več diskriminativna glede na dohodek od kmetijstva.

Kmetje sepovezujejo s kmetijsko zadrugo in/ali temeljno organizacijo kooperantov predvsem zaradi tega, ker prek nje prodajajo svoje pridelke, se oskrbujejo z repromaterialom in pridobivajo druge ugodnosti, vezane na članstvo v ZO ali TOK. Dejstvo, da obe vrsti organizacij vključujeta tudi pospeševalno službo ter skrbita za prenos novega znanja in tehnologij v prakso, nedvomno sodi med ugodnosti, ki jih imajo kmetje-kooperanti. Velja pa tudi obratno, da se v zadružne organizacije povezujejo predvsem tisti kmetje, ki želijo kmetovati na sodoben način in s tem pridobivati tudi višji dohodek. Takšno ugotovitev podpirajo tudi podatki tabele 20, ki kažejo, da po vseh virih informacij sega več gospodarjev/gospodaric, ki so povezani v zadružni organizaciji ali TOK, kot pa tistih, ki v takšne organizacije niso vključeni.

TABELA 19: Viri informacij s področja kmetijstva glede na dohodek od prodaje kmetijskih proizvodov v letu 1961

viri informacij	nima dohodka	Do 50.000	51.000- 100.000	101.000- 150.000	151.000- 250.000	251.000- 400.000	401.000 in več
radio	64,5 (166)	80,7 (327)	86,8 (304)	85,9 (184)	84,6 (214)	85,7 (105)	78,0 (73)
televizija	56,6 (166)	60,9 (327)	73,0 (304)	75,5 (184)	75,7 (214)	78,1 (105)	76,7 (73)
Kmečki glas	31,3 (166)	56,0 (327)	75,7 (304)	74,5 (184)	85,5 (214)	85,7 (105)	86,3 (73)
kmetijska zadruga	9,0 (166)	16,0 (327)	40,5 (304)	46,2 (184)	50,9 (214)	46,6 (105)	46,6 (73)
sosedje, znanci	25,9 (166)	34,6 (327)	32,2 (304)	27,2 (184)	34,6 (214)	31,4 (105)	24,6 (73)
pospeševalci	7,2 (166)	9,2 (327)	25,3 (304)	26,6 (184)	29,4 (214)	38,1 (105)	37,0 (73)
sestanki	5,4 (166)	7,3 (327)	11,5 (304)	14,7 (184)	19,6 (214)	16,2 (105)	19,2 (73)
strokovne knjige	3,0 (166)	7,0 (327)	4,6 (304)	6,5 (184)	14,5 (214)	11,5 (105)	17,8 (73)
Sodobno kmetijstvo	3,5 (166)	3,4 (327)	4,3 (304)	8,7 (184)	12,6 (214)	16,2 (105)	20,5 (73)
drugi strokovnjaki (gozdarji, veterinarji)	2,4 (166)	4,9 (327)	9,2 (304)	5,4 (184)	8,4 (214)	11,4 (105)	16,4 (73)
druge strokovne revije	6,0 (166)	3,4 (327)	3,0 (304)	3,8 (184)	3,6 (214)	3,8 (105)	11,0 (73)
tisti, ki obiskujejo (so obis- kovali) kmetijske šole	0,6 (166)	2,8 (327)	3,0 (304)	1,1 (184)	1,9 (214)	2,9 (105)	8,2 (73)

TABELA 20: Viri informacij o novostih s področja kmetijstva glede na članstvo v združni organizaciji ali temeljni organizaciji kooperantov

vir informacij	je član zadružne organiza- cije	je član TOK	ni član nobene	N
- radio	82,7 (724)	85,2 (642)	75,3 (417)	(1373)
- televizija	72,0 (724)	78,0 (642)	60,7 (417)	(1373)
- Kmečki glas	76,9 (724)	78,7 (642)	50,4 (417)	(1373)
- kmetijska zadruga, TOK	45,9 (724)	48,1 (642)	10,8 (417)	(1373)
- sosedge, znanci	28,2 (724)	29,3 (642)	34,5 (417)	(1373)
- pospeševalci	30,2 (724)	28,0 (642)	7,4 (417)	(1373)
- sestanki	14,2 (724)	16,5 (642)	5,3 (417)	(1373)
- strokovne knjige	8,6 (724)	9,8 (642)	5,3 (417)	(1373)
- Sodobno kmetijstvo	10,4 (724)	9,5 (642)	4,1 (417)	(1373)
- drugi strokovnjaki (gozdarji, veterinarji)	9,1 (724)	7,3 (642)	3,6 (417)	(1373)

Izjema so le sosedge in znanci, ki jih kot vir spoznavanja novosti s področja kmetijstva navaja največ nepovezanih kmetov. Seveda pa ta vir najbrž ni najbolj zanesljiv, zlasti še, če gre za medsebojno "seznanjanje" z novostmi s področja kmetijskih znanosti znotraj skupine tistih, ki redkeje segajo po drugih virih informacij. Pač pa je nedvomno uspešno seznanjanje z novostmi prek sosedov in znancev v vseh tistih primerih, ko kmet/kmetica v uspešni aplikaciji znanosti pri sosedu ali zancu dobi dodatno utemeljitev določene novosti s področja kmetijske proizvodnje.

Prvo skupino predstavljajo radio (61,6%), televizija (69,3%) in

5.0. POVZETEK IN ZAKLJUČKI

Znanje kot pomembna strategija za večji pridelek hrane ima več dimenzij. Zadeva tako splošno izobrazbo kot posebna znanja, pridobljena bodisi v rednem šolanju, na posebnih tečajih ali v procesu samoizobraževanja.

Tradicija, po kateri sinu ali hčeri, ki je prevzel kmetijo, ni bila potrebna tolikšna izobrazba kot tistim, ki so se zaposlovali zunaj kmetijstva, je danes obvladana. Več kot polovica naslednikov (57,5%) je po končani osemletki nadaljevalo šolanje. Kar 4,5 odstotka jih je končalo srednjo, višjo ali visoko šolo kmetijske stroke ali veterine. Zlasti gospodarji/možje (21,1%) in gospodarice/žene (21,6%) pa so svojo izobrazbo dopolnjevali v posebnih tečajih iz kmetijstva, gospodinjstva, urejanja doma in higijene, predvsem pa tečajev za pridobitev kvalifikacije. Vendar velja ob tem poudariti, da so vsi trije člani jedra kmečke družine (mož, žena, naslednik) v približno enakem relativnem številu obiskovali kmetijske tečaje in/ali tečaje za vodenje kmetijskih strojev ne glede na to, ali pripadajo čistemu kmečkemu gospodinjstvu ali pa gospodinjstvu, v katerih najmanj en član jedra kmečke družine dela samo na kmetiji, drugi pa so zaposleni.

Danes je v Sloveniji zelo malo kmečkih gospodinjstev, katerih gospodarji ali gospodarice se ne bi zavedali pomena znanosti za uspešno kmetovanje. Med 1373 anketiranimi gospodarji/gospodaricami je samo 5,6 odstotka takih, ki so izjavili, da jih novosti na področju kmetijstva ne zanimajo. Večina kmečkih gospodarjev/gospodaric pa spremlja najrazličnejše vire informacij z namenom, da izvedo, kaj je novega na področju kmetijskih znanosti. Po svoji popularnosti se dvanajst, v raziskavi upoštevanih virov informacij združuje v tri skupine:

Prvo skupino predstavljajo radio (81,6%), televizija (69,3%) in

Kmečki glas (68,3%). Razlike med občinami v številu gospodarjev, ki so ta sredstva javnega obveščanja opredelili kot vir informacij o kmetijstvu, je moč pojasniti z njihovo razširjenostjo. Posebej to velja za Kmečki glas, ki očitno še ni v enaki meri prodrl v vsa okolja. Tako ga je kot pomemben vir informacij o novostih s področja kmetijstva izbralo le 54,6 odstotka anketirancev iz škofjeloške občine in 45,5 odstotka iz občine Krško. V drugih občinah odstotek tistih, ki so izjavili, da (tudi) prek Kmečkega glasa izvedo o tem, kaj je novega na področju kmetijskih znanosti, mnogo višji. Giblje se med 70,6 odstotki v občini Grosuplje in 85,2 odstotkoma v občini Ljubljana Vič-Rudnik.

Drugo skupino virov informacij s področja kmetijskih znanosti sestavljajo formalni in neformalni neposredni stiki med ljudmi. Znotraj te skupine je največ anketiranih imenovalo kmetijsko zadrugo (34,7%) ter sosede in znance (31,2%), precej manj pa pospeševalce (21,7%) in najmanj sestanke (12,2%).

Po pomenu stikov v kmetijski zadrugi in s pospeševalci za spoznavanje novosti v kmetijstvu izstopa le občina Velenje. V tej občini je daleč največ kmetov/kmetic (58,2% in 56,0%) izjavilo, da o kmetijskih novostih izvedo iz teh virov. Velenju se pridružuje tudi občina Grosuplje, v kateri pa so neposredni stiki v kmetijski zadrugi (43,9%) precej bolj pogost vir informacij kot sami pospeševalci (23,1%). Zanimivo je, da so v obeh občinah stiki s sosedi, znanci manj pogost način seznanjanja s kmetijskimi novostmi.

V Škofji Loki predstavljajo pomemben vir informacij vse tri vrste neposrednih stikov s pripombo, da pospeševalci nastopajo kot vir informacij o kmetijskih novostih v precej manjšem številu anketiranih gospodinjstev (19,5%) kot stik v zadrugi (36,1%) ali s sosedi in znanci (36,1%).

V primerjavi z drugimi občinami pa izstopa občina Krško predvsem po velikem številu tistih, ki so kot pomemben vir informacij iz-

brali sosede in znance (45,2%). Čeprav predpostavljamo, da gre v takšnih primerih za manj strokovno prenašanje informacij, te poti ne gre zapostavljati vsaj ne v primerih, ko gre za posredno prenašanje novih spoznanj od tistih, ki so povezani z ZO ali TOK, na tiste, ki z njima niso povezani.

Vsakega od virov, ki sodijo v tretjo skupino je imenovalo približno sedem odstotkov anketirancev (strokovne knjige, Sodobno kmetijstvo, strokovnjaki kmetijstvu sorodnih strok). Drugih strokovnih revij se poslužuje 4,4 odstotka; tistih, ki so končali kmetijske šole, pa 2,5 odstotka anketiranih gospodarjev/gospodaric. Ti viri so - zelo grobo rečeno - bolj razširjeni v mestnih oz. bolj razvitih občinah kot v manj razvitih okoljih, v katerih je tudi splošna izobrazba kmetovalcev pogosto prenizka za zahtevno strokovno literaturo.

Znanje se meri po rezultatih! Rezultati seznanjenosti z novostmi na področju kmetijstva se dejansko odražajo v količini kmetijske proizvodnje, kar dokazujejo podatki o pozitivni zvezi med črpanjem informacij iz različnih virov in velikostjo dohodka od prodaje kmetijskih proizvodov. Udeležba na tekmovanjih (oračev, traktoristov) in razstavljanje lastnih kmetijskih proizvodov pa predstavlja nekaj več, to je, javni preskus in javno oceno rezultatov kmetovega dela.

Izjemno majhnega števila kmetovalcev in imetovalk, ki so se že kdaj udeležili tekmovanja traktoristov (m: 3,7%, ž: 0,1%) in oračev (M: 3,2%, Ž: 1,1%) ali sodelovali z lastno živino (število udeleženih ne presega 1,2% anketiranih), ali poljskimi pridelki na kakšni razstavi ne moremo in ne smemo pripisati njihovem nizkemu interesu za tovrstne aktivnosti, temveč predvsem, če ne celo izključno dejstvu, da tovrstnih tekmovanj enostavno ni. Isto velja za razstave!

Zadružne organizacije in TOK očitno še niso uspeli razviti tovrstnih aktivnosti najbrž ne zato, ker jih njihovi strokovnjaki ne bi

poznali, verjetneje ne zato, ker so zakopani v množici obveznosti (dostikrat administrativnih), ki jih odtegujejo od njihove osnovne naloge - razvijanje in pospeševanje kmetijstva. Morda bi zadružne organizacije in TOK potrebovale celo posebne strokovnjake, ki bi se usmerili v uveljavljanje psiholoških in ne le ekonomskih oblik vzpodbujanja kmetijske proizvodnje. Čeprav sta obe vrsti vzpodbujanja med seboj tesno povezani, zanemarjane ene lahko znižuje učinkovitost druge in obratno.

Različni tečaji, tekmovanja in razstave imajo tudi družabnostno dimenzijo. Omogočajo srečanja med kmetovalci, izmenjave izkušenj, nova prijateljstva - tkejo vezi pripadnosti istemu poklicu in njegovemu uveljavljanju.

Končno pa bi takšne aktivnosti prispevale k večji uveljavitvi, k večjemu družbenemu priznanju tudi zasebnega kmetijstva kot pomembne gospodarske panoge. Celo več, različne oblike tekmovanja in izmenjave izkušenj, so lahko pomembna vez med zasebnimi kmetovalci in delavci v družbenem sektorju kmetijstva in pot, po kateri se bi uveljavilo spoznanje o nujnosti skupnih naporov za večje dosežke v kmetijstvu.

Da bi to dosegli, je potrebno upoštevati naslednje:

- Selektivno usmerjanje mladih v kmetijstvo. Samoupravna socialistična družba mora vsaj omiliti, če že ne more preprečiti samoobnavljanja družbenega sloja kmetov in tudi kmečki mladini zagotoviti možnosti za prehajanje v druge poklice. Selektivno usmerjanje mladih v kmetijstvo tako pomeni zgolj to, da naj postane kmet tisti, ki ima ustrezne sposobnosti in nagnjenja, in seveda na voljo tudi zemljo, ki jo bo obdeloval.
- Razviti različne oblike dodatnega izobraževanja in prenašanja spoznanj kmetijskih znanosti v prakso. Na tem področju lahko veliko store predvsem kmetijske zadruga in temeljne organizacije

kooperantov, tako, da razvijejo ustrezno pospeševalno službo in sedanje strokovnjake-pospeševalce razbremenijo drugega, predvsem administrativno-tehničnega dela. Posebej pa bi bilo potrebno poskrbeti za ustrezno šolanje pospeševalnega kadra in za njegovo izobraževanje ob delu.

- Razvijati in vzpodbujati vse tiste oblike dela, predvsem v okviru ZO, TOK in OZD s področja agroživilstva, ki bodo omogočile kmetovalcem preverjanje lastnih uspehov (razstave, tekmovanja in z njimi povezana priznanja) in jih vzpodbujale k lastni inovacijski dejavnosti.

VIII. O IZENAČITVI KMETA Z DELAVCEM, O DAVČNI POLITIKI IN O SUBJEKTIH POLITIKE V KMETIJSTVU (Ana Barbič)

Namen tega poglavja ni ocenjevati dosedanjo kmetijsko politiko v naši družbi niti ne dajati sugestij zanjo. Pač pa je njegov namen prikazati stališča kmetov do nekaterih vprašanj, relevantnih za kmetijsko politiko, ki želi v svojih prizadevanjih za izboljšanje kmetijstva upoštevati kmeta kot subjekta dela in upravljanja. Takšno stališče pa nikakor ne pomeni, da avtorica tega poglavja predlaga, da je poglede kmetov na nekatera vprašanja nujno v celoti upoštevati pri načrtovanju kmetijske politike. Meni le, da je ta mnenja potrebno poznati z vsemi njihovimi pomankljivostmi v smislu poznavanja družbenih procesov in prizadevanj, ki naj bi tudi zasebnemu kmetijstvu omogočila primeren razvoj, kmetu pa zagotovila enake možnosti in pravice, kot jih ima delavec v združenem delu.

1.0. PRAVICE, V KATERIH NAJ BI BILI KMETJE IZENAČENI Z DELAVCI

Osnova za razvoj zasebnega kmetijstva je izenačenje položaja kmeta z delavcem v vseh tistih pravicah, ki mu zagotavljajo socialno varnost v okviru samoupravne socialistične družbe. Teh pravic je mnogo - od pravice za delo s sredstvi v družbeni lasti do pravic, ki izvirajo iz minulega dela, vendar se bomo zadržali le pri tistih, ki jih je potrebno kmetu najprej zagotoviti, da bi bil na osnovi svojega dela dejansko enakopraven z delavcem v združenem delu.

Čeprav bi morali biti kmetje/kmetice v vseh naštetih pravicah izenačeni z delavci/delavkami, smo anketirane gospodarje/gospodarice kljub temu naprosili, da te pravice razvrstijo glede na to, katera

se jim zdi najmanj, katera pa najbolj pomembna. Iz njihovih odgovorov sledi, da jim je daleč najbolj pomembna pravica do pokojninskega in invalidskega zavarovanja. Kar 90,8 odstotka anketiranih jo je ocenilo kot zelo oziroma kot najbolj pomembno. Dejstvo, da približno dvema odstotkoma gospodarjev/gospodaric ta pravica ni pomembna, ni moč razložiti drugače kot s tem, da ta pravica ni več pomembna predvsem tistim, ki je zaradi visoke starosti ne bi mogli več uživati.

TABELA 1: Pomembnost nekaterih pravic, po katerih bi morali biti kmetje izenačeni z delavci po mnenju gospodarjev/gospodaric

	pravica do zavarovanja OD	pravica do pokojnin. in inval. zavarov.	pravica do zdravstvenega varstva	pravica do porodniš. dopusta	pravica do otroškega varstva
najmanj pomembno	10,4	0,8	1,1	20,0	67,5
malo pomembno	8,4	1,1	5,0	60,4	25,2
srednje pomembno	31,2	7,4	42,0	14,1	5,2
zelo pomembno	20,7	37,9	36,9	3,1	1,3
najbolj pomembno	29,3	52,9	15,1	1,3	0,8
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N	(1373)	(1373)	(1373)	(1373)	(1373)

Pričakovati bi bilo, da bo to pravico opredelilo kot zelo ali najbolj pomembno več gospodarjev/gospodaric iz čistih kot iz mešanih kmetij, vendar podatki tabele 2 tega ne potrjujejo.

TABELA 2: Pomembnost pravice do pokojninskega in invalidskega zavarovanja glede na tip kmetije, iz katere so anketirani gospodarji/gospodarice

	vsi trije člani jedra družine delajo samo na kmetiji	en ali dva člana delata samo na kmetiji	vsi trije člani jedra kmečke družine so zaposleni
najmanj pomembno	1,0	0,8	-
malo pomembno	0,8	1,1	2,0
srednje pomembno	7,2	7,0	9,9
zelo pomembno	36,7	38,5	37,5
najbolj pomembno	54,3	52,6	50,7
	100,0	100,0	100,0
N	(387)	(834)	(152)

Z drugimi besedami, kmetje imajo enaka stališča do pokojninskega in invalidskega varstva ne glede na to, ali pripadajo čistim ali mešanim kmečkim gospodinjstvom. Mnogi so se prav zaradi te in drugih pravic, ki izvirajo iz dela, tudi zaposlili. Morda bi ostali kmetje, če bi te pravice kmetom že bile zagotovljene. Seveda pa zaposlene - ko so že zaposleni določen čas, na delo ne vežejo več samo obravnavane pravice, temveč tudi vrsta drugih razlogov, zaradi katerih so se vsaj deloma tudi odtujili kmetovanju. Zato je težko pričakovati, da se bodo zaposleni kmetje množično vračali na kmetije, ko bodo po osnovnih pravicah izenačeni z delavci, ker so sistem svojih vrednot že prilagodili dvojni aktivnosti. Mnogo večja je verjetnost, da jih bo manj iskalo zaposlitev zunaj kmetijstva, če bodo odpravljeni vsaj osnovni vzroki, zaradi katerih se člani kmečkih gospodinjstev zaposlujejo oziroma bodo zagotovljene možnosti dodatnih virov dohodka v okviru kmečkega gospodinjstva z razvijanjem dodatnih dejavnosti, in v okviru podeželja, na katerem je mesto tudi vrsti poklicev, ki se sicer koncentrirajo v mestih. Samo razvito podeželje bo zadržalo ne le kmete, temveč tudi

vse tiste, ki imajo nagnjenja in sposobnosti za opravljanje drugih poklicev, prebivajo pa na podeželju.

Pravica do zdravstvenega varstva in pravica do zjamčenega osebnega dohodka sta zelo ali najbolj pomembni polovici gospodarjev/gospodaric. Razlike v vrednotenju obeh pravic pa se izražajo v številu anketirancev, ki menijo, da je vsaka od obeh pravic najmanj ali malo pomembna. Podatki kažejo, da samo 6 odstotkov tako nizko vrednoti pravico do zdravstvenega varstva (izkušnje starejših gospodarjev/gospodaric neposredno opozarjajo na pomembnost te pravice). Nasprotno pa skoraj petina (18,8%) anketiranih meni, da je pravica do zjamčenega osebnega dohodka najmanj ali malo pomembna. Očitno se sistem vrednot, vezanih na delo in pridobivanje dohodka iz dela, pri kmetih razlikuje od tovrstnih vrednot pri delavcih, ki jim je delo s proizvodnimi sredstvi v družbeni lasti edino zagotovilo za obstoj. Če te pravice ne morejo uresničevati, jim družba daje zjamčeni osebni dohodek.

Pravica do porodniškega dopusta in pravica do otroškega dodatka sta pravici, vezani na določeno funkcijo kmečke družine - rojevanje in vzdrževanje otrok, dokler se ekonomsko ne osamosvojijo. Obe pravici sta glede njihovega pomena za kmeta/kmetico ocenjeni kot najmanj pomembni, predvsem zaradi izbranega metodološkega postopka, po katerem je bilo pet upoštevanih pravic nujno razvrstiti od 1 do 5 - od najmanj do najbolj pomembne. Dodatni razlog za to pa je v dejstvu, da je med anketiranimi 70,9 odstotka gospodarjev in le 29,1 odstotek gospodaric.

Pomen pravice do pokojninskega in invalidskega zavarovanja potrjujejo tudi odgovori gospodarjev/gospodaric na vprašanje o tem, ali se strinjajo z osnutkom zakona o obveznem pokojninsko-invalidskem zavarovanju vseh kmetov, ki je bil v času anketiranja (pomlad 1982) že v javni razpravi. Kar 73,8 odstotka gospodarjev/gospodaric se je s tem osnutkom strinjalo, 7,1 odstotka se z njim ni strinjalo, 19,1 odstotek pa zanj ni vedelo ali o njem ni imelo mnenja.

TABELA 3: Gospodarji/gospodarice v posameznih občinah glede na to, ali se strinjajo z osnutkom zakona o obveznem pokojninsko-invalidskem zavarovanju vseh kmetov

	Bežigrad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Grosup- lje	Krško	Škofja Loka	Velenje
ne pozna; nima mnenja	6,9	10,0	6,8	4,9	11,0	34,4	37,6	28,6
se ne strinja	6,9	7,8	9,7	5,7	9,8	7,2	3,9	7,7
se strinja	86,2	82,2	83,5	89,4	79,2	58,4	58,5	63,7
N	100,0 (87)	100,0 (90)	100,0 (103)	100,0 (263)	100,0 (255)	100,0 (279)	100,0 (205)	100,0 (91)

TABELA 4: Ocena koristnosti obveznega pokojninsko-invalidskega zavarovanja vseh kmetov po posameznih občinah

	Bežigrad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Grosup- lje	Krško	Škofja Loka	Velenje
nekoristno	3,4	-	1,9	2,7	5,5	2,9	2,9	-
niti koristno niti nekoristno	2,3	6,7	7,8	6,5	11,4	9,0	10,2	9,9
koristno	86,2	68,9	75,7	71,5	69,8	76,0	68,8	57,1
zelo koristno	8,0	24,4	13,6	18,6	12,2	11,5	16,6	29,7
ne ve; nima mnenja	-	-	1,0	0,8	1,2	0,7	1,5	3,3
N	100,0 (87)	100,0 (90)	100,0 (103)	100,0 (263)	100,0 (255)	100,0 (279)	100,0 (205)	100,0 (91)

Podatek, da petina anketiranih osnutka ni poznalo ali o njem ni imelo stališča, terja natančnejšo preučitev.

Podatki tabele 3 opozarjajo na to, da v vseh anketiranih občinah ni bila še v vseh okoljih izpeljana razprava o tem osnutku ali ni bila izpeljana do konca, kar se kaže v velikih razlikah med občinami po številu gospodarjev/gospodaric, ki so izjavili, da osnutka bodisi ne poznajo bodisi o njem nimajo še mnenja. Medtem ko so bile štiri ljubljanske občine in občina Grosuplje v organiziranju javnih razprav zelo uspešne, pa so občine Škofja Loka, Krško in Velenje za njimi močno zaostajale.

Ker se z osnutkom tega zakona velika večina strinja, pridružuje pa se jim tudi del tistih, ki se bodisi ne strinjajo bodisi osnutka ne poznajo, je med anketiranimi gospodarji/gospodaricami zelo malo takih, ki se s takšnim zakonom ne bi strinjali. Tako se zdi 87,5 odstotka anketiranim tak zakon koristen ali celo zelo koristen. Med občinami so seveda precejšnje razlike (tabela 4), kar gre pripisati na eni strani pomanjkljivemu obveščanju kmetov o tem zakonu, na drugi strani pa različni stopnji njihove osveščenosti o nujnosti izenačenja kmetov z delavci v vseh osnovnih socialnih pravicah. Glede obojega je očitno najboljše stanje v občinah Ljubljana Bežigrad, Ljubljana Moste-Polje in Grosuplje, druge pa za njimi nekoliko zaostajajo.

TABELA 5: Gospodarji/gospodarice iz posameznih tipov kmetij glede na to, ali se strinjajo z osnutkom zakona o obveznem pokojninsko-invalidskem zavarovanju vseh kmetov

	vsi trije člani jedra družine delajo samo na kmetiji	eden, dva člana delata samo na kmetiji	vsi trije člani jedra družine so zaposleni	vseh v %
- ne pozna; nima mnenja	21,4	18,2	17,8	19,1
- se ne strinja	6,2	7,3	8,6	7,1
- se strinja	72,4	74,5	73,7	73,8
N	100,0 (387)	100,0 (834)	100,0 (152)	100,0 (1373)

TABELA 6: Ocena koristnosti obveznega pokojninsko-invalidskega zavarovanja vseh kmetov glede na tip kmetije, iz katere so anketirani gospodarji/gospodarice

	vsi trije člani jedra družine delajo samo na kmetiji	eden, dva delata na kmetiji	vsi trije člani jedra družine so zaposleni	vseh v %
- nekoristno	2,1	3,7	0,7	2,9
- niti koristno niti nekoristno	8,5	8,0	11,2	8,5
- zelo koristno	15,5	15,9	15,1	15,7
- ne ve; nima mnenja	1,0	1,1	0,7	1,0
	100,0 (387)	100,0 (834)	100,0 (152)	100,0 (1373)

Podatki tabel 5 in 6 kažejo, da v stališčih do obveznega pokojninsko-invalidskega zavarovanja vseh kmetov ni razlik med gospodarji/gospodaricami iz različnih tipov mešanih kmetij. Torej o pravicah kmetov ne razmišljajo drugače tisti, ki so poleg kmetovanja še redno zaposleni, kot čisti kmetje. Če nič drugega, iz teh podatkov lahko sklepamo o visoki identifikaciji zaposlenih kmetov oziroma gospodarjev/gospodaric ne glede na to, iz kakšnega tipa kmetije so, s kmetijstvom. Očitno je izenačenje vseh kmetov z delavci osnovni, žal pa ne tudi zadostni pogoj za intenzivno vključitev zasebnega kmetijstva v celotno kmetijsko proizvodnjo.

2.0. O OBDAVČITVI KMETOV

Davki od kmetijstva so že od nekdanj predmet razprav in sporov

tako v državnih organih kot med samimi kmeti in njihovimi združenji. Ali obdavčiti katastrski ali realni dohodek? Ali pri tem upoštevati možnosti uporabe strojev, boljše pogoje za prodajo kmetijskih pridelkov? Kako obdavčevati kmetije, katerih gospodarji so ostareli, brez delovne sile, sposobne za delo? Vprašanj, vezanih na obdavčenje kmetov, je nešteto, vsa pa vzbujajo vročo kri.

K dogovarjanju o tem, kako obdavčiti zasebno kmetijstvo, da bodo kmetje motivirani za čimvečje pridelke, je nujno pritegniti same kmete in v čimvečji možni meri upoštevati njihova stališča o tem vprašanju. Ne nazadnje, kmetje so tisti, ki najbolje vedo, kakšno naj bi bilo čimbolj objektivno obdavčenje oziroma kakšni kriteriji se naj bi pri tem upoštevali. Res je sicer, da vsak kmet kot vsak drug občan in državljan želi, da bi mu bil odmerjen čimnižji davek. Res pa je tudi to, da je med kmeti izredno visoko razvit občutek za objektivnost in pravičnost.

Podatki, zbrani v obravnavani raziskavi, lahko pomembno prispevajo k osvetlitvi problemov obdavčenja in k takšni njegovi zasnovi, ki bo med kmeti povzročila čimmanj nezadovoljstva in odporov.

2.1. Kriteriji za določanje višine davka od kmetijstva

Čeprav so bili možni kriteriji vnaprej pripravljene, anketirani gospodarji/gospodarice z njimi niso bili seznanjeni. Ti odgovori so služili le anketarjem, da so lahko lažje in hitreje ustrezno uvrstili dobljene odgovore. Število možnih kriterijev, na katere so opozarjali gospodarji/gospodarice, ni bilo omejeno. Nasprotno, anketarji so dobili navodilo, da naj vprašane celo vzpodbujajo k imenovanju več kriterijev, da bi tako dobili čimbolj izčrpno

sliko o njih. Kako si sledijo posamezni kriteriji za določanje davka od kmetijstva glede na število gospodarjev/gospodaric, ki so ji imenovali?

	%	N
a) - lega in kvaliteta zemljišča	68,0	(1373)
- površina kmetijske zemlje	45,2	(1373)
- možnost uporabe strojev	42,7	(1373)
b) - vrsta in količina proizvodnje	16,9	(1373)
- vsakoletne cene proizvodov	13,9	(1373)
- boljše možnosti za prodajo pridelkov	13,9	(1373)
c) - družbena vlaganja v kmetijske površine	5,7	(1373)

Anketiranci so najbolj pogosto navajali kriterije, vezane na možnosti za kmetijsko proizvodnjo. Med njimi je daleč najbolj pomembna lega in kvaliteta zemljišč. Šele temu kriteriju sledita površina in možnosti uporabe strojev.

Drugo skupino kriterijev zadeva samo kmetijsko proizvodnjo (kakovost in količino), cene proizvodov in možnosti za njihovo prodajo. Za te kriterije se pravzaprav ogreva malo kmetov in najbrž ne pridejo v poštev za določanje višine davka od kmetijstva.

Še manj pomemben kriterij za določanje davka pa je po mnenju kmečkih gospodarjev/gospodaric prispevek družbe k izboljšanju možnosti za kmetijsko proizvodnjo bodisi zaradi opravljenih komasacij bodisi zaradi melioriranja kmetijskih površin.

Ali dejstvo, da kmetje iz različnih občin pripisujejo posameznim kriterijem različno težo, pomeni, da bi bilo potrebno uvažati v različnih občinah različne kriterije obdavčevanja kmetov?

TABELA 7: Pogostost navajanja posameznih kriterijev za določanje davka od kmetijstva v posameznih občinah

	Bežigrad	Moste- Polje	Šiška	Viž- Rudnik	Grosuplje	Krško	Skofja Loka	Velenje
- lega (kvaliteta) zem- ljišča	44,8 (87)	71,3 (87)	52,9 (102)	38,6 (263)	58,5 (253)	80,9 (277)	84,8 (204)	80,2 (91)
- površina kmetijske zemlje	50,6 (87)	26,7 (87)	38,2 (102)	36,0 (263)	44,7 (253)	54,9 (277)	45,6 (204)	56,0 (91)
- možnost uporabe stro- jev	23,0 (87)	44,8 (87)	29,4 (102)	34,6 (263)	18,6 (253)	58,6 (277)	70,6 (204)	53,6 (91)
- vrsta in količina pro- izvodnje	19,5 (87)	12,6 (87)	10,7 (102)	14,4 (263)	16,2 (253)	13,7 (277)	28,4 (204)	12,1 (91)
- vsakoletne cene pro- izvodov	6,9 (87)	9,2 (87)	12,7 (102)	7,2 (263)	17,8 (253)	18,8 (277)	17,6 (204)	11,0 (91)
- boljše možnosti za prodajo pridelkov	12,6 (87)	11,5 (87)	5,9 (102)	6,1 (263)	17,0 (253)	14,4 (277)	24,0 (204)	15,4 (91)
- družbena vlaganja v kmetijske površine	1,1 (87)	5,7 (87)	6,9 (102)	3,8 (263)	6,3 (253)	7,2 (277)	6,9 (204)	5,5 (91)

Najbrž ne! Nedvomno pa to pomeni, da bo kriterije potrebno uskladiti in kmetom utemeljiti njihovo upravičenost - v tem utemeljevanju pa bo nujno na osnovi podatkov poudariti predvsem potrebnost kriterijev, za katere so sami kmetje manj navdušeni.

Razlike v pomembnosti posameznih kriterijev med občinami opozarjajo najbrž na neposredne izkušnje, ki jih kmetje imajo. Tako bi v hribovitih predelih kmetje nedvomno upravičeno protestirali proti takšni davčni politiki, ki ne bi upoštevala lege zemljišč (hriboviti svet, ravnina). Kmetom iz ravninskih predelov je ta kriterij manj pomemben iz preprostega razloga, ker nanj niso pomislili. Tega pa niso storili zato, ker jim ne povzroča problemov.

TABELA 8: Pogostost navajanja posameznih kriterijev za določanje davka od kmetijstva glede na tip zemlje

	vsi trije člani družine lajo samo na kmetiji	eden, dva člana družine delata samo na kmetiji	vsi trije člani družine so zaposleni
- lega in kvaliteta zemljišča	68,5 (387)	66,2 (834)	72,4 (152)
- površina kmetijske zemlje	45,2 (387)	45,4 (834)	41,4 (152)
- možnost uporabe strojev	44,7 (387)	39,8 (834)	51,3 (152)
- vrsta in količina proizvodnje	14,2 (387)	17,0 (834)	22,4 (152)
- vsakoletne cene kmetijskih proizvodov	12,4 (387)	14,3 (834)	14,5 (152)
- boljše možnosti za prodajo pridelkov	14,2 (387)	13,2 (834)	15,8 (152)
- družbena vlaganja v kmetijske površine	5,2 (387)	6,0 (834)	5,3 (152)

Med tem ko med gospodarji/gospodaricami iz čistih in mešanih kmetij tipa I. ni razlik v percepciji kriterijev za določanje davkov od kmetijstva, mešane kmetije tipa II. izstopajo po večji pomembnosti, ki jo gospodarji/gospodarice pripisujejo legi zemljišč, z njo povezani možnosti uporabe strojev ter vrsti in količini kmetijske proizvodnje. To so verjetno tudi razlogi, zaradi katerih se člani mešanih gospodinjstev tipa II. tudi zapostujejo zunaj kmetijstva.

2.2. O b d a v č e n j e n e o b d e l a n e a l i s l a b o o b d e l a n e z e m l j e

V situaciji pomanjkanja kmetijskih proizvodov in obnui, da se tudi kmetijstvo vključi v izvozna prizadevanja celotnega gospodarstva, je kljub nekaterim objektivnim vzrokom (ostarele in opuščene kmetije, neprimernost zemljišč za strojno obdelavo) nedopustno, da je kmetijska zemlja neobdelana. Takšnega mnenja je očitno tudi velik del anketiranih gospodarjev/gospodaric, saj je med njimi le 11,3 odstotka takih, ki predlagajo, da se neobdelana ali slabo obdelana zemlja sploh ne bi obdavčila. Zelo verjetno so takega mnenja predvsem ostareli kmetje in vsi tisti, ki iz objektivnih razlogov zemlje ne morejo (dobro) obdelati. Kar dobra tretjina (36,5%) anketiranih pa predlaga, da se takšna zemlja visoko obdavči; druga tretjina (36,3%) je mnenja, da bi jo bilo treba obdavčiti po katastrskem dohodku ne glede na to, če je realni dohodek manjši, 14,8 odstotka anketiranih pa se je odločilo za obdavčenje po realnem dohodku. Zelo malo (1,1%) gospodarjev/gospodaric se o problemu obdavčenja neobdelane ali slabo obdelane zemlje ni izjasnilo.

Kot je razvidno iz tabele 9, bi neobdelano in slabo obdelano zemljo najbolj radikalno obdavčili kmečki gospodarji/gospodarice iz velenjske občine (68,1% jih je za visoko obdavčitev). Najmanj gospodarjev/gospodaric (18,6%) pa se ogreva za takšno rešitev v

občini Ljubljana Vič-Rudnik.

Obdavčitev po katastrskem dohodku kot drugi najbolj radikalni rešitvi predlaga največ gospodarjev v občini Ljubljana Vič-Rudnik (48,7%), Mostah-Polju (44,4%) in Bežigradu (43,7%), vendar je takšnega mnenja tudi v vseh drugih občinah najmanj 30 odstotkov anketiranih.

Drugi predlogi imajo manj privrženecv z izjemo predloga, da neobdelane in slabo obdelane zemlje sploh ne gre obdavčiti v občini Škofja Loka. Takšen predlog namreč podpira kar petina (21,5%) anketiranih gospodarjev/gospodaric v tej občini.

Spet ugotavljamo (tabela 10), da med gospodarji/gospodaricami iz čistih kmetij in mešanih kmetij I. tipa ni razlik v stališčih do obdavčitve neobdelane in slabo obdelane zemlje. Največ gospodarjev/gospodaric iz obeh skupin predlaga obdavčitev po katastrskem dohodku. Mnogo bolj radikalni pa so gospodarji/gospodarice iz mešanih kmetij tipa II. Med njimi jih namreč največ (42,8%) predlaga visoko obdavčitev. Tako je dodatno podprta teza, da pri mešanih kmetijah, v katerih so vsi člani jedra družine zaposleni tudi zunaj kmetijstva, ne gre za manjši interes za kmetijstvo, temveč za druge razloge za zaposlitev. Možno je celo sklepati, da člani takih gospodinjstev zemljo še bolj cenijo kot drugi kmetje in imajo bolj dosleden pogled na nujnost obdelanosti vseh kmetijskih zemljišč kot drugi kmetje. Morda je prav v tej skupini - čeprav je skupina številčno majhna (v vsej populaciji obsega 11,1% gospodinjstev), največ kmetov-delavcev pripravljeno opustiti zaposlitev in se posvetiti samo kmetovanju, če bi imeli na voljo dovolj kmetijskih površin.

TABELA 9: Pogledi gospodarjev/gospodaric na obdavčitev neobdelane ali slabo obdelane zemlje po občinah

	Beži- grad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Grosup- lje	Krško	Škofja Loka	Vele- nje
- visoko bi jo obdavčil	37,9	40,0	35,0	18,6	40,8	42,7	30,2	68,1
- obdavčitev po katastrskem dohodku	43,7	44,4	35,0	48,7	34,9	31,5	30,7	18,7
- obdavčitev po realnem dohodku	11,5	8,9	18,4	16,3	12,5	17,9	16,1	8,8
- sploh je ne bi obdavčil	5,7	5,6	11,7	15,6	11,4	5,4	21,5	4,4
- ne ve	1,1	1,1	-	0,8	0,4	2,5	1,5	-
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N	(87)	(90)	(103)	(263)	(255)	(279)	(205)	(91)

TABELA 10: Stališča gospodarjev/gospodaric do obdavčitve dohodka iz kmetijstva na čistih in mešanih kmetijah po občinah

	Beži- grad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Grosup- lje	Krško	Škofja Loka	Vele- nje
- višje v mešanih	13,8	10,0	18,4	19,8	15,7	12,5	11,7	35,2
- enako	65,5	71,1	77,7	49,0	65,5	74,6	62,4	46,2
- nižje v mešanih	20,7	18,9	3,9	30,8	17,6	11,5	24,9	16,5
- ne ve	-	-	-	0,4	1,2	1,4	1,0	2,2
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N	(87)	(90)	(103)	(263)	(255)	(279)	(205)	(91)

TABELA 11: Pogledi gospodarjev/gospodaric na obdavčitev neobdelane ali slabo obdelane zemlje glede na tip gospodinjstva

	vsi trije člani jedra družine delajo samo na kmetiji	eden, dva delata samo na kmetiji	vsi trije člani jedra družine so zaposleni	skupni paj
- sploh je ne bi obdavčil	12,4	10,4	13,2	11,3
- obdavčitev po katastrskem dohodku	38,0	37,4	26,3	36,3
- obdavčitev po realnem dohodku	15,0	14,3	17,1	14,8
- visoko bi jo obdavčil	33,9	36,6	42,8	36,5
- ne ve	0,8	1,3	0,7	1,1
	100,0	100,0	100,0	100,0
N	(387)	(834)	(152)	(1373)

TABELA 12: Stališča gospodarjev/gospodaric do obdavčitve dohodka iz kmetijstva na čistih in na mešanih kmetijah glede na tip njihovega gospodinjstva

	vsi trije člani jedra družine delajo samo na kmetiji	eden, dva delata samo na kmetiji	vsi trije člani jedra družine so zaposleni	skupni paj
- višje v mešanih	30,2	11,5	6,6	16,2
- enako	59,2	64,9	69,1	63,7
- nižje v mešanih	9,8	22,7	23,7	19,2
- ne ve	0,8	1,0	0,7	0,9
	100,0	100,0	100,0	100,0
N	(387)	(834)	(152)	(1373)

2.3. D a v e k n a d o h o d e k i z k m e t i j s t - v a v č i s t i h i n m e š a n i h k m e t i - j a h

Težko je zagovarjati takó tezo, da naj bi bil dohodek iz kmetijstva v mešanih kmetijah višje obdavčen kot dohodek čistih kmetij, kot tezo, da naj bi bil dohodek iz kmetijstva v mešanih kmetijah obdavčen nižje kot v čistih. Ker pa se v praksi pojavljajo predvsem ideje, da bi bilo potrebno višje obdavčiti mešane kot čiste kmetije ter jih tako prisiliti, da se bodisi posvetijo samo kmetovanju in opustijo zaposlitev bodisi opustijo kmetovanje in dajo svojo kmetijsko zemljo v obdelavo tistim, ki jo potrebujejo ali jo prodajo družbenemu sektorju - lahko tudi občini.

Da so v praksi med samimi kmeti različna stališča do obdavčitve dohodka iz kmetijstva v čistih in mešanih kmetijah, potrjujejo tudi podatki naše raziskave. Slabi dve tretjini (63,7%) - torej večina kmečkih gospodarjev/gospodaric, deli mnenje, da ne gre različno obdavčevati čistih in mešanih kmetij. Vendar pa število tistih, ki govore v prid višje (16,2%) ali nižje (19,2%) obdavčitve mešanih kmetij ni zanemarljivo.

Priznati je treba, da so ta stališča v določeni meri odvisna tudi od tipa gospodinjstva, ki mu anketirani pripada. Med gospodarji/gospodaricami obeh tipov mešanih gospodinjstev je mnogo več takih, ki podpirajo idejo o enakem obdavčenju, hkrati pa tudi več takih, ki menijo, da bi bilo potrebno mešane kmetije obdavčiti nižje kot čiste kmetije. Prav nasprotnega mnenja pa so gospodarji/gospodarice iz čistih kmetij. Med njimi jih skoraj tretjina (30,2%) zagovarja višjo obdavčitev dohodka iz kmetijstva v mešanih kmetijah (tabela 12).

Razlike v stališčih gospodarjev/gospodaric do tega vprašanja znotraj posameznih občin gre pripisati predvsem razlikam v števi-

lu posameznih tipov kmečkih gospodinjestev, vsaj deloma pa tudi občinskim kmetijskim politikom in njihovem odnosu do mešanih kmetij. Kljub temu pa velja (tabela 10), da kažejo največjo tolerantnost do obeh oblik kmetovanja kmetje in kmetice iz občine Ljubljana-Šiška (77,7%), krške občine (74,6%) in občine Ljubljana-Moste-Polje (71,1%). V teh občinah okoli tri četrtine gospodarjev/gospodaric meni, da ne gre mešanih in čistih kmetij ločevati v davčni politiki, V primeru, da se mešane kmetije objektivno - po količini kmetijskih pridelkov na enoto - izkažejo kot manj učinkovite od čistih kmetij in ob zagotovitvi, da bi čiste kmetije v enakih pogojih pridelale več, bi bilo potrebno poiskati drugačne poti za preusmerjanje mešanih kmetij bodisi v čiste bodisi v opustitev kmetovanja ne pa takšnih, ki bi bili v nasprotju s temeljnimi principi družbenopolitične ureditve.

3.0. SUBJEKTI KMETIJSKE POLITIKE TER PREDLOGI UKREPOV IN SPREMEMB

3.1. Ocena vpliva različnih družbenih subjektov na kmetijsko politiko v občini

Anketirani gospodarji/gospodarice so za vsakega od naštetih subjektov kmetijske politike (v občini) ocenili vpliv tako, da so mu pripisali določeno število med 1 in 5, pri čemer je 1 pomenila najmanjši, 5 pa največji vpliv.

Kmet sicer v največji možni meri lahko vpliva na kmetijsko politiko preko osnovne oblike svoje organizacije, to je preko zadružne organizacije. Seveda pa ima na voljo tudi druge kanale kot so krajevna skupnost in družbenopolitične organizacije.

TABELA 13: Ocena vpliva na kmetijsko politiko v občini

	naj- manjši vpliv	maj- hen vpliv	srednje velik vpliv	velik vpliv	naj- večji vpliv	ne ve	skupaj
- republiški komi- te za kmetijstvo	10,1	8,2	18,4	17,2	42,1	3,9	(1373)
- občinska skupšči- na	4,9	6,4	16,1	46,5	22,6	3,6	(1373)
- združna organi- zacija (KZ, TZO, TOK)	3,8	4,5	40,5	24,0	24,3	2,6	(1373)
- združeni kmet	10,5	47,9	21,9	13,2	3,6	2,9	(1373)
- nezdruženi kmet	70,9	15,1	8,3	2,4	0,9	2,5	(1373)

Čeprav te ne odločajo o sami kmetijski politiki, pa o njej razpravljajo, predlagajo in podpirajo odločitve. Kmetu pa je na voljo tudi celotni delegatski sistem, predvsem v skupščinah občin, v katerem preko svojih delegatov vpliva na kmetijsko politiko. Kljub omenjenim in drugim možnostim neposrednega in posrednega sodelovanja pri oblikovanju kmetijske politike v občini kmečki gospodarji/gospodarice ocenjujejo zelo nizko predvsem vpliv nezdruženih kmetov, pa tudi združeni kmetje po njihovi presoji nimajo velikega vpliva.

Sodeč po oceni kmetov je v kmetijski politiki izredno prisoten centralistični vpliv, to je, oblikovanje kmetijske politike na republiškem nivoju. Seveda pa to ne pomeni, da naj republiški komite ne bi oblikoval kmetijske politike v smislu splošnih smernic in priporočil. Vprašljivo pa je, če naj bi tudi resnično imel največji vpliv na konkretno kmetijsko politiko v občini. Iz izjav kmečkih gospodarjev/gospodaric o oceni tega vpliva sicer ne moremo zaključevati, da njihova ocena povsem odraža dejansko stanje. Kljub temu pa iz prikazanih podatkov lahko zaključujemo, da kmet-

je bodisi pričakujejo, da ima republiški komite za kmetijstvo največji vpliv na kmetijsko politiko v občini, bodisi da imajo premalo vpliva na to politiko občinski organi, predvsem pa kmetje, združeni v združne organizacije in kmetje kot samostojni proizvajalci.

Da kmetje vpliva posameznih subjektov na kmetijsko politiko v občini niso ocenjevali zgolj formalistično, na osnovi prevladujočih stereotipov, opozarjajo velike razlike v ocenah, ki so jih dajali kmetje/kmetice v posameznih občinah.

TABELA 14: Ocena vpliva na oblikovanje kmetijske politike v občini Ljubljana Bežigrad

vpliv	Rep. komite za kmetijst.	občinska skupščina	zadružna organiz.	združeni kmet	nezdruženi kmet
najmanjši	21,8	10,3	13,8	28,7	34,0
majhen	9,2	10,3	8,0	16,1	17,2
srednji	21,8	20,7	12,6	27,6	14,9
večji	18,4	20,7	25,3	16,1	8,0
največji	24,1	33,3	36,8	6,9	2,3
ne ve	4,6	4,6	3,4	4,6	3,4
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N	(87)	(87)	(87)	(87)	(87)

TABELA 15: Ocena vpliva na oblikovanje kmetijske politike v občini Ljubljana Moste-Polje

vpliv	rep. komite za kmetijst.	občinska skupščina	zadružna organiz.	združeni kmet	nezdruženi kmet
najmanjši	6,7	7,8	5,6	11,1	66,7
majhen	15,6	8,9	10,0	42,2	17,8
srednji	26,7	25,6	26,7	17,8	7,8
večji	13,3	27,8	32,2	14,4	1,1
največji	21,1	17,8	17,8	1,1	-
ne ve	16,7	12,2	7,8	13,3	6,7
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N	(90)	(90)	(90)	(90)	(90)

TABELA 16: Ocena vpliva na oblikovanje kmetijske politike v občini Ljubljana šiška

vpliv	rep. komite za kmetijst.	občinska skupščina	zadružna organiz.	združeni kmet	nezdruženi kmet
najmanjši	15,5	7,8	5,8	10,7	33,0
majhen	10,7	7,8	8,7	22,3	36,9
srednji	24,3	27,2	17,5	32,0	19,4
večji	17,5	29,1	38,8	29,1	6,8
največji	30,1	27,2	29,1	5,8	2,9
ne ve	1,9	1,0	-	-	1,1
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N	(103)	(103)	(103)	(103)	(103)

TABELA 17: Ocena vpliva na oblikovanje kmetijske politike v občini Ljubljana Vič-Tudnik

vpliv	rep. komite za kmetijst.	občinska skupščina	zadružna organiz.	združeni kmet	nezdruženi kmet
najmanjši	13,3	9,5	3,8	13,3	63,5
majhen	5,3	6,1	3,0	44,5	18,6
srednji	16,3	8,7	47,5	22,4	10,6
večji	9,5	46,0	27,4	14,4	3,0
največji	51,3	25,5	14,4	2,3	1,1
ne ve	4,2	4,2	3,8	3,0	3,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
(NS)	(263)	(263)	(263)	(263)	(263)

TABELA 18: Ocena vpliva na oblikovanje kmetijske politike v občini Grosuplje

vpliv	rep. komite za kmetijst.	občinska skupščina	zadružna organiz.	združeni kmet	nezdruženi kmet
najmanjši	3,9	1,6	2,7	13,7	81,6
majhen	5,5	4,7	4,7	56,1	10,6
srednji	14,1	11,0	42,0	17,6	4,3
večji	21,6	47,8	22,4	17,1	1,2
največji	51,8	32,2	25,9	13,5	0,4
ne ve	3,1	2,7	2,4	2,0	2,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
(NS)	(255)	(255)	(255)	(255)	(255)

TABELA 19: Ocena vpliva na oblikovanje kmetijske politike v občini Krško

vpliv	rep. komite za kmetijst.	občinska skupščina	zadružna organiz.	zdrženi kmet	nezdrženi kmet
najmanjši	6,5	2,2	2,9	3,9	78,1
majhen	8,2	5,7	3,2	60,9	10,4
srednji	14,7	14,7	60,6	21,9	7,5
večji	17,6	60,6	12,9	8,2	0,7
največji	49,8	12,9	17,9	2,2	0,7
ne ve	3,2	3,9	2,5	2,9	2,5
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N	(279)	(279)	(279)	(279)	(279)

TABELA 20: Ocena vpliva na oblikovanje kmetijske politike v občini Škofja Loka

vpliv	rep. komite za kmetijst.	občinska skupščina	zadružna organiz.	zdrženi kmet	nezdrženi kmet
najmanjši	15,6	3,4	1,5	7,8	81,5
majhen	9,3	4,9	4,9	52,2	11,7
srednji	22,0	15,1	35,6	19,0	3,9
večji	18,0	51,2	21,5	15,6	1,5
največji	33,2	23,9	35,6	4,4	-
ne ve	2,0	1,5	1,0	1,0	1,5
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N	(205)	(205)	(205)	(205)	(205)

TABELA 21: Ocena vpliva na oblikovanje kmetijske politike v občini Velenje

vpliv	rep. komite za kmetijst.	občinska skupščina	zadružna organiz.	združeni kmet	nezdruženi kmet
najmanjši	3,3	1,1	1,1	1,1	79,1
majhen	11,0	9,9	3,3	49,5	9,9
srednji	22,0	31,9	31,9	26,4	6,6
večji	26,4	52,7	31,9	14,3	2,2
največji	36,3	3,3	30,8	7,7	1,1
ne ve	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N	(91)	(91)	(91)	(91)	(91)

3.2. Predlogi ukrepov skupščine občine, ki bi izboljšali položaj kmeta in kmetijstva

Ker daje ocena vpliva posameznih družbenih subjektov na kmetijsko politiko v občini le podatke o porazdelitvi politične moči, ne pove pa ničesar o vsebini te politike, bomo te podatke dopolnili s konkretnimi predlogi anketiranih gospodarjev/gospodaric.

Na vprašanje KAJ BI MORALA PO VAŠEM MNENJU UKRENITI SKUPŠČINA VAŠE OBČINE, DA BI SE IZBOLJŠAL POLOŽAJ KMETA IN KMETIJSTVA, smo dobili množico zelo različnih predlogov. Njihova obdelava, ki je v primeru vprašanj brez vnaprej predvidenih odgovorov precej zapletena, predvsem pa terja veliko časa, je pokazala, da se predlogi v bistvu nanašajo na področji: prvo zadeva kmetijsko proizvodnjo, drugo pa kmetijsko politiko.

Čeprav je majhno število kmetov/kmetic, ki so dajali konkretne predloge, na katerih naj bi skupščine občin sprejele ustrezne ukrepe, da bi se izboljšal položaj kmeta in kmetijstva, njihovih idej ne gre zanemariti oziroma jim pripisovati majhne pomembnosti. Relativno majhno število kmetov, ki so povsem samostojno dajali konkretne predloge - gre pripisati predvsem dejstvu, da konkretne predloge dajejo predvsem tisti, ki so strokovno in/ali družbenopolitično bolj angažirani kot drugi.

Med konkretnimi predlogi o tem, kaj bi morala ukreniti skupščina občine, da bi se izboljšal položaj kmeta in kmetijstva, velja s področja pospeševanja kmetijske proizvodnje omeniti predvsem naslednje:

- zagotovitev repromateriala	16,0%
- ugodna posojila	7,7%
- zagotovitev na sploh boljših možnosti za kmetovanje	6,4%
- zjamčiti cene pridelkov	5,4%

Med predlogi s področja kmetijske politike po izstopata dva:

- manjše dajatve; ureditev davčne politike	11,2%
- kmetu več in višje regrese	5,4%

Razlike med občinami seveda odražajo konkretne težave, ki tarejo kmete na njihovih območjih. Zanimive so predvsem za same občine, ki na osnovi predlogov kmetov lahko vsaj v grobem uvidijo potrebne smeri akcije.

TABELA 22: Predlogi ukrepov skupščine občine s področja pospeševanja kmetijske proizvodnje

	Bežigrad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Grosuplje	Krško	Skofja Loka	Velenje	skupaj
zagotovitev repromateriala (po ugodnih cenah)	21,1 (87)	18,9 (90)	15,5 (103)	22,1 (263)	17,2 (255)	16,5 (279)	8,8 (205)	23,1 (91)	16,0 (1373)
ugodna posojila in kreditni pogoji	6,9 (87)	13,3 (90)	8,7 (103)	9,1 (263)	3,9 (255)	9,7 (279)	6,8 (205)	6,6 (91)	7,7 (1373)
zagotoviti boljše možnosti (pogoje) za kmetovanje	6,9 (87)	17,8 (90)	10,7 (103)	4,9 (263)	5,1 (255)	4,3 (179)	2,9 (205)	10,0 (91)	6,4 (1373)
zajamčiti cene pridelkov	5,7 (87)	4,4 (90)	7,8 (103)	9,5 (263)	2,0 (255)	6,4 (279)	1,9 (205)	5,5 (91)	5,4 (1373)
zaščititi kmetijsko obdelovalno zemljo, jo pustiti kmetom	17,2 (87)	6,7 (90)	8,7 (103)	6,5 (263)	1,8 (255)	1,1 (279)	3,9 (205)	1,1 (91)	4,5 (1373)
uskladiti cene kmetijskih pridelkov z drugimi cenami	3,4 (87)	-	5,3 (103)	3,8 (263)	3,1 (255)	4,2 (279)	2,4 (205)	14,3 (91)	4,2 (1373)
zagotoviti višje odkupne cene kmetijskih pridelkov	2,3 (87)	-	1,9 (103)	2,3 (263)	5,9 (255)	5,7 (279)	5,8 (205)	4,4 (91)	4,1 (1373)
zložba (komasacije) in melioracije zemljišč	4,6 (87)	2,2 (90)	-	6,5 (263)	5,6 (255)	3,9 (279)	1,0 (205)	-	3,6 (1373)
zagotovitev odkupa in organizacije odkupa vnaprej	5,7 (87)	5,6 (90)	3,9 (103)	4,6 (263)	3,1 (255)	5,4 (279)	1,0 (205)	2,2 (91)	3,9 (1373)
organizirati/okrepiti pospeševalno službo	5,7 (87)	2,2 (90)	2,9 (103)	6,5 (263)	3,5 (255)	2,1 (279)	1,5 (205)	4,4 (91)	3,6 (1373)
v večji meri upoštevati kmeta kot proizvajalca	6,9 (87)	6,7 (90)	1,9 (103)	3,0 (263)	0,6 (255)	3,2 (279)	-	10,0 (91)	3,1 (1373)
več vlagati v kmetijstvo	3,4 (87)	1,1 (90)	3,9 (103)	3,9 (263)	1,6 (255)	0,7 (279)	3,9 (205)	2,2 (91)	2,3 (1373)

TABELA 23: Predlogi ukrepov skupščine občine s področja kmetijske politike

	Bežigrad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Grosuplje	Krško	Skofja Loka	Velenje	skupaj
manjše dajatve; ureditev davčne politike	4,6 (87)	11,1 (90)	9,7 (103)	17,1 (263)	6,2 (255)	10,0 (279)	10,7 (205)	20,9 (91)	11,2 (1373)
dati kmetu več (višje) regrese	2,3 (87)	3,3 (90)	3,9 (103)	4,9 (263)	12,5 (255)	2,9 (279)	5,4 (205)	1,0 (91)	5,4 (1373)
dati neobdelano (družbeno) zemljo v najem kmetu za majhno najemnino	2,3 (87)	4,4 (90)	7,8 (103)	3,0 (263)	5,1 (255)	5,7 (279)	-	-	3,6 (1373)
razviti infrastrukturo (ceste, električna, telefon, reke...)	1,1 (87)	1,1 (90)	-	4,9 (263)	0,8 (255)	3,0 (279)	2,9 (205)	3,3 (91)	2,7 (1373)
zagotoviti kmetom (ostarelim) socialno varnost in družbeni status	3,4 (87)	2,2 (90)	1,1 (103)	3,8 (263)	2,7 (255)	0,7 (279)	1,0 (205)	10,0 (91)	2,6 (1373)
izenačiti kmeta z delavcem	2,3 (87)	4,4 (90)	3,9 (103)	3,4 (263)	1,2 (255)	1,4 (279)	1,5 (205)	5,5 (91)	2,5 (1373)
več družbene pomoči gorskim kmetijam	-	-	0,8 (103)	3,4 (263)	1,2 (255)	1,8 (279)	5,8 (205)	1,1 (91)	2,3 (1373)
dati kmetu več možnosti vplivanja na kmetijsko politiko	3,4 (87)	10,0 (90)	1,9 (103)	1,9 (263)	-	0,4 (279)	3,4 (205)	1,0 (91)	2,0 (1373)
bolje planirati razvoj gospodarstva v občini	1,1 (87)	-	3,9 (103)	0,8 (263)	1,6 (255)	1,1 (279)	-	-	1,0 (1373)
postaviti sposobne ljudi na odgovorna mesta	2,3 (87)	-	1,9 (103)	0,4 (263)	1,2 (255)	1,4 (279)	-	-	0,9 (1373)
usmeriti zazidalno politiko	1,1 (87)	1,1 (90)	1,9 (103)	1,2 (263)	1,2 (255)	-	-	-	0,9 (1373)
omogočiti kmetu izobraževanje, uvesti pouk kmetijstva v šole	1,1 (87)	-	-	1,1 (263)	0,8 (255)	1,8 (279)	-	-	0,8 (1373)
več odločnosti v izvajanju sprejetih sklepov	1,1 (87)	1,1 (90)	-	1,1 (263)	-	0,4 (279)	1,5 (205)	-	0,7 (1373)
bolj vzpodbujati čiste kmete	3,4 (87)	-	1,9 (103)	-	0,4 (255)	0,4 (279)	0,5 (205)	-	0,4 (1373)
manj posrednikov med kmetom in potrošnikom	2,3 (87)	-	1,0 (103)	-	0,8 (255)	0,4 (279)	-	-	0,4 (1373)
cenejše in boljše veterinarske usluge	1,1 (87)	-	-	0,4 (263)	0,4 (255)	0,4 (279)	-	-	0,3 (1373)
zagotoviti boljše sodelovanje s KZ	-	-	1,9 (103)	-	0,4 (255)	1,1 (279)	-	-	0,3 (1373)
drugo	1,1 (87)	-	3,9 (103)	-	-	-	2,5 (205)	-	0,6 (1373)

3.3. Kaj bi se moralo v naši družbi spremeniti, da bi več mladih ostalo na kmetijah?

Nobeni ukrepi ekonomske in/ali politične narave, pa naj bi bili še tako vzpodbudni za kmeta in kmetijstvo, ne bodo imeli pričakovanih učinkov, če ne bodo pripravljene tudi mladi ljudje ostajati v kmetijstvu in od svojih staršev prevzemati tradicijo kmetovanja. Kdo bolje pozna razloge, zaradi katerih mladi zapuščajo kmetijstvo kot njihovi starši - kmečki gospodarji in gospodarice. Ti so tako v lastnem kot v družbenem interesu tudi zainteresirani, da mladi ostanejo na kmetijah, jim pomagajo pri delu in za njimi prevzamejo kmetijo. Zato smo prav kmečke gospodarje oziroma gospodarice povprašali po njihovih mnenjih o tem, kaj bi se moralo v naši družbi spremeniti, da bi več mladih ostalo na kmetiji. Njihovi odgovori so prikazani v tabelah 24, 25.

Čeprav je bilo vprašanje "Kaj bi se po vašem mnenju moralo v naši družbi spremeniti, da bi več mladih ljudi ostalo na kmetiji" odprtega tipa, to je, brez vnaprej predvidenih odgovorov, se je izkazalo, da so gospodarji/gospodarice dajali predloge, dostikrat povsem enake predlogom za ukrepe skupščine občine. Z drugimi besedami, nekateri kmetje in kmetice so v obeh primerih dajali tiste predloge, ki bi po njihovem mnenju pospešili razvoj kmetijstva in hkrati zagotovili, da bi več mladih ostalo v kmetijstvu.

V obeh primerih je raznovrstnost predlogov, ki zadevajo kmetijsko ali celo družbeno politiko precej večja kot raznovrstnost predlogov, ki se nanašajo na pogoje kmetijske proizvodnje. Seveda so prišli nekateri od njih bolj do izraza (omenilo jih je večje število anketiranih) kot odgovori na vprašanje, kakšne spremembe bi bile potrebne na nivoju družbe oziroma (kmetijske) politike, da bi več mladih ostalo na kmetiji. Omeniti velja predvsem predlog, ki zadeva izenačitev socialne varnosti kmeta in delavca, na splošno

TABELA 24: Kaj bi se moralo v naši družbi spremeniti na področju kmetijske politike, da bi več mladih ostalo na kmetiji
- predlogi gospodarjev/gospodaric po občinah

področje kmetijske politike	Bežigrad	Moste-Polje	Šiška	Vič-Rudnik	Grosuplje	Krško	Škofja Loka	Velenje	skupaj
zagotoviti kmetu iste pravice kot delavcu (zdravstvene, pokojninske)	39,1 (87)	23,3 (90)	24,3 (103)	29,7 (263)	16,1 (255)	19,4 (279)	15,1 (205)	16,5 (91)	21,8 (1373)
dati kmetu boljše možnosti (pogoje) za kmetovanje	26,4 (87)	28,9 (90)	21,4 (103)	19,0 (263)	15,3 (255)	19,4 (279)	16,1 (205)	18,7 (91)	18,9 (1373)
spremeniti odnos do kmeta in kmetijstva (več pozornosti obema)	8,0 (87)	7,0 (90)	8,7 (103)	3,8 (263)	5,5 (255)	3,6 (279)	6,8 (205)	18,7 (91)	6,4 (1373)
izboljšati družbeni status kmeta, višje vrednotiti kmetovo delo	5,7 (87)	15,6 (90)	3,9 (103)	2,3 (273)	3,1 (255)	3,9 (279)	11,2 (205)	13,2 (91)	6,4 (1373)
nižje dajatve (davčna politika)	2,3 (87)	5,6 (90)	5,8 (103)	5,3 (263)	4,3 (255)	3,9 (279)	6,8 (205)	2,2 (91)	4,7 (1373)
navajati otroke v šoli in odrasle na kmečko fizično delo	3,4 (87)	2,2 (90)	3,9 (103)	4,6 (263)	1,6 (255)	3,6 (279)	5,9 (205)	1,1 (91)	3,6 (1373)
urediti dedovanje	-	-	7,8 (103)	1,5 (263)	1,6 (255)	1,4 (279)	5,8 (205)	7,7 (91)	2,8 (1373)
dati kmetu (mladim) več družbene podpore	2,3 (87)	3,3 (90)	3,9 (103)	1,9 (263)	2,3 (255)	2,5 (279)	2,9 (205)	3,3 (91)	2,6 (1373)
omejiti zaposlovanje ljudi s kmetij	1,1 (87)	2,2 (90)	9,8 (103)	1,9 (263)	1,2 (255)	-	2,9 (205)	-	1,8 (1373)
dati kmetu več zemlje (v najem ali v lastništvo)	-	2,2 (90)	3,9 (103)	1,1 (263)	1,2 (255)	2,5 (279)	2,4 (205)	-	1,7 (1373)
omogočiti kmetu vpliv na kmetijsko politiko	2,3 (87)	2,2 (90)	1,0 (103)	0,8 (263)	1,6 (255)	0,4 (279)	-	2,2 (91)	1,2 (1373)
zagotoviti (mladim) kmetom izobraževanje	1,1 (87)	1,1 (90)	3,9 (103)	0,8 (263)	-	1,1 (279)	0,5 (205)	-	0,9 (1373)
zaščititi kmetije (preprečiti delitev zemlje)	-	-	2,9 (103)	-	-	-	3,4 (205)	1,1 (91)	0,8 (1373)
omogočiti kmetu letni dopust, prosti čas, zabavo	-	-	1,9 (103)	0,8 (263)	0,8 (255)	0,7 (279)	0,5 (205)	-	0,7 (1373)
porodniški dopust za kmečko mater	-	-	1,0 (103)	0,4 (263)	-	0,7 (279)	-	1,1 (91)	0,4 (1373)
več družbene pomoči (olajšav) za gorske kmetije	-	-	-	0,4 (263)	-	0,4 (279)	1,5 (205)	-	0,4 (1373)
drugo	3,4 (87)	-	1,0 (103)	1,1 (263)	1,2 (255)	-	-	-	0,7 (1373)

TABELA 25: Kaj bi se moralo v naši družbi spremeniti na področju kmetijske proizvodnje, da bi več mladih ostalo na kmetiji - predlogi gospodarjev/gospodaric po občinah

na področju kmetijske proizvodnje	Bežigrad	Moste-Polje	Šiška	Vič-Rudnik	Grosuplje	Krško	Škofja Loka	Velenje	skupaj
višje (ustrezne) odkupne cene	15,5 (87)	11,1 (90)	3,9 (103)	11,6 (263)	33,7 (255)	8,6 (279)	8,3 (205)	3,3 (91)	13,5 (1373)
zagotoviti kmetu dohodek	8,0 (87)	10,0 (90)	8,7 (103)	8,7 (263)	5,1 (255)	36,9 (279)	12,2 (205)	28,6 (91)	13,0 (1373)
dati kmetu ugodne kreditne pogoje za gospodarske objekte	2,3 (87)	4,4 (90)	10,7 (103)	2,7 (263)	4,7 (255)	7,5 (279)	3,9 (205)	2,2 (91)	4,9 (1373)
organizirati in zagotoviti odkup	6,8 (87)	5,6 (90)	1,0 (103)	1,9 (263)	7,3 (255)	3,6 (279)	-	2,2 (91)	3,6 (1373)
zagotoviti oskrbo z repromaterialom	4,3 (87)	3,3 (90)	1,0 (103)	0,8 (263)	2,3 (255)	4,3 (279)	3,9 (205)	1,1 (91)	2,6 (1373)
uskladiti cene kmetijskih pridelkov z drugimi cenami	2,3 (87)	-	-	5,8 (103)	0,4 (263)	0,4 (279)	1,0 (205)	1,1 (91)	1,5 (1373)

bolj ugoden odnos do kmetovanja in kmeta ter ustrezna davčna politika. Prav nujnost izenačitve kmeta z delavcem glede socialne varnosti navaja kot pogoj, da bi več mladih ostalo na kmetiji, dobra petina vseh anketiranih gospodarjev in gospodaric. Temu razlogu je po številu tistih, ki so ga imenovali, najbližji razlog, ki zadeva izboljšanje pogojev (možnosti) za kmetovanje. Slaba petina (18,9%) gospodarjev/gospodaric navaja to kot predlog, ki bi lahko prispeval k temu, da bi več mladih ostalo na kmetiji.

Razlike v pogostosti navajanja posameznih predlogov gre deloma pripisati različnemu dožemanju in doživljanju lastnega položaja kmetov, kot tudi njihovega družbenega položaja. Deloma pa tem razlikam botrujejo specifične razmere in pogoji kmetijstva v posameznih občinah kot tudi način njihovega obravnavanja. To je zlasti očitno iz primerjave predlogov, ki zadevajo samo kmetijsko proizvodnjo (tabeli 23 in 25). Tipični so primeri predlogov "zagotoviti (višje) odkupne cene", "zagotoviti kmetu dohodek" in "dati ugodne kreditne pogoje". Čeprav se prvi in drugi predlog vsaj delno prekrivata, so med občinami glede na njuno pogostost in s tem tudi pomembnost izredno velike razlike. Prvi je daleč najbolj pomemben za kmete v občini Grosuplje, drugi pa v občinah Krško in Velenje.

Iz podatkov o tem, da pravzaprav malo kmetov navaja predloge, ki zadevajo ugodne kreditne pogoje (4,9%), na nivoju predlogov za spremembe v občini nekoliko več (7,7%), sklepamo, da je to področje v naši družbi kot tudi v posameznih občinah dokaj ugodno rešeno. Seveda v času anketiranja še niso bili znani podatki o predlogu 18 odstotnih obresti na bančna posojila kmetom.

Iz drugih predlogov pa je očitno, da kmete v nekaterih občinah še vedno tarejo takšni problemi kot je organizacija in zagotovitev odkupa (Grosuplje, Bežigrad, Moste-Polje), oskrba z repromaterialom (Krško, Škofja Loka, Moste-Polje) in pa uskladitev cen kmetijskih pridelkov z industrijskimi proizvodi (5,8%).

4.0. SEZNANJENOST IN MNENJA KMETOV O PRIZADEVANJIH DRUŽBE ZA POSPEŠEVANJE KMETIJSTVA

Med mnogimi prizadevanji družbe za razvoj kmetijstva smo kmete naprosili, da ovrednotijo le eno, to je, prispevek iz brutto osebnega dohodka vseh zaposlenih v republiki za pospeševanje kmetijstva.

S prispevkom, ki je bil uveden v začetku 1982. leta, je bilo v času anketiranja (maj, junij 1982) seznanjenih skoraj 60 odstotkov anketiranih gospodarjev in gospodaric.

Časa za organizirano obveščanje preko zadružne organizacije je bilo torej malo. Tako je bila obveščenost v precejšnji meri odvisna od drugih virov informacij. Kljub temu podatki kažejo, da je bilo s tem prispevkom seznanjenih 64,1 odstotka gospodarjev/gospodaric, ki so člani ZO ali TOK, in le 46,5 odstotka nepovezanih kmečkih gospodarjev. Z drugimi besedami, ta podatek samo potrjuje ugotovitev, da so vsi ali vsaj večina kmetov, ki kmetujejo odgovorno do sebe, do svoje družine in do družbe, tudi že povezani v zadružne organizacije. Čeprav njihovo delovanje tako z vidika pospeševanja razvoja kmetijstva kot z vidika razvijanja samoupravljanja kmetov ni optimalno, pa se kmetje vendarle bolj in bolj zavedajo, da svoje interese lahko uveljavljajo predvsem v okviru in preko zadružnih organizacij.

Kdo pa so ti najbolj osveščeni kmetje? Nedvomno bi jih bilo treba opredeliti po starosti, izobrazbi, spolu, količino obdelovalne zemlje in še po marsičem, da bi si o njih lahko ustvarili izčrpano sliko. V okviru te analize se sicer ne moremo spuščati v takšne opredelitve, prikazujemo pa podatke o seznanjenosti kmetov z omejenim prispevkom zaposlenih v republiki glede na tip kmetije, ki ji gospodarijo:

ve za prispevek

	%	N
- vsi trije člani jedra kmečke družine delajo samo na kmetiji	51,9	(387)
- eden ali dva člana jedra družine delata na kmetiji, eden ali dva pa sta zaposlena	60,1	(834)
- vsi trije člani jedra kmečke družine so zaposleni	69,1	(152)
		(1373)

Iz samih podatkov ne moremo sklepati, ali so gospodarji/gospodarice iz mešanih gospodinjstev v večjem številu kot člani čistih kmečkih gospodinjstev obveščeni o tem prispevku zato, ker ga sami ali njihovi družinski člani plačujejo, ali zato, ker so bolj zainteresirani za razvoj kmetijstva.

TABELA 26: Ocena verjetnosti, da bodo sredstva iz osebnega dohodka zaposlenih resnično prispevala k razvoju kmetijstva glede na tip kmetije

ocena	vsi trije člani jedra družine delajo samo na kmetiji	eden, dva delata samo na kmetiji	vsi trije člani jedra družine so zaposleni	skupaj
- zelo majhna	14,5	16,5	18,4	16,2
- majhna	32,6	34,8	38,8	34,6
- srednja	39,0	34,9	34,0	36,1
- velika	11,4	13,2	7,2	12,0
- ne ve	2,6	0,6	0,7	1,2
	100,0	100,0	100,0	100,0
N	(387)	(834)	(152)	(1373)

Podatki tabele 26 sicer ne razrešijo postavljene dileme, pa jo kljub temu vsaj nekoliko osvetljujejo. Pričakovanja o resničnem prispevku tako zbranih sredstev k razvoju kmetijstva so večja med gospodarji/gospodaricami iz čistih kmetij in kmetij tipa I., kot iz kmetij tipa II. Domnevamo lahko, da gospodarji/gospodarice iz kmetij tipa II. ocenjujejo ta prispevek vsaj deloma z vidika oddvajanja dela osebnega dohodka, ne pa z vidika njegovega prispevka k razvoju kmetijstva. Hkrati pa ugotavljamo, da tudi v stališčih do tega, ali bo in v kolikšni meri bo zbran denar resnično prispeval k razvoju kmetijstva in večji količini pridelane hrane, ni bistvenih razlik med gospodarji iz čistih kmetij in mešanih kmetij tipa I.

Da pa so med vsemi anketiranci pričakovanja o rezultatih tega prispevka bolj pesimistična kot optimistična, dokazujeta podatka, da noben anketiranec ni izjavil, da bo resnični prispevek teh sredstev k razvoju kmetijstva zelo velik, in le 12 odstotkov jih pričakuje, da bo prispevek velik.

S prispevkom je bilo seznanjenih največ kmetov iz štirih ljubljanskih občin in Škofje Loke (60" ali več), precej manj pa kmetov iz drugih preučevanih občin (tabela 27). To pa seveda ne pomeni, da so v teh občinah kmetje tudi najbolj optimistični o tem, da bo ta prispevek res pomenil tudi hitrejši razvoj kmetijstva in več pridelane hrane. Tako v občini Škofja Loka kar 61 odstotkov kmetov takšen prispevek ocenjuje kot zelo malo ali malo verjeten; v treh drugih občinah (Ljubljana šiška, Grosuplje, Ljubljana Vič-Rudnik) pa je enakega mnenja dobra polovica anketiranih gospodarjev/gospodaric.

Dvom kmetov v učinkovitost sredstev za razvoj kmetijstva in večji pridelek hrane najbrž ne pomeni splošnega nezaupanja v našo kmetijsko politiko. Nedvomno pa odraža nejasnost o konkretni namembnosti teh sredstev. Ker odločitev o prispevku ni temeljila na kon-

TABELA 27: Seznanjenost s prispevkom vseh zaposlenih v SR Sloveniji za razvoj kmetijstva - po občinah

seznanjenost	Bežigrad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Gro- suplje	Krško	Škofja Loka	Vele- nje
ni seznanjen	35,6	35,6	35,0	33,1	45,5	48,4	40,0	51,6
je seznanjen	64,4	64,6	65,0	66,9	54,5	51,6	60,0	48,4
N	100,0 (87)	100,0 (90)	100,0 (103)	100,0 (263)	100,0 (255)	100,0 (279)	100,0 (205)	100,0 (91)

TABELA 28: Ocena verjetnosti, da bodo sredstva iz osebnega dohodka zaposlenih resnično prispevala k razvoju kmetijstva - po občinah

ocena verjetnosti	Bežigrad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Gro- suplje	Krško	Škofja Loka	Velenje
zelo majhna	19,5	17,8	23,3	12,5	18,0	10,0	22,9	12,1
majhna	33,3	28,9	32,0	37,6	34,9	33,7	38,0	29,7
srednja	33,3	41,1	37,9	30,8	31,0	45,5	30,8	44,0
velika	13,8	11,1	6,8	18,3	15,3	9,3	5,9	12,1
ne ve	-	1,1	-	0,8	0,8	1,4	2,4	2,2
N	100,0 (87)	100,0 (90)	100,0 (103)	100,0 (263)	100,0 (255)	100,0 (279)	100,0 (205)	100,0 (91)

kretnih, vnaprej pripravljenih programih, ki bi jih potrdila delegatska telesa republike, je seveda veliko nejasnosti o tem, kakšni so kriteriji o razdeljevanju teh sredstev in kam v resnici odtekajo. Morda bi poročilo o porabi teh sredstev odpravilo nejasnosti, hkrati pa omogočilo delegatom, da razpravljajo in odločajo o njihovem nadaljnjem razdeljevanju. V graditvi političnega sistema socialističnega samoupravljanja se moramo namreč čimbolj izogibati takšnih oblik dela, po katerih bi z ustvarjenim dohodkom delavcev v združenem delu razpolagali pooblaščen organi, in si moramo kot družba prizadevati, da bo delavcem resnično v celoti pripadla pravica odločanja o rezultatih njihovega dela.

5.0. POVZETEK IN ZAKLJUČKI

Poznavanje stališč kmetov do nekaterih vprašanj, relevantnih za kmetijsko politiko, je oblikovalcem te politike ne le dobrodošla pomoč, temveč eden od pogojev, ki naj zagotovijo maksimalno možno upoštevanje potreb in interesov samih kmetov. Samo tako zasnovana politika se v praksi lahko uresniči in zanjo ni nevarnosti, da bo šla "mimo" tistega, ki ga najbolj neposredno zadeva.

Podatki podpirajo tezo o nujnosti izenačenja kmetov z delavci v osnovnih pravicah, ki zagotavljajo delovnemu človeku socialno varnost. Med njimi je najbolj pomembna pravica do pokojninskega in invalidskega zavarovanja - kot zelo pomembno jo navaja 90,8 odstotka anketiranih. Sledita ji pravica do zdravstvenega varstva (zelo pomembna je 52% anketiranih) in pravica do zjamčenega osebnega dohodka (kot zelo pomembno jo navaja 50% anketiranih).

Posebej se zdi pomembno poudariti, da med gospodarji/gospodaricami iz treh tipov kmetij (čista, mešana I., mešana II.) ni razlik

niti v številu tistih, ki so izjavili, da je izenačenost kmeta z delavcem na področju pokojninskega in invalidskega zavarovanja zelo ali celo najbolj pomembna zadeva, niti v številu tistih, ki so poznali in se (ne)strinjali z osnutkom zakona o obveznem pokojninskem in invalidskem zavarovanju vseh kmetov, ki je bil v javni razpravi v času anketiranja (pomlad 1982).

Seveda pa se kmetje zavedajo tudi svojih obveznosti do družbe, ki pa morajo po njihovem mnenju temeljiti predvsem na upoštevanju objektivnih možnosti za kmetijsko proizvodnjo. Tako kot kriterij za obdavčitev največ gospodarjev/gospodaric navaja lego in kvaliteto kmetijskih površin (68%), obseg obdelovalne zemlje (45,2%) in možnost uporabe strojev (42,7%). V naštevanju teh kot tudi drugih kriterijev ni razlik med gospodarji iz različnih tipov kmečkih gospodinjstev. Pač pa kmetje iz različnih občin pripisujejo posameznim kriterijem različen pomen, pač glede na konkretne pogoje za kmetovanje, ki bi jih na njihovem območju veljalo upoštevati kot davčne olajšave.

Večina anketiranih pa se hkrati zavzema bodisi za visoko obdavčitev neobdelane ali slabo obdelane zemlje (36,3%) bodisi za obdavčitev po katastrskem dohodku ne glede na to, če je realni dohodek manjši (36,3%). Gospodarji/gospodarice iz mešanih kmetij, zlasti tisti, na katerih so zaposleni vsi trije člani jedra kmečke družine, so enako ali celo bolj radikalni glede obdavčitve neobdelanih ali slabo obdelanih kmetijskih površin. To pa govori v prid tezi, da tudi v mešanih kmetijah II. tipa zaposlovanju družinskih članov ni botrovalo pomanjkanje interesa za kmetovanje, temveč objektivno slabši pogoji za preživljanje družine zgolj z dohodkom od kmetijstva.

Ob vprašanju, ali višje obdavčiti dohodek iz kmetijstva v čistih ali v mešanih kmetijah, pa prihaja do delne polarizacije med gospodarji/gospodaricami iz čistih in iz mešanih kmetij. Samo vprašanje je zgolj provokativno, ker se v naši družbi pač dohodek obdavčuje progresivno, ne glede na to, iz katerega vira ali iz ko-

likšnega števila virov je pridobljen. Čeprav večina gospodarjev/gospodaric meni, da je potrebno dohodek od kmetijstva enako obdavčiti (čiste kmetije - 59,2%, mešane kmetije I. tipa - 64,9%, mešane kmetije II. tipa - 69,1%), pa opazimo v stališčih drugih dve razliki. Skoraj tretjina (30,2%) gospodarjev/gospodaric iz čistih kmetij izjavlja, da je potrebno višje obdavčiti mešane kmetije. Nasprotno pa le slaba četrtnina anketirancev iz mešanih kmetij (tip I. - 22,7%, tip II. - 23,7%) meni, da bi bilo treba mešane kmetije nižje obdavčiti. Očitno gospodarji/gospodarice iz čistih kmetij zavidajo tistim, iz mešanih kmetij dodatni vir dohodka, medtem ko gospodarji/gospodarice iz mešanih kmetij onim iz čistih kmetij zavidajo večje obdelovalne površine, manjšo delovno obremenjenost in predvsem bolj sproščeno delo in življenje. Povsem človeške lastnosti!

Kdo ima po oceni kmečkih gospodarjev/gospodaric velik oziroma največji vpliv na kmetijsko politiko v občini? Na prvi pogled je to res republiški komite za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (kot največji je njihov vpliv ocenilo 42,1% anketiranih). Če pa združimo podatke o največjem vplivu s podatki o velikem vplivu na kmetijsko politiko v občini, pa ugotovimo, da po oceni kmetov največji vpliv pripada skupščini občine (69,1%), sledi republiški komite (59,3%), njemu pa zadružne organizacije ali TOK (48,3%). Velik vpliv samih kmetov (združenih - 16,8%, nezdruženih - 3,3%) na oblikovanje kmetijske politike pa pripisuje le izjemno majhno število anketiranih.

Kljub temu je del anketiranih dalo konkretne predloge o tem, kaj bi bilo treba v naši družbi spremeniti, da bi več mladih ostalo na kmetijah. Največ jih predlaga zagotoviti kmetu iste pravice kot delavcu na področju socialne varnosti (21,8%) in boljše pogoje za kmetovanje (18,9%). Ti med drugim zadevajo višje odkupne cene kmetijskim proizvodom (13,5%) in zagotovljen dohodek (13,0%).

Kot vidimo, se vedno znova pojavlja problem socialne varnosti ker je v razpravah o mešanih kmetijah oziroma o dvojni aktivnosti

kmetov, ki na eni strani zagotavljajo systemske rešitve, na drugi pa takšna kmetijska politika, ki bo kmetu omogočila obdelovati zemljo z vsemi sodobnimi pripomočki, kar mu bo zagotovilo tudi ekonomsko varnost.

Mnogi kmetje so se prav zaradi neizenačenosti z delavci v združenem delu v pravicah po socialni varnosti zaposlovali. Morda bi ostali na kmetiji, če bi jim bile te pravice zagotovljene. Seveda pa zaposlene, ko so že zaposleni določen čas, na delo ne vežejo več le te pravice, temveč tudi vrsta drugih razlogov, zaradi katerih so se vsaj deloma tudi odtujili kmetovanju. Zato tudi ni pričakovati, da se bodo zaposleni kmetje množično vračali na kmetije, ko bodo po osnovnih pravicah iz dela izenačeni z delavci v združenem delu, ker so sistem svojih vrednot, stil življenja in še marsikaj že prilagoditi dvojni aktivnosti. Pač pa takšna izenačitev lahko zmanjša nadaljnji odliv delovne sile iz kmetijstva v druge dejavnosti in prispeva k zadrževanju mladina na kmetijah.

Ker pa je iz podatkov očitno, da se gospodarji in gospodarice iz čistih kmetij in mešanih kmetij I. tipa - dostikrat tudi iz mešanih kmetij tipa II. - visoko identificirajo s kmetijstvom, bi jim bilo nujno zagotoviti več vpliva, predvsem na oblikovanje kmetijske politike v občini in razviti samoupravljanje v vseh oblikah združenosti kmetov. Samo v primeru, da bo kmet enakovredno odločal o svojem delu in rezultatih dela, je pričakovati bistven premik v količini in kakovosti kmetijske proizvodnje.

IX. MEŠANE KMETIJE Z VIDIKA KMETOVANJA IN ZAPOSLOTITVE (Ana Barbič)

Poglavje "Mešane kmetije z vidika kmetovanja in zaposlitve" je razdeljeno na tri dele.

V prvem delu ugotavljamo obdobja pospešenega in počasnejšega zaposlovanja članov kmečkih gospodinjstev na osnovi podatkov o zaposlovanju gospodarja/moža, gospodarice/žene in naslednika/naslednice. Hkrati prikazujemo kvalifikacijsko oz. poklicno strukturo zaposlenih članov s posebnim ozirom na zaposlitev v kmetijski stroki. Posebej pa prikazujemo podatke o tem, kateri člani kmečke družine oz. gospodinjstva bi se zaposlili takoj ali v bližnji prihodnosti, če bi bila za to prilika, ter kateri zaposleni člani bi bili pod ugodnimi pogoji pripravljene opustiti zaposlitev in se posvetiti samo kmetovanju.

V drugem delu predstavljamo motive za redno zaposlitev kot tudi motive, zaradi katerih zaposleni še vedno delajo na kmetiji. Morda prav zadnje dodatno osvetljujejo mnenja anketiranih gospodarjev oz. gospodaric o tem, kakšno korist imajo zaposleni od kmetije.

Motive za zaposlitev na nek način dopolnjujejo podatki o razlogih, da se gospodar/mož, gospodarica/žena in naslednik/naslednica niso zaposlili.

Tretji del tega poglavja je v celoti namenjen primerjanju čistih kmečkih gospodinjstev z mešanimi - kot ga presojujejo anketirani gospodarji in gospodarice. Gre za oceno opremljenosti s kmetijskimi stroji in prikaz dejanske opremljenosti posameznih tipov kmečkih gospodinjstev ter za primerjanje vrste drugih vidikov kmetovanja ter življenja na kmetiji in deželi.

Ker je v razpravah o mešanih kmetijah oziroma o dvojni aktivnosti

najbolj sporen vpliv ene na drugo in obratno, je v tej analizi posebna pozornost namenjena oceni koristnosti zaposlitve nekaterih članov gospodinjstva za kmetijo kot tudi morebitne ovire, ki jih predstavlja delo na kmetiji tako za organizacijo združenega dela kot za posameznika, ki se ukvarja z dvojno aktivnostjo.

1.0. PROCESI ZAPOSLOVANJA ZUNAJ KMETIJSTVA

1.1. Intenzivnost zaposlovanja v posameznih povojnih obdobjih in aspiracije po zaposlitvi

Ob analiziranju procesov zaposlovanja in motivov za dvojno aktivnost iščemo med drugim tudi odgovor na vprašanje, ali odliv delovne sile iz zasebnega kmetijstva še vedno traja in če je temu tako, ali njegova intenzivnost narašča ali kaže znake upadanja.

TABELA 1/2: Obdobje prve zaposlitve

obdobje zaposlitve	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica
do 1949. leta	18,1	4,7	0,7
od 1950. - 1959. leta	18,2	6,2	2,2
od 1960. - 1969. leta	17,1	8,9	12,2
od 1970. - 1981. leta	10,3	8,0	52,1
(ni (bil) zaposlen	36,2	72,2	32,8
	100,0	100,0	100,0
število članov (N)	(1151)	(1318)	(756)

Preden analiziramo podatke zgornje tabele in iščemo odgovore na zastavljena vprašanja, naj ugotovimo, da je med anketiranimi gospodarji/možmi (bilo) zaposlenih 63,7 odstotka, med gospodaricami/ženami 27,8 odstotka in med nasledniki/naslednicami 67,2 odstotka. Pravzaprav že podatek o tem, da sta dobri dve tretjini naslednikov, starejših od 15 let, že zaposleni, 12,7 odstotka jih služi JLA ali se šola in le 7,6 odstotka jih dela samo na kmetiji, ne vzbuja posebnega optimizma glede morebitnega upadanja intenzivnosti zaposlovanja najožjih članov kmečkih družin, zlasti ne bodočih lastnikov oziroma gospodarjev.

Iz podatkov tabele 1/2 o deležu gospodarjev in gospodaric, ki so se zaposlili v posameznih povojnih obdobjih, bi sicer bilo moč sklepati o rahlem upadanju novih zaposlitev vsaj od 1970. leta dalje, če ne bi to upadanje šlo na rovaš starosti gospodarjev in gospodaric.

Največ kmetov se je zaposlilo v prvih štirih letih po osvoboditvi - toliko kot v vsakem od dveh naslednjih desetletjih: šele po 1969. letu je število tistih, ki so se zaposlili, nekoliko manjše, najbrž zaradi starosti. Kmečke žene so se v primerjavi z možmi zaposlovale manj intenzivno bodisi zato, ker so imele slabše možnosti za zaposlitev bodisi so dale prednost možu bodisi se zaposliti niso želele. Odstotek kmetic, ki so se zaposlile, v nobenem desetletju ni dosegel 10 odstotkov, čeprav po 1969. letu ni opaziti upadanja. Nasprotno pa se večja število naslednikov, ki se zaposlujejo zunaj kmetijstva. Več kot polovica se jih je redno zaposlila po 1969. letu, kar je očitno povezano z njihovo starostjo.

Iz predstavljenih podatkov torej ne moremo sklepati, da se proces zaposlovanja kmečkega prebivalstva v Sloveniji zaustavlja, pač pa se namesto že starejših gospodarjev in gospodaric zaposlujejo nasledniki, med katerimi je v anketirani populaciji le še 7,6 odstotka takih, ki delajo samo na kmetiji.

TABELA 3: Starostna struktura gospodarjev/gospodaric v posameznih občinah

	Bežigrad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Gro- suplje	Krško	Škofja Loka	Vele- nje
do 30 let	8,0	5,5	3,9	6,8	3,5	4,3	4,9	9,9
31 do 35 let	8,0	3,3	3,9	4,2	4,3	6,2	5,4	12,1
36 do 40 let	4,6	6,7	4,8	3,9	7,1	5,0	11,7	4,4
41 do 45 let	6,9	6,7	7,8	12,5	12,5	11,8	11,3	12,1
46 do 50 let	17,3	14,4	9,7	17,5	12,5	15,5	15,6	9,9
51 do 55 let	12,7	15,6	19,4	17,9	21,6	15,0	16,6	16,4
56 do 60 let	8,0	8,9	10,7	9,1	14,9	16,8	7,8	15,4
61 do 65 let	9,2	4,4	10,7	4,6	4,3	7,5	5,8	9,9
66 do 70 let	9,2	15,6	6,8	9,1	7,1	6,1	10,7	8,8
71 let ali več	16,1	18,9	22,3	14,4	12,2	11,8	10,2	1,1
N	(87)	(90)	(103)	(263)	(255)	(279)	(205)	(91)

TABELA 4: Gospodinjstva, v katerih bi se zaposlili posamezni člani, če bi bila prilika v posameznih občinah

	Ljubljana Bežigrad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Grosuplje	Krško	Škofja Loka	Velenje
gospodar, mož	5,7 (87)	17,8 (90)	1,0 (103)	1,9 (263)	4,7 (255)	3,5 (279)	-	-
gospodarica, žena	11,5 (87)	12,2 (90)	1,0 (103)	2,7 (263)	4,7 (255)	6,1 (279)	2,9 (205)	4,4 (91)
gospodarjevi, gospoda- ričini bratje, sestre	1,1 (87)	3,3 (90)	1,0 (103)	-	1,2 (255)	-	0,5 (205)	1,1 (91)
odrasli sin, zet	4,6 (87)	15,6 (90)	1,0 (103)	2,3 (263)	3,1 (255)	5,7 (279)	2,4 (205)	12,1 (91)
odrasla hči, snaha	3,4 (87)	11,1 (90)	-	1,1 (263)	2,0 (255)	5,7 (279)	1,5 (205)	4,4 (91)
zaposeliti se namera- vajo otroci, ki so mlajši od 18 let	2,3 (87)	4,4 (90)	4,9 (103)	6,8 (263)	15,3 (255)	12,5 (279)	16,6 (205)	7,7 (91)

Vprašanje, ki se ob teh podatkih vsiljuje, je torej naslednje: Ali je zaposlenost članov kmečkih gospodinjstev dosegla tisto stopnjo, na kateri je pričakovati zaustavitev ali vsaj manj intenzivno prehajanje kmetov v nekmetijske dejavnosti? Od odgovora na to vprašanje je namreč odvisna opredelitev tako posameznih občin kot republike do zaposlovanja kmetov kot tudi načrtovanje politike razvoja zasebnega kmetijstva.

Število preučevanih gospodinjstev, v katerih bi se zaposlili posamezni člani, če bi bila za to prilika, je naslednje:

- gospodar/mož	3,0 (1373)
- gospodarica/žena	5,1 (1373)
- gospodarjevi/gospodaričini bratje, sestre	0,7 (1373)
- odrasli sin, zet	4,7 (1373)
- odrasla hči, shana	3,2 (1373)
- zaposliti se nameravajo otroci, ki so mlajši od 18 let	10,5 (1373)

TABELA 5: Gospodinjstva, v katerih bi se zaposlili posamezni člani, če bi bila prilika znotraj posameznih tipov kmetij

	člani jedra družine delajo na kmetiji	dru- eden, dva samo na delata na kmetiji	vsi člani jedra družine so zaposleni
gospodar, mož	3,6 (387)	4,2 (834)	3,3 (152)
gospodarica, žena	2,6 (387)	6,5 (834)	3,9 (152)
gospodarjevi, gospodaričini bratje, sestre	1,8 (387)	0,4 (834)	-
odrasli sin, zet	4,1 (387)	5,5 (834)	2,0 (152)
odrasla hči, shana	0,8 (387)	4,6 (834)	2,0 (152)
zaposliti se nameravajo otroci, mlajši od 18 let	6,5 (387)	6,7 (834)	3,9 (152)
ni članov, ki bi se lahko zaposlili	74,9 (387)	66,3 (834)	73,0 (152)

Kaj kažejo podatki?

Prvič, stopnja zaposlenosti odraslih članov kmečkih gospodinjstev je takorekoč usklajena z željami po zaposlitvi. To pomeni, da je število tistih, ki bi se redno zaposlili, če bi bila prilika, razmeroma majhno, vendar pa ne zanemarljivo, saj zadeva 5 odstotkov gospodaric/žena, približno enako število odraslih sinov/zetov in samo odstotek manj gospodarjev/mož in odraslih hčera/snah. Hkrati pa se v anketiranih gospodinjstvih namerava zaposliti 10,5 odstotka otrok, ki so mlajši od 18 let. Ob dejstvu, da ima samo polovico anketiranih gospodinjstev take otroke, je v petini gospodinjstev že jasno, da se bodo ti otroci tudi zaposlili.

Drugič, med osmimi preučevanimi občinami po številu družinskih članov, ki bi se zaposlili, če bi imeli za to priložnost, izstopa občina Moste-Polje, v kateri je največ gospodinjstev, v katerih se želijo zaposliti odrasli člani. Velja skoraj za petino gospodarjev/mož in za več kot desetino gospodaric/žena ter odraslih sinov in hčera ter njihovih zakonskih tovarišev. Problem, ki mu je v tej občini nujno nameniti posebno pozornost.

Tretjič, število otrok, mlajših od 18 let, ki se nameravajo zaposliti, je mnogo večje v "ne-mestnih" kot v "mestnih" občinah. Razlog za to leži deloma v dejstvu, da je v podeželskih družinah več otrok kot v mestnih, vendar ni moč zanikati še vedno prisotne težnje kmečkega prebivalstva, da si zagotovi socialno varnost zunaj kmetijstva.

Četrtoč, podatki o številu članov gospodinjstev znotraj posameznih tipov kmetij, ki bi se zaposlili, če bi bila za to prilika, opozarjajo na naslednje: čiste kmetije kažejo tendenco prehajanja v mešane kmetije - verjetno najprej v mešane kmetije I. tipa, mešane kmetije tipa I. pa tendenco prehajanja v mešane kmetije tipa II. Res je, da so odstotki gospodinjstev, v ka-

terih bi se posamezni člani zaposlili, razmeroma majhni. Ob upoštevanju podatkov o številu gospodinjestev znotraj posameznih tipov kmetij, ki sploh nimajo članov, ki bi se lahko zaposlili takoj ali ko odrastejo, pa podatki o tistih gospodinjestvih, iz katerih bi se posamezni člani zaposlili, močno pridobijo na teži.

Problem, kako zadržati za delo sposobne ljudi na kmetiji, je slej ko prej odprt in potrebni bodo sistemski ukrepi, ki jih bodo zadržali v kmetijstvu oziroma vzpodbudili njihovo opredeljevanje za kmetijstvo kot osnovno dejavnost.

1.2. K v a l i f i k a c i j s k a s t r u k t u r a z a - p o s l e n i h č l a n o v k m e č k i h g o s - p o d i n j s t e v

Množičnega zaposlovanja kmečkega prebivalstva ne gre pripisovati le manj ugodnim pogojem za kmetovanje - ekonomskim in socialnim, temveč tudi dejstvu, da je bilo še v bližnji preteklosti veliko povpraševanja po delovni sili v industriji. Zaradi svoje tehnološko nizke zahtevnosti in ekstenzivne usmerjenosti je (bila) večja potreba po nekvalificiranih ali le delno kvalificiranih delavcih, takih pa je bilo med kmeti dovolj.

Hkrati so posamezne proizvodne delovne organizacije odpirale na podeželju kvalifikacijsko manj zahtevne obrate in s tem spet pritegovale nekvalificirano delovno silo, ki jo je bilo moč priučiti za delo na samem delovnem mestu ali z organiziranjem ustreznih tečajev.

Ob primerjavi kvalifikacijske strukture treh, za kmetijstvo najbolj pomembnih članov kmečkih gospodinjestev, sicer ugotavljamo, da je ta najnižja pri ženskah, vendar je število tistih, ki so dosegli višjo kvalifikacijo kot je kvalificiran delavec ali us-

lužbenec z nižjo izobrazbo, v vseh treh skupinah družinskih članov dokaj skromno. Ta trditev sicer velja v večji meri za gospodarje/može in gospodarice/žene, med katerimi jih 83 oziroma 84 odstotkov ni preseglo nivoja kvalificiranega delavca ali uslužbenca z nižjo izobrazbo, medtem ko enaka ugotovitev velja le za 68 odstotkov naslednikov. Opredeljeno drugače, približno 15 odstotkov kmetov in kmetic, ki so zaposleni zunaj kmetijstva, delajo kot visokokvalificirani delavci ali kot uslužbenci s srednjo, višjo ali visoko izobrazbo. V skupini naslednikov se ta odstotek podvoji in pokriva skoraj tretjino vseh zaposlenih.

TABELA 6: Zahtevnost del, ki jih opravljajo zaposleni člani kmečkih gospodinjstev

poklic oziroma kvalifikacija	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica
nekvalificiran, polkvalificiran delavec	34,5	49,0	19,1
kvalificiran delavec	47,3	29,7	45,9
visokokvalificiran delavec	9,4	3,8	12,5
uslužbenec z nižjo izobrazbo	0,8	4,9	3,0
uslužbenec s srednjo izobrazbo	4,0	9,3	13,7
uslužbenec z višjo, visoko izobrazbo	1,5	1,4	4,8
samostojni obrtnik	2,5	1,6	1,0
drug, poklic	-	0,3	-
število zaposlenih	100,0	100,0	100,0
N	(733)	(367)	(503)

Tistim članom kmečkih gospodinjstev, ki so prvenstveno vezani na delo na kmetiji in jim je zaposlitev le dodatni vir sredstev za preživljanje ter zagotovilo socialne varnosti, verjetno ni niti do posebno visokih dohodkov iz redne zaposlitve niti ne do visokih kvalifikacij oziroma do opravljanja zahtevnih opravil. Po-

vsem drugače pa gre obravnavati tiste, predvsem mlade ljudi kmečkega porekla, ki imajo interes in sposobnosti za nekmetijsko dejavnost. Ti morajo imeti v naši družbi ne le teoretične, temveč tudi dejanske možnosti za usposabljanje za druge poklice. Zagotovljeni pa jim morajo biti tudi vsi drugi pogoji, da zapustijo kmetijo, morda tudi vas in se preselijo v mesto. Žal, izkušnje kažejo, da je delež mladih ljudi kmečkega porekla že v srednjih, predvsem pa v višjih in visokih šolah izredno nizek. Torej so ti mladi ljudje prisiljeni, da se usposabljujejo za manj zahtevne poklice in ostanejo na kmetiji ter tako vsaj do neke mere zagotavljajo samoobnavljanje kmečkega prebivalstva. Z vidika kmetijstva je takšno stanje sicer ugodno, saj zagotavlja, da je vsaj večji del obrnih površin obdelanih, nikdar pa ni sprejemljivo z vidika možnosti, ki jih imajo mladi ljudje iz kmečkih družin za strokovno usposabljanje v primerjavi z mladimi ljudmi iz drugih družbenih slojev in iz urbanih okolij.

Povišanje izobrazbene in kvalifikacijske strukture tako zaposlenih članov kmečkih gospodinjstev kot tistih, ki delajo samo na kmetiji - in hkrati z njo tudi višjo produktivnost na obeh področjih je moč doseči samo z usmeritvijo industrije in kmetijstva v tehnološko zahtevno proizvodnjo. Ker pa takšnega cilja ni mogoče uresničiti v kratkem času niti ne v vseh industrijskih panogah in na vseh kmetijskih območjih, je potrebno predvideti tudi drugačne rešitve ter jih tudi vgraditi v sistem družbenoekonomskega razvoja. Med takšne bi na primer sodilo razvijanje ož. ohranjanje ekstenzivnega kmetijstva v hribovitih, odmaknjenih predelih, hkrati pa zagotavljanje dodatnega dela predvsem z uvažanjem in razvijanjem kmetijstvu sorodnih dejavnosti kot so predelovalna živilska industrija na domu, kmečki turizem, izletništvo in gostinstvo, pa tudi z odpiranjem možnosti za zaposlovanje zunaj kmetijstva.

V raziskavi smo zbirali tudi podatke o delu tistih, ki so zaposleni v kmetijski stroki.

TABELA 7: Zaposleni člani jedra kmečke družine glede na zaposlitev v kmetijski stroki

	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica
v KZ (TZO, TOK)	4,1	2,2	2,4
v kmetijski delovni organizaciji (družbenem posestvu)	3,2	1,1	1,4
izven kmetijstva, drugje	92,7	96,7	96,2
	100,0	100,0	100,0
število zaposlenih (N)	(732)	(381)	(518)

Med zaposlenimi člani jedra kmečke družine je zelo malo takih, ki so (bili) zaposleni v kmetijski stroki, čeprav njihovo število vsaj v nekaterih primerih - zlasti v primeru gospodarja/moža, ni zanemarljivo. Verjetno gre za kmetijske strokovnjake, ki imajo lastno kmetijo, in jim zaposlitev v kmetijski zadrugi, temeljni organizaciji kooperantov, na družbenem posestvu ali drugje omogoča življenje na kmetiji in seveda tudi njeno obdelovanje. Verjetno bi veljalo to obliko sodelovanja med kmetijskimi delovnimi organizacijami in takšnimi kmetijskimi strokovnjaki bolj načrtno razvijati ne le zaradi možnega kombiniranja dveh aktivnosti, temveč tudi, če ne predvsem zato, ker takšni strokovnjaki poznajo svoj okoliš, poznajo kmete, kot tudi objektivne in subjektivne možnosti razvijanja kmetijske proizvodnje - to pa je eden pomembnih pogojev uspešnosti strokovnega dela.

Nove možnosti zaposlovanja kmetov pa se odkrivajo predvsem v njihovem dohodkovnem povezovanju z delovnimi organizacijami živilske predelovalne industrije in z delovnimi organizacijami s področja gostinstva in turizma. Niso več redki primeri, ko je kmet s svojim proizvodnim programom vključen v konkretno delovno

organizacijo (ETA Kamnik) in enakopraven član delovnega kolektiva te organizacije, čeprav "opravlja svoje delo na domu". Tak kmet in kmetica sta v pravicah in dolžnostih povsem izenačena z drugimi delavci - torej enakopravna člana delovne skupnosti.

1.3. Pripravljenost opustiti redno zaposlitev

Ko razpravljamo o pripravljenosti opustiti zaposlitev in se posvetiti samo kmetovanju na primerih gospodarjev/mož, gospodaric/žena in naslednikov oziroma naslednic, torej kmečkih ljudi, za njihovimi odgovori nedvomni tiči navezanost na kmetijo kljub temu, da so hkrati zaposleni zunaj kmetijstva.

TABELA 8: člani jedra kmečke družine glede na njihovo pripravljenost samo kmetovati, če bi bili zato ustrezni pogoji

pripravljenost opustiti zaposlitev	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica
ne ve, ni razmišljal	7,9	7,9	19,9
ni pripravljen	18,7	19,0	31,8
je pripravljen	73,4	73,1	48,3
	100,0	100,0	100,0
število zaposlenih (N)	(732)	(381)	(518)

Predvsem je vzpodbudna ugotovitev, da zaposlenim članom jedra kmečke družine razmišljanja o možnosti, da bi opustili zaposlitev, niso tuja. Povsem razumljivo je, da je o taki možnosti razmišljalo oziroma se o njej še ni odločilo precej manj naslednikov/naslednic kot pa njihovih staršev. Skoraj tri četrtine zapos-

lenih kmetov in kmetic - gospodarjev in gospodaric je izjavilo, da bi bili pripravljene samo kmetovati, če bi bili za to ustreznimi pogoji. Torej lahko sklepamo, da kmete silijo v zaposlovanje zunaj kmetijstva predvsem objektivni razlogi ne pa njihova manjša nagnjenost do kmetovanja. Kmet zemljo ljubi, je nanjo navezan, privržen je tradiciji in jo spoštuje, življenje v mestu mu je dostikrat tuje - to pa so odlike, ki še vedno nakazujejo možnost zaustavitve odliva kmetov v druge poklice. Seveda bi se to lahko doseglo samo v zagotovitvi takih pogojev dela v kmetijstvu, ki bodo kmetom nudili tako ekonomsko kot socialno varnost.

Zgolj izjave o tem, da bi pod ugodnimi pogoji za kmetovanje opustili redno zaposlitev, še ne pomenijo, da bi zaposleni kmetje to tudi storili, zlasti ne zato, ker ima opredelitev kot "ustreznimi pogoji" pri različnih ljudeh različno vsebino. O tem, kaj bi takšni "ugodni pogoji" lahko pomenili, je moč sklepati iz motivov zaradi katerih so se zaposlili. Vendar o tem pozneje!

Zaenkrat se zadržimo pri tistih gospodarjih in gospodaricah, ki kategorično zavračajo možnost, da bi redno zaposlitev opustili. Teh je v obeh skupinah skoraj petina. Kljub temu, da gre vsaj v nekaterih primerih za objektivno nujnost pridobivanja dela dohodka zunaj kmetije (majhna posest, prirodno manj ugodni pogoji za kmetovanje), pa ne gre zanemariti možnosti, da se del kmetov in kmetic preko redne zaposlitve kmetovanju odtuja. Navežejo se na delo, ki ga opravljajo in za katerega so se tudi usposobili. Gre za povsem normalen in pričakovani pojav, saj so že davno minili časi, da morata postati kmeta tudi sin in hči, če sta to (bila) njuna starša.

Število zaposlenih naslednikov, ki so tako vezani na delo zunaj kmetije, da ga niso pripravljene opustiti je precej večje kot število gospodarjev in gospodaric. Podatek je pomemben zlasti zato, ker gre za naslednike, ne pa za katerekoli člane kmečkih gospodinjstev. Upravičeno zaključujemo, da se procesi odtujevanja

takšnega stanja, vendar je za nadaljnjo kmetijsko politiko pomemb-

TABELA 9: Člani jedra kmečke družine, ki so pripravljene opustiti zaposlitev v posameznih občinah

pripravljen opustiti zaposlitev	Ljubljana Bežigrad			Ljubljana Moste-Polje			
	mož	žena	naslednik	mož	žena	naslednik	
ne ve, ni razmišljal	5,8	3,2	21,9	4,8	12,5	23,5	
ni pripravljen	15,4	22,6	21,9	9,5	12,5	11,8	
je pripravljen	78,8	74,2	56,2	85,7	75,0	64,7	
število zaposlenih	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	
	N	(52)	(31)	(32)	(42)	(16)	(34)

pripravljen opustiti zaposlitev	Ljubljana Šiška			Ljubljana Vič-Rudnik			
	mož	žena	naslednik	mož	žena	naslednik	
ne ve, ni razmišljal	0	2,6	18,6	4,6	16,1	19,6	
ni pripravljen	12,1	15,4	20,9	26,7	25,8	36,0	
je pripravljen	87,9	82,0	60,5	68,7	58,1	45,4	
število zaposlenih	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	
	N	(58)	(39)	(43)	(131)	(62)	(97)

pripravljen opustiti zaposlitev	Grosuplje			Krško			
	mož	žena	naslednik	mož	žena	naslednik	
ne ve, ni razmišljal	6,2	5,9	14,7	19,9	19,0	19,1	
ni pripravljen	15,3	15,5	23,8	27,4	19,0	54,8	
je pripravljen	78,5	78,6	61,5	52,7	62,0	26,1	
število zaposlenih	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	
	N	(114)	(84)	(109)	(146)	(58)	(115)

pripravljenost opustiti zaposlitev	Škofja Loka			Velenje			
	mož	žena	naslednik	mož	žena	naslednik	
ne ve, ni razmišljal	9,7	15,7	20,7	7,3	4,8	36,7	
ni pripravljen	15,3	20,0	32,7	4,9	4,8	10,0	
je pripravljen	75,0	64,3	46,6	87,8	90,4	53,3	
število zaposlenih	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	
	N	(124)	(70)	(58)	(41)	(21)	(30)

kmetov od kmetovanja nadaljujejo, pa čeprav na rovaš drugih interesov in boljših možnosti njihovega zadovoljevanja. Le slaba polovica naslednikov je izjavila, da bi bili pripravljene opustiti zaposlitev in samo kmetovati, če bi bili za to ugodni pogoji.

Z drugimi besedami, potrebni so učinkoviti ukrepi na vseh nivojih, ki bodo kmete motivirali za tržno pridelovanje hrane. Čim bolj družba kasni z ukrepi in rešitvami, ki bi vzpodbudili kmete z dvojno aktivnostjo samo h kmetovanju, tem manjša je verjetnost, da se bodo odpovedali zaposlitvi zunaj kmetijstva. Možni pomisleki do take trditve bi lahko bili v tem, da bo ob vse manjših možnostih za zaposlitev vsaj del kmetov-delavcev prisiljen ostati na zemlji. To se sicer res lahko zgodi, vendar prisilne rešitve (ekonomske, zakonske ali kakšne druge) še nikoli niso bile tudi dolgoročne in jih je praksa slej ko prej zavrnila.

Velike razlike med občinami v številu zaposlenih gospodarjev/mož, gospodaric/žena in naslednikov/naslednic, ki bi bili pripravljene opustiti zaposlitev in samo kmetovati, če bi za to obstajali ugodni pogoji, dokazujejo, da za velik odliv delovne sile iz kmetijstva ne gre kriviti le kmetijske politike na zveznem in republiškem nivoju, temveč gre del odgovornosti pripisati občinskim politikom kot tudi različnim objektivnim možnostim. Zaposlovanju kmetov ne botrujejo le slabi pogoji za kmetovanje (lega, površina, kvaliteta kmetijskih zemljišč), temveč tudi dobre možnosti za zaposlitev (bližina mest, razvitost industrije).

Največ zaposlenih članov jedra kmečke družine, ki bi bili pripravljene opustiti zaposlitev, je v občinah Ljubljana šiška, Ljubljana Moste-Polje, Grosuplje in Ljubljana Bežigrad, precej manjše pa je njihovo število v občinah Ljubljana Vič-Rudnik in Krško (tabela 13).

Iz prikazanih podatkov sicer ni moč zanesljivo sklepati o vzrokih takšnega stanja, vendar je za nadaljnjo kmetijsko politiko pomemb-

no že poznavanje realnega stanja znotraj posameznih občin. Primerjava podatkov z drugimi občinami pa probleme posameznih občin dodatno osvetli, saj jim pokaže, v katerih občinah je stanje bolj in v katerih manj ugodno.

2.0. MOTIVI ZA DVOJNO AKTIVNOST

Dvojna zaposlitev-kmetovanja in nekmetijska dejavnost, ima vsaj dve vrsti motivacijskih vidikov. Poleg motivov, zaradi katerih se člani kmečkih gospodinjstev zaposlujejo zunaj kmetije, velja upoštevati tudi motive, zaradi katerih še vedno živijo na kmetiji in sodelujejo pri delu, če že ne delijo tudi odgovornosti za kmetovanje s tistimi člani gospodinjstva, ki delajo samo na kmetiji.

2.1. Motivi za redno zaposlitev zunaj kmetije

Kmetje, ki živijo na kmetiji in so zaposleni zunaj nje, so nedvomno razpeti med dvema aktivnostima (poklicema) in hkrati vezani na obe aktivnosti. Vprašanja motiviranosti za takšno dvojno aktivnost in vprašanja koristnosti oziroma zadovoljstev, ki jih dvojna aktivnost nudi, pritegujejo pozornost različnih znanstvenikov, predvsem pa sociologov in socialnih psihologov.

Ne glede na to, ali motivacija za dvojno zaposlitev temelji na ekonomski nuji, na želji, izboljšati življenjski standard ali na potrebi po zadovoljitvi drugih potreb in interesov, gre v procesu odločanja za dvojno zaposlitev pomembna vloga vrednostni naravnosti posameznika do kmetijstva. Večina avtorjev ugotav-

lja, da je motivacija za to, da zaposleni ostanejo na kmetiji, praviloma psihološke prirode v vseh tistih primerih, v katerih zaposlitev predstavlja dopolnilno aktivnost. V nasprotnih primerih, to je v primerih, ko postane kmetovanje dopolnilo zaposlitvi, motivi za redno zaposlitev izhajajo iz ekonomske nujnosti (Dilić, 1980: 103).

V našo raziskavo smo vključili motive, ki segajo od objektivnih okolnosti, ki so posamezne člane kmečkih gospodinjstev enostavno prisilile k tem, da so si poiskali redno zaposlitev zunaj kmetijstva, preko različnih motivov, bodisi še vedno ekonomske bodisi socialno-psihološke narave, do motivov, ki temeljijo na vrednotah, vezanih tako na kmečki poklic kot na zaposlitev zunaj kmetijstva.

Na vprašanje po razlogih za redno zaposlitev so naši sodelavci, ki so vodili anketni razgovor s posameznimi člani jedra kmečke družine, označili v vprašalniku vse motive, ki jih je anketiranec imenoval.

Motive smo združili v tri skupine, od katerih prikazujemo vsako posebej. Za nekatere motive navajamo tudi podatke iz jugoslovanske raziskave o mešanih gospodinjstvih in kmetih-delavcih v Jugoslaviji iz leta 1976 (Cvjetičanin in drugi, 1980).

Če sklepamo o pomembnosti posameznih motivov za redno zaposlitev iz števila gospodarjev/mož, gospodaric/žena in naslednikov/naslednic, ki so jih imenovali, ugotavljamo, da so najbolj pomembni motivi socialne varnosti in socialnih ugodnosti.

Kot je razvidno iz tabele 10, so razlike v številu mož, žena in naslednikov, ki so posamezne motive imenovali kot razloge za redno zaposlitev, zelo majhne in pri večini motivov praktično zanemarljive z naslednjimi izjemami:

TABELA 10: Motivi za redno zaposlitev s področja socialne varnosti in socialnih ugodnosti

	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica	jugoslovanska študija (1976)
- zanesljivi in redni osebni dohodki	86,9 (732)	82,6 (368)	83,4 (507)	36,3 (1738)
- zdravstveno in pokojninsko varstvo	53,6 (732)	55,2 (368)	55,2 (507)	34,4 (1738)
- porodniški dopust	- -	29,6 (368)	6,5 (507)	ni podatkov
- samo od dohodka na kmetiji se ne da živeti	49,3 (732)	38,0 (368)	40,2 (507)	30,7 (1738)
- zaposlitev zunaj kmetije izboljšuje življenjski standard	22,7 (732)	19,3 (368)	24,3 (502)	ni podatkov
- v kmetijstvu so slabi izgledi za boljši dohodek	13,7 (732)	8,7 (368)	17,4 (507)	ni podatkov

1. Za vsako občino posebej - enako (8 tabel)

2. Posamezni člani za vse občine skupaj (3 tabele)

- Dejstvo (prepričanje), da se samo od dohodka od kmetije ne da živeti, je izbralo kot motiv za zaposlitev daleč največ gospodarjev. Z drugimi besedami, slabe možnosti za pridobivanje dohodka iz kmetijstva ne glede na to, ali so objektivne ali subjektivne prirode, silijo skoraj polovico gospodarjev v redno zaposlitev zunaj kmetijstva.
- Porodniški dopust kot motiv za zaposlitev je pomemben samo ženskam. Po sprejetju samoupravnega sporazuma o porodniškem dopustu kmetic, ta razlog kot motiv za redno zaposlitev povsem izgubi na pomenu - vendar le za mlado generacijo. Kmečka žena, ki je že zaposlena, ki ima že odraščajoče ali odrasle otroke, zaradi tega seveda ne bo zapustila stalne zaposlitve, pač pa se morda ne bi zaposlila, če bi imela pravico do porodniškega dopusta takrat, ko je rojevala otroke.
- Dejstvo, da je "slabe izgleda za boljši dohodek iz kmetijstva" izbralo največ naslednikov, to je ljudi, ki bodo v kratkem času prevzeli kmetijo, ni prav nič optimistično. Takšnega prepričanja namreč ni enostavno spremeniti, predvsem pa ne v kratkem časovnem obdobju - tudi ne v primeru, da se pogoji za dohodki iz kmetijstva objektivno izboljšajo. Seveda pa velja: čim bolj radikalno oziroma čimbolj očitno bi se izboljšali pogoji za pridobivanje dohodka od kmetijstva, tem večja je verjetnost, da bi kmetje omenjeno prepričanje spremenili.

Psihološke ugotovitve o zasidranosti prepričanj v človekovi zavesti in o dolgotrajni poti njihovega spreminjanja v okviru te študije potrjuje podatek o visokem številu kmetov, kmetic in naslednikov, ki so kot pomemben motiv za zaposlitev imenovali zdravstveno in pokojninsko varstvo.

Za ilustracijo se zadržimo na primeru pokojninskega in invalidskega zavarovanja kmetov. Ta problem vse do sprejetja zveznega zakona o temeljnih pravicah iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja (Uradni list SFRF, števil. 23, 1982), ki je bil sprejet

TABELA 11: Motivi za redno zaposlitev s področja socialne varnosti in socialnih ugodnosti - po občinah

Ljubljana-Bežigrad	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica
zanesljivi in redni osebni dohodki	86,6 (52)	83,9 (31)	82,8 (29)
zdravstveno in pokojninsko varstvo	50,0 (52)	54,8 (31)	62,1 (29)
porodniški dopust	-	45,2 (31)	13,8 (29)
samo od dohodka na kmetiji se ne da živeti	30,8 (52)	41,9 (31)	41,4 (29)
zaposlitev zunaj kmetije izboljšuje življenjski standard	28,8 (52)	22,6 (31)	37,9 (29)
v kmetijstvu so slabši izgledi za boljši dohodek	3,8 (52)	9,7 (31)	10,3 (29)
število zaposlenih	59,8 (87)	35,6 (87)	33,3 (87)

Ljubljana Moste-Polje	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica
zanesljivi in redni osebni dohodki	71,4 (42)	60,0 (15)	75,8 (33)
zdravstveno in pokojninsko varstvo	54,8 (42)	66,7 (15)	54,5 (33)
porodniški dopust	-	40,0 (15)	-
samo od dohodka na kmetiji se ne da živeti	42,9 (42)	20,0 (15)	30,3 (33)
zaposlitev zunaj kmetije izboljšuje življenjski standard	14,3 (42)	13,3 (15)	9,1 (33)
v kmetijstvu so slabši izgledi za boljši dohodek	4,8 (42)	-	9,1 (33)
število zaposlenih	46,7 (90)	16,7 (90)	36,7 (90)

(Nadaljevanje tabele 11)

Ljubljana Šiška	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica
zanesljivi in redni osebni dohodki	82,5 (57)	70,3 (37)	82,5 (40)
zdravstveno in pokojninsko varstvo	75,4 (57)	75,7 (37)	80,0 (40)
porodniški dopust	- -	51,3 (37)	20,0 (40)
samo od dohodka na kmetiji se ne da živeti	49,1 (57)	32,4 (37)	50,0 (40)
zaposlitev zunaj kmetije izboljšuje življenjski standard	19,3 (57)	27,0 (37)	35,0 (40)
v kmetijstvu so slabi izgledi za boljši dohodek	12,3 (57)	5,4 (37)	10,0 (40)
število zaposlenih	55,3 (103)	35,9 (103)	38,8 (103)

Ljubljana Vič-Rudnik	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica
zanesljivi in redni osebni dohodki	86,7 (128)	77,0 (61)	83,5 (97)
zdravstveno in pokojninsko varstvo	45,3 (128)	55,7 (61)	46,4 (97)
porodniški dopust	- -	22,9 (61)	8,2 (97)
samo od dohodka na kmetiji se ne da živeti	45,3 (128)	31,1 (61)	34,0 (97)
zaposlitev zunanje kmetije izboljšuje življenjski standard	18,0 (128)	13,1 (61)	25,8 (97)
v kmetijstvu so slabi izgledi za boljši dohodek	13,3 (128)	9,8 (61)	24,7 (97)
število zaposlenih	48,7 (263)	23,2 (263)	36,9 (263)

(Nadaljevanje tabele 11)

Grosuplje	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica
zanesljivi in redni osebni dohodki	93,0 (142)	90,0 (79)	83,2 (107)
zdravstveno in pokojninsko varstvo	45,1 (142)	41,8 (79)	51,4 (107)
porodniški dopust	- -	19,0 (79)	1,9 (107)
samo od dohodka na kmetiji se ne da živeti	45,8 (142)	30,4 (79)	33,6 (107)
zaposlitev zunaj kmetije izboljšuje življenjski standard	19,0 (142)	8,9 (79)	22,4 (107)
v kmetijstvu so slabi izgledi za boljši dohodek	21,1 (142)	11,4 (79)	18,7 (107)
število zaposlenih	55,7 (255)	31,0 (155)	42,0 (155)

Krško	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica
zanesljivi in redni osebni dohodki	91,1 (146)	90,7 (54)	90,3 (114)
zdravstveno in pokojninsko varstvo	65,1 (146)	55,5 (54)	60,5 (114)
porodniški dopust	- -	25,9 (54)	5,3 (114)
samo od dohodka na kmetiji se ne da živeti	56,2 (146)	48,1 (54)	49,1 (114)
zaposlitev zunaj kmetije izboljšuje življenjski standard	28,8 (146)	24,1 (54)	21,9 (114)
v kmetijstvu so slabi izgledi za boljši dohodek	15,7 (146)	9,3 (54)	17,5 (114)
število zaposlenih	25,3 (279)	19,3 (279)	40,9 (279)

(Nadaljevanje tabele 11)

Škofja Loka	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica
zanesljivi in redni osebni dohodki	82,3 (124)	82,6 (69)	80,7 (57)
zdravstveno in pokojninsko varstvo	48,4 (124)	55,1 (69)	50,9 (57)
porodniški dopust	- -	31,9 (69)	3,5 (57)
samo od dohodka na kmetiji se ne da živeti	56,4 (124)	55,1 (69)	43,9 (57)
zaposlitev zunaj kmetije izboljšuje življenjski standard	21,8 (124)	29,0 (69)	22,8 (57)
v kmetijstvu so slabši izgledi za boljši dohodek	10,5 (124)	7,2 (69)	17,5 (57)
število zaposlenih	60,5 (205)	33,7 (205)	27,8 (205)
Velenje	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica
zanesljivi in redni osebni dohodki	85,7 (42)	90,5 (21)	75,9 (29)
zdravstveno in pokojninsko varstvo	54,8 (42)	61,9 (21)	48,3 (29)
porodniški dopust	- -	23,8 (21)	10,3 (29)
samo od dohodka na kmetiji se ne da živeti	57,1 (42)	23,8 (21)	41,4 (29)
zaposlitev zunaj kmetije izboljšuje življenjski standard	35,7 (42)	19,0 (21)	27,6 (29)
v kmetijstvu so slabši izgledi za boljši dohodek	14,3 (42)	9,5 (21)	13,8 (29)
število zaposlenih	46,1 (91)	23,1 (91)	31,9 (91)

22. aprila 1982, za kmete ni bil primerno rešen. Zato je povsem razumljivo, da so se kmetje zaposlovali tudi zato, da so si s tem pridobili pravico do pokojninskega in invalidskega zavarovanja.

"Novost je obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje vseh kmetov in članov njihovih gospodarstev, ki opravljajo kmetijsko dejavnost kot edini ali glavni poklic, ne glede na dohodek, ki ga ustvarjajo. Od ustvarjenega dohodka in plačanih prispevkov pa je nato odvisen obseg pravic oziroma obseg zavarovanja. Kmetje in člani njihovih gospodarstev, ki imajo po predpisih o združevanju kmetov status združenega kmeta in ki plačujejo prispevek najmanj v višini zneska zajamčene pokojnine, so zavarovani v enakem obsegu kot delavci v združenem delu. Kmetje, ki nimajo statusa združenega kmeta, in združeni kmetje, ki plačujejo prispevke oziroma so zavarovani po osnovi, ki je nižja od zneska zajamčene pokojnine, pa imajo le pravice, določene v zakonu, tj. pravico do starostne, invalidske in družinske pokojnine.

V podrobnostih se osnutek ravna po dosednji praksi pri zavarovanju oseb, ki opravljajo samostojne dejavnosti. To pomeni, da bi kmetje, pri katerih se ne ugotavlja osebni dohodek, plačevali prispevke od zavarovalnih osnov, ki bi jih določila skupnost, v pokojninsko dobo bi se jim všteval čas obveznega starostnega zavarovanja kmetov in omogočen jim je dokup let.

V skladu z družbenimi usmeritvami za pospeševanje združevanja dela, sredstev in zemlje kmečkih proizvajalcev in s tem proizvodnjo večjih tržnih presežkov pa so v osnutku republiškega zakona predvideni posebni stimulansi. Tako je npr. za združene kmete predvideno, da del obveznosti plačila prispevkov poravnava organizacije združenih kmetov in druge organizacije združenega dela, pod pogojem, da plačujejo prispevke najmanj od osnove za zajamčeno pokojnino, da so zavarovani v enakem obsegu kot delavci v združenem delu, imajo pravico do varstvenega dodatka, do denarnega nadomestila za telesno okvaro, do zajamčene borčevske pokojnine itd.

Predviden je tudi prehodni sistem za uživalce kmečkih pokojnin, ki naj bi tudi v prihodnje prejemali kmečko starostno pokojnino v skladu z zakonom o starostnem zavarovanju kmetov, in za kmete, starejše od 60 let, ki jim je dana možnost, da se vključijo v pokojninsko in invalidsko zavarovanje ali ostanejo zavarovani v starostnem zavarovanju kmetov in pridobijo pravico do kmečke starostne pokojnine v skladu z zakonom o starostnem zavarovanju kmetov, katerega uporaba je za te primere podaljšana.

S tem bi bila na istem nivoju zaščiten najboljša rizična kategorija starejših kmetov.

Predvideni so naslednji viri sredstev:

- prispevek iz osebnega dohodka oziroma dohodka na podlagi zavarovalnih osnov;
- prispevek iz dohodka od zemljišč in gozda, ki ga plačujejo zavezanci za davek od kmetijstva, ki niso zavarovani na podlagi opravljanja kmetijske dejavnosti in
- prispevek od dohodka pri prenosu kmetijskega zemljišča s kmeta na družbenopravno ali fizično osebo v primeru, da se spremeni namembnost kmetijskega zemljišča.

Po izdelanih kvantifikacijah bi predlagani sistem pomenil večji prispevek kmetovalcev in polkmetov in manjšo solidarnost združenega dela od sedanje."

(Poglavitne novosti na področju pokojninskega in invalidskega zavarovanja. Delo, 4. 3. 1983.)

Res je sicer, da je bil omenjeni zakon v času zbiranja podatkov (maj, junij, julij 1982) že sprejet, vendar vsi kmetje z njim bodisi niso bili seznanjeni bodisi so nanj gledali z nezaupanjem zlasti glede realnih možnosti, da sami iz svojega dohodka prispevajo sredstva v ustrezni sklad ali da v sklad prispeva koope-rantska ali delovna organizacija.

Drugo skupino motivov za redno zaposlitev zunaj kmetijstva se-stavljajo motivi, ki smo jih poimenovali kot motivi objektivne narave (tabela 12). Med njimi je daleč največ anketirancev ime-novalo majhno posest, ki je nedvomno objektivni razlog za zapos-litev, če posest ne more preživljati članov kmečke družine. Lah-ko pa ima isti motiv tudi subjektivno dimenzijo in je vezan na kmetovo predstavo o primerni (optimalni) velikosti kmetijske po-ستي. Glede na to, da je povprečna velikost slovenske kmetije 5,51 hektara (Kladnik, 1982), in ima v povprečju 2,54 hektara njivskih površin, predstavlja "majhna posest" v večini primerov objektivni razlog za zaposlitev zunaj kmetijstva.

TABELA 12: Motivi za redno zaposlitev, ki so objektivne narave

motivi	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica	jugoslovanska študija (1976)
- majhna posest	32,2 (732)	26,6 (368)	24,5 (507)	ni podatkov
- razdrobljena posest	7,4 (732)	6,3 (368)	5,1 (507)	ni podatkov
- izšolal se je za ne- kmetijski poklic	9,0 (732)	9,8 (368)	21,5 (507)	16,5 (1738)
- slabi naravni pogoji za kmetovanje	7,4 (732)	7,3 (368)	4,2 (507)	ni podatkov

TABELA 13: Vrednote, vezane na delo zunaj kmetije in na kmetiji, kot motivi za redno zaposlitev

motivi	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica	jugoslovanska študija (1976)
- opredeljen delovni čas	2,5 (732)	3,8 (368)	7,5 (507)	7,3 (1738)
- poklic kmeta ni cenjen	2,5 (732)	1,1 (368)	4,3 (507)	5,5 (1738)
- kmet nima dopusta	2,5 (732)	1,6 (368)	4,5 (507)	ni podatkov
- delo v nekmetijstvu je bolj zanimivo	1,2 (732)	1,4 (368)	1,8 (507)	ni podatkov
- fizično težje delo na kmetiji	1,1 (732)	1,1 (368)	2,6 (507)	ni podatkov

TABELA 14: Motivi za redno zaposlitev, ki so objektivne narave
- po občinah

Ljubljana Bežigrad	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica
- majhna posest	25,0 (52)	22,6 (31)	24,1 (29)
- razdrobljena posest	13,5 (52)	12,9 (31)	6,9 (29)
- izšolal se je za ne- kmetijski poklic	9,6 (52)	3,2 (31)	41,4 (29)
- slabi naravni pogoji za kmetovanje	0 -	0 -	6,9 (29)
število zaposlenih	59,8 (87)	35,6 (87)	33,3 (87)

Ljubljana Moste-Polje	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica
- majhna posest	45,2 (42)	53,3 (15)	42,4 (33)
- razdrobljena posest	4,8 (42)	6,7 (15)	6,0 (33)
- izšolal se je za nekmetijski poklic	2,4 (42)	6,7 (15)	27,3 (33)
- slabi naravni pogoji za kmetovanje	2,4 (42)	0 -	3,0 (33)
število zaposlenih	46,7 (90)	16,7 (90)	36,7 (90)

(Nadaljevanje tabele 14)

Ljubljana šiška	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica
- majhna posest	18,1 (57)	24,3 (37)	25,0 (40)
- razdrobljena posest	0 -	2,7 (37)	2,5 (40)
- izšolal se je za nekmetijski poklic	17,5 (57)	16,2 (37)	37,5 (40)
- slabi naravni pogoji za kmetovanje	0 -	0 -	0 -
število zaposlenih	55,3 (103)	35,9 (103)	38,8 (103)

Ljubljana Vič-Rudnik	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica
- majhna posest	10,2 (128)	6,6 (61)	10,3 (97)
- razdrobljena posest	1,6 (128)	0,8 (61)	2,1 (97)
- izšolal se je za ne- kmetijski poklic	6,2 (128)	14,7 (61)	13,4 (97)
- slabi naravni pogoji za kmetovanje	3,9 (128)	0 -	1,0 (97)
število zaposlenih	48,7 (263)	23,2 (263)	36,9 (263)

Grosuplje	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica
- majhna posest	31,0 (142)	30,4 (79)	22,4 (107)
- razdrobljena posest	8,4 (142)	6,3 (79)	5,6 (107)
- izšolal se je za nekmetijski poklic	3,5 (142)	2,5 (79)	24,3 (107)
- slabi naravni pogoji za kmetovanje	8,4 (142)	12,7 (79)	5,6 (107)
število zaposlenih	55,7 (255)	31,0 (255)	42,0 (255)

(Nadaljevanje tabele 14)

Krško	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica
- majhna posest	37,0 (146)	31,5 (54)	23,7 (114)
- razdrobljena posest	17,8 (146)	16,7 (54)	10,5 (114)
- izšolal se je za ne- kmetijski poklic	11,0 (146)	14,8 (54)	15,8 (114)
- slabi naravni pogoji za kmetovanje	8,9 (146)	7,4 (54)	6,1 (114)
število zaposlenih	25,3 (279)	19,3 (279)	40,9 (279)

Škofja Loka	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica
- majhna posest	51,6 (124)	39,1 (69)	38,6 (57)
- razdrobljena posest	2,4 (124)	1,4 (69)	1,7 (57)
- izšolal se je za nekmetijski poklic	12,1 (124)	8,7 (69)	14,0 (57)
- slabi naravni pogoji za kmetovanje	15,3 (124)	17,4 (69)	7,0 (57)
število zaposlenih	60,5 (205)	33,7 (205)	27,8 (205)

Velenje	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica
- majhna posest	30,9 (42)	9,5 (21)	24,1 (29)
- razdrobljena posest	4,8 (42)	4,8 (21)	0 -
- izšolal se je za ne- kmetijski poklic	14,3 (42)	14,3 (21)	27,6 (29)
- slabi naravni pogoji za kmetovanje	9,5 (42)	4,8 (21)	3,4 (29)
število zaposlenih	46,1 (91)	23,1 (91)	31,9 (91)

TABELA 15: Vrednote, vezane na delo zunaj kmetije in na kmetiji, kot motivi za redno zaposlitev - po občinah

Ljubljana Bežigrad	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica
- opredeljen delovni čas	(52)	3,2 (31)	3,4 (29)
- poklic kmeta ni cenjen	-	-	6,9 (29)
- kmet nima dopusta	-	-	10,3 (29)
- delo je v nekmetijstvu bolj zanimivo	-	-	6,9 (29)
- fizično težje delo na kmetiji	-	-	3,4 (29)
število zaposlenih	59,8 (87)	35,6 (87)	33,3 (87)
Ljubljana Moste-Polje	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica
- opredeljen delovni čas	-	6,7 (15)	3,0 (33)
- poklic kmeta ni cenjen	2,4 (42)	-	3,0 (33)
- kmet nima dopusta	2,4 (42)	6,7 (15)	6,1 (33)
- delo v nekmetijstvu je bolj zanimivo	4,8 (42)	6,7 (15)	3,0 (33)
- fizično težje delo na kmetiji	-	-	-
število zaposlenih	46,7 (90)	16,7 (90)	36,7 (90)

(Nadaljevanje tabele 15)

Ljubljana Šiška	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica
opredeljen delovni čas	1,7 (57)	8,1 (37)	21,9 (41)
poklic kmeta ni cenjen	-	-	-
kmet nima dopusta	-	-	7,3 (41)
delo v nekmetijstvu je bolj zanimivo	1,7 (57)	-	-
fizično težje delo na kmetiji	-	-	-
število zaposlenih	55,3 (103)	35,9 (103)	39,8 (103)

Ljubljana Vič-Rudnik	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica
opredeljen delovni čas	4,7 (128)	3,3 (61)	8,2 (97)
poklic kmeta ni cenjen	-	-	3,1 (97)
kmet nima dopusta	1,0 (128)	-	2,1 (97)
delo v nekmetijstvu je bolj zanimivo	1,6 (128)	-	2,1 (97)
fizično težje delo na kmetiji	-	-	1,0 (97)
število zaposlenih	48,7 (263)	23,2 (263)	36,9 (263)

Grosuplje	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica
opredeljen delovni čas	0,7 (142)	2,5 (79)	7,5 (107)
poklic kmeta ni cenjen	2,8 (142)	-	6,5 (107)
kmet nima dopusta	2,1 (142)	2,5 (79)	1,9 (197)
delo v nekmetijstvu je bolj zanimivo	-	1,3 (79)	0,9 (107)
fizično težje delo na kmetiji	1,4 (142)	2,5 (79)	1,9 (197)
število zaposlenih	55,7 (255)	31,0 (255)	42,0 (255)

(Nadaljevanje tabele 15)

Krško	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica
opredeljen delovni čas	4,1 (146)	7,4 (54)	7,0 (114)
poklic kmeta ni cenjen	4,1 (146)	3,7 (54)	5,3 (114)
kmet nima dopusta	4,8 (146)	3,7 (54)	7,0 (114)
delo v nekmetijstvu je bolj zanimivo	0,7 (146)	3,7 (54)	0,9 (114)
fizično težje delo na kmetiji	2,7 (146)	3,7 (54)	7,9 (114)
število zaposlenih	25,3 (279)	19,3 (279)	40,9 (279)

Škofja Loka	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica
opredeljen delovni čas	0,8 (124)	1,4 (69)	1,7 (57)
poklic kmetani cenjen	1,6 (124)	2,9 (69)	1,7 (57)
kmet nima dopusta	2,4 (124)	1,4 (69)	3,5 (57)
delo je v nekmetijstvu bolj zanimivo	2,4 (124)	1,4 (69)	3,5 (57)
fizično težje delo na kmetiji	0,8 (124)	- -	- -
število zaposlenih	60,5 (205)	33,7 (205)	27,8 (205)

Velenje	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica
opredeljen delovni čas	7,1 (42)	0 (42)	6,9 (29)
poklic kmeta ni cenjen	11,9 (42)	- -	6,9 (29)
kmet nima dopusta	7,1 (42)	- -	3,4 (29)
delo v kmetijstvu je bolj zanimivo	- -	- -	- -
fizično težje delo na kmetiji	2,4 (42)	- -	- -
število zaposlenih	46,1 (91)	23,1 (91)	31,9 (91)

"Majhni posesti" sledi razdrobljena posest, ki je tudi značilnost slovenskih zasebnih kmetij. Pomemben indikator razdrobljenosti je velikost največje parcele. Ta po Kladnikovih podatkih (Kladnik, 1982) ne presega 36,8 ara. Razdrobljenost v jugoslovanskem prostoru ni samo slovenska posebnost. Po podatkih za SR Srbijo (Stanić, 1978: 85) ima zasebno kmečko gospodarstvo v povprečju 3,3 hektara obdelovalnih površin, povprečna velikost obdelovalne parcele je 0,4 hektara, na vsako kmečko gospodarstvo pa po povprečju odpade osem parcel.

Manjše število večjih parcel - po možnosti ena sama parcela na kmečko gospodarstvo ima vrsto prednosti: hitrejša in cenejša obdelava, racionalna uporaba kmetijske mehanizacije, boljše možnosti za usmerjeno tržno proizvodnjo, ugodnejši, če ne sploh osnovni pogoj za hidromelioracijske posege na zemljišču - še bi lahko naštevali ekonomske, pa tudi druge prednosti komasiranih zemljišč. Podatki o velikosti in številu parcel, s katerimi razpolagajo individualna kmečka gospodarstva, pa kažejo, da v naši družbi s tovrstnimi ukrepi še nismo uspeli, deloma zaradi pomanjkanja finančnih sredstev, ki so za take akcije potrebni, deloma zaradi predsodkov samih kmetov do združevanja obdelovalnih površin.

Po podatkih raziskave, opravljene v okviru družbene akcije v Črncem polju v Srednji Posavini SR Hrvatske (First, 1978: 77, 78) so se kot pomisleki proti komasaciji pojavili naslednji: nevarnost, da se v zameno za dobro parcelo dobi slaba (44,1% anketiranih), da mora kmet sam nositi velik del stroškov (20,6% anketiranih), nevarnost, da kmet tako dobi manj zemlje (19,6%) in nevarnost izgube lesne mase (10,8%). Vendar se je kljub ugotovljenim pomislekom za akcijo komasacije na preučevanem območju opredelilo 100 odstotkov čistih kmetov in 94,1 odstotek anketirancev iz mešanih gospodinjstev.

Očitno je s pravilnim pristopom do kmetov oz. z ustrezno organizacijo celotne akcije komasiranja zemljišč možno takšne pomisleke vsaj omiliti, če že ne povsem odstraniti.

Med razloge objektivne narave nedvomno sodijo tudi slabi naravni pogoji za kmetovanje kot tudi nekmetijski poklic, za katerega se je zaposleni izšolal. Slednje sicer ni ekonomski razlog, je pa objektivni v tem smislu, da zadeva objektivno drugačna nagnjenja, sposobnosti in interese nekaterih članov kmečkih gospodinjstev. Zlasti to velja za naslednike, ki so v času svojega odraščanja imeli boljše možnosti za samostojno izbiro poklica kot pa njihovi starši.

Šele tretja skupina motivov, ki so po številu tistih, ki so jih izbrali kot pomembne, na koncu razvrstitvene lestvice motivov za zaposlitev zunaj kmetijstva, zadeva vrednote v ožjem pomenu besede, vezane na nekmetijski in kmetijski poklic. Iz podatkov tabele 13 je očitno, da sta opredeljen delovni čas in redni letni dopust tista motiva, ki sta več naslednikov kot gospodarjev in gospodaric vzpodbudila za redno zaposlitev. Motiva, bolj zanimivo delo v nekmetijstvu in fizično težje delo v kmetijstvu pa pravzaprav pri nobeni skupini anketirancev nista imela pomembnejše vloge pri odločanju za redno zaposlitev.

Za vse anketirane skupine velja, da so za zaposlitev zunaj kmetijstva najbolj pomembni motivi socialne in ekonomske varnosti, sledijo jim motivi, ki temeljijo na objektivno slabih možnostih za pridobivanje potrebnega dohodka iz kmetijstva, na koncu pa so motivi, ki bodisi opozarjajo na prednosti redne zaposlitve bodisi na pomanjkljivosti kmečkega poklica in dela. Število anketiranih, ki so imenovali te motive, je tako majhno, da samo po sebi ne bi povzročilo omembe vrednega odliva kmetov v druge dejavnosti, če bi bili zagotovljeni primerni ekonomski in socialni pogoji kmetovanja na zasebnih kmetijah.

2.2. Motivi, zaradi katerih zaposleni še vedno delajo na kmetiji

Čeprav dohodki iz redne zaposlitve vsakomur zagotavljajo vsaj minimalna sredstva za življenje - torej dopuščajo možnost, da se zaposleni član kmečke družine povsem odtegne kmetovanju in to omogoči tudi članom najožje družine - se velika večina kmetov in kmetic, ki so se redno zaposlili, ni odrekla kmetovanju in svojemu domu na deželi.

Ker večina zaposlenih kmetov in kmetic zaradi nizke izobrazbe in nizkih kvalifikacij opravlja manj zahtevna dela, ki so po pravilu tudi nižje nagrajevana, je del razlogov, zaradi katerih ne zapustijo kmetije in ne opustijo kmetovanja ekonomske narave. Mednje sodi dejstvo, da že imajo stanovanje oz. hišo in se jim ni treba šele boriti za pridobitev tega, izredno pomembnega eksistenčnega pogoja. Zaradi dela dohodka, ki ga pridobivajo s kmetovanjem - tudi v primeru, da pridelujejo vsaj del hrane samo za svoje potrebe - lažje vzdržujejo primerni, nedvomno pa minimalni življenjski standard kot bi ga v primeru, da bi bili eksistenčno vezani samo na dohodek iz redne zaposlitve.

Vrsta razlogov za to, da kmetje-delavci še vedno delajo na kmetiji, pa je vrednota emocionalne narave. Kmetu in kmetici ni lahko zapustiti kmetije in oditi s trebuhom za kruhom. Držita se je, dokler je to možno, vanjo vlagata in zanjo skrbita, dokler je to v njunih močeh. Seveda pa sodobni način življenja z vrednotami industrijske in deloma v tudi postindustrijske družbe pri mnogih trga popkovino, s katero so bili vezani na zemljo in na podeželje. Redna zaposlitev in urbano življenje sta pritegnila in še vedno pritegujeta številne mlade ljudi, ki so spoznali trdo življenje svojih staršev, dedov in pradedov. Vleklo in odvleklo jih je v dolino, v industrijo - za vedno so izgubljeni za kmetijstvo.

Takšnemu nostalgичnemu razmišljanju nikakor ni mesta v strokovnem pisanju in v oblikovanju konkretne politike razvoja kmetijstva in podeželja. Migracijski tokovi, ki vodijo iz vasi v mesta, iz kmetijstva v industrijo so znak napredka, znak nujnosti, da se tudi kmetijstvo spremeni v industrijsko gospodarsko panogo. Seveda pa so poti, po katerih naj bi to dosegli, povsem drugačne od tistih, po katerih smo predvojno, agrarno zaostalo Jugoslavijo v samoupravni socialistični družbi preoblikovali v industrijsko državo, ki je pogumno stopala v svet industrijsko razvitih držav. V oblikovanju teh poti je nujno upoštevati kmete, njihove vrednote in njihovo pripravljenost pridelati več hrane za naše skupne potrebe, hkrati pa upoštevati obdelovalno zemljo kot najvišjo družbeno vrednoto in poskrbeti, da se vsaj najboljša zemlja ne bo uporabljala v druge namene v imenu nekakšnih višjih, splošnih družbenih ciljev.

Zasebno kmetijstvo je moč razvijati v skladu s ciljem - pridelati več hrane samo ob upoštevanju in sodelovanju tistih, ki so na zemlji ostali, ki jo obdelujejo, pa naj gre pri tem za čiste kmete ali za kmete-delavce. Prav v zadnji skupini pridejo do veljave poleg ekonomskih tudi drugi motivi, zaradi katerih še vedno delajo na kmetiji.

Čeprav vseh 11 preučevanih motivov (tabela 16) ni moč razvrstiti v več homogenih skupin, ker mnogi od njih pokrivajo več motivacijskih dimenzij, jih zaradi večje preglednosti delimo v dve skupini:

- v skupino ekonomskih motivov, kamor štejemo tudi motive socialne varnosti, in
- v skupino motivov, ki izvirajo iz vrednot, vezanih na kmetovanje in življenje na deželi. Pa si oglejmo vsako od obeh skupin malo bolj natančno!

Kot ekonomske motive oziroma kot motive socialne varnosti smo opredelili naslednje:

(Nadaljevanje tabele 17)

TABELA 16: Motivi, zaradi katerih zaposleni člani kmečke družine še vedno delajo na kmetiji

motivi za delo na kmetiji	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica
- primanjkljaj delovne sile na kmetiji	31,7 (709)	35,6 (357)	44,9 (494)
- nižji življenjski stroški	33,7 (709)	37,5 (357)	31,8 (494)
- posestvo zagotavlja pomemben delež dohodka	16,6 (709)	12,0 (457)	8,9 (494)
- za primer brezposelnosti	6,8 (709)	3,6 (357)	7,7 (494)
- vezan je na zemljo; delo na zemlji ga veseli	59,8 (709)	43,4 (357)	45,5 (494)
- rad živi na vasi	31,3 (709)	29,7 (357)	26,7 (494)
- želi imeti lastne pridelke	30,2 (709)	29,1 (357)	19,0 (494)
- veseli ga delo v naravi; na svežem zraku	27,1 (709)	29,7 (357)	24,1 (494)
- rad ima živali	23,4 (709)	21,8 (357)	22,1 (494)
- ker namerava v prihodnosti postati čisti kmet	5,2 (709)	4,5 (357)	6,7 (494)
- ker so (bili) tudi njegovi starši delavci-kmetje	16,8 (709)	13,2 (357)	17,6 (494)

TABELA 17: Motivi, zaradi katerih zaposleni člani kmečke družine še vedno delajo na kmetiji - po občinah

Ljubljana Bežigrad	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica
primanjkljaj delovne sile na kmetiji	34,6 (52)	41,9 (31)	55,2 (29)
nižji življenjski stroški	46,1 (52)	54,8 (31)	24,1 (29)
posestvo zagotavlja pomemben delež dohodka	13,5 (52)	25,8 (31)	- -
za primer brezposelnosti vezan je na zemljo; delo na zemlji ga veseli	- -	- -	3,4 (29)
rad živi na vasi	51,9 (52)	32,3 (31)	31,0 (29)
želi imeti lastne pridelke	9,6 (52)	12,9 (31)	17,2 (29)
veseli ga delo v naravi; na svežem zraku	21,1 (52)	16,1 (31)	13,8 (29)
rad ima živali	26,9 (52)	35,5 (31)	34,5 (29)
ker namerava v prihodnosti postati čisti kmet	15,4 (52)	19,3 (31)	24,1 (29)
ker so (bili) tudi njegovi starši delavci-kmetje	3,8 (52)	3,2 (31)	3,4 (29)
ne dela na kmetiji, čeprav na njej živi	9,6 (52)	9,7 (31)	6,9 (29)
	- -	- -	- -

(Nadaljevanje tabele 17)

Ljubljana Moste-Polje	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica
primanjkljaj delovne sile na kmetiji	38,1 (42)	46,7 (15)	45,4 (33)
nižji življenjski stroški	16,7 (42)	13,3 (15)	12,1 (33)
posestvo zagotavlja pomemben delež dohodka	9,5 (42)	6,7 (15)	6,1 (33)
za primer brezposelnosti	2,4 (42)	-	6,1 (33)
vezan je na zemlji; delo na zemlji ga veseli	40,5 (42)	46,7 (15)	33,3 (33)
rad živi na vasi	26,2 (42)	13,3 (15)	24,2 (33)
želi imeti lastne pridelke	28,6 (42)	40,0 (15)	30,3 (33)
veseli ga delo v naravi; na svežem zraku	38,1 (42)	60,0 (15)	39,4 (33)
rad ima živali	23,8 (42)	20,0 (15)	27,3 (33)
ker namerava v prihodnosti postati čisti kmet	2,4 (42)	6,7 (15)	6,1 (33)
ker so (bili) tudi njegovi starši delavci-kmetje	7,1 (42)	13,3 (15)	21,2 (33)
ne dela na kmetiji, čeprav na njej živi	1,6 (42)	-	3,0 (33)

(11 916216916 2020 11)

(Nadaljevanje tabele 17) katerih zaposleni člani kmečke družine se vedno delajo na kmetiji - po občinah

Ljubljana šiška	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica
primanjkljaj delovne sile na kmetiji	26,3 (57)	27,0 (37)	57,5 (40)
nižji življenjski stroški	33,3 (57)	32,4 (37)	32,5 (40)
posestvo zagotavlja pomemben delež dohodka	12,3 (57)	8,1 (37)	15,0 (40)
za primer brezposelnosti	5,3 (57)	5,0 (37)	5,0 (40)
vezan je na zemljo; delo na zemlji ga veseli	61,4 (57)	29,7 (37)	42,5 (40)
rad živi na vasi	45,6 (57)	43,2 (37)	25,0 (40)
želi imeti lastne pridelke	22,8 (57)	16,2 (37)	20,0 (40)
veseli ga delo v naravi; na svežem zraku	24,6 (57)	29,7 (37)	32,5 (40)
rad ima živali	35,1 (57)	29,7 (37)	30,0 (40)
ker namerava v prihodnosti postati čisti kmet	5,3 (57)	5,4 (37)	5,0 (40)
ker so (bili) tudi njegovi starši delavci-kmetje	26,3 (57)	18,9 (37)	10,0 (40)
ne dela na kmetiji, čeprav na njej živi	1,7 (57)	10,8 (37)	-

(Nadaljevanje tabele 17)

Ljubljana Vič-Rudnik	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica
primanjkljaj delovne sile na kmetiji	32,0 (128)	34,4 (61)	35,0 (97)
nižji življenjski stroški	22,7 (128)	16,4 (61)	28,9 (97)
posestvo zagotavlja pomemben delež dohodka	6,2 (128)	3,3 (61)	3,1 (97)
za primer brezposelnosti	3,1 (128)	4,9 (61)	8,2 (97)
vezan je na zemljo; delo na zemlji ga veseli	64,1 (128)	49,2 (61)	56,7 (97)
rad živi na vasi	36,7 (128)	31,1 (61)	29,9 (97)
želi imeti lastne pridelke	24,2 (128)	18,0 (61)	14,4 (97)
veseli ga delo v naravi; na svežem zraku	32,0 (128)	21,3 (61)	30,9 (97)
rad ima živali	33,6 (128)	27,9 (61)	28,9 (97)
ker namerava v prihodnosti postati čisti kmet	5,7 (128)	3,3 (61)	15,5 (97)
ker so (bili) tudi njegovi starši delavci-kmetje	10,9 (128)	11,5 (61)	10,3 (97)
ne dela na kmetiji, čeprav na njej živi	1,6 (128)	1,6 (61)	3,1 (97)

(Nadaljevanje tabele 17)

Grosuplje	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica
primanjkljaj delovne sile na kmetiji	32,4 (142)	36,7 (79)	53,3 (107)
nižji življenjski stroški	44,4 (142)	49,4 (79)	43,0 (107)
posestvo zagotavlja pomemben delež dohodka	9,1 (142)	2,5 (79)	6,5 (107)
za primer brezposelnosti	5,6 (142)	5,1 (79)	5,6 (107)
vezan je na zemljo; delo na zemlji ga veseli	68,3 (142)	36,7 (79)	54,2 (107)
rad živi na vasi	45,8 (142)	39,2 (79)	41,1 (107)
želi imeti lastne pridelke	31,7 (142)	32,9 (79)	26,2 (197)
rad ina živali	35,2 (142)	29,1 (79)	35,5 (107)
ker namerava v prihodnosti postati čisti kmet	7,7 (142)	2,5 (79)	5,6 (107)
ker so (bili) tudi njegovi starši delavci-kmetje	11,3 (142)	2,5 (79)	10,3 (107)
ne dela na kmetiji, čeprav na njej živi	2,1 (142)	2,5 (79)	1,9 (107)
	1,7 (57)	10,8 (83)	

(Nadaljevanje tabele 17)

Krško	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica
primanjkljaj delovne sile na kmetiji	33,6 (146)	46,3 (54)	36,0 (114)
nižji življenjski stroški	41,1 (146)	48,1 (54)	38,6 (114)
posestvo zagotavlja pomemben delež dohodka	24,7 (146)	1,7 (54)	14,9 (114)
za primer brezposelnosti	12,3 (146)	13,0 (54)	9,6 (114)
vezan je na zemljo; delo na zemlji ga veseli	42,5 (146)	33,3 (54)	36,8 (114)
rad živi na vasi	15,1 (146)	22,2 (54)	13,2 (114)
želi imeti lastne pridelke	35,6 (146)	37,0 (54)	21,9 (114)
veseli ga delo v naravi; na svežem zraku	10,3 (146)	13,0 (54)	8,8 (114)
rad ima živali	9,6 (146)	16,7 (54)	5,3 (114)
ker namerava v prihodnosti postati čisti kmet	3,4 (146)	1,8 (54)	1,7 (114)
ker so (bili) tudi njegovi starši delavci-kmetje	17,8 (146)	14,8 (54)	16,4 (114)
ne dela na kmetiji, čeprav na njej živi	1,4 (146)	1,8 (54)	7,4 (114)

(Nadaljevanje tabele 17)

Škofja Loka	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica
Primanjkljaj delovne sile na kmetiji	21,0 (124)	24,6 (69)	36,8 (57)
nižji življenjski stroški	22,6 (124)	27,5 (69)	19,3 (57)
posestvo zagotavlja pomemben delež dohodka	25,8 (124)	21,7 (69)	14,0 (57)
za primer brezposelnosti	11,3 (124)	8,7 (69)	10,5 (57)
vezan je na zemljo; delo na zemlji ga veseli	61,3 (124)	55,1 (69)	35,1 (57)
rad živi na vasi	29,8 (124)	26,1 (69)	26,3 (57)
želi imeti lastne pridelke	38,7 (124)	43,5 (69)	15,8 (57)
veseli ga delo v naravi; na svežem zraku	33,9 (124)	40,6 (69)	26,3 (57)
rad ima živali	14,5 (124)	13,0 (69)	10,5 (57)
ker namerava v prihodnosti postati čisti kmet	3,2 (124)	2,9 (69)	3,5 (57)
ker so (bili) tudi njegovi starši delavci-kmetje	25,0 (124)	18,8 (69)	35,1 (57)
ne dela na kmetiji, čeprav na njej živi	3,2 (124)	5,8 (69)	3,5 (57)

(Nadaljevanje tabele 17)

Velenje	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica
primanjkljaj delovne sile na kmetiji	33,3 (42)	23,8 (21)	51,7 (29)
nižji življenjski stroški	21,4 (42)	42,9 (21)	13,8 (29)
posestvo zagotavlja pomemben delež dohodka	26,2 (42)	14,3 (21)	3,4 (29)
za primer brezposelnosti vezan je na zemljo; delo na zemlji ga veseli	- -	- -	6,9 (29)
rad živi na vasi	66,7 (42)	57,1 (21)	44,8 (29)
želi imeti lastne pridelke	21,4 (42)	19,0 (21)	20,7 (29)
veseli ga delo v naravi; na svežem zraku	28,6 (42)	33,3 (21)	1,4 (29)
rad ima živali	11,9 (42)	4,8 (21)	- -
ker namerava v prihodnosti postati čisti kmet	7,1 (42)	- -	10,3 (29)
ker so (bili) tudi njegovi starši delavci-kmetje	9,5 (42)	23,8 (21)	10,3 (29)
ne dela na kmetiji, čeprav na njej živi	21,4 (42)	23,8 (21)	31,0 (29)
	- -	- -	- -

- pomanjkanje delovne sile na kmetiji
- nižji življenjski stroški
- pomemben delež, ki ga gospodinjstvu zagotavlja dohodek iz kmetijstva
- kmetovanje kot edina zaposlitev za primer brezposelnosti.

Ko govorimo o pomanjkanju delovne sile na kmetiji kot o razlogu, zaradi katerega zaposleni še vedno delajo na kmetiji, imamo v mislih dimenzijo socialne varnosti. Pri tem verjetno ne gre za socialno varnost tistega člana kmečke družine, ki ima redno zaposlitev zunaj kmetije, temveč za socialno varnost tistih članov kmečke družine, ki niso zaposleni in ki jim je kmetovanje edini vir eksistence. Ta motiv je imenovalo mnogo več naslednikov (45%) kot pa gospodarjev (31,7%) in gospodaric (35,6%).

Delo na kmetiji zaradi nižjih življenjskih stroškov je sicer ekonomski motiv, vendar ne motiv eksistenčne prirode, temveč motiv za izboljšanje življenjskega standarda. Kot pomembnega ga je izbralo več žensk (37,5%) kot moških (33,7%) in kot naslednikov oziroma naslednic (31,8%). Delo na kmetiji zaradi tega, ker prinaša pomemben delež dohodka, je samo drugačna opredelitev nižjih življenjskih stroškov. Rečeno drugače, izboljšanje življenjskega standarda je pomemben motiv, zaradi katerega zaposleni delajo tudi na kmetiji.

Motiv socialne varnosti v primeru brezposelnosti je skoraj nepomemben bodisi zato, ker kmetje-delavci ne računajo z možnostjo, da bi izgubili zaposlitev, bodisi zato, ker tudi v primeru nezaposlenosti ne vidijo (trajnejše ali zadovoljive) rešitve v kmetovanju.

Med pomembne motive za delo na kmetiji sodijo mnogi, ki smo jih poimenovali kot motive, ki izvirajo iz vrednot, vezanih na kmetovanje in življenje na deželi. V to skupino sodijo:

- vezanost na zemljo in veselje do dela na kmetiji
- privlačnost življenja na vasi
- želja po lastnih pridelkih
- veselje do dela v naravi in na svežem zraku
- ljubezen do živali
- namera, da v prihodnosti postane čisti kmet.

Čeprav med skupinami gospodarjev/mož, gospodaric/žena in naslednikov/naslednic ni velikih razlik v številu tistih, ki so imenovali naštete motive, so motivi - vsaj tisti, ki zadevajo navezanost na zemljo, veselje do kmetovanja, delo v naravi, privlačnost življenja na deželi pritegnili rahlo večje število gospodarjev in gospodaric, kot pa naslednikov. Znotraj treh skupin anketirancev pa zaporedje motivov kljub takšnim razlikam ni bistveno različno (tabela 16).

Enostavno nadaljevanje tradicije kot razlog, da kljub redni zaposlitvi še vedno delajo na kmetiji, se pojavlja pri razmeroma velikem številu anketirancev v vseh treh skupinah. To število smatramo kot "razmeroma veliko", čeprav ne presega 18 odstotkov znotraj treh skupin. Nadaljevanje tradicije lahko pomeni zgolj upoštevanje želja staršev, lahko pa odraža tudi resnično spoštovanje tradicije z vsemi emocionalnimi vezmi, ki kmete vežejo na zemljo.

Kot motiv za delo na kmetiji kljub redni zaposlitvi je posebej zanimiva namera postati v bližnji prihodnosti čisti kmet. Spomnimo se na podatke iz poglavja 1.3, po katerih bi skoraj tri četrtine gospodarjev in prav toliko gospodaric ter skoraj polovica naslednikov ob ustreznih pogojih za kmetovanje opustilo zaposlitev zunaj kmetije. Za takšen korak je dejansko že odločenih okrog 5 odstotkov zaposlenih iz vsake od treh preučevanih skupin. Ali ti podatki že nakazujejo zaustavitev odliva kmečke delovne sile v druge dejavnosti? Ali gre zgolj za posamezne lastovke, ki vzbujajo neuresničljiva upanja? Najbrž ne gre zaklju-

čevati niti v eni niti ne v drugi smeri. Pač pa o teh podatkih lahko razmišljamo kot o konkretnem indikatorju tega, da je vsaj majhen del kmetov-delavcev pripravljen, oziroma da celo name-rava opustiti zaposlitev in samo kmetovati. Veljalo bi jih po-iskati in njihovo pripravljenost podpreti tudi z materialnimi sredstvi, če bi se to izkazalo kot potrebno!

2.3. Razlogi, zaradi katerih se posamezni člani jedra kmečke družine niso zaposlili

Podobo o motivih, zaradi katerih so se člani jedra kmečke dru-žine zaposlili zunaj kmetijstva, kot tudi o motivih, zaradi ka-terih še vedno delajo na kmetiji, dopolnjujejo razlogi, zaradi katerih se člani družinskega jedra niso zaposlili.

Devet vrst razlogov, v katere smo razvrščali odgovore anketi-rancev, se deli v dve skupini.

Prvo skupino sestavljajo objektivni razlogi. Ti zadevajo bodisi stanje na kmetiji (nekdo je moral prevzeti kmetijo, pomanjkanje delovne sile na kmetiji), bodisi slabe možnosti za zaposlitev zunaj kmetijstva (v bližini ni bilo primernih delovnih mest). V skupini gospodarjev/mož in gospodaric/žena so to hkrati tudi najbolj pogosti razlogi, zaradi katerih se niso zaposlili. Na-sprotno pa v skupini naslednikov/naslednic pomanjkanju delovne sile na kmetiji kot razlogu, zaradi katerega se niso zaposlili, (49,5%) tesno sledi razlog povsem subjektivne narave, to je ve-selje do kmetovanja (41,9%).

Tako smo pri skupini subjektivnih razlogov, zaradi katerih se posamezni člani družinskega jedra niso zaposlili. Iz tabele 18 je razvidno, da mednje sodijo razlogi, ki odražajo veselje do kmetovanja, do življenja v naravi in navezanost na družino. V

to skupino pa sodijo tudi razlogi, ki odražajo manjšo čustveno vezanost na kmetijo in družino. Gre za nadaljevanje družinske tradicije, za prepričanje, da se da tudi od kmetije dobro živeti in za stališče, da tudi v drugih poklicih ne bi bilo boljše.

Veselje do kmetovanja kot razlog, da se niso zaposlili zunaj kmetijstva, je najbolj prisoten med nasledniki (41,9%), najmanj pa pri gospodaricah/ženah (14,9%). Te so se odločale za to, da ostanejo na kmetiji, predvsem zaradi objektivnih razlogov kot je pomanjkanje delovne sile (49,0%) pa tudi zato, ker niso želele zapustiti družine (25,4%).

Med gospodarji/možni pa je poleg objektivnih razlogov, ki so jih zadržali na kmetiji - kot razlog navajajo pomanjkanje delovne sile 44,0% gospodarjev - precej pomembno nadaljevanje tradicije (19,5%) in prepričanja, da se da tudi od kmetovanja dobro živeti (12,9%).

TABELA 18: Razlogi, zaradi katerih se posamezni člani jedra kmečke družine niso zaposlili

	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica
nekdo je moral prevzeti kmetijo	55,7 (420)	31,7 (937)	30,1 (93)
pomanjkanje delovne sile	44,0 (420)	49,0 (937)	49,5 (93)
v bližini ni bilo primernih delovnih mest	28,6 (420)	31,9 (937)	19,4 (93)
kmetovanje ga veseli	23,6 (420)	14,9 (937)	41,9 (93)
od nekdanj so bili v družini kmetje	19,5 (420)	13,2 (937)	15,1 (93)
ni želel(a) zapustiti družine	14,8 (420)	25,4 (937)	9,1 (93)
tudi od kmetovanja se da dobro živeti	12,9 (420)	6,7 (937)	16,1 (93)
ljubi življenje v naravi	9,0 (420)	7,9 (937)	9,7 (93)
tudi v drugih poklicih ne bi bilo boljše	1,4 (420)	1,8 (937)	3,2 (93)

TABELA 19: Razlogi, zaradi katerih se posamezni člani jedra kmečke družine niso zaposlili - po občinah

Ljubljana Bežigrad	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica
nekdo je moral prevzeti kmetijo	47,8 (23)	43,4 (53)	33,3 (6)
pomanjkanje delovne sile na kmetiji	43,5 (23)	52,8 (53)	66,7 (6)
v bližini ni bilo primer- nih delovnih mest	-	26,4 (53)	-
kmetovanje ga veseli	21,7 (23)	15,4 (53)	33,3 (6)
od nekdanj so bili v dru- žini kmetje	21,7 (23)	20,7 (53)	16,7 (6)
ni želel zapustiti družine	13,0 (23)	13,2 (53)	-
tudi od kmetovanja se da dobro živeti	21,7 (23)	9,4 (53)	-
ljubi življenje v naravi	8,7 (23)	7,5 (53)	-
tudi v drugih poklicih ne bi bilo boljše	4,3 (23)	1,9 (53)	-

Ljubljana Moste-Polje	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica
nekdo je moral prevzeti kmetijo	5,5 (27)	49,3 (71)	16,7 (12)
pomenjkanje delovne sile na kmetiji	33,3 (27)	52,1 (71)	41,7 (12)
v bližini ni bilo pri- mernih delovnih mest	-	8,4 (71)	8,3 (12)
kmetovanje ga veseli	33,3 (27)	14,1 (71)	58,3 (12)
od nekdanj so bili v družini kmetje	22,2 (27)	7,0 (71)	8,3 (12)
ni želel zapustiti družine	14,8 (27)	23,9 (71)	8,3 (12)
tudi od kmetovanja se da dobro živeti	11,1 (27)	2,8 (71)	25,0 (12)
ljubi življenje v naravi	7,4 (27)	8,4 (71)	16,7 (12)
tudi v drugih poklicih ne bi bilo boljše	3,7 (27)	1,4 (71)	-

(Nadaljevanje tabele 19)

(Nadaljevanje tabele 19)

Ljubljana Šiška	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica
nekdo je moral prevzeti kmetijo	55,2 (29)	49,1 (59)	100,0 (3)
pomanjkanje delovne sile na kmetiji	44,8 (29)	62,7 (59)	33,3 (3)
v bližini ni bilo primer- nih delovnih mest	-	11,9 (59)	-
kmetovanje ga veseli	34,5 (29)	25,4 (59)	66,7 (3)
od nekdanj so bili v družini kmetje	34,5 (29)	27,1 (59)	-
ni želel zapustiti družine	10,3 (29)	20,3 (59)	100,0 (3)
tudi od kmetovanja se da dobro živeti	20,7 (29)	10,2 (59)	33,3 (3)
ljubi življenje v naravi	13,8 (29)	10,2 (59)	33,3 (3)
tudi v drugih poklicih ne bi bilo boljše	3,4 (29)	6,8 (59)	-

Ljubljana Vič-Rudnik	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica
nekdo je moral prevzeti kmetijo	52,4 (91)	22,4 (183)	17,6 (17)
pomanjkanje delovne sile na kmetiji	31,9 (91)	26,2 (183)	23,5 (17)
v bližini ni bilo pri- mernih delovnih mest	-	37,7 (183)	41,2 (17)
kmetovanje ga veseli	13,2 (91)	7,6 (183)	41,2 (17)
od nekdanj so bili v družini kmetje	14,3 (91)	9,8 (183)	17,4 (17)
ni želel zapustiti družine	27,5 (91)	38,2 (183)	11,8 (17)
tudi od kmetovanja se da dobro živeti	18,7 (91)	4,9 (183)	17,6 (17)
ljubi življenje v naravi	2,2 (91)	3,3 (183)	11,8 (17)
tudi v drugih poklicih ne bi bilo boljše	-	-	5,9 (17)

(Nadaljevanje tabele 19)

Grosuplje	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica
nekdo je moral prevzeti kmetijo	44,4 (81)	20,7 (174)	36,4 (11)
pomanjkanje delovne sile na kmetiji	45,7 (81)	40,2 (174)	45,4 (11)
v bližini ni bilo primernih delovnih mest	-	44,8 (174)	27,3 (11)
kmetovanje ga veseli	28,4 (81)	13,8 (174)	36,4 (11)
od nekdanj so bili v družini kmetje	12,3 (81)	8,0 (174)	18,2 (11)
ni želel zapustiti družine	16,9 (84)	33,9 (174)	9,1 (11)
tudi od kmetovanja se da dobro živeti	3,7 (81)	3,4 (174)	9,1 (11)
ljubi življenje v naravi	14,8 (81)	10,3 (174)	-
tudi v drugih poklicih ne bi bilo boljše	-	-	9,1 (11)

Krško	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica
nekdo je moral prevzeti kmetijo	58,9 (90)	29,2 (216)	23,5 (17)
pomanjkanje delovne sile na kmetiji	58,9 (90)	61,1 (216)	70,6 (17)
v bližini ni bilo primernih delovnih mest	-	44,9 (216)	29,4 (17)
kmetovanje ga veseli	10,0 (90)	6,0 (216)	17,6 (17)
od nekdanj so bili v družini kmetje	12,2 (90)	7,9 (216)	-
ni želel zapustiti družine	13,3 (90)	18,5 (216)	-
tudi od kmetovanja se da dobro živeti	5,5 (90)	6,5 (216)	17,6 (17)
ljubi življenje v naravi	6,7 (90)	5,5 (216)	11,8 (17)
tudi v drugih poklicih ne bi bilo boljše	1,1 (90)	1,8 (216)	-

(Nadaljevanje tabele 19)

Škofja Loka	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica
nekdo je moral prevzeti kmetijo	63,8 (47)	25,8 (128)	30,8 (13)
pomanjkanje delovne sile na kmetiji	29,8 (47)	50,8 (128)	46,1 (13)
v bližini ni bilo primernih delovnih mest	-	42,5 (128)	7,7 (13)
kmetovanje ga veseli	31,9 (47)	25,8 (128)	53,8 (13)
od nekdanj so bili v družini kmetje	31,9 (47)	21,1 (128)	15,4 (13)
ni želel zapustiti družine	2,1 (47)	25,0 (128)	7,7 (13)
tudi od kmetovanja se da dobro živeti	19,1 (47)	8,6 (128)	23,1 (13)
ljubi življenje v naravi	14,9 (47)	11,7 (128)	7,7 (13)
tudi v drugih poklicih ne bi bilo boljše	4,2 (47)	4,7 (128)	-

Velenje	gospodar, mož	gospodarica, žena	naslednik, naslednica
nekdo je moral prevzeti kmetijo	67,6 (37)	53,6 (69)	37,5 (16)
pomanjkanje delovne sile na kmetiji	54,0 (37)	60,9 (69)	56,2 (16)
v bližini ni bilo primernih delovnih mest	-	11,6 (69)	6,2 (16)
kmetovanje ga veseli	43,2 (37)	33,3 (69)	43,7 (16)
od nekdanj so bili v družini kmetje	32,4 (37)	23,2 (69)	31,2 (16)
ni želel zapustiti družine	2,7 (37)	1,4 (69)	6,2 (16)
tudi od kmetovanja se da dobro živeti	16,2 (37)	14,5 (69)	6,2 (16)
ljubi življenje v naravi	8,1 (37)	10,1 (69)	6,2 (16)
tudi v drugih poklicih ne bi bilo boljše	-	1,4 (69)	6,2 (16)

TABELA 20: Primerjava čistih in mešanih kmetij

katere kmetije imajo:	ni razlik	mešane kmetije	čiste kmetije	%	N
- več obdelovalne zemlje	29,8	5,0	63,3	100	(1373)
- višji dohodek	30,0	36,7	33,3	100	(1373)
- boljšo mehanizacijo	34,1	21,6	44,4	100	(1373)
- večji pridelek	39,0	6,8	54,1	100	(1373)
- boljše obdelana kmetijska zemljišča	50,5	8,4	41,1	100	(1373)
- boljše organizirano kmetijsko proizvodnjo	44,2	7,1	48,7	100	(1373)
- več prostega časa	64,1	9,2	26,7	100	(1373)
- na sploh lažje življenje	67,5	11,7	20,8	100	(1373)
- manjše dajatve	62,1	21,7	16,2	100	(1373)
- bolj skrbno gospodarijo z zemljo	55,6	7,9	35,5	100	(1373)

TABELA 21: Primerjava čistih in mešanih kmetij glede na občino

Ljubljana Bežigrad	ni razlik	mešane kmetije	čiste kmetije	%	N
več obdelovalne zemlje	29,9	3,4	66,7	100	(87)
višji dohodek	42,5	25,3	32,2	100	(87)
boljšo mehanizacijo	42,5	13,8	43,7	100	(87)
večji pridelek	44,8	5,7	49,5	100	(87)
bolje obdelana kmetijska zemljišča	66,7	5,7	27,6	100	(87)
bolje organizirana kmetijska proizvodnja	47,1	9,2	43,7	100	(87)
več prostega časa	70,1	10,3	19,6	100	(87)
na sploh lažje življenje	72,4	11,5	16,1	100	(87)
manjše dajatve	80,5	10,3	9,2	100	(87)
bolj skrbno gospodarijo z zemljo	59,8	5,7	34,5	100	(87)

Ljubljana Moste-Polje	ni razlik	mešane kmetije	čiste kmetije	%	N
več obdelovalne zemlje	28,9	8,9	62,2	100	(90)
višji dohodek	32,2	25,6	42,2	100	(90)
boljšo mehanizacijo	31,1	24,4	44,5	100	(90)
večji pridelek	41,1	7,8	51,1	100	(90)
bolje obdelana kmetijska zemljišča	41,1	11,1	47,8	100	(90)
bolje organizirana kmetijska proizvodnja	35,6	10,0	54,4	100	(90)
več prostega časa	65,6	6,7	27,7	100	(90)
na sploh lažje življenje	68,9	14,4	16,7	100	(90)
manjše dajatve	51,1	37,8	11,1	100	(90)
bolj skrbno gospodarijo z zemljo	51,1	8,9	40,0	100	(90)

(Nadaljevanje tabele 21)

Ljubljana Šiška	ni razlik	mešane kmetije	čiste kmetije	%	N
več obdelovalne zemlje	10,7	9,7	79,6	100	(103)
višji dohodek	26,2	38,8	35,0	100	(103)
boljšo mehanizacijo	21,4	20,4	48,2	100	(103)
večji pridelek	36,9	8,7	54,4	100	(103)
bolje obdelana kmetijska zemljišča	50,5	8,7	40,8	100	(103)
bolje organizirana kmetijska proizvodnja	33,0	5,8	61,2	100	(103)
več prostega časa	60,2	13,6	26,2	100	(103)
na sploh lažje življenje	52,4	25,3	22,0	100	(103)
manjše dajatve	53,4	24,3	22,3	100	(103)
bolj skrbno gospodarijo z zemljo	51,5	14,6	33,9	100	(103)

Ljubljana Vič-Rudnik	ni razlik	mešane kmetije	čiste kmetije	%	N
več obdelovalne zemlje	38,8	5,3	55,9	100	(263)
višji dohodek	36,9	30,0	33,1	100	(263)
boljša mehanizacija	41,8	20,1	38,0	100	(263)
večji pridelek	44,1	8,0	47,9	100	(263)
bolje obdelana kmetijska zemljišča	52,5	7,6	39,9	100	(263)
bolje organizirana kme- tijska proizvodnja	50,3	6,8	44,9	100	(263)
več prostega časa	73,0	5,3	21,7	100	(263)
na sploh lažje življenje	74,1	7,6	18,3	100	(263)
manjše dajatve	63,1	17,5	19,4	100	(263)
bolj skrbno gospodarijo z zemljo	59,7	2,7	37,6	100	(263)

(Nadaljevanje tabele 21)

Grosuplje	ni razlik	mešane kmetije	čiste kmetije	%	N
več obdelovalne zemlje	27,8	6,3	65,9	100	(255)
višji dohodek	22,7	52,9	24,4	100	(255)
boljša mehanizacija	37,3	32,5	30,2	100	(255)
večji pridelek	34,5	7,8	57,7	100	(255)
bolje obdelana kmetijska zemljišča	42,3	9,8	47,9	100	(255)
bolje organizirana kmetijska proizvodnja	42,3	9,0	48,7	100	(255)
več prostega časa	57,6	7,1	35,3	100	(255)
na sploh lažje življenje	63,1	9,8	27,1	100	(255)
manjše dajatve	56,1	28,6	15,3	100	(255)
bolj skrbno gospodarijo z zemljo	52,2	12,5	35,3	100	(255)

c) Pogoji in ekonomski učinki kmetovanja. Število anketiranih.

Krško	ni razlik	mešane kmetije	čiste kmetije	%	N
več obdelovalne zemlje	44,8	2,9	52,3	100	(279)
višji dohodek	34,0	36,6	29,4	100	(279)
boljša mehanizacija	34,4	21,1	44,5	100	(279)
večji pridelek	45,2	7,5	47,3	100	(279)
bolje obdelana kmetijska zemljišča	54,1	7,9	48,0	100	(279)
bolje organizirana kmetijska proizvodnja	48,7	8,6	42,7	100	(279)
več prostega časa	69,2	12,2	18,6	100	(279)
na sploh lažje življenje	75,3	11,5	13,2	100	(279)
manjše dajatve	71,7	14,3	14,0	100	(279)
bolj skrbno gospodarijo z zemljo	54,8	5,0	40,2	100	(279)

(Nadaljevanje tabele 21)

Škofja Loka	ni razlik	mešane kmetije	čiste kmetije	%	N
več obdelovalne zemlje	17,6	2,9	79,5	100	(205)
višji dohodek	25,4	29,8	44,8	100	(205)
boljša mehanizacija	27,8	15,6	56,6	100	(205)
večji pridelek	34,6	2,9	62,5	100	(205)
bolje obdelana kmetijska zemljišča	45,8	8,8	45,4	100	(205)
bolje organizirana kmetijska proizvodnja	39,0	3,9	57,1	100	(205)
več prostega časa	53,7	8,3	38,0	100	(205)
na sploh lažje življenje	61,5	8,3	30,2	100	(205)
manjše dajatve	56,1	26,3	17,6	100	(205)
bolj skrbno gospodarijo z zemljo	60,0	9,8	30,2	100	(205)

Velenje	ni razlik	mešane kmetije	čiste kmetije	%	N
več obdelovalne zemlje	13,2	3,3	83,5	100	(91)
višji dohodek	18,7	46,1	35,2	100	(91)
boljša mehanizacija	25,3	15,4	59,3	100	(91)
bolje obdelana kmetijska zemljišča	61,5	6,6	31,9	100	(91)
bolje organizirana kmetijska proizvodnja	48,4	1,1	50,5	100	(91)
več prostega časa	61,5	15,4	23,1	100	(91)
na sploh lažje življenje	61,5	18,7	19,8	100	(91)
manjše dajatve	62,6	18,7	18,7	100	(91)
bolj skrbno gospodarijo z zemljo	65,9	8,8	25,3	100	(91)

b) Gospodarjenje na kmetiji. Po mnenjih o tem, ali čiste in mešane kmetije enako dobro gospodarijo, je enotnost mnenj o čistih in mešanih kmetijah že nekoliko manjša. Okoli 50 odstotkov anketiranih gospodarjev sicer še vedno misli, da med obema tipoma kmetij ni razlik v gospodarjenju, večina ostalih pa se je opredelila v korist čistih kmetij.

	ni razlik bolje čiste kmetije	
- skrbnost gospodarjenja z zemljo	56,6	35,5
- obdelanost kmetijskih zemljišč	50,5	41,1
- organiziranost kmetijske proizvodnje	44,2	48,7

Očitno so takšna mnenja zelo blizu dejanskemu stanju, kajti sicer bi se v njih razlikovali predvsem gospodarji/gospodarice, glede na to, ali pripadajo čistim ali mešanim gospodinjstvom.

c) Pogoji in ekonomski učinki kmetovanja. Število anketiranih, ki menijo, da se čiste in mešane kmetije med seboj ne ločijo glede pogojev in ekonomskih učinkov kmetovanja, obsega samo še tretjino anketiranih gospodarjev/gospodaric. Očitno ima večji del mešanih kmetij objektivno slabše pogoje gospodarjenja in zato tudi nijske ekonomske učinke.

	ni razlik imajo čiste kmetije	
- večji pridelek	39,0	54,1
- boljšo mehanizacijo	34,1	44,1
- višji dohodek	30,0	33,3
- več obdelovalne zemlje	29,8	65,3

TABELA 22: Primerjava čistih in mešanih kmetij glede na tip kmetije, iz katere so anketirani gospodarji/gospodarice

katere kmetije imajo:	vsi trije člani jedra kmečke družine delajo samo na kmetiji			eden, dva člana delata samo na kmetiji			vsi trije člani jedra družine so zaposleni		
	čiste kmetije	ni razlik	mešane kmetije	čiste kmetije	ni razlik	mešane kmetije	čiste kmetije	ni razlik	mešane kmetije
več obdelovalne zemlje	62,5	32,3	5,2	64,0	31,1	4,9	78,9	16,4	4,6
višji dohodek	22,5	31,5	41,9	35,1	30,5	34,4	40,1	23,7	36,2
boljšo mehanizacijo	38,5	39,3	22,2	45,6	32,7	21,7	52,6	28,3	19,1
večji pridelek	52,5	41,9	5,7	54,1	38,7	7,2	58,6	33,6	7,9
bolje obdelano zemljo	42,6	49,6	7,8	40,2	51,8	8,0	42,1	46,1	11,8
bolje organizirano kmetijsko proizvodnjo	50,9	42,9	6,2	45,8	46,3	7,9	59,2	36,2	4,6
več prostega časa	21,4	70,3	8,3	26,1	64,1	9,7	43,4	48,0	8,6
na sploh lažje življenje	15,0	72,9	12,1	21,8	66,4	11,9	30,3	60,5	9,2
manjše dajatve	13,7	61,8	24,5	15,3	64,1	20,5	27,6	51,3	21,1
bolj skrbno gospodarijo z zemljo	39,8	56,1	4,1	33,0	57,7	9,4	38,2	52,0	9,9
N	(387)	(834)	(152)	(387)	(834)	(152)	(387)	(834)	(152)

Iz podatkov tabele 22 je očitno naslednje:

Prvič, v primerjanju čistih in mešanih kmetij se gospodarji/gospodarice iz različnih tipov kmetij v splošnem ne razlikujejo, čeprav se kaže rahla težnja gospodarjev/gospodaric iz mešanih kmetij, da v večjem številu kot gospodarji iz čistih kmetij vidijo vrsto prednosti čistih kmetij pred mešanimi.

Drugič, medtem ko se gospodarji/gospodarice iz čistih kmetij in mešanih kmetij tipa I. ne razlikujejo po številu tistih, ki vidijo posamezne prednosti v čistih kmetijah ali mešanih kmetijah, pa gospodarji/gospodarice iz mešanih kmetij tipa II. skoraj v vseh preučevanih vidikih vidijo prednosti v čistih kmetijah.

Takšno reagiranje ima pravzaprav objektivno podlago. Spomnimo se le na dejstvo, da v mešanih kmetijah tipa I. najmanj eden, če ne dva člana jedra kmečke družine delata samo na kmetiji. To pomeni, da zaposleni člani delujejo pri kmečkih opravilih le toliko, kolikor zmorejo, ker kmetijsko proizvodnjo vodijo in opravljajo tudi večino potrebnih del tisti člani gospodinjstva, ki niso zaposleni.

Tretjič, kategorija mešanih kmetij tipa I. se zdi razmeroma stabilna, kajti gospodarji/gospodarice iz teh kmetij v glavnem čistih in mešanih kmetij ne percipirajo drugače kot gospodarji/gospodarice iz čistih kmetij. Mešane kmetije tipa II. pa so sodeč po številu tistih, ki vidijo vrsto prednosti v čistih kmetijah resnično gospodarska nuja majhnih kmetij. Res je, da jih je v preučevani populaciji le 11,1 odstotka, vendar njihovega števila ne gre zanemariti. Iz prevelike obremenjenosti, ki jim jo nalaga dvojna zaposlitev, se lahko izkopljejo le tako, da povsem opustijo kmetovanje, ali pa tako, da si zagotovijo ob pomoči družbe pogoje, v katerih bodo nekateri člani takšnega gospodinjstva ostali na kmetiji ter razbremenili sebe z redno zaposlitvijo, zaposlene pa z odgovornostmi za kmetovanje in časovno preveliko obremenjenostjo z delom na kmetiji.

Iz ugotovljenih razlik v vrednotenju čistih in mešanih kmetij pa sledi tudi to, da gre razlike vsaj deloma pripisati objektivno boljšim pogojem kmetovanja (več obdelovalne zemlje, boljše mehanizacijo) v primeru čistih kot v primeru mnogih mešanih kmetij. Nasprotno pa boljših proizvodnih rezultatov čistih kmetij ne gre v celoti pripisati le boljšim objektivnim pogojem gospodarjenja, temveč tudi večji motiviranosti članov čistih kmečkih gospodinjstev za doseganje boljših delovnih in ekonomskih rezultatov, kajti od njih je v celoti odvisen njihov obstoj in razvoj. Hkrati pa seveda ni moč zanikati dejstva, da so se vsaj nekateri člani iz tistih kmečkih gospodinjstev, ki imajo objektivno slabše pogoje za kmetovanje, morali zaposliti zunaj kmetije. S tem so si zagotovili približno enak dohodek kot ga imajo večje kmetije. Po izjavah anketiranih so na boljšem mešane kmetije samo glede višjega dohodka. Takega mnenja je namreč 36,7 odstotka anketiranih gospodarjev/gospodaric, v primerjavi s 33,3 odstotki tistih, ki so izjavili, da imajo višji dohodek čiste kmetije in 30,0 odstotki tistih, ki menijo, da se obe skupini po dohodku ne razlikujeta.

V primerjanju čistih in mešanih kmetij nas je posebej zanimalo mnenje anketiranih gospodarjev/gospodaric o tem, ali so v njihovi okolici s kmetijskimi stroji bolje opremljene čiste ali mešane kmetije. To vprašanje je bilo sicer mišljeno le kot iztočnica naslednjemu, v katerem smo gospodarje naprosili, da svoje mnenje utemeljijo, vendar odgovori nanj dopolnjujejo primerjavo čistih in mešanih kmetij. Kot je razvidno iz tabele 23, dobra tretjina anketiranih meni, da v strojni opremljenosti prednjačijo čiste kmetije; dobra tretjina pa je izjavila, da med obema tipoma kmetij po opremljenosti s kmetijskimi stroji ni razlik. Seveda pa so med posameznimi občinami velike razlike. Največ gospodarjev/gospodaric iz kmetij v občini Ljubljana šiška meni, da so v njihovi okolici bolje opremljene s stroji čiste kot mešane kmetije (58,3%), najmanj gospodarjev/gospodaric pa je takšnega mnenja v občini

Grosuplje (22,7%). Očitno tolikšne razlike v mnenjih vsaj do neke mere odražajo dejanske razlike med občinami po opremljenosti kmetij s kmetijskimi stroji.

TABELA 23: Mnenja gospodarjev/gospodaric o tem, ali so v njihovi okolici boljše opremljene s kmetijskimi stroji čiste ali mešane kmetije

občina	Katere kmetije so boljše opremljene s kmetijskimi stroji				%	N
	ne ve; težko je reči	mešane kmetije	ni razlik	čiste kmetije		
Ljubljana Bežigrad	-	5,7	58,7	35,6	100	(87)
Ljubljana Moste-Polje	10,0	18,9	34,4	26,7	100	(90)
Ljubljana Šiška	1,9	12,6	27,2	58,3	100	(103)
Ljubljana Vič-Rudnik	6,5	17,1	46,0	30,4	100	(263)
Grosuplje	10,6	24,7	42,0	22,7	100	(255)
Krško	31,5	20,1	23,7	24,7	100	(279)
Škofja Loka	11,2	9,3	30,2	49,3	100	(205)
Velenje	4,4	12,1	28,6	54,9	100	(91)
skupaj	12,1	16,7	35,8	35,8	100	(1373)

Zlasti v občini Krško je presenetljivo visok odstotek anketiranih izjavilo, da ne morejo soditi o tem, katere kmetije so boljše opremljene s kmetijskimi stroji. To pa hkrati pomeni, da je mnogo lahko manj gospodarjev in gospodaric dalo prednost bodisi čistim bodisi mešanim kmetijam. Ali pa morda ta podatek pomeni, da je v krški občini problem mešanih kmetij mnogo manj pomemben, in da o njih kot o posebni vrsti mešanih gospodinjstev razmišljajo mnogo manj intenzivno kot v drugih občinah.

3.2. Zaposlitev nekaterih članov kmečkinih gospodinjstev kot ovira in kot korist za kmetovanje

Kmet-delavec, ki praviloma živi na podeželju (kmetiji), zaposlen pa je v mestu (industriji), ne združuje le dveh zaposlitev, temveč hkrati povezuje ruralni prostor z urbanim. Zato je kmeta-delavca potrebno obravnavati najmanj z dveh vidikov:

- prvič, z vidika samega delovnega procesa, pri čemer gre na eni strani za prispevek kmeta-delavca k delovanju kmetije, na drugi strani pa za posledice kmetovanja na njegovo učinkovitost v zaposlitvi zunaj kmetije, in
- drugič, z vidika njegove razpetosti med krajem bivanja (vasjo) in krajem zaposlitve (mestom) oz. z vidika dajanja prednosti (preverjanja) bodisi vasi bodisi mesta.

Glede na to, da je eden ali več članov mešanega gospodinjstva redno zaposlen zunaj kmetijstva, morajo večino dela na kmetiji opraviti drugi člani gospodinjstva. Pojavi se nova delitev dela med družinskimi člani. Vlogo "gospodarja" običajno prevzame eden od članov, ki niso zaposleni. Dostikrat so to kmečke žene, ki v novih pogojih prevzamejo poleg vloge matere in gospodinje še vlogo gospodarice posestva ne glede na formalno lastništvo zemlje. Zaradi kumuliranja vlog nujno pride do racionalizacije dela, katera pomemben element je usmerjena proizvodnja. Ta vse bolj prehaja od delovno ekstenzivnega na delovno intenzivno ne samo zaradi manjšega števila delovnih rok za kmetijsko proizvodnjo, temveč tudi zaradi tega, ker mešane kmetije praviloma obdelujejo manjšo količino zemlje kot čiste kmetije. To pa nikakor ne pomeni, da člani gospodinjstva, ki so zaposleni, ne pomagajo na kmetiji. Nasprotno, s svojim delom prispevajo k učinkovitejšemu delovanju kmetije. Tudi v primeru, da mešana kmetija, ni usmerjena v tržno proizvodnjo, temveč prideluje hrano pretežno za lastne

potrebe, ni moč zanikati njenega gospodarskega pomena. Ta je namreč v tem, da mešana gospodinjstva ne nastopajo na tržišču kot potrošniki kmetijskih pridelkov, ker jih pač pridelajo sami. Čeprav je takšen "pasiven" gospodarski prispevek manjši od prispevka tržne proizvodnje, ima svojo ekonomsko vrednost zlasti v primerih, ko mešano gospodinjstvo razpolaga z manjšimi površinami obdelovalne zemlje ali s površinami, ki so manj primerne za usmerjeno proizvodnjo. Dodatno k temu se dohodek, ki ga v mešano kmečko gospodinjstvo prinesejo člani, zaposleni zunaj kmetijstva, pogosto vlaga v modernizacijo kmetijske proizvodnje (nakup mehanizacije, adaptacija gospodarskih poslopij), zlasti v primerih, ko so za to ugodni tudi družbenopolitični pogoji.

Poleg prispevka k delu in vlaganjih v kmetijo ne gre prezreti vrednot, ki ga iz delavskega, industrijskega in večinoma urbana okolja prinašajo v mešano gospodinjstvo tisti, ki so zaposleni zunaj kmetije. Zaposleni člani gospodinjstva, predvsem tisti, ki opravljajo kvalificirano delo, prenašajo na kmetijo značilnosti industrijske proizvodnje (tržna usmerjenost, organizacija dela, dohodkovno povezovanje, planiranje), ki se bistveno ne razlikuje od značilnosti kmetijske proizvodnje, katere osnovni cilj je pridelati čim več ob čim manjših stroških (v denarju in delu).

Zaposleni se v industrijskem okolju navadijo dinamičnosti v mišljenju in odločanju, tipičnem za industrijskega delavca in še vedno atipičen za (našega) kmeta, ki je zaradi stoletja dolge tradicije in navad rigid in stereotipen v svojem mišljenju in odločanju (Trstenjak, 1981). Moderna družba, nagel razvoj tehnologije in upravljanja terja tudi od kmeta sposobnost hitrega prilagajanja in spreminjanja tradicionalnih vrednot.

Naštete možne prednosti mešanih gospodinjstev pred kmečkimi pa nikakor niso nujno tudi resnično izkoriščene, temveč so samo relativne v smislu, da ima mešano gospodinjstvo boljše možnosti,

da se sodobno organizira in opremi ter prevzame in prilagodi vrednote industrijskega okolja kmetijski proizvodnji.

Opozoriti pa velja tudi na prednosti, ki jih imajo čiste kmetije pred mešanimi. Čiste kmetije običajno razpolagajo z večjo količino obdelovalne zemlje, člani kmečkih gospodinjstev so na zemljo bolj navezani in ekonomsko prisiljeni, da jo optimalno izkoriščajo. Zato dostikrat hitreje uvidijo pomen povezovanja in sodelovanja v kmetijskih zadrugah in temeljnih organizacijah kooperantov kot tudi v okviru krajevne skupnosti kot temeljne samoupravne skupnosti krajanov, preko katere občani zadovoljujejo svoje skupne potrebe. Z drugimi besedami, mešane kmetije so v primerjavi s čistimi lahko bolj učinkovite na mikro nivoju, to je na nivoju samega gospodinjstva, čiste kmetije pa na makro nivoju, na nivoju povezovanja in delovanja v širših skupnostih.

Omeniti pa je treba tudi stališča, po katerih mešane kmetije celo ovirajo hitrejši razvoj kmetijstva, ker jim je kmetovanje postranska dejavnost, ovirajo in bodo ovirali zložbe zemljišč, uvajanje novosti itd. (Lipušček, 1981: 348). Takšnih in drugačnih trditev nikakor ne gre prehitro posploševati, saj je nujno razlikovati med tipi mešanih kmetij, ki se nedvomno razlikujejo po svojem odnosu do kmetovanja in kmetijstva, do različnih oblik sodelovanja in povezovanja ter do pomena podeželskega prostora za vso družbeno skupnost.

3.2.1. Zaposlitev kot ovira kmetovanju

Splošno razširjeno, čeprav ne dokazano mnenje, da zaposlitev nekaterih članov kmečkega gospodinjstva ovira kmetovanje, smo želeli preveriti tudi v naši raziskavi. Tako smo se odločili, da povprašamo neposredno prizadete oziroma tiste, ki se bodisi v domačem gospodinjstvu bodisi v neposredni okolici soočajo z si-

tuacijami, v katerih so zunaj kmetijstva zaposleni vsi ali samo nekateri člani, po mnenjih o tem, ali zaposlitev nekaterih članov ovira kmetovanje.

Odgovori gospodarjev/gospodaric na to vprašanje kažejo, da dobra polovica (55,6%) anketiranih meni, da zaposlitev nekaterih članov gospodinjstva zunaj kmetijstva ne predstavlja nikakršne ovire kmetovanju. Če temu odstotku prištejemo še število tistih, ki so kot oviro opredelili objektivno posledico takšne zaposlitve, to je pomanjkanje delovne sile (32,6%), lahko zaključimo dvoje:

Prvič, obstaja možnost, da bi na kmetiji lahko ostal del delavcev, ki so se sedaj zaposlili zunaj kmetije, čeprav identificirana potreba po delovni sili sama po sebi še ne pomeni tudi možnosti, da bi "potrebna" delovna sila lahko pridobivala sredstva za življenje samo iz kmetijstva.

Drugič, ta isti podatek skupaj s podatkom o številu anketiranih gospodarjev/gospodaric, ki menijo, da se zaposlitev nekaterih članov kmečkega gospodinjstva kaže v manjšem interesu za kmetijstvo nasploh (6,1%) in v manjšem interesu za usmerjeno proizvodnjo posebej (5,6%), pa hkrati opozarja na to, da je relativno malo gospodarjev/gospodaric mnenja, da gre v primeru mešanih in čistih kmetij za različne poglede na kmetovanje. Dodatno k temu pa niti eden od 1373 anketiranih gospodarjev/gospodaric ni omenil odgovora, po katerem naj bi zaposlitev nekaterih članov kmečkega gospodinjstva ovirala kmetovanje zaradi razlik v pogledih nanj. Nasprotno, 12,3 odstotka jih meni, da zaposlitev koristi kmetovanju, ker prek nje prihajajo na kmetijo novi pogledi na gospodarjenje - vendar o tem pozneje.

Iz podatkov tabele 24 lahko povzamemo, da zaposlitev nekaterih članov dojemajo najmanj ugodno tisti, ki nimajo neposredni izkušenj, to so gospodarji/gospodarice iz kmetij, na katerih vsi člani jedra družine delajo na kmetiji. Zlasti to velja za mnenje,

da se zaposlitev nekaterih članov odraža na manjšem interesu kmetije za usmerjeno kmetijsko proizvodnjo. Takšnega prepričanja je dobra četrtina gospodarjev iz čistih kmetij in le okoli 6 oz. 7 odstotkov gospodarjev iz obeh tipov mešanih kmetij. Nasprotno pa najmanj gospodarjev iz kmetij, kjer so vsi trije člani družinskega jedra redno zaposleni, kot oviro kmetovanju navaja pomanjkanje delovne sile. V nasprotju z njimi pa je to oviro imenovala tretjina gospodarjev iz kmetij, kjer najmanj en član jedra kmečke družine dela samo na kmetiji, in prav toliko gospodarjev iz čistih kmetij.

TABELA 24: Mnenja gospodarjev/gospodaric o tem, ali zaposlitev nekaterih članov kmečkega gospodinjstva ovira kmetovanje po tipu kmetij

ali zaposlitev ovira kmetovanje	člani jedra kmečke družine			skupaj
	vsi trije delajo na kmetiji	najmanj eden je zaposlen	vsi trije so zaposleni	
- ne ovira	51,7	56,1	63,2	55,6
- pomanjkanje delovne sile	35,9	32,6	24,3	32,6
- manjši interes za kmetovanje nasploh	7,0	5,8	5,9	6,1
- manjši interes za usmerjeno proizvodnjo	27,3	5,5	6,6	5,6
	100,0	100,0	100,0	100,0
N	(387)	(834)	(152)	(1373)
	38,2	60,7	11,1	100,0

Kaj pa dohodek od kmetijstva - ali ta pomembno določa percepcijo ovir, ki jih za kmetovanje predstavlja zaposlitev nekaterih članov gospodinjstva?

TABELA 25: Mnenja gospodarjev/gospodaric o tem, ali zaposlitev nekaterih članov kmečkega gospodinjstva ovira kmetovanje, glede na dohodek, ki ga je imelo njihovo gospodinjstvo od kmetijstva leta 1981

ali zaposlitev ovira kmetovanje	nima dohodka iz kmetijstva	do 50.000	51.000-100.000	100.001-150.000	150.001-250.000	250.001-400.000	400.001 ali več
- ne ovira	67,5	52,3	55,6	58,2	52,8	52,4	50,6
- pomanjkanje delovne sile	21,7	34,9	33,9	31,0	35,1	40,9	27,4
- manjši interes za kmetovanje nasploh	6,0	7,0	6,3	4,3	5,6	3,8	11,0
- manjši interes za usmerjeno proizvodnjo	4,8	5,8	4,3	6,5	6,5	0,9	11,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N	(166)	(327)	(304)	(184)	(214)	(109)	(73)
100,0%	12,1	23,8	22,1	13,4	15,6	7,7	5,3

Zaposlitev kot oviro kmetovanju opredeljuje daleč najmanj tistih gospodarjev, katerih kmetije ne dajejo nikakršnega dohodka (32,5%), medtem ko med gospodarji posameznih kategorij dohodkov od kmetijstva ni bistvenih razlik z izjemo gospodarjev iz kmetijstva z najvišjimi dohodki od kmetijstva. Med njimi je namreč 49,4 odstotkov takih, ki mislijo, da zaposlitev nekaterih članov ovira kmetovanje, in izmed vseh dohodkovnih skupin tudi takih, ki menijo, da je na mešanih kmetijah manjši interes za kmetijstvo nasploh kot tudi za usmerjeno proizvodnjo. Ker se mnenja gospodarjev iz drugih dohodkovnih skupin ne razlikuje pomembno, se zdi odstopanje gospodarjev najvišje dohodkovne skupine nekoliko nenavadno in nepričakovano. Če bi spreminjanje mnenj z višanjem oz. nižanjem dohodka odražalo kakšno zakonitost, potem bi število gospodarjev z določenimi mnenji postopoma rastlo ali upadalo. Skokovito odstopanje mnenj gospodarjev najvišje dohodkovne skupine je tako moč pojasniti le z dejstvom, da gre za majhno skupino (73 gospodarjev ali 5,3%), v kateri majhno število primerov močno spremeni njeno strukturno podobo. Seveda pa je možna tudi razlaga, po kateri ekonomsko najbolj učinkoviti kmetje resnično delujejo in gospodarijo drugače od drugih - predvsem pa se zavedajo, da usmerjena tržna proizvodnja terja celega človeka in to ne le enega, temveč vse, za delo sposobne člane kmečkega gospodinjstva.

Mnenja gospodarjev/gospodaric o tem, ali zaposlitev ovira kmetovanje, so odvisna tudi od kmetijske politike v občini in najbrž tudi od odnosa družbene skupnosti, posebej še kmetijske zadruga in njene pospeševalne službe do mešanih kmetij. Od kod sicer tolikšne razlike v mnenjih gospodarjev? V občinah Ljubljana Bežigrad in Ljubljana šiška kar dve tretjini gospodarjev/gospodaric meni, da zaposlitev ne ovira kmetovanja. Najmanj gospodarjev pa je takšnega mišljenja v občinah Velenje in Grosuplje. Med tem ko grosupeljski gospodarji vidijo glavno oviro v tem, da zaradi zaposlitve nekaterih članov na kmetiji primanjkuje delovne sile (48,2%), pa je med Velenjčani takšnega mnenja le

35,2% gospodarjev. Pomanjkanje delovne sile je v občini Moste-Polje opredeljeno takorekoč kot edina ovira kmetovanju. Le 2,2 odstotka gospodarjev te občine misli, da zaradi zaposlitve mešane kmetije kažejo manjši interes za tržno proizvodnjo. To oviro omenja med vsemi občinami največ gospodarjev iz škofjeloške (13,7%) in šišenske občine (11,7%). Najbrž ne gre zgolj za naključno mnenje, temveč zanj verjetno obstajajo realni razlogi, ki pa bi jih bilo potrebno šele odkriti.

Sodeč po izjavah gospodarjev/gospodaric anketiranih gospodinjstev zaposlitev nekaterih članov kmečkega gospodinjstva v glavnem ne ovira kmetovanja, če pa že ga, se ta ovira izraža predvsem v pomanjkanju delovne sile, ne pa v bistveno slabšem odnosu do samega kmetovanja.

TABELA 26: Mnenja gospodarjev/gospodaric o tem, ali zaposlitev nekaterih članov kmečkega gospodinjstva ovira kmetovanje - po občinah

		ali zaposlitev ovira kmetovanje?					% N
		ne o- vira	pomanj- kanje delovne sile	manjši in- teres za kmetovanje sploh	manjši in- teres za urejeno proizvodnjo		
Ljubljana	Bežigrad	65,5	25,3	6,9	2,3	100 (87)	
Ljubljana	Moste-Polje	51,1	46,7	-	2,2	100 (90)	
Šiška		66,0	14,6	7,8	11,7	100 (103)	
Ljubljana	Vič-Rudnik	59,3	37,3	2,3	1,1	100 (263)	
Grosuplje		45,9	48,2	3,1	2,7	100 (155)	
Krško		56,3	24,7	11,8	7,2	100 (279)	
Škofja Loka		58,5	22,9	4,9	13,7	100 (205)	
Velenje		47,3	35,2	14,3	3,3	100 (91)	
skupaj		55,6	32,6	6,1	5,6	100 (1373)	

3.2.2. Korist, ki jo ima kmetija od zaposlitve nekaterih članov

če predpostavljamo, da so (bili) glavni razlogi za zaposlovanje kmetov ekonomske narave, pričakujemo, da bo prispevek zaposlitve k zagotavljanju ekonomske eksistence članov kmečkega gospodinjstva opredeljen tudi kot glavna korist, ki jo ima kmetija od zaposlitve nekaterih članov gospodinjstva. Kljub takšnim pričakovanjem pa je odstotek gospodarjev/gospodaric, ki so omenili to kot korist za kmetijo (gospodinjstvo), presenetljivo visok (87,7%). Verjetno so se za tak odgovor odločili tudi tisti, ki menijo, da zaposlitev pač prispeva k boljšemu življenju, torej ne zagotavlja le eksistence, temveč prispeva tudi k višji življenjski ravni mešanih gospodinjstev. Neposredno k boljšemu kmetovanju pa zaposlitev prispeva prek vlaganja sredstev iz te dejavnosti v kmetijo in kmetovanje. Skoraj tri četrtine (72,7%) anketiranih gospodarjev je prepričanih, da se sredstva, pridobljena v redni zaposlitvi, vlagajo v kmetijo in kmetovanje. V obeh primerih gre torej za neposredni ekonomski učinek zaposlitve. Zagotavljanje socialne varnosti (68,2%) je po številu gospodarjev, ki jo navajajo, šele na tretjem mestu. Ob pozitivni zakonodaji, ki zadeva socialno varnost kmeta, resnično vedno več kmetov spoznava, da jim kmetovanje zagotavlja tudi socialno varnost.

Med neekonomske učinke zaposlitve pa štejemo takšne, ki predstavljajo prenašanje različnih vrednot industrijske družbe na kmetijstvo. Tako ni zanemarljiv podatek o številu gospodarjev, ki menijo, da kmetiji in kmetovanju koristijo novi pogledi na gospodarjenje, ki jih na kmetijo prinašajo zaposleni (12,3%). Tudi pogostost podpore za tržno usmeritev dobra desetina gospodarjev (10,9%) opredeljuje kot korist, ki jo ima kmetija od zaposlenih.

V okviru obravnavane raziskave smo predvsem želeli pokriti čimveč

TABELA 27: Koristnost zaposlitve za kmetijo in kmetovanje glede na velikost obdelovalnih površin

količina obdelovalnih površin	dodatna sredstva za preživljanje	sredstva za vlaganje v kmetijo	zagotavlja socialno varnost	podpira tržno proizvodnjo	prinaša nove poglede na gospodarjenje
do 2 ha	88,8 (1373)	68,0 (1373)	82,6 (1373)	11,8 (1373)	14,0 (1373)
2 ha do 3 ha	89,2 (1373)	74,4 (1373)	70,4 (1373)	13,8 (1373)	12,3 (1373)
3 ha do 4 ha	91,3 (1373)	76,4 (1373)	65,1 (1373)	12,3 (1373)	12,8 (1373)
4 ha do 5 ha	86,4 (1373)	77,2 (1373)	66,7 (1373)	8,6 (1373)	10,5 (1373)
5 ha do 6 ha	86,0 (1373)	76,2 (1373)	58,5 (1373)	6,1 (1373)	7,9 (1373)
6 ha do 7 ha	82,7 (1373)	70,1 (1373)	58,3 (1373)	11,0 (1373)	12,6 (1373)
7 ha do 8 ha	86,2 (1373)	69,1 (1373)	67,0 (1373)	11,7 (1373)	18,1 (1373)
8 ha do 9 ha	87,1 (1373)	77,1 (1373)	68,6 (1373)	8,6 (1373)	7,1 (1373)
9 ha do 10 ha	90,2 (1373)	68,6 (1373)	70,6 (1373)	11,8 (1373)	13,7 (1373)
10 ha in več	87,6 (1373)	65,1 (1373)	73,6 (1373)	11,6 (1373)	14,7 (1373)
skupaj	87,7 (1373)	72,7 (1373)	68,2 (1373)	10,9 (1373)	12,3 (1373)

problemov, zato smo morali zanemariti njihovo poglobljeno preučevanje. Prav vrednote, ki se v kmetijstvo prenašajo iz industrije, so eno od področij, ki bi jih bilo potrebno bolj natančno preučiti in vsestransko osvetliti - najbrž ne z anketno metodo, temveč s takoimenovanim preučevanjem primerov, po možnosti na osnovi dejanskega opazovanja, če že ne opazovanja z udeležbo.

Pričakovali smo, da bo pomembnost zaposlitve kot dodatnega vira sredstev za življenje, pomembna večjemu številu kmetij z manjšo količino obdelovalne zemlje kot številu kmetij z večjimi obdelovalnimi površinami. Iz tabele 27 je razvidno, da temu ni tako.

Stališča gospodarjev do koristi, ki jo ima kmetija in kmetovanje od tega, ker so nekateri člani gospodinjstva zaposleni, pa so odvisna od nekaterih drugih znakov. Na tem mestu bomo prikazali dva: prvi prikazuje povezanost stališč o koristnosti zaposlitve za kmetijo od tipa gospodinjstva, ki mu pripada gospodar/gospodarica; drugi pa njihovo povezanost s pripadnostjo gospodarja določeni občini.

TABELA 28: Korist zaposlitve za kmetijo in kmetovanje glede na tip kmetije, ki mu pripada gospodar/gospodarica

kako zaposlitev koristi kmetiji	člani jedra kmečke družine		
	vsi trije delajo na kmetiji	najmanj eden je zaposlen	vsi trije so zaposleni
- zagotavlja dodatna sredstva za življenje	83,7 (387)	89,0 (834)	90,8 (152)
- zagotavlja sredstva za vlaganje v kmetijo	66,1 (387)	74,7 (834)	78,3 (152)
- zagotavlja socialno varnost	65,9 (387)	67,7 (834)	77,0 (152)
- podpira odločitve za usmerjeno proizvodnjo	9,3 (387)	10,7 (834)	15,8 (152)
- iz mesta zaposlitve se prenašajo novi pogledi na gospodarjenje	10,6 (387)	12,1 (834)	17,8 (152)

TABELA 29: Koristnost zaposlitve za kmetijo in kmetovanje glede na občino v kateri živi gospodar/gospodarica

kako zaposlitev koristi kmetiji	Bežigrad	Moste-Polje	Šiška	Vič-Rudnik	Grosuplje	Krško	Škofja Loka	Velenje
zagotavlja dodatna sredstva za preživljanje	77,0 (87)	85,6 (90)	85,4 (103)	92,3 (260)	89,0 (255)	87,8 (277)	88,8 (203)	81,3 (91)
prispeva sredstva za vlaganje v kmetijo in kmetovanje	70,2 (87)	71,1 (90)	85,4 (103)	50,9 (260)	79,6 (255)	69,5 (277)	72,7 (203)	31,3 (91)
zagotavlja socialno varnost (zdravstveno, pokojninsko zavarovanje)	81,6 (87)	85,6 (90)	88,3 (103)	56,3 (260)	63,9 (255)	54,8 (277)	78,0 (203)	61,3 (91)
podpira odločitve za usmerjeno tržno pridelovanje	12,6 (87)	15,6 (90)	13,6 (103)	3,0 (260)	17,3 (255)	11,1 (277)	8,8 (203)	9,9 (91)
iz mesta zaposlitve prihajajo novi pogledi na gospodarjenje	14,9 (87)	15,6 (90)	18,4 (103)	5,7 (260)	15,3 (255)	11,8 (277)	13,7 (203)	8,8 (91)

Čprav je zaporedje pomembnosti preučevanih koristi glede na število gospodarjev, ki so jih izbrali kot pomembne, v vseh tipih gospodinjstev enako, pa so med njimi občutne razlike v deležu gospodarjev, ki so vsako korist opredelili kot pomembno. Dosledno velja, da se je za vsako od njih odločilo najmanj gospodarjev/gospodaric s čistih kmetij, več iz mešanih kmetij prvega tipa in največ iz mešanih kmetij drugega tipa. Ker te razlike niso takšne, da bi se lahko poslužili razlage "vsak berač svojo malho hvali", jih je vsaj do neke mere upravičeno pripisati neposrednim izkušnjam z zaposlitvijo bodisi le nekaterih bodisi vseh treh članov jedra kmečke družine.

Razlike med občinami na tem nivoju analize lahko le ugotovljamo, ne moremo jih pa pojasniti. Kot je razvidno iz tabele 29, so te razlike tolikšne, da spreminjajo celo razvrstitev prvih treh koristi znotraj posameznih občin.

Naštete koristi, ki prispevajo k ekonomski in socialni varnosti kmetov na eni strani ter vlaganju v kmetijstvo na drugi strani opozarjajo na to, da je treba v kmetijski politiki še marsikaj spremeniti oziroma na to, da že sprejete normative rešitve in rešitve, ki so v pripravi, še niso prepričale kmetov v njihovo zanesljivost. Najbrž bo nekaj časa trajalo, da se bodo kmetje svojih pravic predvsem s področja socialne varnosti res posluževali in spoznali, da so po njih enaki delavcem v združenem delu.

Če naj se zasebno kmetijstvo razvija kot pomembna gospodarska panoga - in to se bo v sedanji krizni situaciji moralo - mora biti tako zasnovano, da bo tistemu, ki se z njim ukvarja, zagotavljalo ekonomsko in socialno varnost, hkrati pa vzpodbujalo vse možne pozitivne vplive - predvsem izkušnje iz organizacij združenega dela in urbanega življenja - na razvoj kmetijstva in podeželja.

podpira odločitve za usmerjeno proizvodnjo	9,3 (307)	15,0 (152)
iz mesta zaposlitve se prenašajo novi pogledi na gospodarjenje	10,6 (387)	12,1 (634) 17,8 (152)

3.3. Kmet - delavec v združene m delu

Niso redka mnenja, da je kmet-delavec v redni zaposlitvi manj učinkovit kot klasični industrijski delavec. Ker po mnenju nekaterih prihaja utrujen na delo in ker nima razvitih delovnih navad in vrednot industrijske družbe, pogosto izostaja z dela zlasti v času večjih del na kmetiji, v večjem številu kot drugi zaposleni obremenjuje zdravstveno varstvo in podobno. Še bi lahko naštevali pomisleke proti kmetu-delavcu, razširjene zlasti med tistimi, ki s to skupino nimajo nikakršnih izkušenj. Nedvomno takšni pomisleki niso povsem zviti iz trte, marveč imajo, oz. natančneje, so vsaj delno imeli realno osnovo. Utemeljeni so verjetno v pogojih, ko kmet-delavec dejansko opravlja oba poklica: obdeluje zemljo in je hkrati redno zaposlen zunaj kmetije. Danes pa v največ primerih obe vlogi nista enakovredni. Ker je delo v mešanem gospodinjstvu razdeljeno, se zaposleni člani posvečajo pretežno svoji zaposlitveni dejavnosti, delo na kmetiji pa jim je samo dodatna aktivnost. Kot tako je delo na kmetiji psihično manj obremenjujoče, saj odgovornost za delovanje mešanega gospodinjstva nosi tisti član družine, ki ni zaposlen. Manjšo fizično obremenjenost, ki ne izčrpava njegovih telesnih moči, pa zagotavlja sodobna tehnologija in strojna opremljenost mešanih gospodinjstev. Ni sicer mogoče trditi, da je za zaposlenega delo na kmetiji povsem rekreativne narave, prav tako pa ni moč zagovarjati stališča, da takšno delo zmanjšuje delavčevo produktivnost na delovnem mestu in njegovo samoupravljalno angažiranost v delovni organizaciji. Celo več, delavec-kmet prinaša s seboj na delovno mesto tradicionalne vrednote delovnega mesta, ki mu je jasno, da je učinkovitost (produktivnost) njegovega dela odvisna od njega samega in da za neuspeh ne more kriviti kolektiva (Trstenjak, 1981).

Problem učinkovitosti delavcev-kmetov v delovnih organizacijah obravnava že študija o ekonomski in družbeni problematiki polpro-

letarcev iz začetka sedemdesetih let. Obširna anketa, ki so jo strokovnjaki opravili v več velikih delovnih organizacijah, je pokazala predvsem dvoje:

- prvič, v preučevanih delovnih organizacijah je delež kmetov-delavcev izredno velik. Giblje se od 30 do 85% (za Litostroj in jeseniško železarno ni ocen njihovega deleža);
- drugič, predstavniki vseh delovnih organizacij pozitivno ocenjujejo delovni prispevek delavcev-kmetov tako glede produktivnosti njihovega dela kot glede števila izostankov in fluktuacije (Levstik, 1964, 65-76).

Spremljanje doseganja norm v štiriletnem obdobju na primerih skupine delavcev in skupine kmetov-delavcev, bolj ali manj izenačenih po delovnih organizacijah, starosti in spolu, je dokazala, da se obe skupini v doseganju norm ne razlikujeta. Preučevanje odsotnosti z dela na vzorcu večje delovne organizacije pa je pokazalo, da kmetje-delavci celo v manjšem številu izostajajo iz dela kot drugi delavci (Kovačič in sodelavci, 1981).

Z vidika samega delavca-kmeta se prednosti dvojne aktivnosti kažejo predvsem v višjem življenjskem standardu mešanih gospodinjstev tako v primerjavi s čistimi kmečkimi, kot čistimi delavskimi gospodinjstvi. Del tega standarda izražajo višji dohodki na člana mešanega gospodinjstva v primerjaviz delavskim gospodinjstvom. Po podatkih študije o delavcu-kmetu v dolenjski regiji je znašal povprečni dohodek v letu 1980 na člana družine v mešanem gospodinjstvu 77.334,00 dinarjev, na člana delavske družine pa le 52.900,00 dinarjev. Avtorji sicer navajajo, da je pri dohodku mešanega gospodinjstva nujno upoštevati, da se ves prihodek kmetije ne preliva v osebno porabo, ker velik del le-tega pobere vzdrževanje strojne opreme, nakup nove opreme, gnojila in pokrivanje drugih potreb. Kljub temu, da se po odštetju teh izdatkov razmerje med dohodkom na člana delavske družine in dohodkom člana družine kmeta-delavca bistveno spremeni, avtorji študije menijo, da je ekonomski položaj kmeta-delavca boljši od ekonomskega

položaja delavca, če ne zaradi drugega, pa vsaj za to, da delavec-kmet pokriva velik del prehrabnenih potreb iz lastne kmetije (Kovačič in sodelavci, 1981).

Predstavljene ugotovitve nazorno ilustrirajo tudi podatki naše raziskave. V njej smo namreč anketirane gospodarje/gospodarice naravnost vprašali po mnenjih o tem, kakšno korist imajo zaposleni od kmetije. Da zaposleni nimajo od kmetije nobene koristi, je odgovorilo 2,8 odstotka anketiranih. Iz odgovorov ostalih pa ugotavljamo, da jih največ vidi v kmetiji ekonomsko korist za zaposlene. Njej šele sledijo "koristi", ki zadevajo neekonomske vidike kvalitete življenja. Natančni podatki o koristih, ki jo imajo zaposleni od kmetije, so naslednji:

	%	N
- poceni, zastonj hrana	79,7	(1373)
- poceni, zastonj stanovanje	66,6	(1373)
- življenje na čistem zraku	49,5	(1373)
- zagotovljeno varstvo za otroke	28,6	(1373)
- primerna aktivnost po delu v tovarni, pisarni	18,3	(1373)

Med vsemi anketiranci, ki so na to vprašanje odgovorili (1373), jih je kot korist, ki jo imajo zaposleni od kmetije, največ omenilo, poceni ali celo zastonj hrano - skoraj 80 odstotkov. Sledijo ji poceni ali zastonj stanovanje (66,6%), življenje na čistem zraku (49,5%), zagotovljeno varstvo za otroke (28,6%) in na zadnjem mestu delo na kmetiji kot primerna aktivnost po redni zaposlitvi (18,3%). Zlasti v primeru te zadnje "koristi", ki jo imajo zaposleni od dela na kmetiji, si je potrebno ogledati posebej odgovore gospodarjev in gospodaric iz čistih in iz mešanih gospodinjstev.

TABELA 30: Percepcija koristi, ki jih imajo zaposleni od kmetije, glede na tip gospodinjstva

koristi	člani jedra kmečke družine			
	vsi trije delajo samo na kmetiji	najmanj eden dela samo na kmetiji	eden vsi trije so zaposleni	skupaj
poceni, zastoj hrana	79,8 (387)	79,3 (834)	81,6 (152)	79,7 (1373)
poceni, zastoj stanovanje	68,7 (387)	65,5 (834)	67,1 (152)	66,6 (1373)
življenje na čistem zraku	47,8 (387)	50,2 (834)	50,0 (152)	49,5 (1373)
zagotovljeno varstvo za otroke	27,1 (387)	29,9 (834)	25,0 (152)	28,6 (1373)
primerna aktivnost po delu	18,1 (387)	18,0 (834)	20,4 (152)	18,3 (1373)

Kljub pričakovanju o možnosti subjektivne obarvanosti takšnih ocen, po katerem naj bi gospodarji oz. gospodarice iz čistih kmetij precenjevali koristi, ki jih imajo zaposleni od kmetije, in nasprotno, podatki tabele 30 zavračajo takšna pričakovanja. Ugotovitev, da ni pomembnih razlik v ocenjevanju koristi, ki jih imajo zaposleni od kmetije, med gospodarji oz. gospodaricami različnih tipov kmečkih gospodinjstev, podpira tezo o razmeroma nepristranskem ocenjevanju in primerjanju čistih in mešanih kmečkih gospodinjstev.

Iz zelo velikih razlik med občinami v številu gospodarjev/gospodaric, ki so se opredelili za posamezne vrste koristi, ki jih imajo zaposleni od kmetije, sklepamo, da ljudje v različnih okoljih omenjene koristi različno vrednotijo. Verjetno jih gre deloma pripisati različnemu vrednotenju posameznih koristi, deloma konkretnim izkušnjam anketiranih iz posameznih območij, deloma pa splošni

TABELA 31: Percepcija koristi, ki jih imajo zaposleni od kmetije - po občinah

koristi za zaposlene	Bežigrad	Moste-Polje	Šiška	Vič-Rudnik	Grosuplje	Krško	Škofja Loka	Velenje
poceni, zastoj hrana	72,4 (87)	82,2 (90)	72,8 (103)	86,7 (263)	78,8 (255)	83,9 (279)	73,2 (205)	75,8 (91)
poceni, zastoj stanovanje	51,7 (87)	76,7 (90)	53,4 (103)	62,4 (263)	72,9 (255)	69,2 (279)	69,6 (205)	64,6 (91)
življenje na čistem zraku	47,1 (87)	53,3 (90)	52,4 (103)	42,6 (263)	65,9 (255)	38,0 (279)	53,2 (205)	46,1 (91)
zagotovljeno varstvo za otroke	31,0 (87)	38,9 (90)	26,2 (103)	25,1 (263)	31,4 (255)	20,4 (279)	34,1 (205)	33,0 (91)
primerna aktivnost no delu	31,0 (87)	13,3 (90)	22,3 (103)	20,1 (263)	16,9 (255)	12,5 (279)	22,4 (205)	13,2 (91)

vrednotni naravnosti kmetov v posameznih okoljih. S tega vidika je zanimivo predvsem pripisovanje pomena življenju na čistem zraku. Kot vrednoto ga ceni daleč največ anketiranih gospodarjev/gospodaric iz grosupeljske občine, najmanj pa iz občine Krško.

Tudi delo na kmetiji kot primerna aktivnost po delu v tovarni ali pisarni močno diferencira gospodarje/gospodarice iz posameznih občin. Posebno vrednost mu pripisuje največ gospodarjev/gospodaric iz občine Ljubljana Bežigrad ter najmanj gospodarjev/gospodaric iz občin Krško, Velenje in Ljubljana Moste-Polje.

Med občinami so sicer velike razlike v številu anketiranih gospodarjev/gospodaric, ki so imenovali posamezne koristi, ki jih imajo zaposleni od zaposlitve, vendar so najbolj številni tisti, ki so kot korist opredelili poceni ali zastonj hrano. Te nedvomno vse bolj obremenjuje družinski proračun, zato bo obdelovanje zemlje tudi v prihodnje pomemben vir dohodka predvsem za družine zaposlenih na najnižjih mestih dohodkovne lestvice.

Sodeč po odgovorih na vprašanje, ali kmetovanje kakorkoli ovira zaposlene pri delu v organizaciji združenega dela, se anketirani gospodarji/gospodarice zavedajo ne le koristi, ki jih ima kmetija od zaposlenih, pa tudi sami zaposleni, temveč tudi bremen, ki zaradi dvojne aktivnosti padajo na ramena zaposlenih članov kmečkih gospodinjstev. Po vsaki našteti oviri so bili gospodarji/gospodarice vprašani posebej, anketar pa je zabeležil njihov odgovor. Glede na število pritrdilnih odgovorov se preučevane ovire razporejajo takole:

- zaposleni morajo dopust izrabiti za delo na kmetiji	63,7%
- denar morajo vlagati v kmetijo namesto v osebni standard	61,6%
- utrujeni prihajajo na delo	41,6%
- prikrajšani so za prednosti mestnega življenja	19,7%
- ne počutijo se niti delavce niti kmete	18,9%

Preden kakorkoli komentiramo prikazano percepcijo negativnih strani

kmetovanja za člana kmečkega gospodinjstva, ki je redno zaposlen zunaj kmetije, si oglejmo, kako posamezne ovire opredeljujejo, gospodarji, ki so (bili) zaposleni, in kako tisti, ki so vse življenje delali samo na kmetiji!

TABELA 32: Mnenja o tem, kako imetovanje ovira zaposlene glede na to, ali so gospodarji/gospodarice (bili) zaposleni ali ne

ovira za zaposlenega	zaposlitev gospodarja		
	ni bil niko- li zaposlen	je bil zaposlen	je zaposlen
zaposleni morajo dopust izrabiti za delo na kmetiji	61,7 (708)	65,8 (269)	65,7 (369)
denar morajo vlagati v kmetijo namesto v osebni standard	60,3 (708)	62,8 (269)	63,1 (369)
utrujeni prihajajo na delo	43,8 (708)	42,0 (269)	37,4 (369)
prikrajšani so za prednosti mestnega življenja	20,8 (708)	21,2 (269)	16,7 (369)
ne počutijo se niti delavce niti kmete	19,6 (708)	14,9 (269)	20,5 (369)
N (1373) 100%	51,6 (708)	19,6 (269)	28,8 (369)

Priznati moramo, da so vnaprej ponujeni odgovori na nek način pravokacija anketirancem, saj je mnogo lažje prepoznati, da "nekaj" ovira zaposlenega kot pa povsem samostojno ugotoviti, kaj bi lahko oviralo zaposlenega, ki dela tudi na kmetiji. V raziskavi smo preverili pač tiste "slabosti" dvojne zaposlitve, ki jih je največkrat slišati s strani zagovornikov ene same zaposlitve.

Razlaga, da zaposleni izrabijo dopust za delo na kmetiji in da vlagajo denar v kmetijo namesto v osebni standard, sama po sebi ni sta nikakršna resna ovira za zaposlenega. Na eni strani je sicer

marsikdaj kmet-delavec res prikrajšan za dopust, na drugi strani pa je najbrž res tudi to, da vedno več kmetov-delavcev izrablja delovni dopust zunaj kmetije, če že ne zaradi sebe, pa zaradi otrok.

Vlaganje denarja v kmetijo pa je pravzaprav svobodna odločitev zaposlenega in na nek način prispeva k dvigu standarda vse družine in s tem tudi njegovega standarda. Torej obe, najbolj pogosto omenjeni "oviri" pravzaprav to nista, temveč sta le del življenjskega stila tega sloja prebivalcev.

Pač pa ostali razlogi zadevajo srž problemov dvojne zaposlitve. Res je sicer, da je med zaposlenimi gospodarji/gospodaricami najmanj takih, ki so izjavili, da zaposleni prihajajo utrujeni na delo, kar je sicer optimistične podatek, vendar je med njimi kar 37,4 odstotka takih, ki so v to prepričani. Veliko! Preveč, da bi do takšnega podatka ostali indiferentni. Vendar bi bilo nujno ugotoviti indikatorje takšne utrujenosti in preveriti dejansko učinkovitost kmetov-delavcev na delovnem mestu. Čeprav že omenjeni podatki drugih študij takšno trditev zanikajo, bi jo veljalo znova preveriti, morda tudi z novim pristopom in novimi merskimi instrumenti.

Skupini gospodarjev/gospodaric, ki so zaposleni, je v primerjavi z gospodarji, ki so bili zaposleni, pa niso več, in v primerjavi s tistimi, ki sploh niso bili nikoli zaposleni, "prikrajšanost za prednosti mestnega življenja" najmanj pomembna. Ali bi se sploh odločili za dvojno aktivnost, če bi jo tako doživljali? Nekateri so kljub morebitni želji, da bi se preselili v mesto, odločili, da ostanejo na podeželju. Poleg subjektivnih želja namreč na njihovo odločitev vplivajo tudi objektivne okoliščine, ki so neredko v nasprotju s subjektivnimi željami.

Dvojnost socialnega statusa oziroma posebnost njihovega socialnega statusa je sicer prepoznana kot najmanj pomembna ovira za-

TADELA 33: Mnenja o tem, kako kmetovanje ovira zaposlene glede na občino, iz katere so anketirani gospodarji/gospodarice

ovira za zaposlenega	Bežiorad	Moste-Polje	Šiška	Vič-Rudnik	Grosuplje	Krško	Škofja Loka	Velenje
dopust morajo izrabiti za delo na kmetiji	56,3 (87)	64,4 (90)	60,2 (103)	46,8 (263)	75,7 (255)	70,3 (279)	64,4 (205)	67,0 (91)
denar morajo vlagati v kmetijo namesto v osebni standard	54,0 (87)	61,1 (90)	61,2 (103)	62,0 (263)	75,3 (255)	63,1 (279)	46,8 (205)	54,9 (91)
utruieni prihajajo na delo	35,6 (87)	38,9 (90)	31,1 (103)	56,7 (263)	42,0 (255)	38,7 (279)	35,1 (205)	40,7 (91)
nikrajšani so za prednosti mestnega življenja	32,2 (87)	28,9 (90)	27,2 (103)	12,5 (263)	15,3 (255)	22,2 (279)	15,6 (205)	24,2 (91)
ne počutijo se niti delavce, niti kmete	13,8 (87)	23,3 (90)	10,7 (103)	6,5 (263)	31,0 (255)	26,9 (279)	14,6 (205)	26,5 (91)

poslenim, vendar jo petina zaposlenih gospodarjev doživlja kot oviro za zaposlene. Podatek ni presenetljiv, saj je v naši družbi status kmeta-delavca najbrž še nižji od statusa kmeta. Ta pa ni odvisen od nosilcev posameznih statusov, temveč od tega, kako ju vrednotijo drugi člani določene družbene skupnosti.

Iz podatkov o tem, kako vrednotijo položaj zaposlenega člana kmečkega gospodinjstva gospodarji/gospodarice v različnih občinah, zaključujemo naslednje:

- vrednotenje ovir, ki jih za zaposlenega predstavlja delo na kmetiji, je odvisno od okolja, v katerem zaposleni živi.
- Hkrati je to vrednotenje v večji ali manjši meri odvisno od širše družbene skupnosti, če ne celo od celotne družbene politike do obravnavanega problema.
- Nedvomno pa na mnenja gospodarjev vpliva tudi vrsta konkretnih objektivnih okoliščin kot tudi subjektivna naravnost bodisi do svojega lastnega položaja ali do položaja drugih članov gospodinjstva.

Spet primer, ko se ne moremo in ne smemo zadovoljiti s površnimi ocenami, temveč jih izrabiti predvsem kot izhodišče za poglobljeno razmišljanje in proučevanje.

4.0. POVZETEK IN ZAKLJUČKI

Iz podatkov, po katerih ni (bilo) zaposlenih 36,2 odstotka gospodarjev/mož, 72,2 odstotka gospodaric/žena in 32,8 odstotka naslednikov/naslednic ni moč sklepati, da se proces zaposlovanja kmečkega prebivalstva zaustavlja. Namesto starajočih se gospodarjev in gospodaric se namreč zaposlujejo nasledniki, med katerimi je v anketirani populaciji le 7,8 odstotka takih, ki delajo samo na kmetiji.

Podatki o številu članov kmečkih gospodinjstev, ki bi se zaposlili, če bi bila prilika, pa opozarjajo na naslednje: čiste kmetije še vedno kažejo tendenco prehajanja v mešane kmetije - verjetno najprej ali sploh samo v mešane kmetije I. tipa. Te namreč kažejo določeno stopnjo stabilnosti oziroma celo možnost prehajanja nazaj v čiste kmetije, če bi za to obstajale objektivne možnosti. Iz nizke kvalifikacijske strukture zaposlenih kmetov (34,5% je nekvalificiranih ali polkvalificiranih delavcev) in kmetic (49% zaposlenih so nekvalificirane ali polkvalificirane delavke) sklepamo ne le o relativno nizkih dohodkih, temveč tudi o težjih pogojih dela večine zaposlenih, kar vsaj v določenem številu primerov vzpodbuja njihovo pripravljenost vrniti se na kmetijo. Takšno pripravljenost je deklariralo 73,4 odstotka gospodarjev/mož in prav toliko gospodaric/žena (73,1%). Med nasledniki/naslednicami pa bi zaposlitev opustilo ob ustreznih pogojih za kmetovanje le 48,3 odstotka anketiranih. Njihov manjši interes za kmetovanje je vsaj deloma posledica višje kvalifikacijske strukture. Med zaposlenimi nasledniki/naslednicami je kar 12,5 odstotka visokokvalificiranih delavcev in 13,7 odstotka uslužbencev s srednjo izobrazbo.

Velike razlike med občinami v številu članov jedra kmečke družine, ki bi bili pripravljeni opustiti zaposlitev, pa opozarjajo na to, da za velik odliv delovne sile iz kmetijstva ne gre "kri-viti" le kmetijske politike na zveznem in republiškem nivoju, temveč gre del odgovornosti pripisati tudi občinskim politikom, različnim objektivnim pogojem za kmetovanje (lega, kvaliteta zemljišč) ter možnostim za zaposlitve zunaj kmetijstva.

Seveda ni moč zanikati glavne odgovornosti politike za množično zaposlovanje kmečkega prebivalstva. Med motivi za zaposlovanje so namreč najbolj pogosti motivi socialne varnosti, ki je delo izključno na kmetiji kmečki družini ne zagotavlja. Gre predvsem za zanesljive in redne osebne dohodke, zdravstveno in pokojninsko varstvo, porodniški dopust - kar vse zagotavlja zaposlitev, ni pa tega zagotavljalo delo na kmetiji. Majhna in razdrobljena posest,

slabi naravni pogoji, kot tudi drugačna poklicna usmeritev so samo pospešili odliv kmetov v druge dejavnosti.

Če tem razlogom dodamo še prednosti zaposlitve pred delom na kmetiji, ki zadevajo prosti čas, višji status nekmetijskih poklicev in fizično lažje delo, se srečamo z dejstvom, da bo v naši družbi potrebno marsikaj spremeniti, če bomo želeli imeti obdelane vse kmetijske površine in pridelati načrtovane količine hrane.

Zastavljene cilje pa bomo hitreje in lažje dosegli, če bomo gradili na vrednotah, zaradi katerih zaposleni še vedno delajo na kmetiji; če bomo te vrednote spoštovali, ne pa jih jemali kot same po sebi umevne. Gre za vezanost na zemljo, na življenje na vasi, za veselje do dela v naravi in do kmetovanja, zaradi katerega je del zaposlenih (gospodarji - 5,2%, gospodarice - 4,5%, nasledniki 6,7%) izjavil, da namerava v prihodnosti postati čisti kmet/kmetica. Dokler med kmečkimi ljudmi sploh še obstajajo takšne vrednote, brez katerih bi mnogi zaposleni povsem opustili kmetovanje, ne gre zapostavljati mešanih kmetij vse dotlej, dokler delo na zemlji kmetu ne bo zagotavljalo enakih možnosti za pridobivanje dohodka in enako socialno varnost kot jo ima delavec v združenem delu.

Primerjanje čistih in mešanih kmetij glede na različne vidike dela in življenja na kmetiji na osnovi izjav anketiranih gospodarjev/gospodaric opozarja na to, da so po mnenju gospodarjev/gospodaric razlike med čistimi in mešanimi kmetijami v nekaterih vidikih večje, v drugih pa manjše. Okoli dve tretjini anketirancev je izjavilo, da se obe vrsti kmetij ne razlikujejo po tem, da člani enih ali drugih (64,1%) imajo na sploh lažje življenje, (67,5%) več prostega časa ali manjše dajatve (62,1%).

Precej gospodarjev/gospodaric misli, da se mešane in čiste kmetije med seboj ne ločijo glede na to, kako skrbno gospodarijo z zemljo (56,6%), kako dobro imajo obdelane kmetijske površine (50,5%), pa

bolje organizirani kmetijski proizvodnji (44,2%) ali po večjem pridelku (39,0%).

Samo še slaba tretjina gospodarjev/gospodaric pa je prepričanih, da se mešane in čiste kmetije ne razlikujejo glede na opremljenost z mehanizacijo (34,1%), po višjem dohodku (30,0%) in po večjih obdelovalnih površinah (29,8%).

Mnoge razlike v številu tistih, ki dajejo prednost eni ali drugi vrsti kmetij, sicer temeljijo na objektivnih prednostih enih ali drugih, del razlik pa gre na rovaš medsebojnega zavidanja. To temelji na psihološkem mehanizmu, po katerem ljudje vidijo v skupini, s katero se primerjajo, predvsem prednosti, spregledajo pa njene pomanjkljivosti ali slabe strani. Ta je posebej prisoten pri gospodarjih/gospodaricah iz mešanih kmetij tipa II. (vsi člani jedra družine so zaposleni), ki skoraj v vseh preučevanih vidikih izstopajo po tem, da je med njimi največ takih gospodarjev/gospodaric, ki vidijo prednosti v čistih kmetijah. Nasprotno pa se gospodarji/gospodarice iz mešanih kmetij I. tipa in iz čistih kmetij zelo malo razlikujejo v ocenjevanju prednosti čistih in mešanih kmetij. Prav tako med njima ni razlik v številu gospodarjev/gospodaric, ki so izjavili, da zaposlitev nekaterih članov ne ovira kmetovanja (gospodarji iz čistih kmetij - 51,7%, gospodarji iz mešanih kmetij I. tipa - 56,1%). Približno tretjina iz obeh skupin vidi v zaposlitvi oviro za kmetovanje predvsem kot pomanjkanje delovne sile, zelo malo gospodarjev/gospodaric iz obeh skupin (7,0% oz. 5,5%) pa meni, da zaradi tega mešane kmetije nasploh kažejo manjši interes za kmetovanje. Pač pa mnogo več gospodarjev iz čistih kmetij (27,3%) kot onih iz mešanih kmetij I. tipa (5,5%) misli, da mešane kmetije kažejo manjši interes kot čiste kmetije za usmerjeno proizvodnjo. Takšno razliko v mnenjih je možno pojasniti samo na osnovi dejanskih podatkov o tržni usmerjenosti čistih in mešanih kmetij v okviru posameznih občin oziroma združenih organizacij.

Kmečki gospodarji/gospodarice izredno pozitivno ocenjujejo koristi zaposlitve nekaterih članov za kmetijo.

Kar 87,7 odstotkov anketiranih gospodarjev izjavlja, da zaposlitev zagotavlja ekonomsko eksistenco članom mešanega gospodinjstva, 72,7 odstotka pa je prepričanih, da se sredstva iz redne zaposlitve vlagajo v kmetijo in kmetovanje. Čeprav nižji, niso zanemarljivi podatki o 12,3 odstotkih anketirancev, ki vidijo v zaposlitvi nekaterih članov vir novih pogledov na gospodarjenje in 10,9 odstotkov tistih, ki so izjavili, da zaposlitev podpira tudi tržno usmeritev mešanih kmetij. Omenjene in druge koristi vidi v zaposlitvi več gospodarjev/gospodaric iz mešanih kot iz čistih kmetij. Razlike v stališčih so najbolj objektivno povezane z neposrednimi izkušnjami gospodarjev/gospodaric iz mešanih kmetij.

Seveda pa zaposleni ne sodelujejo pri obdelovanju zemlje zgolj iz ljubezni do nje. Sami, pa tudi tisti, ki imajo z njimi bolj ali manj neposredne stike, naštevajo vrsto koristi, ki jih imajo od kmetije zaposleni člani gospodinjstev. Poceni, zastonj hrano (79,7%) sledi poceni, zastonj stanovanje (66,6%), njima pa nematerialne koristi kot je življenje na čistem zraku (49,5%) in kmetovanje kot primerna aktivnost po delu v tovarni, pisarni (18,3%). Dejstvo, da posamezne koristi v približno enakem številu omenjajo gospodarji/gospodarice iz različnih tipov kmečkih gospodinjstev podpira tezo o razmeroma nepristranskem ocenjevanju položaja kmeta-delavca in primerjanju čistih in mešanih kmetij.

Na osnovi prikazanih podatkov je moč opredeliti naslednja priporočila za ravnanje v bližnji prihodnosti:

Prvič, zaposlovanje kmetov ni moč zaustaviti in ga tudi ne gre preprečevati zato, ker predstavlja mešana kmetija - zlasti tista, v kateri vsaj en član družine dela samo na kmetiji, v mnogih okolišjih optimalno rešitev vse dotlej, dokler tisti, ki bo pripravljen samo kmetovati, ne bo imel ustrezne materialne podlage za prido-

bivanje dohodka, in dokler ne bo v pravicah, ki izvirajo iz dela, izenačen z drugimi delavci.

Drugič, opredeljevanje kmetij čiste in mešane zgozlj z vidika zaposlitve družinskih članov, bi bilo nujno dopolniti s kazalci ekonomske uspešnosti in vrednostne usmerjenosti, oboje pa postaviti v okvir objektivnih, predvsem naravnih danosti kot tudi v okvir splošnih družbenih interesov, po katerih je vsaj v nekaterih okoljih bolj pomembno, da ostanejo naseljena kot da proizvajajo viške hrane.

5.0. UPORABLJENA LITERATURA

- Cvjetičanin, Vladimir, Josip Defilippis, Edhem Dilić, Alija Hodžiš, Vlado Puljiz, Maja Stambuk. Mješovita domačinstva i seljaci-radnici u Jugoslaviji. Zagreb: Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu, 1980
- Delić, Edhem. Motivacije za bavljenje dvojnomo aktivnošću. Sociologija sela. Zagreb: 1980, št. 69-70, str. 89-104
- First, Ruža. Poljoprivrednici o komasaciji zemljišta. Sociologija sela. Zagreb: 1978, št. 61-62, str. 69-84
- Kladnik, Drago. Slabosti zemljiške strukture kot pomemben zaviralec posodabljanja kmetijstva in skladnejše preobrazbe podeželja. Geografske značilnosti preobrazbe slovenskega podeželja. Ljubljana: 1982
- Kovačič, B. in sodelavci. Dolenjska regija: njene razvojne dileme (1981) in sociološke karakteristike polproletarcev. Referat

na posvetu Sociološki preseki slovenske družbe. Slovensko sociološko društvo, Otočec, 18. in 19. junij 1981

Krašovec, Stane. Samo z domačih tal. Delo. Ljubljana: 11, 12. (1982) 1982, str. 18

Levstik, J. (nosilec raziskave). Ekonomska in družbena problematika polproletarca v SR Sloveniji. Ljubljana, poročilo sklada Borisa Kidriča

Lipušček, M. Živinoreja na Primorskem - da ali ne? Sodobno kmetijstvo. Ljubljana: let. 14, št. 9, str. 347-350 (1981)

Stanić, Radenko. Svojina na zemlji i komasacija. Sociologija sela. (1978) Zagreb: 1978, št. 61-62, str. 85-98

Statistički godišnjak Jugoslavije. Beograd: 1972 (1982)

Statistični letopis SR Slovenije. Ljubljana, 1982 (1982)

Trstenjak, Anton. The Adjustment of Part-time Farmer: an Economic and Psychological Point of View. Referat na Seminarju o mešanih gospodinjstvih. Ljubljana: SAZU, 1981, 22. - 24. junij

X. ODNOSI NA VASI - MEDSEBOJNA POMOČ IN SODELOVANJE (Franc Hribernik)

1.0. MEDSEBOJNA POMOČ IN SODELOVANJE KOT ZNAČILNOST ODNOSOV NA VASI

Procesi deagrarizacije in urbanizacije, ki v naši družbi intenzivno potekajo že nekaj desetletij - vse od konca 2. svetovne vojne, in ki se vsaj nekoliko umirjajo v zadnjem desetletju, so globoko spremenili nekdanjo vaško tradicionalno skupnost. Iz relativno homogene in tesno povezane skupnosti se je vas spremenila v nov socialni prostor, kjer se vse bolj kažejo znaki rahljanja komunikativnih in integrativnih vezi, zapiranja v okvire znotraj družine, vse manjšega sodelovanja in medsebojne pomoči. Seveda pa se vas ni spremenila sama od sebe. Spremenila se je zato, ker se je spremenila socialna struktura vasi, ker se spreminja celotna družba. Dejstvo, da na podeželju ostajajo ljudje, ki so sicer zaposleni v mestih in celo pojavi preseljevanja na podeželje (v vasi, ki so v bližini mest in industrijskih centrov), tako značilno za Slovenijo, kaže na to, da ima življenje na vasi kvalitete in privlačnosti, ki so tuje tistim, ki živijo sredi betonske džungle. Ne glede na to, da se je v socialno strukturo na vasi marsikaj globoko spremenilo, je vendarle tisti del vaške skupnosti, ki je vezan bodisi v celoti (profesionalno) na obdelovanje zemlje (čiste kmetije) bodisi mu je to dodatna dejavnost (mešane kmetije), ohranil oz. v nekaterih oblikah in pogledih celo poglobil medsebojno sodelovanje. Prav ohranjanje in razvijanje pristnega medsebojnega sodelovanja med člani vaške skupnosti je ena od pomembnih kvalitetskih in prednosti življenja na vasi v nasprotju z vse večjo odtujenostjo in dehumanizacijo mestnega življenja. Celo več! Ohranjanje in razvijanje raznovrstnih oblik sodelovanja (pomoči) med sovaščani je temelj ohranitve in razvijanja pozitivnih oblik humanega življenja konkretnega človeka naše družbene stvarnosti. Tako si člani družine - kmetije kot proizvodne enote, ki same ne

morejo pravočasno opraviti posameznih kmečkih del (pa tudi drugače), običajno med seboj še pomagajo.

Medsebojna pomoč pomeni pomoč med ljudmi - gospodinjstvi, pri kateri sodelujoči ali skupine sodelujočih niso v prvi vrsti zainteresirani za neposredni proizvod dela. Pričakuje pa se vzajemna pomoč kot vrnitev enega ali podobnega dela pri večjih kmečkih opravilih. Sem sodi tudi pomoč na podlagi kasnejšega povračila, medsebojno izposojanje orodja in strojev ali živine. Vsekakor pa gre v vseh primerih za obojestransko sodelovanje (načelo recipročnosti). Dogaja pa se, da je pomoč tudi samo enosmerna. V takšnem primeru se pomoč drugih vrača na različne načine (povračilo v denarju, pridelkih). V medsebojnih (recipročnih) odnosih gre za bolj ali manj enakovredne odnose na podlagi menjave dela (odsluženje različnih uslug s proizvodjalnimi sredstvi in materialnimi dobrinami ter z neposrednim fizičnim delom).

Razen delovnega sodelovanja uvrščamo v medsebojno pomoč tudi tisto sodelovanje, ki se poraja med ljudmi ali skupinami gospodinjstev, ko se računa na povračilo ob enakih ali podobnih priložnostih v prihodnosti, če bo takšna potreba - pomoč v sili (npr. ob ognju, poplavih, boleznih, ...). In, nenazadnje, v okvir medsebojne pomoči sodi tudi različno, tradicionalno zakoreninjeno sodelovanje pretežno nedelovnega značaja - takoimenovano običajsko sodelovanje.

Medsebojna pomoč pretežno delovnega značaja med posamezniki, gospodinjstvi ali skupinami gospodinjstev predstavlja: vračanje istega ali podobnega dela; kasnejše vračanje (npr. pri gradnji gospodarskih ali drugih objektov); vračanje izposojene živine, orodja in strojev; menjava dela, s katerim vaščani odslužijo takoj ali kasneje različne usluge, tako da pomagajo pri raznih delih ter druge oblike pomoči v dobro skupnosti. V drugo skupino oblik medsebojne pomoči pa uvrščamo: pomoč ob nepričakovanih nesrečah; pomoč ostarelim in osamljenim vaščanom; pomoč pri porodih (človeških in živalskih); pomoč v zvezi z običajskim življenjem (ob roj-

stvu, smrti, poroki) in pri nekaterih drugih, pretežno starejših šegah, kolikor jih je še ostalo, ter druge oblike pomoči.

V pričujočem prispevku je prikazanih več dimenzij odnosov na vasi, vezanih na medsebojno pomoč in sodelovanje, in sicer:

- kdo običajno pomaga družini pri večjih delih na kmetiji
- kako tistim, ki pomagajo, njihovo pomoč kmetje vrnejo (oblike vračanja pomoči)
- v katerih primerih člani družine pomagajo drugim (oblike pomoči drugim)
- kateri so tisti razlogi, ki so pomembni za medsebojno sodelovanje (pomoč) na vasi
- kateri razlogi vplivajo na vse manjše sodelovanje med člani vaške skupnosti.

2.0. KDO OBIČAJNO POMAGA DRUŽINI PRI VEČJIH DELIH NA KMETIJI

Na osnovi rezultatov 1373 anketiranih gospodinjstev ugotavljamo (Tabela 1), da 877 družin (63,9%) pri večjih delih na kmetiji dobi željeno pomoč drugih. Hkrati pa skoraj desetina (9,7%) od skupnega števila anketiranih izjavlja, da ne dobi potrebne pomoči, oz. ni nikogar, ki bi lahko pomagal. Kar dobra četrtina (26,4%) vseh pa izjavlja, da družina običajno ne potrebuje pomoči drugih.

Od celokupnega števila anketiranih kmetij (877), ki izjavljajo, da družini v delovnih konicah pri večjih delih pomagajo drugi, se odgovori po pomembnosti nudene pomoči razvrstijo takole:

- pomagajo sovaščani-kmetje (65%),
- pomagajo zaposleni člani družine, ki si takrat vzamejo dopust (33,3%),

- pomagajo sorodniki, ki ne živijo v gospodinjstvu, pa prihajajo pomagat (29,5%),
- pomagajo sovaščani-delavci (25,3%),
- pomagajo člani družine, ki so na začasnem delu drugje in se na večja opravila vračajo (8,9%),
- pomagajo vikendaši, prijatelji ali znanci, ki se ne ukvarjajo s kmetovanjem (3,3%).

Vsekakor je visoka stopnja pomoči sovaščanov-kmetov razumljiva, saj so v neposrednem delovnem odnosu eni do drugih (poklicna linija). Razen zasledovanja istega cilja (obdelava zemlje) lahko drugim pomagajo z raznovrstnimi, že omenjenimi oblikami pomoči delovnega značaja. Prav tako ne smemo prezreti dejstva, da so kmetije, ki jim je obdelovanje zemlje osnovna življenska dejavnost, vse bolj opremljena s potrebno mehanizacijo, ki je pa relativno draga. V vseh tistih primerih, kjer imajo kmetije manj zemlje (še zlasti v primerih, ko jim obdelovanje zemlje predstavlja le dodatno dejavnost), se jim tudi vselej ne splača nabavljati drage mehanizacije, saj je dosti ceneje poprositi za uslugo (pomoč) tistega soseda ali vaščana, ki je lastnik takšnega delovnega orodja (stroja). Na kakšen način pa vrnejo pomoč, si bomo ogledali nekoliko kasneje.

Na prvi pogled preseneča podatek o manj pogosti pomoči zaposlenih članov družine, ki ob večjih delih vzamejo dopust (33,3%). V celotnem številu anketiranih družin je namreč število družin, iz katerih je vsaj en član zaposlen mnogo višje (71,8%). Vendar v primeru, da kmetija nima veliko obdelovalne zemlje, tudi ni potrebe po pomoči zaposlenih članov, ker lahko vsa nujna opravila družina postori v popoldanskem času, oz. takrat, ko je večina za delo sposobnih članov doma. Dosti bolj pa je ta oblika pomoči zanimiva za kmetije z večjimi obdelovalnimi površinami, kajti ob sezonskih opravilih potrebujejo več delovnih moči. Morda je razlog manjše razširjenosti te oblike pomoči tudi v dejstvu, da se zdi razumljivo, da zaposlenih člani družine svoje dopuste izkoristijo v delovne namene, ne namenijo pa jih intenzivnemu oddihu.

Kljub temu, da postajajo širše sorodstvene vezi v sodobni družbi vse manj pomembne, kar velja tudi za vaške skupnosti, kjer so izgubile tisti pomen, ki so ga imele nekoč, pa konkretni odgovori kažejo, da se pomoč sorodnikov, ki ne žive v gospodinjstvu, uvršča po pomembnosti na tretje mesto (29,5%). To je skorajda tretjina gospodinjstev, kar pomeni, da se odnosi na liniji sorodstva ohranjajo. Ti so verjetno tem bolj pomembni, čim starejša so gospodinjstva in čim manjše je število članov gospodinjstva. Pojavljajo pa se tudi zato, ker se pomoč pogosto vrača v obliki pridelkov (še zlasti, če se sami ne ukvarjajo s kmetijstvom).

Sovaščani-delavci kažejo nekoliko manjši interes za sodelovanje (pomoč) v primerjavi s sorodniki, pa tudi v primerjavi s sovaščani-kmeti, kar zadeva pomoč družinam, ki se ukvarjajo s kmetovanjem. Razlog je v tem, da so bodisi usmerjeni izključno poklicno na svoje delovno mesto (bodisi (kar je pomembnejše) se tudi sami ukvarjajo s kmetovanjem. Iz tega sledi, da imajo sami premalo časa in torej ne utegnejo priskočiti v toliki meri drugim na pomoč (veča se število mešanih kmetij). Samo v 8,9 odstotkov primerov družini pomagajo drugi člani družine, ki so zaposleni drugje in se vračajo ob večjih delih na kmetijo. Očitno je del družinskih članov zaposlenih v krajih, oddaljenih od kmetije in se na kmetijo lahko vračajo le ob dela prostih dneh. Skorajda zanemarljiva pa je pomoč zadnje skupine (vikendaši, prijatelji ali znanci, ki se ne ukvarjajo s kmetovanjem), saj jih pomaga le 3,3 odstotka. Takšno stanje velja za celotno populacijo anketiranih, ki dobi željeno pomoč. Znotraj le-te pa so očitne razlike.

V vseh anketiranih občinah se na prvo mesto uvršča pomoč sovaščanov-kmetov, le da je različna po obsegu. Bolj izražena je to oblika pomoči v občinah Ljubljana Vič-Rudnik (74,8%), Grosuplje (73,3%) in Krško (68,0%), nekoliko manj pa v občinah Ljubljana šiška (61,3%), Velenje (59,4%), Ljubljana Moste-Polje (57,8%) in Ljubljana Bežigrad (55,6%), najmanj pa v občini Škofja Loka (47,5%). Nekako je razumljiva manjša pomoč kmetov za občine (predele), kjer so kmetije boljše opremljene z mehanizacijo, ki v veliki meri vpliva

na spreminjanje socialne strukture vaških in primestnih skupnosti. Z oddaljevanjem od republiškega centra in urbanih sredin (z izjemo Škofja Loka) kažejo podatki na to, da v največji meri pri- skočijo na pomoč ob delovnih konicah prav sovaščani-kmetje. Pose- bej izstopa občina Škofja Loka, verjetno zaradi hribovitega tere- na, ki ga ta občina pokriva, pa tudi zaradi še nekaterih razlogov, ki jih anketiranci navajajo kot vzroke slabšega sodelovanja (npr. zaprtost družin).

Takšni, zgoraj omenjeni razvrstitvi po pomembnosti nudene pomoči (od sovaščanov-kmetov do pomoči s strani vikendašev, prijateljev ali znancev) sledita občini Ljubljana Moste-Polje in Ljubljana Vič- Rudnik, medtem ko za ostale občine velja naslednje:

- v občinah Ljubljana Bežigrad in Škofja Loka je najpogostejša po- moč sovaščanov-kmetov, sorodnikov, zaposlenih članov družine, sovaščanov-delavcev in drugih članov družin. V drugih občinah pa največ pomagajo:
- Ljubljana šiška in Grosuplje: sovaščani-kmetje, sorodniki, sova- ščani-delavci, zaposleni člani družine in drugi člani družine;
- Krško: sovaščani-kmetje, zaposleni člani družine, sovaščani-de- lavci, sorodniki in drugi člani družine;
- Velenje: sovaščani-kmetje, sovaščani-delavci, sorodniki, zaposle- ni člani družine, drugi člani družine in najmanj kot v vseh os- talih občinah (vikendaši, prijatelji ali znanci, ki se sami ne ukvarjajo s kmetovanjem).

Omeniti velja tudi razlike znotraj tistega dela anketiranih po ob- činah, ki so izjavili, da ne dobijo potrebne pomoči, oziroma, da je običajno ne potrebujejo. Tako se največ odgovorov o nemožnosti pridobitve potrebne pomoči pojavlja v občini Ljubljana Vič-Rudnik (13,7%), skoraj enakoštevilno v občini Ljubljana Moste-Polje (13,3%), pa tudi v grosupeljski (10,6%) ter v velenjski občini (9,9%). Sledijo Krško (8,6%), Škofja Loka (7,3%), Ljubljana šiška (5,8%). Najmanj pa je takšnih odgovorov v občini Ljubljana Bežigrad

TABELA 1: Kdo običajno pomaga družini pri večjih delih na kmetiji - po občinah

	Beži- grad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Gro- suplje	Krško	Škofja Loka	Vele- nje	Skupaj
- sovaščani-kmetje	55,6	57,8	61,3	74,8	73,3	68,0	47,5	59,4	65,0 (877)
- zaposleni člani družine, ki takrat vzamejo dopust	30,2	51,6	10,7	44,2	31,1	35,4	26,7	27,5	33,3 (877)
- sorodniki, ki ne živijo v gospodinjstvu	38,1	25,0	30,7	19,3	36,0	19,9	41,6	40,6	29,5 (877)
- sovaščani-delavci	14,3	14,1	16,7	16,0	33,5	34,3	20,8	43,5	23,3 (877)
- člani družine, ki so zapos- leni drugje in se vračajo na večja dela	6,3	6,3	8,0	3,1	6,8	13,3	10,9	18,8	8,9 (877)
- vikendaši ali prijatelji in znanci, ki se ne ukvar- jajo s kmetijstvom	4,8	4,7	5,3	2,5	5,0	1,1	4,0	1,4	3,5 (877)
Skupaj število gospodinjstev, ki dobi pomoč	(63)	(64)	(75)	(163)	(161)	(181)	(101)	(69)	(877)
Nikogar ni, ki bi lahko poma- gal, družina ne dobi potrebne pomoči	4,6	13,3	5,8	13,7	10,6	8,6	7,3	9,9	9,7 (1373)
Družina običajno ne potrebu- je pomoči	23,0	15,6	21,4	24,3	25,9	26,9	43,4	14,3	26,4 (1373)
Število anketiranih gospo- dinjstev	(87)	(90)	(103)	(263)	(255)	(279)	(205)	(91)	(1373)

(4,6%), kar morda kaže na večjo samozadostnost kmetij. V primerjavi z občino Ljubljana Vič-Tudnik, kjer anketiranci izražajo relativno pogostost nemožnosti pridobitve pomoči, le-to ni toliko pomembno za bežigrajsko občino. Podatki kažejo tudi na to, da se z oddaljevanjem od urbanih do ruralnih območij povečuje težnja in potreba po večji pomoči drugih iz različnih razlogov (odseljavanje mladih, starost in onemoglost...).

Odgovori, da "družina običajno ne potrebuje pomoči" so daleč najbolj pogosti v občini Škofja Loka (43,4%), skorajda trikrat manj pa v občini Ljubljana Moste-Polje (15,6%) in v Velenju (14,3%). Odstotek družin, ki ne potrebujejo pomoči drugih, je v drugih občinah približno tak kot v vsej anketirani populaciji. Če ima kmetija malo obdelovalne zemlje, tudi ne potrebuje toliko pomoči drugih, še zlasti ne, če je tudi primerno opremljena z mehanizacijo. Kot kažejo podatki, najbolj izstopa občina Škofja Loka, kar pa je posledica dejstva, da so kmetije, zlasti gorske, med seboj mnogo bolj oddaljene in tudi mnogo bolj zaprte vase in kot takšne v glavnem opravijo vse same. To anketiranci potrjujejo z odgovorom na vprašanje o razlogih manjšega sodelovanja, kjer je prav zaprtost družin vase v omenjeni občini na prvem mestu med razlogi slabšega sodelovanja.

2.1. N e k a t e r i d e j a v n i k i , k i v p l i v a j o n a s t o p n j o m e d s e b o j n e g a s o d e l o - v a n j a i n p o m o č i

Na pogostost medsebojne pomoči med vaščani vpliva tudi več dejavnikov, ki v veliki meri določajo obseg in frekventnost pomoči, čas in kvantiteto. Poglejmo nekatere faktorje, ki vplivajo na to, kdo družini običajno priskoči na pomoč pri večjih opravilih na kmetiji.

Lega kmetije (nadmorska višina). Na osnovi podatkov ugotavljamo, da je v hribovitih predelih nekoliko manj sodelovanja, kot pa v nižinskem delu (Tabela 2). Prav tako v poprečju hribovskim kmetijam pomagajo manj prve tri kategorije pomočnikov (zaposleni člani družine, sovaščani-kmetje in sovaščani-delavci). Ker pa je verjetno tudi zaposlenih s teh področij manj kot v nižinskem delu, hkrati pa je opremljenost kmetij slabša, prav te tri kategorije nudijo manjšo pomoč vsem tistim, ki jo potrebujejo. Torej je takšna slika skorajda razumljiva. Sovaščani-kmetje, kot tudi sovaščani-delavci prej postorijo delo doma in šele nato pomagajo drugim. Nekoliko bolj pogosta pa je pomoč hribovskim kmetijam s strani sorodnikov, ki ne žive v gospodinjstvu.

Velikost kmetije (Tabela 3). Medsebojna pomoč je v veliki meri odvisna prav od velikosti kmetije (obdelovalne zemlje). Sovaščani-kmetje pomagajo pri večjih opravilih na kmetiji skorajda v sorazmerju z velikostjo kmetije. Čim večja je kmetija, tem večje so potrebe po pomoči in tem bolj pogosta je tudi dejanska medsebojna pomoč, oz. manj pogosta, čim manjša je kmetija. Ta seveda ne potrebuje toliko pomoči, še zlasti, če niso vsi člani zaposleni in če ima gospodinjstvo večje število članov. Prav tako se z velikostjo kmetije večja število sovaščanov-delavcev, ki pomagajo. Bistvenih razlik ne opažamo pri kategoriji zaposlenih članov družine in članov družine zaposleni drugje. Opažamo pa, da velikim kmetijam (nad 10 ha obdelovalne zemlje) nudijo pomoč bolj pogosto sorodniki, ki ne žive v gospodinjstvu, pa se vračajo ob večjih opravilih na kmetijo.

Število članov gospodinjstva (Tabela 4) je dejavnik, ki je vsekakor tesno povezan z vprašanjem, kdo pomaga družini. Zaposleni člani gospodinjstva pomagajo tem bolj številno, čim večja je družina (ta ima ponavadi tudi več zaposlenih), oz. tem manj številno čim manjša je le-ta (najmanj pomoči dobijo eno ali dvočlanske družine, kjer je tudi manjše število članov takšnih družin zaposlenih).

Skorajda isto velja za pomoč eno ali dvočlanskim družinam s strani

sovaščanov-kmetov in delavcev. Čim več članov ima gospodinjstvo, tembolj se izraža medsebojna pomoč in sodelovanje. Maloštevilne družine (z enim ali dvema članoma) težje vračajo pomoč, pa je zato redkeje prejemajo, saj ne morejo zadovoljiti načelu recipročnosti "TI MENI, JAZ TEBI"! Zato pa bolj pogosto pomagajo sorodniki družinam z manjšim številom članov (enim ali dvema), oz. manj pogosto veččlanskim družinam. Če je ostal le en član na kmetiji (gospodar ali gospodarica), le-ta svoj dopust izrabljuje za večja dela. Čim večje je število članov družine, tem bolje, lažje in hitreje delajo, manj tuje pomoči potrebujejo, kar je povezano tudi s starostjo. Mlajše je gospodinjstvo, tem manj problemov ima pri opravljanju del v delovnih konicah.

Tip kmetije (glede na zaposlitev gospodarja/moža, gospodarice/žene in naslednika/naslednice) - (Tabela 5) vsekakor vpliva na to, kdo bolj ali manj pogosto pomaga družini. Zaposleni člani pomagajo manj tam, kjer - vsi trije omenjeni člani delajo samo na kmetiji (kar pomeni, da je s tem povezana manjša zaposlenost morebitnih ostalih članov), in več tam, kjer so člani jedra kmečke družine hkrati zaposleni in delajo na kmetiji. Sovaščani-kmetje pomagajo v povprečju več tistim družinam, kjer so vsi trije zaposleni (le-ti vračajo pomoč v denarju ali v obliki dela) in se ukvarjajo s kmetovanjem le kot z dodatno dejavnostjo. Člani družine, ki so zaposleni drugod in se za večja dela vračajo, pomagajo bolj pogosto družinam, kjer člani jedra kmečke družine delajo samo na kmetiji. Tudi sorodniki pomagajo pogosteje čistim kmetijam.

Starostne grupe gospodinjstev (Tabela 6) kažejo na dejansko zmožnost delovnega učinka in potencialno možnost pomagati drugim. Predvsem izstopajo ostarela gospodinjstva (vsi člani starejši od 60 let). Razumljivo je, da zaposleni v takih družinah skorajda ni več, pa je zato njihova pomoč drugim vse bolj poredka. Prav tako ostarelim gospodinjstvom občutno manj pomagajo sovaščani-kmetje (ker jim pomoči ne morejo vračati!). Zato pa jim bolj pogosto pomagajo sorodniki in člani družine, ki so zaposleni drugod. Videti pa je, da tudi starajočim gospodinjstvom pomagajo manj pogosto sovaščani-delavci.

TABELA 2: Kdo pomaga družini glede na nadmorsko višino kmetije - skupaj za vse občine

	do 400 m	401-600 m	601 in več	Skupaj
- zaposleni člani	34,1	34,7	26,7	33,3 (877)
- sovaščani-kmetje	67,7	63,9	54,3	65,0 (877)
- sovaščani-delavci	27,3	25,6	15,5	25,3 (877)
- člani družine zaposleni drugje	8,9	9,1	8,6	8,9 (877)
- sorodniki, ki ne žive v gospodinjstvu	27,7	32,0	33,6	29,5 (877)
- vikendaši, prijatelji, znanci, ki se ne ukvarjajo s kmetijstvom	3,3	3,7	2,6	3,3 (877)
Število družin, ki dobi pomoč	(542)	(219)	(116)	(877)

TABELA 3: Kdo pomaga družini glede na velikost kmetije (obdelovalna zemlja)

	do 2 ha	2-3 ha	3-4 ha	4-5 ha	5-6 ha	6-7 ha	7-8 ha	8-9 ha	9-10 ha	nad 10 ha	Skupaj
- zaposleni člani	29,4	36,4	34,1	36,0	38,0	33,3	31,0	20,9	37,1	28,8	33,3 (877)
- sovaščani-kmetje	56,9	56,2	61,4	64,0	68,5	71,3	70,7	79,1	68,6	71,2	65,0 (877)
- sovaščani-delavci	29,4	21,5	28,8	27,0	17,6	24,1	17,2	37,2	34,3	25,0	25,3 (877)
- člani družine, zaposleni drugje	9,8	9,9	6,8	9,9	7,4	8,0	13,8	7,0	11,4	7,5	8,9 (877)
- sorodniki, ki ne žive v gospodinjstvu	28,4	30,6	31,8	34,2	25,0	25,3	27,6	25,6	25,7	35,0	29,5 (877)
- vikendaši, prijatelji, znanci, ki se ne ukvarjajo s kmetovanjem	3,9	-	1,5	5,4	2,3	3,4	5,2	7,0	2,9	5,0	3,3 (877)
Število družin, ki dobi pomoč	(102)	(121)	(132)	(111)	(108)	(87)	(58)	(43)	(35)	(80)	(877)

TABELA 4: Kdo pomaga družini glede na število članov gospodinjstva

	število članov gospodinjstva							
	1	2	3	4	5	6	7	8 ali več
- zaposleni člani	6,6	13,8	37,6	37,8	46,9	36,3	35,8	44,2
- sovaščani-kmetje	54,1	60,0	62,4	65,2	70,4	65,3	69,8	76,7
- sovaščani-delavci	16,4	25,5	22,4	25,0	27,8	31,5	17,0	30,2
- člani družine zaposleni drugje	11,5	16,0	4,8	7,3	5,6	8,9	9,4	9,3
- sorodniki, ki ne žive v gospodinjstvu	41,0	30,3	29,6	30,5	27,2	27,4	28,3	23,3
- vikendaši, prijatelji, znanci, ki se ne ukvarjajo s kmetovanjem	3,3	2,1	4,8	4,2	3,1	2,4	3,8	-
Število družin, ki dobi pomoč	(61)	(145)	(125)	(164)	(162)	(124)	(53)	(43)

TABELA 5: Kdo pomaga družini glede na tip kmetije

	člani jedra družine delajo samo na kmetiji	eden, dva člana delata samo na kmetiji	vsi člani jedra družine so zaposleni
- zaposleni člani	13,0	42,2	36,2
- sovaščani-kmetje	61,1	65,9	70,2
- sovaščani-delavci	20,6	26,9	28,7
- člani družine zaposleni drugje	11,3	8,2	6,4
- sorodniki, ki ne žive v gospodinjstvu	35,6	26,9	28,7
- vikendaši, prijatelji, znanci, ki se ne ukvarjajo s kmetovanjem	2,4	3,7	3,2
Število družin, ki dobi pomoč	(247)	(536)	(94)

TABELA 6: Kdo pomaga družini glede na starostno opredelitev gospodinjstva

	mlado genera- cijsko	zrelo	genera- cijsko	stara- joče	osta- relo	kombi- nirano
- zaposleni člani	36,9	30,8	39,1	33,9	9,0	-
- sovaščani-kmetje	66,9	63,2	67,4	63,6	53,9	-
- sovaščani-delavci	27,6	23,1	28,7	17,6	25,8	50,0
- člani družine zaposleni drugje	6,2	5,1	8,6	9,1	21,3	-
- sorodniki, ki ne živijo v gospodinjstvu	29,8	24,8	30,1	26,1	38,2	100,0
- vikendaši, prijatelji, znanci, ki se ne ukvarjajo s kmetovanjem	4,0	5,1	2,5	3,0	1,1	50,0
število družin, ki dobi pomoč	(225)	(117)	(279)	(165)	(89)	(2)

3.0. OBLIKE VRAČANJA POMOČI

Dobljeno (nudeno) pomoč družine običajno vračajo v različnih oblikah. Omenili smo dve skupini pomoči:

a) medsebojno pomoč - pretežno delovnega značaja med gospodinjstvi ali skupinami gospodinjstev, ki temelji na različnih osnovah.

- Medsebojna pomoč na podlagi takojšnje vrnitve enakega ali podobnega dela. Gre za pomoč in vračanje le-te pri tistih kmečkih opravilih, ki se pojavijo v delovnih konicah, ko je potrebno določeno delo opraviti v relativno kratkem času, in ki terja fizično udeležbo večjega števila za delo sposobnih ljudi. Vsekakor je to neposredno povezano z možnostjo strojne obdelave, ki lahko krepko nadomesti potrebo po večjemu številu ljudi za določena opravila (seveda, če ima kmetija ustrezno opremo), oz. če ima možnosti za strojno obdelavo (v hribovitih področjih vsega vendarle ni mogoče opraviti s stroji, zato pa so kmetije v glavnem tudi slabše opremljene z mehanizacijo). Takšna opravila so npr. spomladanska setev, delo v vinogradu, spravilo sena in krme, žita, jesensko pobiranje pridelkov...
- Medsebojna pomoč na podlagi kasnejše povrnitve (npr. ob gradnji stanovanjskih in gospodarskih poslopij ali naprav). To so opravila, ki nujno zahtevajo večjo stopnjo sodelovanja in pomoči drugih. V takšnih primerih, podobno kot v preteklosti tudi danes ljudje priskočijo na pomoč. Velja pa nenapisano pravilo vračanja takšne pomoči takrat, ko jo bo kdo potreboval.
- Pomoč na podlagi povrnitve izposojene živine, orodja in še zlasti strojev. Glede na to, da se kmetije hitro opremljajo, je izposojanja živine verjetno precej manj, pač pa je zato večje izposojanje orodja in strojev. V glavnem kmetije stroje bolj neradi posojajo (bojazen, da se poškodujejo), zato hkrati s

strojem običajno sodeluje tudi njegov lastnik.

- Medsebojno pomoč na podlagi menjave uporabe proizvodjalnih sredstev za delo, za kar vaščani odslužijo takoj ali kasneje lastnikom živali, strojev in zemlje njihove usluge največkrat tako, da pomagajo pri raznih delih.

b) Medsebojna pomoč, ki jo posameznik ali skupina vaščanov izkazuje enemu ali več vaščanom:

- Medsebojna pomoč ob nepričakovanih nesrečah (ob ognju, povodnji, bolezni...). Ta oblika pomoči - pomoč v "sili" je še vedno zelo živa. Ne samo, da npr. ob ognju vsakdo priskoči na pomoč, da bi se rešilo, kar se rešiti da, temveč ljudje tudi kasneje dobrohotno sodelujejo pri sanaciji posledic. Obstaja ponekod tudi pomoč "iz usmiljenja", "z dobro voljo" (zastonj), čeprav se zdi, da so takšne oblike pomoči vse bolj redke.

- Pomoč ostarelim in osamljenim vaščanom. Ostarela in osamljena gospodinjstva so v glavnem preskrbljena z bolj ali manj skromno podporo ali pokojnino. Ker pa takšna revnejša gospodinjstva ne morejo vračati morebitne izkazane pomoči, jih vaščani kaj kmalu izključijo iz odnosov medsebojnega sodelovanja. To nazorno potrjujejo opuščene ali slabo obdelane njive in travniki, razpadajoča poslopja in stanovanjski objekti.

- Pomoč pri porodih (človeških in živalskih). V večini primerov se človeški porodi opravljajo v porodnišnicah. Več pa je medsebojne pomoči pri živalskih porodih. V glavnem takšne oblike pomoči ne zahtevajo povračila v drugih oblikah, čeprav se hvaležnost vsekakor izkazuje z različnimi uslugami.

- Medsebojna pomoč v zvezi z običajskim življenjem. Pomoč, pa naj bo materialne oblike ali pa samo izraz družbeno-duhovne vzajemnosti, se izraža ob družinskih ali vaških praznikih (ob svatbi,

rojstvu ali smrti, ob pustu...) nedvomno pogloblja stike med vaščani, čeprav starodavni običaji in šege vse hitreje tonejo v pozabo.

3.1. Načini in pogostost izražanja pomoči

Poglejmo, na kakšne načine in kako pogosto se pomoč vrača (Tabela 7).

- Najpomembnejša oblika vračanja pomoči je v obliki dela (72,2%)
- sledi vračilo v obliki pridelkov (31%)
- v obliki delovnih sredstev (strojev, delovne živine) (22,2%)
- povrne se v denarju (14,7%).

Vračanje pomoči v obliki dela po pogostosti daleč presega druge oblike, kar je tudi razumljivo, saj se z zmanjševanjem kmečkega prebivalstva in z zaposlovanjem članov kmečkih gospodinjstev krepi težnja po medsebojni pomoči delovnega značaja (manj ljudi, več zaposlenih, pomanjkanje časa - večja medsebojna pomoč, ki temelji na načelu recipročnosti "ti meni, jaz tebi"). Med posameznimi občinami pa so razlike, ne samo v pogostosti, temveč tudi v oblikah medsebojne pomoči. Vračanje v obliki dela je najbolj izražena v občinah Krško (80,2%), Ljubljana Vič-Rudnik (80,1%) in Grosuplje (79,5%). Za vse druge občine pa velja, da je ta oblika vračanja pomoči manj pogosta: Velenje (65,7%), Škofja Loka (65,5%), najmanj pa v treh ljubljanskih občinah: Ljubljana šiška (62,7%), Ljubljana Bežigrad (58,1%) in Ljubljana Moste-Polje (52,5%). Razlike opazamo tudi glede pomembnosti drugih oblik vračanja pomoči znotraj posameznih občin.

Vračanje v delu je najbolj pogosta oblika v občinah Ljubljana Bežigrad, Ljubljana Vič-Rudnik, Krško in Velenje, kjer se vse ostale oblike vračanja pomoči razvrstijo po že omenjeni pomemb-

nosti (pogostosti).

V Ljubljana Moste-Polje je najpogostejša oblika vračanja pomoči v pridelkih, šele nato v obliki dela, delovnih sredstev in v denarju;

Ljubljana šiška: v obliki dela, v denarju, v obliki pridelkov in delovnih sredstev;

Grosuplje: v obliki dela, delovnih sredstev, v obliki pridelkov in v denarju;

Škofja Loka: v obliki dela, v pridelkih, v denarju in v obliki delovnih sredstev.

Prav zanimivo je, da se na drugo mesto po pomembnosti vračanja pomoči uvršča v obliki pridelkov, še zlasti v občini Ljubljana Moste-Polje, kjer je to celo temeljna oblika, visoka pa je tudi v Ljubljana-Bežigrad, Ljubljana-šiška in v Velenju, kar kaže, da večino tistih, ki pomagajo, nima lastnih obdelovalnih zemljišč, ali pa so po obsegu tako majhna, da jih lahko sami obdelajo, hkrati pa si s pridelki nekoliko izboljšujejo življenjski standard.

Razlike opazimo tudi pri odgovoru "pomoči ne vrne". Največ je takšnih odgovorov v Škofji Loki (6,8%), kar pomeni, da pomoči bodisi ne morejo vračati (starost, bolezen), bodisi je ni potrebno vračati (zaposlenim članom družine ki imajo različne koristi od kmetije). Sledijo občine: Ljubljana šiška (3,9%), Ljubljana Vič-Rudnik (3,4%), Ljubljana Moste-Polje (2,2%), Grosuplje (1,2%) in Ljubljana Bežigrad (1,1%). V občini Velenje takšnega odgovora ne zasledimo.

3.2. Dejavniki, ki vplivajo na vračanje pomoči

Sprejemanje pomoči zahteva tudi vračanje, saj je osnova večine odnosov sodelovanja načelo recipročnosti. Vendar pa je pogostost in oblika vračanja pomoči odvisna od nekaterih dejavnikov kot so:

Velikost kmetije (Tabela 8). Še zlasti to velja za vračanje v obliki delovnih sredstev. Čim večja je kmetija, tem bolj je ta oblika vračanja pomoči pogosta. Razlog je očitno v boljši opremljenosti večjih kmetij, saj mehanizacijo potrebujejo in tudi relativno dobro izkoriščajo. Velja pa seveda tudi obratno: čim manjše so kmetije, manj pogosta je ta je takšna oblika vračanja pomoči. Tudi vprašanje pomoči v denarju je bolj pogosto v primeru manjših kmetij. Velike kmetije pričakujejo vrnitev pomoči v obliki dela, ker jo tudi najbolj potrebujejo. Za vračanje pomoči v obliki pridelkov velja, da je bolj pogosto izražena, če ima kmetija manj obdelovalne zemlje, oz. čim večja je kmetija, manj je pogosta. V obliki denarja vrne pomoč več kmetij, ki so manjše, kot kmetij, ki imajo več obdelovalne zemlje. To pomeni, da je kmetom (zlasti večjim) bolj dobrodošlo vračanje pomoči v tisti obliki, v kakršni jo tudi sami največ nudijo (v obliki dela).

Število članov gospodinjstva v veliki meri vpliva na pogostost in raznovrstnost vračanja pomoči in medsebojnega sodelovanja (Tabela 9). Pomoč vračajo v obliki dela bolj pogosto družine, z večjim številom družinskih članov, kot družine z enim ali dvema člana. Tudi za vračanje v obliki delovnih sredstev velja podobna ugotovitev, kot smo jo pravkar omenili. Zato pa je vračanje pomoči v pridelkih in v denarju mnogo pogostejše za kmetije z manjšim številom družinskih članov.

Glede na TIP kmetije (zaposlitev gospodarja/moža, gospodarice/žene in naslednika) lahko rečemo naslednje (glej Tabelo 10):

Pomoč v obliki dela vračajo bolj pogosto tiste kmetije, kjer so vsi člani jedra kmečke družine zaposleni in manj pogosto tiste kmetije, kjer se omenjeni trije člani ukvarjajo samo s kmetovanjem (kar je sorazmerno glede na to, kdo pomaga družini pri večjih delih na kmetiji ugotovitev v predhodnem poglavju). Vračanje v obliki pridelkov je bolj tipično za čiste kmetije in manj za one, kjer je zaposlen vsaj en član družine, ali pa so zaposleni gospodar/mož, gospodarica/žena in naslednik. Le-ti pogosteje vračajo pomoč v denarju kot pa čiste kmetije. Še najmanj pogosto vračajo pomoč v tej obliki mešane kmetije, kjer je vsaj eden član jedra družine zaposlen, ostali pa delajo doma.

In še pogled na starostno strukturo gospodinjstev (Tabela 11), ki kaže več ali manj "logične" (pričakovane) rezultate, še zlasti kar zadeva ostarela gospodinjstva glede oblik in pogostosti vračanja pomoči. Najbolj pogosto vračajo pomoč v obliki dela mlada gospodinjstva (sposobnost za delo!), najmanj pogosto pa ostarela gospodinjstva (manjša sposobnost za delo!). Isto velja tudi za vračanje pomoči v obliki delovnih sredstev, saj so kmetije z ostarelo strukturo gospodinjstva slabše opremljena z mehanizacijo. V obliki pridelkov vračajo pomoč relativno manj pogosto mlada gospodinjstva, zelo pogosto pa ostarela. Opazili pa smo, da prav njim pogosteje pomagajo člani družine, ki so zaposleni drugje in sorodniki, ki pa so zainteresirani za neposredni proizvod dela - pridelke. V obliki denarja je najmanj pogosta za generacijska gospodinjstva (člani družine vseh starosti) in vse bolj za starajoča ter ostarela, zaradi že omenjene manjše sposobnosti vračanja v obliki dela.

TABELA 7: Kako vrne dobljeno pomoč - po občinah

	Beži- grad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Gro- suplje	Krško	Škofja Loka	Vele- nje	Skupaj
- v obliki dela	58,1	52,5	62,7	80,1	79,5	80,2	65,5	65,7	72,2 (844)
- v obliki pridelkov	48,4	60,7	28,0	21,8	19,9	30,5	29,9	41,4	31,0 (844)
- v obliki delovnih sredstev (strojev, delovne živine)	19,4	24,6	22,7	16,0	30,8	18,1	14,9	35,7	22,2 (844)
- v denarju	16,1	18,0	30,7	8,3	9,6	15,8	20,7	8,6	14,7 (844)
Skupaj število gospodinjstev, ki vrne pomoč	(62)	(61)	(75)	(156)	(177)	(87)	(70)		(844)
Pomoči ne vrne	1,1	2,2	1,0	3,4	1,2	3,9	6,8	-	3,0 (1373)
Ne potrebuje pomoči, nikogar ni, ki bi lahko pomagal	27,6	30,0	25,2	36,1	37,6	32,6	49,3	22,0	35,0 (1373)
Število anketiranih gospo- dinjstev	(87)	(90)	(103)	(263)	(255)	(279)	(205)	(91)	(1373)

TABELA 8: Oblike vračanja pomoči glede na velikost kmetije

	do 2 ha	2-3 ha	3-4 ha	4-5 ha	5-6 ha	6-7 ha	7-8 ha	8-9 ha	9-10 ha	10 ha in več	Skupaj
- v obliki dela	73,3	66,4	69,8	71,4	77,4	75,6	74,6	70,5	69,4	73,5	72,2 (844)
- v obliki delovnih sredstev	8,9	12,7	16,3	30,5	22,6	24,4	33,9	31,8	36,1	25,3	22,2 (344)
- v obliki pridelkov	28,9	32,7	35,7	34,3	23,6	28,0	28,8	27,3	41,7	31,3	31,0 (844)
- v denarju	21,1	20,0	14,7	16,2	14,2	11,0	10,2	6,8	11,1	12,0	14,7 (844)
Skupaj število gospodinjstev, ki vračajo pomoč	(90)	(110)	(129)	(105)	(106)	(82)	(59)	(44)	(36)	(83)	(844)

TABELA 9: Oblike vračanja pomoči glede na število članov gospodinjstva

	Število članov gospodinjstva							
	1	2	3	4	5	6	7	8 in več
- v obliki dela	53,7	59,0	74,0	77,5	77,2	75,0	82,4	74,4
- v obliki delovnih sredstev	7,4	17,3	17,1	21,2	27,2	29,3	17,6	41,9
- v obliki pridelkov	42,6	42,4	29,3	28,8	27,2	26,7	27,5	23,3
- v denarju	27,8	21,6	14,6	14,4	12,0	10,3	9,8	4,7
Skupaj	(54)	(139)	(123)	(160)	(158)	(116)	(51)	(43)

TABELA 10: Oblike vračanja pomoči glede na tip kmetije

	člani jedra družine delajo samo na kmetiji	eden, dva člana delata samo na kmetiji	vsi člani jedra družine so zaposleni
- v obliki dela	61,5	75,5	81,1
- v obliki delovnih sredstev	20,1	23,3	21,1
- v obliki pridelkov	36,4	30,5	20,0
- v denarju	18,4	12,0	20,0
Skupaj število gospodinjstev, ki vračajo pomoč	(239)	(515)	(90)

TABELA 11: Oblike vračanja pomoči glede na starostno skupino gospodinjstva

	mlado generacijsko	zrelo	generacijsko	stara-joče	ostarelo	kombinirano
- v obliki dela	80,6	73,4	74,1	71,3	43,2	50,0
- v obliki delovnih sredstev	25,2	24,8	24,0	18,6	11,1	50,0
- v obliki pridelkov	21,6	30,3	30,0	32,9	58,0	-
- v denarju	14,0	12,8	8,0	20,4	28,4	50,0
Skupaj število gospodinjstev, ki vračajo pomoč	(222)	(109)	(263)	(167)	(81)	(2)

4.0. OBLIKE POMOČI DRUGIM

Kljub temu, da je načelo recipročnosti ("ti meni, jaz tebi") temelj medsebojne pomoči in sodelovanja, si vaščani med seboj pomagajo tudi ob različnih prilikah, še zlasti, če je ogroženo življenje ali pa materialne dobrine. Vsekakor pa je vprašanje, ki je tesno povezano s predhodnima vprašanjema o tem, kdo običajno pomaga in kako vračajo dobljeno pomoč. Rezultati kažejo (Tabela 12), da je najpomembnejša oblika izkazovanja pomoči drugim pretežno delovnega značaja za gospodinjstva, ki izjavljajo, da pomagajo drugim (1113 kmetij), torej pomoč pri enakih ali podobnih delih kot drugi njemu (62,8%). Pri porodih pomagajo 46,6 odstotka anketirancev in v zvezi z običajskim življenjem 37,3 odstotka. Pomoč ostarelim in osamljenim vaščanom izraža le 25,0 odstotka anketirancev. Takoj naj opozorimo, da je dejanska pomoč (in pripravljenost pomagati drugim) znatno višja od tiste, ki jo kmetje (vaščani) vračajo. Najbolj pogosta je v občini Velenje (96,1%), sledi Grosuplje (93,3%), Ljubljana Bežigrad (90,8%), Ljubljana Moste-Polje (85,6%), Krško (83,2%), Ljubljana šiška (78,6%), Škofja Loka (75,6%) in na koncu Ljubljana Vič-Rudnik (65,8%). Nikakor pa ne gre zanemariti razlik znotraj posameznih občin in med njimi. Omenjeni vrstni red oblik pomoči drugim velja le za občino Ljubljana šiška. Za druge občine pa se posamezne oblike pomoči po pogostosti pomoči drugim (od najbolj pogosto do najmanj pogosto) razvrščajo takole:

- Ljubljana Bežigrad: pomoč pri porodih, ob nepričakovanih nesrečah, pri enakih delih kot drugi njemu, v zvezi z običajskim življenjem ter ostarelim in osamljenim vaščanom;
- Ljubljana Moste-Polje: ob nepričakovanih nesrečah, pri enakih delih, v zvezi z običajskim življenjem, pri porodih in ostarelim vaščanom;
- Ljubljana Vič-Rudnik: pri enakih delih, pri porodih, ob nepričakovanih nesrečah, ostarelim vaščanom ter v zvezi z običajskim življenjem;

- Grosuplje: ob nesrečah in porodih, v zvezi z običajskim življenjem, pri enakih delih in ostarelim vaščanom;
- Krško: pri enakih delih, ob nesrečah, v zvezi z običajskim življenjem, pri porodih in ostarelim ter osamljenim vaščanom;
- Škofja Loka: ob nesrečah, pri enakih delih, v zvezi z običajskim življenjem, pri porodih ter osamljenim in ostarelim vaščanom;
- Velenje: ob nepričakovanih nesrečah, v zvezi z običajskim življenjem, pri porodih, pri enakih delih kot drugimi, ostarelim in osamljenim vaščanom.

Posamezne oblike pomoči drugim so različno izražene, če občine primerjamo med seboj. "Drugim pomaga pri enakih delih kot drugimi" se skorajda pokriva z odgovori na vprašanje "kako vrne pomoč". Najbolj pogosto je ta oblika pomoči (v obliki dela) izražena v občini Krško (86,6%), najmanj pa v Velenju (43,2%). Zato pa je največ pomoči ali pripravljenosti pomagati ob nepričakovanih nesrečah v občini Velenje (87,5%), najmanj pogosto pa v Krškem (43,3%) in Ljubljana Vič-Rudnik (36,4%) (nekoliko obrnjena slika). Tudi sodelovanju v zvezi z običajskim življenjem izstopa Velenje (55,7%) najmanj izražena pa je v treh ljubljanskih občinah: Ljubljana Bežigrad (30,3%), Ljubljana Vič-Rudnik (21,4%) in Ljubljana Šiška (15,2%). Trend takšne razporeditve pomoči kaže na to, da mestna in primestna (več ali manj urbana) naselja vse hitreje izgubljajo ostanke tradicionalnih oblik življenja. Mnogo bolj pa se ohranjajo v tistih predelih, kjer je tudi stopnja sodelovanja med člani vaške skupnosti višja, pa tudi tradicionalnost igra še določeno vlogo.

Pomoč ostarelim in osamljenim vaščanom je po njihovi pogostosti skorajda v vseh občinah na zadnjem mestu. Še najbolj pogosta je v Grosupljem (43,3%), v vseh ostalih občinah pa občutno redkejša, še najmanj v občini Ljubljana Šiška (8,9%). Z drugimi besedami, čim bolj razvita je neka občina, tem manjša je skrb za ostarele, kar kaže na to, da urbanizacija in napredek zmanjšujeta to nekoč visoko razvito obliko pomoči. Skrb za stare in onemogle pa se mora vse bolj prenašati na ramena celotne družbe.

4.1. D e j a v n i k i, k i v p l i v a j o n a o b l i k e p o m o č i d r u g i m

Vpliv lege kmetije na oblike pomoči drugim (Tabela 13). Odgovori dajejo podobno sliko kot pri vprašanju, kako vrne pomoč, vsaj kar se tiče vračanja v obliki dela, ko so odgovori anketirancev, da pomagajo pri enakih ali podobnih kmečkih delih kot drugi njemu vse redkejši z večanjem nadmorske višine kmetij. Najmanj pogosta je ta oblika pomoči drugim izražena v hribovskih predelih, za kar pa smo že navedli nekatere razloge. Zato pa je večja pripravljenost pomagati drugim v teh predelih glede nepričakovanih nesreč, manjša pa v primeru ostarelih in pri porodih.

Glede na število članov gospodinjstva (Tabela 14). Kar zadeva pomoč pri enakih ali podobnih delih kot drugi njemu, je bolj pogosta v primerih, kjer so gospodinjstva manjšestevilna, oz. pomoč drugim manjša, kjer je večje število članov (razumljivo, saj lažje opravijo delo, pa zato potrebujejo manj tuje pomoči). Ob nepričakovanih nesrečah pa je pomoč pogostejše izražena v gospodinjstvih z večjim številom članov (več članov - več pomoči izražajo). Najmanj pogosto pomagajo ostarelim gospodinjstvom tiste kmetije, kjer sta le eden ali dva člana (saj bi jo tudi sami potrebovali, še zlasti, če so ostareli). Podobno velja za pomoč v zvezi s porodi in običajskim življenjem (večje število članov - več pomoči, in obratno).

Glede na TIP kmetije (Tabela 15) zaposlenost gospodarja/moža, gospodarice/žene in naslednika se pojavlja podobna slika, kot smo jo že ocenili v predhodnem poglavju. Pri enakih ali podobnih kmečkih delih je bolj pogosto izraženo s strani gospodinjstev, kjer so vsi člani jedra kmečke družine zaposleni in manj, kjer vsi delajo na kmetiji. Zaposleni vračajo pomoč, ki jim jo nudijo čisti kmetje (bodisi neposredno s fizičnim delom ali pa v obliki delovnih sredstev). Nekoliko manjša pripravljenost in dejanska pomoč je izražena glede porodov pri družinah, kjer so zaposleni mož, žena in naslednik. Drugače pa ni bistvenih razlik glede ostalih oblik pomoči

drugim.

Tudi pri pogledu na starostno strukturo gospodinjstev (Tabela 16), podobno kot doslej, izstopajo ostarela gospodinjstva z znatno manjšo pomočjo v vseh omenjenih oblikah pomoči drugim.

TABELA 12: V katerih primerih pomaga(jo) drugim - po občinah

	Beži- grad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Gro- suplje	Krško	Škofja Loka	Vele- nje	Skupaj
- Pri enakih ali podobnih kmečkih delih kot drugi njemu	44,8	44,6	78,5	74,0	52,1	86,6	52,0	43,2	62,8 (1113)
- Ob nepričakovanih nesrečah (ogenj, povodenj, bolezen)	59,0	81,1	59,5	36,4	69,7	43,3	71,1	87,5	59,9 (1113)
- Pri porodih (človeških, živalskih)	67,9	28,4	26,6	58,4	69,7	31,6	27,6	47,7	46,6 (1113)
- V zvezi z običajskim življenjem (rojstvo, poroka, smrt)	30,0	33,8	15,2	21,4	53,8	33,3	41,4	55,7	37,3 (1113)
- Ostarelim in osamljenim vaščanom	17,9	13,5	8,9	24,3	43,3	27,7	13,2	20,5	25,0 (1113)
- Skupaj število gospodinjstev, ki pomaga drugim	(78)	(74)	(79)	(173)	(238)	(231)	(152)	(88)	(113)
- Ne pomaga, ne sprejema pomoči	9,2	14,4	21,4	34,2	6,7	16,8	24,4	3,9	18,2 (1373)
- število anketiranih gospodinjstev	(87)	(90)	(103)	(263)	(255)	(279)	(205)	(91)	(1373)

TABELA 13: Oblike pomoči drugim glede na lego kmetije

	do 400 m	401-600 m	600 m in več	(ar)	Skupaj
- Pri enakih ali podobnih delih kot drugi njemu	68,6	57,2	50,3	62,8	(1113)
- Ob nepričakovanih nesrečah (ogelj, povodenj, bolezen)	54,3	68,2	67,5	59,9	(1113)
- Ostarelim in osamljenim vaščanom	26,1	28,8	14,2	25,0	(1113)
- Pri porodih (človeških in živalskih)	50,8	46,2	31,4	46,6	(1113)
- V zvezi z običajskim življenjem (rojstvo, poroka, smrt)	34,5	43,2	37,9	37,3	(1113)
Skupaj število gospodinjstev, ki pomagajo drugim	(652)	(292)	(169)	(1113)	

TABELA 14: Oblike pomoči drugim glede na število članov družine

	Število članov gospodinjstva							
	1	2	3	4	5	6	7	8 in več
- Pri enakih ali podobnih delih kot drugi njemu	62,3	69,3	61,8	63,7	62,8	60,2	62,5	55,6
- Ob nepričakovanih nesrečah (ogelj, povodenj, bolezen)	39,6	50,7	58,0	61,4	63,8	64,3	62,8	69,8
- Ostarelim in osamljenim vaščanom	18,9	19,3	25,5	24,7	30,7	22,8	26,9	27,0
- Pri porodih (človeških in živalskih)	37,7	40,7	43,3	43,9	54,1	48,5	48,7	52,4
- V zvezi z običajskim življenjem (rojstvo, poroka, smrt)	28,3	34,7	35,0	36,3	43,1	36,8	38,5	39,7
Skupaj	(53)	(150)	(157)	(223)	(218)	(171)	(78)	(63)

TABELA 15: Oblike pomoči drugim glede na tip kmetije

	vsi člani jedra družine delajo samo na kmetiji	eden, dva člana delata samo na kmetiji	vsi člani jedra družine so zaposleni
- Pri enakih ali podobnih delih kot drugi njemu	61,1	62,6	68,0
- Ob nepričakovanih nesrečah (ogonj, povodenj, bolezen)	57,3	60,5	62,5
- Ostarelim in osamljenim vaščanom	21,9	26,0	26,6
- Pri porodih (človeških in živalskih)	44,8	48,6	39,8
- V zvezi z običajskim življenjem (rojstvo, poroka, smrt)	36,8	38,2	33,6
Skupaj	(288)	(697)	(128)

TABELA 16: Oblike pomoči drugim glede na starostne grupe gospodinjev

	mlado generacijsko	zrelo	generacijsko	stara-joče	ostarelo	kombinirano
- Pri enakih ali podobnih delih kot drugi njemu	60,4	68,4	60,7	68,0	58,7	66,7
- Ob nepričakovanih nesrečah (ogonj, povodenj, bolezen)	61,9	49,3	64,3	59,2	49,3	100,0
- Ostarelim in osamljenim vaščanom	25,7	22,4	27,5	22,8	18,7	66,7
- Pri porodih (človeških in živalskih)	46,8	44,8	50,0	45,1	36,0	66,7
- V zvezi z običajskim življenjem (rojstvo, poroka, smrt)	39,3	35,1	39,6	33,5	32,0	33,3
Skupaj	(331)	(134)	(364)	(206)	(75)	(3)

5.0. RAZLOGI ZA MEDSEBOJNO SODELOVANJE (POMOČ) MED LJUDMI NA VASI

Ljudje sodelujejo, ker je za posamezno opravilo, če hočejo, da je gospodarno in pravočasno opravljeno, potrebno večje število ljudi, kot pa jih premore posamezno gospodinjstvo. Populacijski nagib (pomanjkanje zadostnega števila delovnih moči-ljudi) je torej eden od temeljnih razlogov medsebojnega sodelovanja, ki je pa povezan z večimi dejavniki: deagrarizacija, urbanizacija, sprememba vaške skupnosti, zaposlovanje v nekmetijskih dejavnostih - upadanje števila kmečkih gospodinjstev in njihovih članov; planiranje družin (omejevanje rojstev) - prehod od velikoštevilne družine v elementarno z dvema otrokoma; hitro odseljevanje (osamosvajanje) članov družine (odraslih otrok)...

- Lastništvo proizvodjalnih sredstev, ki daje možnost pomagati tistim, ki jih nimajo. Usluge s proizvodjalnimi sredstvi se povrnejo v denarju, tiste mehanizirane kmetije, kjer pa ni zadostnega števila domačih delavcev, pa raje namesto denarja svoje usluge s stroji povrnejo z delovnimi protiuslugami. Na ta način nenehno vzpostavljajo in tako še nadalje vzdržujejo medsebojno sodelovanje. Zato so se nelastniki delovnih sredstev prisiljeni podrežati takšnim zahtevam, če želijo imeti svojo zemljo obdelano.
- Dopolnjevanje življenjske ravni (vračanje v naturalijah). Sorodniki, pa ne samo ti, prihajajo pomagat ostarelim in osamljenim staršem od časa do časa, še zlasti v delovnih konicah, v jesenskem času pa participirajo na delu pridelkov, s čimer si izboljšujejo življenjsko raven.
- Kulinarični nagib (dobra hrana). Četudi ne gre za kakšno veliko pomembnost vzroka medsebojnega sodelovanja in pomoči, ima vendarle tudi svoj pomen. Razumljivo je, če hrana ni dobra, tudi ni ljudi, ki bi želeli pomagat.
- Družabno zabavni nagib. Delo je v takšnih primerih zaključeno z

zabavo (petjem, plesom, šaljivi pogovor...). Nekoč je imel ravno ta razlog veliko več pomembnosti, danes pa vse hitreje izgublja na svojem pomenu (zaprtost družin, strojna obdelava, usmerjenost proizvodnje idr.).

- Pri sodelovanju se izvedo novosti, je tudi eden od vzgibov medsebojnega sodelovanja. Gre za izmenjavo informacij in težnjo po družabnosti.

5.1. Najbolj pogosti razlogi za medsebojno sodelovanje

V naši raziskavi so se pokazali kot najbolj pogosti naslednji razlogi za medsebojno sodelovanje (Tabela 17):

1. vrsta dela (48,9%), kar samo potrjuje do sedaj korelirane odgovore na vprašanje kako vrne pomoč in kako drugim pomaga,
2. v družbi se delo hitreje opravi (36,5%),
3. pri takem delu se izve veliko novega (21,9%),
4. skoraj enako pomemben kot predhodni razlog je tudi dobra hrana (21,8%),
5. ker je zabavno (17,6%),
6. 15,1 odstotkov anketiranih meni, da je eden od razlogov tudi v tem, ker se v zameno za delo dobijo pridelki.

Skorajda v enakem, vendar obratnem vrstnem redu anketirani postavljajo te razloge za nepomembne, nekoliko razlik pa je v oceni malo pomemben. Podatki kažejo, da je razen razloga - vrsta dela, izjemno pomemben tudi populacijski dejavnik (delo se v družbi hitreje opravi), še zlasti če upoštevamo, da ostaja vse manj ljudi na kmetijah. Od tistih, nekdanjih mnogoštevilnih družin z velikim številom dru-

žinskih članov, jih je ostalo le še nekaj. Prav struktura po številu članov gospodinjstva ustrezno kaže na takšen zaključek (kar 88,1 odstotek je takšnih gospodinjstev, ki imajo od enega do šest članov). Tudi ostali dejavniki niso zanemarljivi, le da je njihova teža mnogo manjša. Vse manj je primerov, da bi se po končanem delu poveselilo s petjem, plesom ali kako drugače. S tem pa vaška skupnost izgublja enega od svojih karakternih značilnosti tradicionalne vaške skupnosti. Prav družabno-zabavni vzgib postaja vse manj pomemben oz. vse hitreje izgublja nekdanjo veljavo. Čeprav sodelovanje na osnovi menjave dela s pridelki nima tolikšne pomembnosti, tega razloga vendarle ni mogoče prevzeti, vsaj kar zadeva posamezne občine, še zlasti ta razlog anketiranci pogosto navajajo v občini Ljubljana Bežigrad, Ljubljana šiška in v Velenju. Ker smo opazili, da nudijo relativno pogosto pomoč sorodniki in zaposleni člani družine, ki živijo drugod, pa se verjetno s kmetovanjem ne ukvarjajo - torej tudi nimajo lastnih pridelkov - so jim le-ti prav dobrodošli, tudi pojasnjuje takšen odstotek odgovorov.

5.2. R a z l i k e v r a z l o g i h z a s o d e l o - v a n j e m e d o b č i n a m i

Po pomembnosti posameznih razlogov (zelo pomemben) za sodelovanje opazamo med občinami - naslednje razlike:

Vrsta dela (Tabela 18) najpogosteje izražen v občinah Škofja Loka (65,4%) in Ljubljana šiška (60,2%), očitno manj pogosto pa v občini Ljubljana Vič-Rudnik (19%).

V družbi se delo hitreje opravi (Tabela 19). Pomanjkanje delovne sile (populacijski dejavnik) vpliva na to, da ob večjih delih kmetje pomagajo drug drugemu. Pogosteje ga kmetje omenjajo v občinah Ljubljana Moste-Polje (55,6%), Ljubljana Bežigrad (52,3%) in v Ve-

lenju (51,6%), najmanj pa v občini Grosuplje (24,3%). Odgovori na to vprašanje se tesno povezujejo z odgovori na vprašanje, kdo družini ob večjih delih na kmetiji pomaga.

Izvedo se novosti (Tabela 20) se kot razlog za sodelovanje na kmetiji najpogosteje omenja v občini Velenje (34,1%) in Ljubljana-Šiška (34%), manj pogosto pa v občini Škofja Loka (17,1%), Krško (15,1%). Morda so kmetje, ki so v bližini večjih urbanih sredin bolj zainteresirani za izmenjavo informacij, kot oni, ki živijo in delajo na pretežno agrarnih predelih in se pogosteje srečujejo, pa zato v manjši meri navajajo ta razlog glede pomembnosti za sodelovanje.

Dobra hrana (Tabela 21) kot razlog za sodelovanje pogosteje omenjajo anketiranci v treh ljubljanskih občinah: Ljubljana Bežigrad (39,1%), Ljubljana Šiška (37,9%), Ljubljana Moste-Polje (23,3%) in v Velenju (36,3%), manj pogosto pa v občini Grosuplje (15,5%).

Zabavno je (pogovori, petje, ples po končanem delu) (Tabela 22). Družabno zabavni vzgib postaja vse manj pomemben, še zlasti tam, kjer lahko ljudje najdejo zabavo drugod. Še najmanj pogosto ga omenjajo v občini Velenje (7,7%).

V zameno za delo se dobijo pridelki (Tabela 23). Kot razlog za sodelovanje je najpogosteje omenjan v občini Ljubljana Bežigrad (25,0%), Ljubljana Šiška (22,3%) in Ljubljana Moste-Polje (22,2%), manj pa v občinah Krško (11,5%) in Škofja Loka (10,2%), kar kaže na to, da so kmetje v pretežno agrarnih predelih zainteresirani za tisto obliko vračanja pomoči, ki jo tudi sami največ nudijo (v obliki dela). Zato pa anketiranci v primestnih občinah (zlasti ljubljanskih) dajejo pridelkom večji poudarek. Razloge za to pa smo omenili že nekoliko prej.

TABELA 18: Razlogi za sodelovanje (pomoč) med ljudmi na vasi - po občinah

Vrsta dela	Beži- grad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Gro- suplje	Krško	Škofja Loka	Velenje
ni pomemben	29,9	24,4	27,2	49,8	26,3	21,5	22,4	35,2
malo pomemben	11,5	20,0	12,6	31,2	25,1	22,6	12,2	15,4
zelo pomemben	58,6	55,6	60,2	19,0	48,6	55,9	65,4	49,5
Število anketiranih gospodinjstev	(87)	(90)	(193)	(263)	(255)	(279)	(205)	(91)

TABELA 19:

V družbi se delo hitreje opravi	Beži- grad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Gro- suplje	Krško	Škofja Loka	Velenje
ni pomemben	21,4	12,2	13,6	28,1	21,6	27,2	21,5	19,8
malo pomemben	23,0	32,2	41,7	44,5	54,1	44,4	30,2	28,6
zelo pomemben	52,9	55,6	44,7	27,4	24,3	28,3	48,3	51,6
Število anketiranih gospodinjstev	(87)	(90)	(103)	(263)	(255)	(279)	(205)	(91)

1363 -

TABELA 20:

Pri takem delu se izve veliko novega	Beži-grad	Moste-Polje	Šiška	Vič-Rudnik	Gro-suplje	Krško	Škofja Loka	Velenje
ni pomemben	35,6	26,7	23,3	28,9	27,1	47,7	41,0	30,8
malo pomemben	34,5	45,6	42,7	49,4	53,3	37,3	42,0	35,2
zelo pomemben	29,9	27,8	34,0	21,7	19,6	15,1	17,1	34,1
Število anketiranih gospodinjestev	(87)	(90)	(103)	(263)	(255)	(279)	(205)	(91)

TABELA 21:

Dobra hrana	Beži-grad	Moste-Polje	Šiška	Vič-Rudnik	Gro-suplje	Krško	Škofja Loka	Velenje
ni pomemben	43,7	45,6	33,0	47,5	47,8	52,0	57,6	45,1
malo pomemben	17,2	31,1	29,1	34,2	36,9	29,7	25,9	18,7
zelo pomemben	39,1	23,3	37,9	18,3	15,3	18,3	16,6	36,3
Število anketiranih gospodinjestev	(87)	(90)	(103)	(263)	(255)	(279)	(205)	(91)

TABELA 22:

Zabavno je (pogovori, petje, ples po delu)	Beži- grad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Gro- suplje	Krško	Škofja Loka	Velenje
ni pomemben	52,9	47,8	43,7	30,4	33,7	52,3	61,5	70,3
malo pomemben	21,8	41,1	38,8	44,1	51,0	28,7	26,3	22,0
zelo pomemben	25,3	11,1	17,5	25,5	15,3	19,0	12,2	7,7
Število anketiranih gospodinjstev	(87)	(90)	(103)	(263)	(255)	(279)	(205)	(91)

TABELA 23:

V zabavo za delo se dobijo pridelki	Beži- grad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Gro- suplje	Krško	Škofja Loka	Velenje
ni pomemben	54,0	43,3	51,5	42,2	44,3	58,4	50,2	48,4
malo pomemben	20,7	34,4	26,2	46,0	39,2	30,1	39,5	34,1
zelo pomemben	25,3	22,2	22,3	11,8	16,5	11,5	10,2	17,6
Število anketiranih gospodinjstev	(87)	(90)	(103)	(263)	(255)	(279)	(205)	(91)

6.0. RAZLOGI ZA MANJŠE SODELOVANJE MED ČLANI VAŠKE SKUPNOSTI

Sodobni procesi, ki se odvijajo na vasi so imeli, oz. imajo poleg nekaterih pozitivnih posledic kot dvig življenjske ravni kmečkega prebivalstva, večja možnost družbene promocije... tudi negativne posledice. Nekoč tesno povezana vaška skupnost postaja vse manj povezana zaradi vrste razlogov, med katerimi naj omenimo naslednje:

- Mehanizacija kmetijstva in sodobnejši načini kmetovanja omogočajo gospodinjstvu (kmetiji), da z manjšim številom delovnih moči v krajšem času opravi vsa potrebna dela. Bolj ko je kmetija opremljena, manj pomoči potrebuje.
- Zaposlovanje vaščanov v industriji (izven kmetijstva). Iz leta v leto se večja število tistih, ki se zaposlujejo, zemljo pa obdržijo. Zaradi tega nastaja nova struktura, tako imenovane mešane kmetije. Zaposleni člani morajo po delu v delovni organizaciji opraviti vsa opravila na kmetiji in zato v glavnem nimajo časa za vključevanje v odnose medsebojne pomoči (faktor časa), Faktor finančnih sredstev. Z dodatnim virom dohodkov in z ugodnimi krediti kmetije opremljajo vse bolj z mehanizacijo, ter tako postajajo vse manj odvisne od pomoči sovaščanov. Če pa kmetije že iščejo pomoč, jo raje vrnejo v denarju, kot pa z vračanjem (odsluževanjem) v obliki dela. V primeru, da vsega ne zmorejo postoriti sami, puščajo del zemlje neobdelane ali pa jo oddajajo v najem, ker je za svoje potrebe vse ne potrebujejo obdelati. Socialno razslojevanje, povezano z možnostjo zaposlovanja izven kmetijstva, vpliva tudi na to, da nekateri zaposleni izgubljajo interes za delo na kmetiji, saj lahko prav dobro živijo od dohodka iz zaposlitve. Zaposlitev pa spremeni tudi delovni ritem zaposlenih, saj zaradi zaposlitve osredotočajo svojo aktivnost na kmetiji šele po vrnitvi z dela, medtem ko vsi tisti, ki niso zaposleni enakomerno razporedijo delovni ritem in opravila skozi ves dan.

SS A38AT

- Pomanjkanje mladine. Z zmanjševanjem števila rojstev in z odhajanjem mladih v mesta se je občutno zmanjšalo število kmečke mladine. Od tistih, ki so še na kmetiji, pa se jih dosti šola ali pa so zaposleni bodisi v domačem kraju bodisi drugje in se vsak dan vozijo na delo. S tem se tanjšajo tudi integrativne vezi in težnje (vzgibi) po medsebojni pomoči in sodelovanju. Po končanem šolanju se večina mladih želi čim prej zaposliti ter postati ekonomsko neodvisni od družine. Mladi si iščejo zabavo drugod, zato tudi ne delujejo v tolikšni meri družabno zabavni vzgiji na vasi, pa tudi gledanje televizije je mnogo pripomoglo k temu, da je družabnega življenja na vasi vse manj oz. zamira. Družine pa se vse bolj zapirajo v krog družinskega življenja.

- Kaljenje komunikativnih vezi na vasi, ki se kaže v: vse manj številnih medsebojnih stikih s sosedi in sorodniki (vse večja neodvisnost in zaprtost družin); kroničnem pomanjkanju časa, ki pesti tudi kmečko prebivalstvo. Prosti čas, kolikor ga sploh ostane, vaščani porabijo raje za oddih, kot pa za obiske. Te vezi pa rahljajo tudi sredstva množičnih komunikacij in zabave (radio, televizija, film), ki so spodrinila nekdanje razvite oblike družabno-zabavnega življenja; motorizacija, ki onemogoča večje srečevanje in neposredne stike ljudi med seboj; zmanjšanje pomena vaških gostiln (krčm) kot centrov socialnega življenja vaške skupnosti. Te so izgubile svojo nekdanjo veljavo in postale le ena od uslužnostnih organizacij. Spreminjanje (tradicionalne in konformistične) miselnosti vaščanov. Miselnost in konformizem se na vasi le počasi spreminja. Nekdaj vseobsegajoča socialna kontrola se je zrahljala, rahljajo in trgajo se tradicionalne in konformistične vezi, čeprav nekatere (v zvezi z običajskim življenjem) še obstajajo. Mestni utrip spreminja vaško skupnost, tako da vse bolj pridobiva na veljavi sodobna, nekonvativna miselnost večjega dela vaščanov. Med drugim v veliki meri vpliva na to sprejemanje novih načinov kmetovanja in usmerjenost proizvodnje, pa tudi odsev mestnega življenja.

6.1. Ali ljudje danes manj sodelujejo kot so sodelovali včasih?

Hipotetično trditev, da ljudje danes na vasi med seboj manj sodelujejo kot so včasih, so anketiranci potrdili v dobrih štirih petinah primerov (83%). Dobrašestima (17%) pa je zavrnila takšno predpostavko, češ da ljudje dandanes ne sodelujejo manj kot so včasih, morda ponekod celo več. Na osnovi odgovorov tistega dela anketiranih, ki je soglašal s postavljenjo trditvijo (83%) in odgovori na vprašanje, zakaj je temu tako, se razlogi slabšega sodelovanja razvrstijo po pomembnosti takole (Tabela 24):

1. uporaba mehanizacije (65,5%)
2. družine so bolj zaprte vase (same opravijo vse delo) - (49,0%)
3. mnogi so zaposleni zunaj kmetijstva (47,2%)
4. ker ljudje rajši gledajo televizijo (32,6%)
5. ker mladi najdejo zabavo drugje (31,4%)
6. ker ni dosti mladih (26,8%)
7. ker je mnogo prišlekov in odnosi na vasi niso več taki, kot so bili (17,0%)
8. zaradi usmerjene proizvodnje (10,8%).

Splošne značilnosti sodobnega življenja se prenašajo tudi na vas, ki ni izolirana skupnost, pa tudi ne imuna pred vplivi, ki jih poraja takšen način življenja.

Podatki kažejo, da se je prav zaradi spremembe načina kmetijske proizvodnje in zaradi spremenjene socialne strukture vasi poslabšalo tudi sodelovanje med ljudmi. Zaprtost družin se očitno tesno veže na boljšo opremljenost kmetij, kar omogoča, da so le-te dosti bolj neodvisne od pomoči drugih. Prav tako pa na manjše sodelovanje pomembno vpliva zaposlenost ljudi. Po številu gospodarjev/gospodaric, ki so ga imenovali, le malo zaostaja za predhodnim razlogom. Naslednji trije razlogi so dokaj izenačeni in potrjujejo ugotovljene izsledke o vzrokih slabšega sodelovanja

med člani vaške skupnosti (vse manj mladih, iskanje zabave drugod in vpliv množičnih medijev). Po mnenju anketirancev še najmanj vpliva na spremenjeno sodelovanje prihod novincev in usmerjena proizvodnja. Ker pa vendarle pri nas še ni tolikšne usmerjenosti proizvodnje, zato kmetje temu razlogu ne pripisujejo tolikšnega pomena.

Ugotovljeno stanje za 1373 anketiranih gospodinjstev skupaj pa ne velja v enaki meri za vse občine, saj anketiranci navajajo nekatere razloge pogosteje kot druge. Anketiranci postavljajo v vseh omenjenih občinah na prvo mesto kot najpomembnejši razlog slabšega sodelovanja med člani vaške skupnosti "uporabo mehanizacije", ki je tesno povezana sprememba načina kmetijske proizvodnje in takoj za tem "zaprtost družin", z izjemo občine Velenje, kjer je ta razlog omenjen za "gledanje televizije".

Uporaba mehanizacije kot razlog manjšega sodelovanja anketiranci najbolj pogosto navajajo v občini Velenje (80,5%). Sledijo ji Grosuplje (73,2%) in Ljubljana Vič-Rudnik (71,1%). Še najmanj pogosto je omenjen v občini Škofja Loka (55,6%). Verjetno se da takšno sliko povezati z boljšo ali slabšo opremljenostjo kmetij z mehanizacijo (hribovske kmetije vseh del ne morejo opraviti s stroji, pa so kmetije slabše opremljene).

Da so družine bolj zaprte vase navajajo kmetje kot razlog slabšega sodelovanja pogosteje v občinah Ljubljana Moste-Polje (76,8%), Ljubljana šiška (67,0%), Škofja Loka (63,6%) in Ljubljana Bežigrad (61,8%), manj pogosto pa v občinah Grosuplje (39,2%) in Krško (32,4%), kar morda le kaže na to, da so v glavnem agrarna področja med seboj mnogo bolj komunikativno povezana.

Mnogi so zaposleni izven kmetijstva kot naslednji razlog manjšega sodelovanja, najbolj pogosto izražajo anketiranci v občini Krško (64,3%), najmanj pogosto izražen pa je v občini Ljubljana Bežigrad (35,5%). V hribovitih delih občine Krško je mnogo kme-

tij, kjer so člani družine zaposleni, prav tako pa je veliko mladih že zdavnaj odšlo v dolino. Morda je zato to tudi vzrok pogostejšega navajanja tega razloga v tej občini. Ostali razlogi še nadalje pojasnjujejo vzroke manjšega sodelovanja na vasi. Tako se v občini Velenje zelo pogosto pojavlja razlog slabšega sodelovanja, da ljudje rajši gledajo televizijo (53,2%), najmanj pogosto pa v občini Krško (le 18,8 odstotkov). Ker mladi najdejo zabavo drugje in ker ni dosti mladih se prav tako izrazito pojavlja v občini Krško (40,6%), manj pogosto pa v občinah Ljubljana Vič-Rudnik (17,1%) in Škofji Loki (14,8%). Da pa so prišleki razlog slabšega sodelovanja med ljudmi v vaški skupnosti anketiranci navajajo najpogosteje v treh ljubljanskih občinah (Ljubljana šiška (38,1%), Ljubljana Bežigrad (32,9%), Ljubljana Moste-Polje (23,2%)), manj v ostalih občinah, še najmanj v občini Velenje (le 3,9 odstotkov), pa čeprav je Velenje znano po visokem odstotku doseljencev. Razlog je verjetno v tem, da se doseljenci, ki prihajajo zaposlujejo skorajda izključno v industriji in naseljujejo v urbanem središču, medtem ko jih je na ruralnem področju precej manj, ali pa so se vključili v vaško skupnost. Hkrati pa prav v Velenju anketiranci postavljajo usmerjenost proizvodnje na najvišje mesto med občinami (18,2%), najmanj pogosto pa v občini Ljubljana Moste-Polje (8,5%) in Ljubljana Vič-Rudnik (7,0%). Ta razlog se veže z uporabo mehanizacije, ki je tudi najpogosteje navajan razlog in hkrati z največjim odstotkom prav v občini Velenje, kar kaže na večjo tržno usmerjenost tistega dela kmetov, ki se bodisi v celoti ali pa hkrati še ukvarja s kmetijstvom in ima kmetije relativno dobro opremljene s potrebno mehanizacijo.

Podatki nenazadnje kažejo v celoti na to, da se vaška skupnost vse hitreje spreminja. Proces, ki zaznavno spreminjajo globalni način življenja ljudi v urbanih sredinah, močno rahljajo integrativne vezi in v temelju spreminjajo obličje nekdanje skupnosti vaščanov. Nezadržni tok inovacij, ki prodira na vas, ne daje možnosti za ohranjanje tradicionalnih oblik življenja. Pa

tudi potrošniška miselnost je v veliki meri zajela prav tisti del družbe, ki se je dolga leta uspešno upiral njenim negativnim posledicam. Tako močno zakoreninjena miselnost, da sta kmet in zemlja del iste celote, se le nekoliko spreminja, čeprav je še daleč od tega, da bi popolnoma izgubila na pomenu. Industrijski ritem pa vsekakor vpliva na spreminjanje takšnega tradicionalnega odnosa kmeta do zemlje in kmeta do sovaščanov.

6.2. Dejavniki, ki vplivajo na manjše sodelovanje med člani vaške skupnosti

Na slabše sodelovanje med člani vaške skupnosti vplivajo tudi nekateri drugi dejavniki, med katerimi naj omenimo naslednje:

Lega kmetije (nadmorska višina) - (Tabela 25). Podatki kažejo, da uporaba mehanizacije kot razlog manjšega sodelovanja bolj pogosto izražajo kmetje v nižinskih predelih in manj pogosto v hribovskih predelih, zaradi razlogov, ki smo jih vseskozi omenjali. Podobno velja tudi glede prišlekov kot eden od razlogov slabšega sodelovanja. To pa smo ugotavljali prav v primeru treh ljubljanskih občin (Ljubljana šiška, Ljubljana Bežigrad in Ljubljana Moste-Polje). Ostali navedeni razlogi se bistveno ne razlikujejo v primerjavi z odgovori celotne populacije anketiranih.

V vseh naših dosedanjih ugotovitvah je prav tip kmetije (glede na zaposlenost gospodarja/gospodarice in naslednika), pomembno vplival na takšno ali drugačno opredeljevanje tistih, ki delajo bodisi samo na kmetiji, bodisi so zaposleni in delajo na kmetiji, ali pa so vsi člani jedra kmečke družine zaposleni, obdelovanje zemlje pa jim je le dodatna dejavnost. V tem primeru, ko gre za ugotavljanje razlogov slabšega sodelovanja med člani vaške skupnosti, pa opažamo, da tip kmetije ne vpliva na različnost opre-

deljevanja (Tabela 26). To pomeni, da kmetje v enaki meri, ne glede na stopnjo intenzivnosti obdelovanja zemlje in poklicne usmerjenosti, zaznavajo ta problem.

Tudi starostna struktura gospodinjstva le v določeni meri vpliva na opredeljevanje razlogov slabšega sodelovanja (Tabela 27). Razlogu "ker je mnogo zaposlenih zunaj kmetijstva" - dajejo nekoliko večji pomen zrela in generacijska gospodinjstva. Ker pa je v teh gospodinjstvih tudi največ članov zaposlenih, se zdi takšen podatek razumljiv. Bistvenih razlik glede ostalih navedenih razlogov v glavnem ne opažamo. Le starajoča gospodinjstva pripisujejo nekoliko manjši pomen gledanju televizije in večji - družine so bolj zaprte vase.

TABELA 24: Razlogi manjšega sodelovanja med ljudmi na vasi - po občinah

	Beži- grad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Gro- suplje	Krško	Škofja Loka	Velenje
- uporaba mehanizacije	67,1	54,9	53,6	71,1	73,2	63,8	55,6	80,5
- družine so bolj zaprte vase	61,8	76,8	67,0	42,2	39,2	32,4	63,6	41,6
- mnogi so zaposleni zunaj kmetijstva	35,5	46,3	40,2	38,0	50,2	64,3	45,7	40,3
- ker ljudje rajši gledajo televizijo	35,5	40,2	46,4	19,8	36,4	18,8	37,0	53,2
- ker mladi najdejo zabavo drugje	30,3	25,6	29,9	19,3	38,8	44,4	25,3	27,3
- ker ni dosti mladih	15,8	23,2	23,7	17,1	37,3	40,6	14,8	28,6
- ker je mnogo prišlekov in odnosi na vasi niso taki, kot so bili	32,9	23,2	38,1	14,4	16,7	8,2	14,2	3,9
- zaradi usmerjene proiz- vodnje	11,8	8,5	11,3	7,8	8,6	15,5	9,3	18,2
Skupaj število gospodinjstev, ki navajajo razloge slabšega sodelovanja	(76)	(82)	(97)	(187)	(209)	(207)	(162)	(77)
Ljudje danes ne sodelujejo manj, kot so včasih	9,2	5,6	2,9	24,0	16,5	23,3	16,6	15,4
Število anketiranih gospo- dinjstev	(87)	(90)	(103)	(263)	(255)	(279)	(205)	(91)

TABELA 25: Razlogi manjšega sodelovanja glede na lego kmetije

	do 400 m	401-600 m	nad 600 m
- uporaba mehanizacije	68,2	65,6	53,5
- usmerjena proizvodnja	12,2	8,9	8,9
- mnogi so zaposleni izven kmetijstva	45,4	52,8	44,6
- družine so bolj zaprte vase	49,8	48,9	45,9
- mnogo je prišlekov	21,6	12,1	6,4
- ni dosti mladih	28,4	24,5	24,2
- mladi najdejo zabavo drugje	35,9	23,4	26,8
- ljudje rajši gledajo televizijo	32,8	33,3	30,6
Skupaj število gospodinjstev, ki navaja razloge slabšega sodelovanja	(658)	(282)	(157)

TABELA 26: Razlogi manjšega sodelovanja glede na tip kmetije

	vsi člani jedra družine delajo samo na kmetiji	eden, dva člana delata samo na kmetiji	vsi člani jedra družine so zaposleni
- uporaba mehanizacije	63,0	66,6	65,0
- usmerjena proizvodnja	8,3	12,2	10,0
- mnogi so zaposleni izven kmetijstva	42,9	49,0	48,3
- družine so bolj zaprte vase	53,9	47,8	44,2
- mnogo je prišlekov	13,5	17,8	20,8
- ni dosti mladih	26,1	28,3	20,0
- mladi najdejo zabavo drugje	26,4	33,4	32,5
- ljudje rajši gledajo televizijo	28,1	34,1	35,8
Skupaj število gospodinjstev, ki navaja razloge slabšega sodelovanja	(303)	(674)	(120)

TABELA 27: Razlogi manjšega sodelovanja glede na starostno strukturo gospodinjstev

	mlado gos- podinjstvo	zrelo	genera- cijsko	stara- joče	osta- relo	kombini- rano
- uporaba mehanizacije	65,3	59,7	70,8	61,4	63,4	50,0
- usmerjena proizvodnja	11,3	14,9	12,2	7,1	6,5	-
- mnogi so zaposleni izven kmetijstva	41,7	52,2	52,2	48,2	40,9	-
- mnogo je prišlekov	16,9	12,7	16,9	17,8	21,5	25,0
- ni dosti mladih	27,6	26,9	25,9	26,4	29,0	-
- mladi najdejo zabavo drugje	30,7	34,3	32,1	27,4	36,6	-
- ljudje rajši gledajo televizijo	33,4	32,8	35,0	24,9	36,6	50,0
Skupaj število gospodinjstev, ki navaja razloge slabšega sodelovanja	(326)	(134)	(343)	(197)	(93)	(4)

7.0. POVZETEK IN ZAKLJUČKI

Sodelovanje in medsebojna pomoč na vasi sta sicer le del celokupnih relacij med člani vaške skupnosti, ki kažejo na to, v kolikšni meri se (je) vaška tradicionalna skupnost pod vplivom in pritiskom različnih procesov (deagrarizacije, urganizacije in rurbanizacije) v toku dobrih treh desetletij spremenila (se spreminja) v nov socialni prostor s spremenjenimi in novimi vrednotami. Skozi različne zorne kote smo si ogledali nekoliko aspektov te problematike in ugotavljali nekatere skupne točke in posebnosti, ki jih ima vsaka občina, pač glede na njen specifičen družbenoekonomski razvoj ter socialni in fizični prostor. Vse hipotetične trditve, ki smo jih postavili v prvi fazi pripravljavanja raziskovalnega projekta, in ki so bile verificirane v konkretnih občinah, so anketiranci potrdili.

Kdo pomaga družini pri večjih delih na kmetiji? Odgovori na vprašanje, kdo običajno pomaga družini pri večjih delih na kmetiji, kažejo na to, da vsem, ki potrebujejo pomoč, v največji meri pomagajo sovaščani-kmetje (65%), precej manj pogosto pa zaposleni člani družine, ki si takrat vzamejo dopust (33,3%), sorodniki (29,5%), sovaščani-delavci (25,3%), člani družine, ki so zaposleni drugod in se vračajo na kmetijo ob dela prostih dneh (8,9%). Zanimarljiva pa je pomoč vikendašev, prijateljev ali znancev, ki se s kmetovanjem sami ne ukvarjajo (3,3%). V vseh anketiranih občinah je najpogosteje izražena pomoč sovaščanov-kmetov, ki jim sledijo bodisi zaposleni člani družine, ki takrat vzamejo dopust, bodisi sorodniki ali sovaščani-delavci, medtem ko je pomoč vikendašev, prijateljev ali znancev povsod minimalna. Desetina (9,7%) vseh anketirancev izjavlja, da ne dobi potrebne pomoči, oz. ni nikogar, ki bi lahko pomagal. Najbolj pogosti so takšni odgovori v občinah Ljubljana Vič-Rudnik (13,7%) in Ljubljana Moste-Polje (13,3%), najmanj pogosti pa v občinah Škofja Loka (7,3%), Ljubljana šiška (5,8%) in Ljubljana Bežigrad (4,6%). Visok odstotek (kar dobra četrtnina - 26%) anketirancev izjavlja, da tuje pomoči ne potrebuje, pri čemer naj-

bolj izstopa občina Škofja Loka (43,4%).

Takšno stanje pojasnjujejo odgovori na vprašanje o vzrokih slabšega sodelovanja, kjer se zaprtost družin v tej občini pojavlja na prvem mestu, na drugem pa strojna opremljenost kmetij. Tudi za vse ostale občine velja ugotovitev, da se z boljšo opremljenostjo zmanjšuje potreba po sodelovanju. Le-to pa seveda vodi tudi do vse večjega števila primerov zapiranja družin v lastni družinski krog, kar pomeni, da intenziteta in obseg medsebojnega sodelovanja prehaja v nove oblike družbenih odnosov.

Analiza podatkov je pokazala, da na obseg dobljene pomoči vpliva več dejavnikov: nadmorska višina kmetij (v hribovskih predelih manj pogosto pomagajo sovaščani-kmetje in delavci, zaposleni člani družine in sorodniki). Še zlasti so problematična tista območja, kjer so se mladi odselili v industrijske centre in pustili ostarele starše same na kmetijah. Zato prav ostarelim gospodinjstvom in tistim, ki imajo le enega ali dva člana, tudi zgoraj omenjeni potencialni pomočniki najmanj pomagajo, saj ne morejo zadovoljiti načelu recipročnosti ("ti meni, jaz tebi!"). To nazorno kažejo opuščena (neobdelana) zemljišča in razpadajoči stanovanjski ter gospodarski objekti. Prav te kmetije bi potrebovale največ pomoči sovaščanov, pa je zaradi nezmožnosti vračanja dobe najmanj. Tudi od velikosti kmetij zavisí obseg medsebojne pomoči, čim večja je kmetija, tem večje so potrebe in tem bolj pogosta je medsebojna pomoč. Podatki pa kažejo tudi to, da čisti kmetje pogosto pomagajo tistim družinam, kjer so vsi člani jedra kmečke družine zaposleni (70,2%). Na kmetijah, kjer so nekateri člani zaposleni, drugi pa delajo samo na kmetiji, bolj pogosto pomagajo zaposleni člani družine, ki takrat vzamejo dopust (42,2%).

Oblike vračanja pomoči. Dobljeno (nudeno) pomoč je potrebno vrniti bodisi z delom (tako jali kasneje) bodisi v drugih oblikah (v obliki pridelkov, delovnih sredstev ali v denarju).

Rezultati raziskave kažejo, da je najpogostejša oblika vračanja od sprejete pomoči v obliki dela (72,2%), sledi pa ji vračilo v obliki pridelkov (31%), delovnih sredstev (22,2%) in v denarju (14,7%). Z izjemo občine Ljubljana Moste-Polje, kjer kmetje najpogosteje vračajo pomoč v obliki pridelkov, je za vse ostale občine najbolj pogosta oblika vračanja v delu. Ugotavljamo, da je torej osnova medsebojnega sodelovanja predvsem načelo recipročnosti - vračanje pomoči v enaki obliki kot jo drugi njemu. Razen že omenjene občine Ljubljana Moste-Polje z 60,7% odgovorov, je pogosto izražena oblika vračanja pomoči v obliki pridelkov še v občinah: Ljubljana Bežigrad (48,4%) in Velenje (41,4%), kar kaže na to, da tisti, ki pomagajo (v konkretnih primerih pomagajo v veliki meri sorodniki in člani družine, ki so zaposleni drugod, pa se ob večjih delih vračajo na kmetijo) dobijo svojo pomoč vrnjeno v pridelkih, ki so jim dobrodošli. Dobljeno pomoč vračajo pogosteje v obliki dela družine, kjer so vsi člani jedra kmečke družine zaposleni (81,1%) in v denarju (20,%) v primerjavi s čistimi kmetijami, zato pa čiste kmetije bolj pogosto v pridelkih (36,4%). Pomoč pa lažje vračajo tiste kmetije, kjer je večje število družinskih članov, medtem ko družine z manjšim številom članov, družine, kjer so člani njenega jedra zaposleni in ostarela gospodinjstva pomoč vračajo raje v denarju ali pridelkih, kar velja še zlasti za ostarela gospodinjstva.

Razlogi za medsebojno sodelovanje. Anketiranci izpostavljajo v slabši polovici primerov - izjema je občina Ljubljana Vič-Rudnik kot najpomembnejši vzgib za medsebojno pomoč vrsto dela (48,9%) - sledi pa mu nagib, da se delo hitreje opravi (36,5%). Ostali razlogi pri delu se izve veliko novega (21,9%), dobra hrana (21,8%), ker je zabavno (17,6%) in za delo se dobijo pridelki (15,1%) - so omenjeni manj pogosto.

Vračanje pomoči v obliki dela je najbolj pogosto v občini Škofja Loka (65,4%), najmanj pogosto pa v občini Ljubljana Vič-Rudnik (19%). Da se delo hitreje opravi, dobra hrana ter, v zameno za delo se dobi - anketirancev izjavlja, da tuje pomoči ne potrebuje, pri čemer naj-

jo pridelki, kmetje bolj pogosto omenjajo v treh ljubljanskih občinah: Ljubljana Moste-Polje, Ljubljana Bežigrad in Ljubljana šiška - prvega zaradi pomanjkanja delovne sile, druga dva pa verjetno zaradi visokih življenjskih stroškov. Razlog - izvedo se novosti, je najbolj pogosto izražen v občinah Velenje (34,1%) in Ljubljana šiška (34%), najmanj pogosto pa v občini Krško (15,1%).

Zakaj ljudje manj sodelujejo kot so včasih? Na osnovi rezultatov raziskave ugotavljamo, da ljudje ne sodelujejo več v toliki meri, kot so nekoč. Anketiranci so v 83% primerov potrdili omenjeno hipotezo, le šestina (17%) pa jo zavrača, češ da to ni res in da je morda celo več sodelovanja kot ga je bilo nekoč. Kot razlogi za slabše sodelovanje se najbolj pogosto omenjajo naslednji: uporaba mehanizacije (65,5%), družine so bolj zaprte vase (49%), mnogi so zaposleni zunaj kmetijstva (47,2%), ljudje rajši gledajo televizijo (32,6%), mladi se zabavajo drugje (31,4%), ni dosti mladih (26,8%), dosti je prišlekov in odnosi niso več takšni kot so bili (17%), usmerjena proizvodnja (10,8%). Nekateri pa naštetim razlogom dodajajo še nevoščljivost, ki se je "razpasla" tudi v vaški skupnosti z vse večjo potrošniško miselnostjo.

Sprememba načina kmetijske proizvodnje (z uporabo mehanizacije) je omogočila večjo stopnjo avtonomije posameznih kmetij, ki se s tem zapirajo v lastni družinski krog, saj ne potrebujejo več toliko tuje pomoči. Prav tako se je z možnostjo zaposlovanja zunaj kmetijstva, odlivom kmečkega prebivalstva (še zlasti mladih) v industrijske in urbane centre in z možnostjo šolanja, zmanjšalo število kmečkega prebivalstva, čeprav se na drugi strani večja število mešanih kmetij. Da je mehanizacija razlog slabšega sodelovanja najbolj pogosto navajajo anketiranci v občinah Velenje (80,5%), Grosuplje (73,2%) in Ljubljana Vič-Rudnik (71,1%), manj pogosto pa v občinah škofja Loka (56,6%), Ljubljana Moste-Polje (54%) in Ljubljana šiška (53,6%). Družine so bolj zaprte vase - se pojavlja kot razlog najpogosteje v občinah: Ljubljana Moste-Polje (76,8%), Ljubljana šiška (67%) in Ljubljana Bežigrad (61,8%), še najmanj v občini Krško

Medsebojna pomoč, ki jo porajajo isti gospodarski in družbeni in-

(32,4%), kjer pa anketiranci najpogosteje omenjajo "zaposlenost zunaj kmetijstva" (64,3%), "ker mladi najdejo zabavo drugod" (44,4%) in "ker ni dosti mladih" (40,6%) kot razloge slabšega sodelovanja. Prišleki niso v glavnem toliko pomemben razlog slabšega sodelovanja med člani vaške skupnosti, pogosteje pa ga anketiranci navajajo v treh ljubljanskih občinah (Ljubljana šiška 38,1%, Ljubljana Bežigrad 32,9% in Ljubljana Moste-Polje 23,2%), kjer je tudi največji priliv prebivalstva od drugod. Podatki pa hkrati kažejo, da tip kmetije bistveno ne vpliva na različnost navajanja razlogov slabšega sodelovanja.

Anketirancev, ki menijo, da ljudje ne sodelujejo manj kot so včasih, je največ v občinah Ljubljana Vič-Rudnik (24,0%) in Krško (23,3%), manj pa v občinah Ljubljana Bežigrad (9,2%), Ljubljana Moste-Polje (5,6%) in Ljubljana šiška (2,9%). Morda lahko pritrudimo hipotezi, da je občutno manj sodelovanja v tistih krajevnih skupnostih, ki so bližje urbanim in industrijskim centrom, za razliko od bolj oddaljenih in agrarnih področij.

Kljub temu, da so med občinami opazne razlike, ki so posledica različnega tempa razvoja in procesnih sprememb, lahko kot zaključek zapišemo naslednje:

Medsebojna pomoč in sodelovanje na vasi še vedno obstoja, vendar v nekoliko spremenjenih oblikah. Starejšim, tradicionalnim oblikam in načinom medsebojne pomoči so se pridružile nove, ki so nastale zaradi novosti v kmetijski proizvodnji in zaradi spremenjenih ali novih običajskih navad ter odnosov med vaščani. Kljub mehanizaciji kmetijstva in sodobnejšega načina kmetovanja ostaja vrsta del, ki zahtevajo človekovo ročno in skupinsko delo, zato ni naključje, da je medsebojna pomoč z vračanjem in z odsluževanjem na podlagi menjave dela najbolj pomembna oblika sodelovanja. Bolj ko so kmetije mehanizirane, čim več delovnih moči imajo, bolj pogosto sprejemajo pomoč na podlagi vračanja. Tista gospodinjstva, ki imajo kmetijske stroje, nimajo pa dovolj delovne sile, sodelujejo z drugi-

mi, slabše opremljenimi kmetijami na podlagi menjave dela. Za večja dela pa so tudi dobro mehanizirane kmetije prisiljene prositi sovaščane za pomoč.

Na vasi izginjajo, ali pa so že izginile nekatere oblike sodelovanja v zvezi z običajskim življenjem zaradi pomanjkanja nosilcev in izvajalcev običajev (otrok, mladine), zaradi pomanjkanja časa in dviga življenjskega standarda. Hkrati pa se pojavljajo nove, kaziroma pridobivajo na pomenu nekatere stare.

Tudi vsebina oblik odnosov medsebojne pomoči kaže nekaj tradicionalnosti, pa tudi nekaj novosti. K sodelovanju in medsebojni pomoči sili kmeta danes, kot tudi nekdanj gospodarska nuja. Sodobna medsebojna pomoč in sodelovanje na vasi temelji na (takojšnji ali kasnejši) recipročnosti, na poglavitnem načelu medsebojne pomoči: "ti meni, jaz tebi"! Tudi pomoč v sili in običajsko sodelovanje (v družini in skupnosti) temelji na recipročnosti. Tistim vaščanom, ki ne morejo vračati pomoči (ostareli in osamljeni) pa morajo prav zato pomagati družba, ker sami dobljene pomoči ne bi mogli vrniti, pa tudi pripravljenost vaščanov za to obliko pomoči je vse manjša. Medsebojno sodelovanje in pomoč odraža povezanost vaščanov z vaško skupnostjo. Moralni pritisk - socialna kontrola, čeprav je zaradi mnogih strukturalnih sprememb na vasi krepko izgubila na pomenu, je še v določeni meri živa in učinkovita. Z zaposlovanjem in z njo povezano višjo življenjsko ravniyo se je spremenil položaj tistega dela vaške skupnosti, ki je imel malo zemlje ali pa je bil brez nje, s tem pa tudi njihovo vrednotenje (kmečko delo ni cenjeno, zaposleni imajo stalni dohodek, višji življenjski standard, več prostega časa, lažje delo). Če imajo delavske družine nekaj zemlje, potem pomoč kmetom odslužijo, toda niso več prisiljene v to, temveč gre za načelo prostovoljnosti, saj z izkazano pomočjo samo izboljšujejo svojo življenjsko raven (imajo lastne pridelke in s tem cenejše življenje, oz. kmetje njihovo pomoč vračajo v pridelkih).

Medsebojna pomoč, ki jo porajajo isti gospodarski in družbeni in-

XI. KMEČKA ŽENA - MNOGOTEROST NJENIH VLOG (Mara Rupena-Osolnik, Milena Kulovec, Milena Bokša, Ana Barbič)

Sodobni svet, tako razvite dežele kot dežele v razvoju in mnoge mednarodne organizacije namenjajo kmečki ženi in kmečki družini vse več pozornosti. V okviru teh prizadevanj velja posebej omeniti F.A.O. (Food and Agriculture Organization of the United Nations), specializirano agencijo Združenih narodov za prehrano in kmetijstvo, v okviru katere deluje posebna "Delovna skupina za žene in kmečko družino v ruralnem razvoju".

Procesi migracij iz podeželja v mesto, iz kmetijstva v druge gospodarske dejavnosti so zajeli predvsem moško delovno silo in so tako v kmetijstvu ostajale predvsem ženske-kmetice z odraščajočimi otroki. Na feminizacijo kmetijstva opozarjajo tudi mnoge strokovne razprave in znanstvene raziskave ne le v svetu, temveč tudi pri nas. Tako je danes že nesporno dejstvo, da so prav kmečke žene v mnogih primerih postale nosilke kmetijske proizvodnje in pomemben dejavnik zadrževanja deagrarizacije in depopulacije podeželja. Takšni procesi so še posebej izraziti v deželah z naglim gospodarskim razvojem, v deželah, ki so se zaradi gospodarske nerazvitosti nujno usmerjale v razvoj industrijske proizvodnje, hkrati pa niso namenjale potrebne pozornosti razvoju kmetijstva. Med take dežele sodi tudi Jugoslavija. Čeprav je v tekočem srednjeročnem planu (1981-1985) kmetijstvo med prioritetskimi razvojnimi nalogami, bo treba v praksi delovati hitro in učinkovito, da bomo v pridelovanju hrane nadomestili zamujeno. To "delovanje" pa je dvojne narave. Po eni strani je usmerjeno k proizvodnji, po drugi strani pa k pridelovalcem hrane. Med njimi gre pomembno mesto kmeticam, ki v pogojih vse večjega zaposlovanja mož prevzemajo kmetijo v svoje roke, jo vodijo in obdelujejo.

Da bi v naši samoupravni socialistični družbi čimbolj ustrezno opredelili politiko do kmetice kot proizvajalke hrane in do kmeč-

ke družine, oziroma da bi ta pomemben dejavnik razvoja kmetijstva in podeželja čimbolj usmerili v uresničevanje družbenih ciljev, ki zadevajo kmetijstvo in podeželje, moramo najprej spoznati nekatera dejstva o kmečki družini, posebej še o kmečki ženi, njenemu delu in družbenem priznanju. Prav spoznavanju takšnih dejstev je namenjeno to poglavje.

1.0. KMEČKA ŽENA KOT PROIZVAJALKA

Kmečki ženi gre že od nekdanj pomembna vloga pri pridelovanju hrane, čeprav ji je bila redkokdaj tudi priznana. Celo danes, v samoupravni socialistični Jugoslaviji, se le redko sliši o kmetici kot proizvajalki hrane, in celo v okoliščinah, ko so možje zaposleni zunaj kmetije, žena pa prevzema vlogo dejanskega gospodarja.

1.1. Kmetica kot gospodarica in lastnica

Če kot gospodarja oziroma gospodarico opredelimo tistega člana kmečkega gospodinjstva, ki vodi, organizira in opravlja večino del na kmetiji, se izkaže, da ima med 1373. anketiranimi gospodinjstvi 71 odstotkov gospodinjstev gospodarja, 29 odstotkov gospodinjstev pa gospodarico. Čeprav gospodarji številčno močno prednjačijo pred gospodaricami, število le-teh ni zanemarljivo. Očitno je namreč, da ženske prevzemajo vlogo gospodarice predvsem v tistih gospodinjstvih, kjer je mož zaposlen (takih gospodinjstev je med anketiranimi 35%), in seveda v gospodinjstvih, ki nimajo gospodarja/moža (16%). Z drugimi besedami, v primerih, ko je kmečka žena brez moža, in v večini primerov, ko je mož zaposlen, prevzame v okviru kmečkega gospodarstva vlogo gospodar-

ja žena.

TABELA 1: Struktura gospodinjstev znotraj preučevanih občin glede na spol gospodarja

občina	moški	ženska	N
Ljubljana Bežigrad	63,2	36,8	(86)
Ljubljana Moste-Polje	58,9	41,1	(90)
Ljubljana šiška	67,0	33,0	(103)
Ljubljana Vič-Rudnik	75,3	24,7	(263)
Grosuplje	77,6	22,4	(255)
Krško	68,1	31,9	(279)
Škofja Loka	73,7	26,3	(205)
Velenje	65,9	34,1	(91)
	70,9 (974)	29,1 (399)	100,0% (1373)

Primerjava podatkov tabele 1 in tabele 2 takšno trditev dodatno osvetljuje s tem, da postanejo očitna naslednja dejstva:

Kot gospodar je opredeljen moški v večini tistih gospodinjstev, v katerih sta bodisi zaposlena tako mož kot žena bodisi oba kmeta, bodisi je zaposlena le žena. Samo izjemoma (v občini Ljubljana Vič-Rudnik je takih primerov 3,3%, v občini Grosuplje pa 7,0%) je mož gospodar tudi v primerih, ko je žena kmetica, sam pa je zaposlen.

V štirih od osmih preučevanih občin pa je odstotek gospodinjstev z gospodaricami višji kot pa je odstotek gospodinjstev, v katerih je žena kmetica mož pa je zaposlen, skupaj z gospodinjstvi, v katerih so žene brez moža. Z drugimi besedami, v občinah Ljubljana Moste-Polje, Ljubljana šiška, Ljubljana Bežigrad in Velenje, je del žensk dejanskih, torej v gospodinjstvu priznanih gospodaric tudi v primerih, ko to ni nujno z vidika delovanja kmeti-

TABELA 2: Struktura gospodinjstev znotraj preučevanih občin glede na zaposlitev moža in žene

	Beži- grad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Gro- suplje	Krško	Škofja Loka	Vele- nje	sku- paj
mož, žena-kmetica	41,4	43,3	41,7	36,5	40,0	43,0	33,2	57,1	40,5
mož-kmet, žena - zaposlena	8,0	6,7	5,8	6,8	7,1	1,4	2,9	4,4	5,0
žena-kmetica, mož - zaposlen	27,6	16,7	17,5	26,6	28,6	28,0	22,9	19,8	25,0
mož, žena-zaposlena	5,7	7,8	11,7	6,1	9,0	8,2	18,5	4,4	9,3
ni žene, mož - zaposlen	-	-	1,9	1,1	-	0,7	2,4	-	0,9
ni žene, mož-kmet	3,4	2,2	3,9	6,1	1,2	2,9	2,9	1,1	3,1
ni moža, žena - zaposlena	1,1	-	1,0	1,5	0,8	0,4	2,0	-	0,9
ni moža, žena-kmetica	12,6	23,3	16,5	15,2	13,3	15,4	15,1	13,2	15,2
%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N	(37)	(90)	(103)	(263)	(255)	(279)	(205)	(91)	(1373)

tije kot proizvodne enote.

Le v dveh občinah, to sta - Krško in Škofja Loka, se število gospodaric približno ujema s številom gospodinjstev, v katerih zaradi optimalnosti delovanja kmetije kot proizvodne enote opravlja vlogo gospodarice žena.

Iz prikazanih podatkov bi sicer bilo moč sklepati, da se večja število kmetic, ki jim je priznana vloga gospodarice znotraj kmečkega gospodinjstva vsaj v primerih, ko to vlogo tudi dejansko opravljajo. Čeprav ne gre zanikati zametkov takšnega trenda, zlasti ne v bolj razvitih okoljih (Ljubljana Bežigrad, Ljubljana Moste-Polje, Ljubljana Šiška in Velenje), pa moramo ugotoviti, da je status gospodarice tesno povezan z lastništvom zemlje.

V približno petini (19%) anketiranih gospodinjstev sta lastnika zemlje oba - mož in žena, v 47 odstotkih primerov je to samo mož, v 17 odstotkih primerov je lastnica samo žena in le v 7 odstotkih so lastniki zemlje starši od moža ali žene, ki predstavljata jedro kmečkega gospodinjstva. V 10% primerov je lastnikov kmetije več. Lastništvo oz. solastništvo zemlje je nedvomno eden pomembnih pogojev, ki zagotavljajo kmečki ženi možnost gospodarjenja oziroma odločanja zlasti o stvareh, ki zadevajo kmetijo in kmetijsko proizvodnjo.

Vlogi gospodarice in lastnice sta očitno še vedno tesno povezani. Tudi v primerih, ko sta lastnika zemlje mož in žena, gre največkrat za situacije, da se je mož priženil na kmetijo, žena pa mu je prepisala del posestva. Torej bo potrebno še veliko storiti za to, da bo kmetici priznana vloga gospodarice tako v okviru kmečkega gospodinjstva kot tudi zunaj njega ne na osnovi lastništva, temveč na osnovi dela in dejanske odgovornosti za delovanje kmetije kot proizvodne enote.

TABELA 3: Struktura gospodinjstev znotraj posameznih občin glede na lastništvo zemlje

	gospodar, mož	gospodarica, žena	mož in žena	starši od moža, žene	drugi lastnik	%	N
Bežigrad	40,2	13,8	18,4	6,9	20,7	100	(87)
Moste-Polje	46,7	20,0	12,2	10,0	11,1	100	(90)
Šiška	48,5	14,6	12,6	8,7	15,5	100	(103)
Vič-Rudnik	57,0	16,3	12,5	4,9	9,1	100	(263)
Grosuplje	11,6	14,5	28,2	6,7	9,0	100	(255)
Krško	40,9	16,5	19,7	12,5	10,4	100	(279)
Škofja Loka	59,0	19,0	11,7	4,9	5,4	100	(205)
Velenje	24,2	19,8	46,2	3,3	6,6	100	(91)
skupaj	46,6	16,6	19,4	7,4	10,0	100	(1373)

1.2. Delo na kmetijih in druga opravila kmečkve žene

Kmetici pripada pomembna vloga v proizvodnji hrane ne glede na to, ali je v gospodinjstvu priznana kot gospodarica ali ne. Njen položaj v okviru družine, predvsem pa v okviru družbe bo ustrezen šele tedaj, kadar bo v celoti priznano njeno delo kot kmetijske proizvajalke.

Ko še ni bilo izdelkov bele tehnike v kmečkih gospodinjstvih, pa tudi kmetijski stroji so bili redkost, so kmečke žene prebile večino časa na polju. Zato so bila kosila kmečkih družin skromna, perilo in posteljnina slabo oprana, hiša slabo vzdrževana. Izjema so bile le kmetice z velikim številom članov (velike družine) med katerimi je bilo razdeljeno delo. Danes kmetica porabi

sicer manj časa za kmečka dela, predvsem na kmetijah, kjer so preusmerili proizvodnjo v npr. čisto živinorejo - pridelavo govejega ali prašičjega mesa, pridelava mleka, brojlerjev itd. V večini primerov - dostikrat kljub usmerjeni proizvodnji, pa še vedno nosi velik delež dela v pridelavi hrane.

Za vsakodnevna opravila - gospodinjstvo, ukvarjanje z otroci, delo z živino, prašiči, perutnino, za delo na zemlji in za zaposlitev, če je zaposlena (16% anketiranih kmečkih gospodinj je v rednem delovnem razmerju) porabi skoraj polovico (47%) kmečkih gospodinj poleti 15 ur dnevno ali več. Še bolj natančno, samo 14 odstotkov kmečkih gospodinj porabi poleti za naštetih opravila do 10 ur dnevno, 16 odstotkov 11 do 12 ur, 23 odstotkov 13 do 14 ur, 32 odstotkov 15 do 16 ur, 15 odstotkov anketiranih kmečkih gospodinj pa porabi za omenjene skupine opravil poleti tudi 17 ur ali več.

Kljub temu, da gre za oceno porabljenega časa in ne za njegovo natančno evidentiranje - kar bi lahko pomenilo, da je dejanska dolžina delovnega dne nekoliko manjša, je očitno, da je poleti delovni dan večine kmečkih gospodinj predolg (po izjavah 70% gospodinj dela 13 ur ali več), če že ne na robu fizičnih zmogljivosti.

Pozimi je stanje za kmečko gospodinjstvo seveda mnogo bolj ugodno, saj je le četrtnina (24%) kmečkih gospodinj izjavilo, da porabi za naštetih skupine opravil 13 ur ali več. Dobra tretjina (35%) dela pozimi od 9 do 12 ur in kar 41 odstotkov 8 ur ali manj.

V raziskavi smo želeli posebej osvetliti položaj kmečke žene.

Odgovori na vprašanje o porabi časa za posamezna opravila nam potrjujejo znano dejstvo, da je kmečka ženska predvsem proizvajalka, da pa nosi glavno skrb v družini tudi za celotno gospodinjstvo in vzgojo otrok. Njen delovni dan je dol in naporen in

TABELA 4: Poraba časa za posamezna opravila na kmetiji - pozimi

	Beži- grad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Gro- suplje	Krško	Škofja Loka	Vele- nje	sku- paj
za delo z živino porabi 2 - 4 ure	72,3	60,1	63,1	71,0	71,4	72,4	53,2	73,7	67,7
za delo na zemlji 1 - 2 uri	8,0	33,4	7,8	2,6	4,0	46,0	12,2	20,9	17,2
za gospodinjska opravila 2 - 5 ur	90,7	81,1	73,8	81,0	78,4	66,8	66,3	40,7	84,1
ukvarjanje z otroki 1 - 3 ure*	29,8	34,4	32,1	27,6	40,0	36,2	42,9	50,6	36,4
N	(87)	(90)	(103)	(263)	(255)	(279)	(205)	(91)	(1373)

*Opomba: Podatki o času, ki ga kmetice posvečajo otrokom, so razmeroma nizki zato, ker 10% anketiranih žena nima otrok, medtem ko so otroci 49,9% anketiranih žena starejši od 18 let.

TABELA 5: Poraba časa za razna opravila na kmetiji - poleti

	Beži- grad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Gro- suplje	Krško	Škofja Loka	Vele- nje	skupaj
za delo z živino 2 0 - ure	71,2	61,1	65,0	50,1	71,3	70,3	54,1	77,0	68,0
za delo na zemlji več kot 4 ure	72,3	57,7	54,4	49,8	64,7	61,6	50,6	73,7	59,7
za gospodinjska opravila 2 - 4 ure	80,4	76,7	66,8	79,1	78,1	71,7	68,8	77,0	74,7
za ukvarjanje z otroki 1 - 2 uri	19,5	31,1	39,2	25,9	36,8	33,3	41,0	44,0	33,7
N	687)	(90)	((103)	(263)	(255)	(279)	(205)	(91)	(1373)

za njo samo ji ostane le malo časa ali pa sploh nič.

Razlike v porabi časa med zimo in poletjem so predvsem pri delu na zemlji. Zunanja dela opravljajo tudi pozimi predvsem na sadjarsko-vinogradniških območjih (Krško, Velenje) in v vrtnarsko-zelenjadarskih (Moste-Polje).

Pri več kot 70% kmečkih žensk je poleti delavnik dolg od 12 do 17 ur.

Če si podrobneje ogledamo zaposlenost kmečke žene z delom pri živini, prašičih in perutnini ter z delom na zemlji, ugotovimo naslednje:

Obremenitev z delom z živino, prašiči in perutnino je v zimskih in poletnih mesecih približno enaka. Dnevno se s tovrstno dejavnostjo ukvarja dve do štiri ure pozimi 67,7 odstotka, poleti pa 68,0 odstotka anketiranih kmečkih žena.

Drugače je z delom na zemlji. To se opravlja samo v poletnih mesecih. Po času, ki ga porabijo ženske zanj, se razvrščajo v več skupin:

Delo na zemljo poleti vsak delavnik):

- do 2 uri	8,2
- od 2 - 3 ure	9,9
- od 3 - 4 ure	11,1
- od 4 - 5 ur	15,8
- od 5 - 6 ur	15,6
- od 6 - 7 ur	7,4

Skupaj dela v poletnih mesecih na zemlji do 7 ur na dan 941 žensk ali 68,6% od vseh anketiranih kmetič.

Če torej pregledamo celodnevni delavnik kmečke žene v poletnih

mesecih, vidimo, da je kmečka žena prav gotovo najbolj obremenjena delavka pri nas.

Lahko zaključimo, da v občinah, v katerih je bila izvedena anketa, dela 729 žensk ali 53,1% v poletnih mesecih 13 do 16 ur na dan in to veliko ur na zemlji, kjer je delo zelo težko. Zelo verjetno delavnik kmečkih žena iz drugih slovenskih občin ni bistveno drugačen. Morda je ocena dolžine delavnika kmečke žene v anketi celo preveč skromna, kajti znano je, da kmetica v poletnem času vstaja z dnem (kar pomeni ob četrti ali peti uri zjutraj) in lega k počitku, ko postori vsa gospodinjska dela in pripravi vse potrebno za naslednji dan. To je običajno okrog 22. ali 23. ure. Kdor pozna življenje na vasi ve, da šele ob tem času na kmetijah ugašajo luči in se začneja počitek. To pa bi pomenilo, da delovni dan kmetice matere traja poleti 10 do 19 ur.

2.0. KMEČKA ŽENA - NJENA SAMOUPRAVLJALSKA IN DRUŽBENOPOLITIČNA

AKTIVNOST

Glede na to, da samoupravno povezanost in družbenopolitično aktivnost kmečkih gospodarjev/gospodaric obravnava VI. poglavje tega poročila, se bomo na tem mestu omejili le na prikaz sličnosti in razlik med spoloma v njihovi družbenopolitični aktivnosti, vključenosti v samoupravna in delegatska telesa in na analizo mnenj o prisotnosti žensk v družbenopolitičnem življenju nasploh, posebej pa o razlogih za slabšo vključenost žensk v samoupravna telesa in o predlogih za njihovo odpravo.

2.1. Vključenost žensk v družbenopolitične organizacije in društva

Delovanje v družbenopolitičnih organizacijah na vasi pomeni prav-

zaprav aktivno vključenost kmetov in kmetic v subjektivne sile samoupravne socialistične družbe. Čeprav kmečki gospodarji in gospodarice niso edini družbenopolitično aktivni prebivalci po deželja, jih v tej analizi obravnavamo zato, ker predstavljajo najbolj aktivni del kmečke populacije.

TABELA 6: Število članov v družbenopolitičnih organizacijah in društvih med gospodarji in med gospodaricami

	moški	ženske	skupaj
- Socialistična zveza	68,8 (974)	54,4 (399)	64,6 (1373)
- Zveza sindikatov	33,8 (974)	19,0 (399)	29,6 (1373)
- Zveza borcev	15,6 (974)	12,0 (399)	14,5 (1373)
- Zveza socialistične mladine	1,9 (974)	2,6 (399)	2,1 (1373)
- Zveza komunistov	2,2 (974)	3,5 (399)	2,5 (1373)
- Rdeči križ	31,4 (974)	31,4 (399)	31,4 (1373)
- Društvo prijateljev mladine	4,3 (974)	6,3 (399)	4,8 (1373)

Iz podatkov tabele 6 je očitno, da je največ kmečkih gospodarjev in gospodaric vključenih v Socialistično zvezo (moški - 68,8%; ženske - 54,4%). Medtem ko je le v Socialistično zvezo in Zvezo sindikatov vključenih več žensk kot moških pa sta obe skupini približno enako zastopani tako v Rdečem križu kot v Zvezi borcev in v Zvezi komunistov. Podatke za članstvo v Zvezi sindikatov pojasnjuje že dejstvo, da je več moških (tudi gospodarjev) redno zaposlenih zunaj kmetije. Za članstvo v Socialistični zvezi pa ta argument ne velja in so moški v tej organizaciji zastopani v večjem številu kot ženske očitno zaradi drugih razlogov, ki pa bi jih bilo potrebno posebej preučiti.

V večini naštetih družbenopolitičnih organizacij in društev so gospodarji in gospodarice približno enako zastopani, kar navaja

na razmišljanja o tem, da je kmečkim gospodaricam vsaj v preučevanih občinah - vsaj do neke mere uspelo preiti prepreke in se enakovredno moškim vključiti v družbenopolitično življenje.

2.2. Kmetice kot članice samoupravnih teles in delegacij

Medtem ko je kmeticam po številu članic v družbenopolitičnih organizacijah in društvih - z izjemo Socialistične zveze in Zveze sindikatov uspelo doseči kmete, pa podrobna ugotovitev ne velja v enaki meri za vključenost kmetic v samoupravna telesa in v delegacije.

TABELA 7: Število članov samoupravnih organov in delegacij med gospodarji in med gospodaricami

	moški	ženske	skupaj
predsednik, član sveta KS ali njegovih organov in komisij	11,9 (974)	7,5 (399)	10,6 (1373)
član delegacije KS	21,4 (974)	9,0 (399)	17,8 (1373)
član organov ali komisij občinske skupščine	6,4 (974)	1,8 (399)	5,0 (1373)
član samoupravnih organov zadružne organizacije (KZ, TZO, TOK)	18,2 (974)	13,8 (399)	16,9 (1373)
član HKS (hranilno-kreditne službe)	7,9 (974)	7,0 (399)	7,6 (1373)
član organov samoupravljanja v DO	8,4 (974)	4,0 (399)	7,1 (1373)
član delegacije DO	3,5 (974)	2,5 (399)	3,2 (1373)

V treh najbolj razširjenih oblikah samoupravnega in delegatskega delovanja, so gospodarji zastopani v pomembno večjem številu kot

gospodarice. Gre za sedanje ali preteklo članstvo v delegacijah krajevne skupnosti, v samoupravnih organih organizacije združenih kmetov (KZ, TZO, TOK) in za sedanje ali preteklo članstvo v svetu krajevne skupnosti oz. njegovih organov in komisij. Kmetice so manj številno kot kmetje zastopane tudi v vseh drugih samoupravnih in delegatskih telesih z izjemo samoupravnih organov hranilno-kreditnih služb. Prav manjša zastopanost kmetic v organih samoupravljanja in v delegacijah dokazuje, da še nimajo takšne vloge v organih odločanja, kakršna jim pripaga glede na njihovo vlogo v proizvodnji hrane. Stanje kljub takšni ugotovitvi ni najbolj pesimistično, saj podatki o zastopanosti, ki so jo kmetice že dosegle, nakazujejo možnosti večanja njihove vloge tudi na področju samoupravljanja, ne zgolj na področju dela na kmetiji. Glede na njihov prispevek h kmetijski proizvodnji obstajajo torej objektivne možnosti za njihovo vse večje vključevanje v procese odločanja.

Subjektivno pa se zdi, da so ženske-kmetice z obstoječim stanjem kar zadovoljne. Res je sicer, da je s splošno zastopanostjo žensk v samoupravnih in delegatskih telesih zadovoljnih manj kmetic (37,3%) kot kmetov (40,6%), vendar razlika ni tolikšna kot smo jo pričakovali.

TABELA 8: Mnenja gospodarjev in gospodaric o tem, ali so v naši družbi ženske dovolj zastopane v samoupravnih in delegatskih telesih

mnenje	moški	ženske	skupaj
ne	32,5	37,3	33,9
da	40,6	37,1	39,5
ne ve	26,9	25,6	26,5
	100,0	100,0	100,0
N	(974)	(399)	(1373)

V tej fazi analize sicer nismo preverjali, ali so razlike v mnenjih gospodarjev in gospodaric o tem, ali so v naši družbi ženske dovolj zastopane v samoupravnih in delegatskih telesih, približno enake znotraj posameznih občin ali ne, kljub temu pa domnevamo, da so naše razlike v skupni predstavitvi podatkov zabrisane. Takšno domnevo podpirajo podatki o velikih razlikah v mnenjih gospodarjev/gospodaric med posameznimi občinami.

TABELA 9: Mnenja gospodarjev/gospodaric o tem, ali so v naši družbi ženske dovolj zastopane v samoupravnih in delegatskih telesih - glede na občino

	ne	da	ne ve	%	N
Bežigrad	21,8	49,4	28,7	100	(87)
Moste-Polje	35,6	38,9	25,6	100	(90)
Šiška	30,1	55,3	14,6	100	(103)
Vič-Rudnik	34,5	32,2	33,3	100	(255)
Krško	24,4	35,1	40,5	100	(279)
Škofja Loka	22,9	54,1	22,9	100	(205)
Velenje	24,2	60,4	15,4	100	(91)
skupaj	26,5	39,5	33,9	100	(1373)

Izmed vseh preučevanih občin je največ gospodarjev/gospodaric izjavilo, da se o zastavljenem vprašanju ne more izjasniti, v občini Vič-Rudnik (55,3%), v občini Krško (40,5%) in v občini Grosuplje (33,3%). Nasprotno pa je največ anketiranih zadovoljnih z obstoječim stanjem v občinah Velenje (60,4%), Ljubljana-Šiška (55,3%), Škofja Loka (54,1%) in Ljubljana Bežigrad (49,4%). Največ anketiranih, ki z obstoječim stanjem niso zadovoljni, pa je v občinah Ljubljana Moste-Polje (35,6%) in Grosuplje (34,5%).

Ker so v naši družbi ženske objektivno premalo zastopane v samoupravnih organih, smo anketirane gospodarje vprašali tudi po mne-

TABELA 10: Razlogi, ki jih gospodarji/gospodarice navajajo za to, da je manj žensk kot moških v samoupravnih telesih - glede na občino

razlogi	Beži- grad	Moste- Polje	Šiška	Vič- Rudnik	Gro- suplje	Krško	Škofja Loka	Velenje
ne ve; ni razmišljal(a)	37,9	28,9	26,2	62,4	50,2	50,9	23,9	41,8
žensk politično delo ne zanima	-	4,4	4,9	2,7	6,3	2,9	7,3	3,3
nimajo časa	41,4	35,6	36,9	18,6	21,2	29,0	40,0	38,5
njihovo mesto je doma, pri otrocih	6,9	8,9	7,8	7,6	6,7	3,6	8,3	7,7
večina funkcij hočejo moški	1,1	3,3	9,7	1,9	6,7	5,7	7,8	3,3
nihče jih ne predlaga	1,1	6,7	1,0	1,1	3,9	3,2	3,4	1,1
ženske si ne upajo prevzeti funkcij	5,7	6,7	3,9	4,2	3,1	3,6	7,3	3,3
drugo	5,7	5,6	9,7	1,5	2,0	1,1	2,0	1,1
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N	(87)	(90)	(103)	(263)	(255)	(279)	(205)	(91)

nju o razlogih za takšno stanje. To vprašanje smo zastavili vsem ne glede na to, če so kot odgovor na predhodno vprašanje izjavili, da so po njihovem mnenju v naši družbi ženske dovolj zastopane v organih samoupravljanja.

Odgovori "ne vem", "nisem razmišljal(a)" lahko pomenijo apatičnost oziroma nezainteresiranost vprašanih za obravnavi problem. Lahko pa odražajo tudi zadovoljstvo nad tem, kar je v naši družbi že doseženega na področju vključenosti žensk v samoupravno odločanje.

Iz visokega odstotka anketiranih, ki niso razmišljali o razlogih za manjšo vključenost žensk, v posameznih občinah, je razvidno, da so se tistim, ki ne vedo, ali so ženske v naši družbi v samoupravnih organih dovolj zastopane ali ne, še nekaj drugih gospodarjev/gospodaric iz posameznih občin pridružilo. Med razlogi za slabšo udeležbo žensk v organih samoupravljanja je sicer v vseh občinah na prvem mestu "pomanjkanje časa", vendar mu odločilen pomen v posameznih občinah pripisuje zelo različno število anketiranih (od 18,6% v občini Grosuplje, do 41,4% v občini Ljubljana Bežigrad in 40,0% v občini Velenje).

V vseh občinah skupaj ženske navajajo približno enako pogosto posamezne razloge kot moški - tudi "pomanjkanje časa" kot najbolj objektivni razlog za to, da ženske v manjšem številu kot moški sodelujejo v samoupravnih in delegatskih telesih. Izjema sta dva razloga. Razlog "večino funkcij hočejo moški" navaja več žensk (7,8%) kot moških (4,1%), medtem ko razlog "ženske si ne upajo prevzeti funkcij" navaja več moških (5,3%) kot žensk (2,8%).

Problema neustrezne udeležbe žensk sicer ni moč reševati samo na osnovi prikazanih podatkov, čeprav je iz njih moč sklepati, da so kmetice izredno obremenjene z delom na kmetiji v okviru gospodinjstva in z družinskimi obveznostmi - da obremenjenosti oziroma

TABELA 11: Razlogi, kot jih navajajo gospodarji in gospodarice za to, da je manj žensk kot moških v samoupravnih telesih

razlogi	moški	ženske	skupaj
ne ve; ni razmišljal(a)	43,8	45,1	44,2
žensk politično delo ne zanima	4,8	2,8	4,2
nimajo časa	30,2	28,3	29,6
njihovo mesto je doma, pri otrocih	6,2	8,3	6,8
večino funkcij hočejo moški	4,1	7,8	5,2
nihče jih ne predlaga	3,0	2,3	2,8
ženske si ne upajo prevzeti funkcij	5,3	2,8	4,5
drugo	2,6	3,0	2,7
	100,0	100,0	100,0
N	(974)	(399)	(1373)

časovne stiske zaposlenih žena sploh ne omenjamo! Torej jim zmanjka časa najprej za tiste "dolžnosti", ki jih rajši opravljajo moški. Gre predvsem za javno delovanje, za delovanje zunaj družine, gospodinjstva in gospodarstva. Seveda pa so še vedno prisotni razlogi, ki zadevajo miselnost ne le kmetov in kmetic, temveč mnogih članov naše družbene skupnosti, da je javno delovanje bolj zadeva moških kot žensk. Ti, se zdi, počasi izginjajo! Ostajajo pa in morda celo pridobivajo na pomembnosti razlogi objektivne narave, to je, preobremenjenost kmečkih žena. Vendar bi kmečke ženske ob primerni družbeni skrbi in pomoči našle čas tudi za družbenopolitične in samoupravljalne aktivnosti, v katere pa jim je treba tudi nekoliko bolj na široko odpreti vrata. Pomoč celotne družbene skupnosti pa bi morala biti usmerjena predvsem v zagotovitvi priznanja statusa kmetijske proizvajalke vsaj v

primerih, ko je ženi delo na kmetiji edini vir pridobivanja dohodka. S statusom gospodinje kot vzdrževanega družinskega člana se kmetice nikakor ne smejo sprijazniti, kajti to bi pomenilo dejansko veliko oviro v njihovem boju za enakopraven položaj v naši družbi. Za enakopraven položaj tako v primerjavi z zaposlenimi ženskami kot z moškimi ne glede na to, ali so zaposleni ali kmetje.

3.0. KMEČKA DRUŽINA IN NJENE VZGOJNE FUNKCIJE

Dejstvo, ali bodo mladi ljudje ostali na podeželju in v kmetijstvu, ali si bodo pridobili samoupravne socialistične in splošne humane vrednote, ali bodo postali samostojne, demokratične in ustvarjalne osebnosti, je na eni strani odvisno od splošne družbene skrbi za vzgojo in izobraževanje kmečkih otrok, na drugi strani pa od kmečke družine, od odnosov, ki v njej vladajo, in od vrednot, ki jih razvijajo.

Število otrok v kmečkih družinah upada počasneje kot v mestnih, kar pomeni, da so ob pravilni politiki do kmetijstva in podeželja vsaj teoretično ugodne možnosti, da del mladih, rojenih v kmečkih družinah, ostane v kmetijstvu ali vsaj na podeželju. Po podatkih obravnavane raziskave je 53,3 odstotka anketiranih žensk rodilo dva ali tri otroke, več kot tri pa 25,6 odstotka. Brez otrok je 10,7 odstotka anketiranih kmetic.

Takorekoč vsi otroci (99%) do 15. leta starosti živijo oz. so živeli s svojimi starši, to je v svojem primarnem okolju, kar je posebej pomembno za oblikovanje mlade osebnosti. Res je sicer, da se v večini kmečkih družin (94,5%) z otroci do 15. leta ukvarja pretežno njihova mati - deloma zaradi tega, ker v kmečkih družinah očitno še vedno velja tradicionalna delitev vlog med možem in

ženo, deloma pa zato, ker je več moških kot žensk zaposlenih zunaj kmetijstva in imajo tako objektivno manj možnosti, da se ukvarjajo z otroci. Morda je prav v tem pomemben razlog, da v približno 60 odstotkov družin mati tudi odloča o vzgoji otrok. V 2 odstotkih primerov so to stari starši, v 3 odstotkih oče, v 6 odstotkih primerov starejši otroci, kar v 28 odstotkih družin pa o vzgoji otrok do 15. leta starosti odločajo vsi družinski člani skupaj. Ta podatek posebej očitno opozarja na to, da tradicionalizem, po katerem tudi o vzgoji otrok v kmečki družini odloča predvsem moški-gospodar, naglo izginja, zamenjujejo pa ga demokratični odnosi med družinskimi člani, za katere je značilno tudi to, da o določenem področju odloča predvsem tisti, ki v zvezi z njim opravlja največ dela - vsaj v primerih, ko gre za zadeve družine oziroma njenega gospodinjstva.

Družbena skrb za kmečko družino se kaže predvsem v ustvarjanju enakih pogojev za opravljanje materialnih in vzgojnih funkcij, ne le v normativni izenačenosti kmečke žene in kmečkih otrok z zaposlenimi ženami in njihovimi otroci. Pomemben prispevek k dejanski izenačenosti kmečkih mater z zaposlenimi materami je porodniški dopust. O njegovi koristi za kmečko mater in njenega otroka je prepričanih večina (91%) kmečkih žena (7%, najbrž tistih, ki nimajo otrok, se ni opredelilo, 2% kmečkih žensk pa misli, da tak dopust kmečki ženi ni potreben), čeprav vse tega dopusta ne bi tudi dejansko namenile novorojenčku, saj sta vlogi kmečke matere-gospodinje in proizvajalke praktično nedeljivi. Samo 13% anketiranih kmečkih gospodinjstev meni, da bi kmečke matere porodniški dopust tudi dejansko namenile novorojenčku, dobra polovica (51%) pa misli, da bi nekatere to storile, druge pa ne. Tretjina (35%) anketirank izjavlja, da porodniškega dopusta nobena kmetica ne bi zares posvetila otroku. Očitno takemu prepričanju botruje dejanska obremenjenost kmečke žene z obveznostmi do gospodinjstva in do kmetije, ki brez gospodinje preprosto ne more delovati. Kljub temu ostaja nesporno dejstvo, da porodniški dopust moralno in materialno koristi kmečki materi in njenemu otroku.

Čeprav ga kmečka žena morda ne bi v celoti namenila otroku, bi bil porodniški dopust kljub temu pridobitev tako zanjo kot za otroka. Pridobitev bi bila že v tem, če bi kmečka žena v prvih 90 dneh dejansko bila pri otroku zaradi svojega in otrokovega zdravja, nadomestilo za dopust pa naj bi služilo kot plačilo ti-stemu, ki bi jo nadomeščal pri delu na kmetiji med tem časom. Pozneje bi si lahko žena zagotovila varstvo otroka, medtem pa bi sama lahko prevzela delo na kmetiji. Med razlogi zaradi katerih so se predlagatelji zavzemali za porodniški dopust, pa je nedvomno izredno pomemben tudi ta, da bi pritegnil mlada dekleta, ki se zaradi večje socialne varnosti, ki jo imajo oziroma pridobijo z zaposlitvijo v združenem delu, odtegujejo kmetiji in se ne poročajo s kmeti.

Družbena skrb za kmečko družino zadeva tudi predšolsko in šolsko vzgojo. Pomemben vidik prve je vključenost kmečkih otrok v vzgojnovarstvene ustanove, pomemben vidik druge pa njihova vključenost v celodnevno osnovno šolo. Prepričanje kmetov o njihovi (ne)potrebnosti zelo verjetno temelji na konkretnih izkušnjah. Domnevamo, da je več kmečkih žena prepričanih o potrebnosti vrtcev za kmečke otroke (55%) kot o potrebnosti celodnevne osnovne šole (21%) preprosto zavoljo tega, ker je na našem podeželju dejansko več vrtcev kot celodnevni osnovni šol. Seveda pa ne gre izključiti možnosti, da manjša naklonjenost celodnevni osnovni šoli lahko izvira tudi iz pomanjkanja delovne sile na kmetijah, ki so dostikrat prisiljene vključiti v različna opravila tudi osnovnošolske otroke. Pri tem res najbrž ne gre toliko za težka fizična opravila kot za razbremenitev odraslih pri lažjih obveznostih. Ker pa neposredne izkušnje kažejo, da si kmečki starši na vso moč prizadevajo, da bi njihovi otroci imeli najboljše možnosti za rast in duševni razvoj, je mnogo bolj verjetna teza, da manjša naklonjenost kmetov celodnevni osnovni šoli izvira iz dejstva, da te marsikje ne opravljajo vloge, kakršno bi morale. Če je na primer nogomet poglobilni sestavni del "pouka" po končanih rednih šolskih obveznostih, je jasno, da osveščene matere s tem ne morejo biti

zadovoljne, saj bi same znale usmeriti otroka v večje število različnih in potrebnih aktivnosti.

Nekaj podatkov! V anketirani populaciji je kar 28,9 odstotka družin, katerih otroci, ki v času anketiranja (1982) še niso dopolnili 18 let, niso hodili niti v vrtec, niti v malo šolo. Večina družin (59,3%) je pošiljala otroke le v malo šolo, ko je ta postala obvezna priprava za osnovno šolo. Iz te obveznosti so bili očitno izpuščeni 3 odstotki družin, katerih otroci so obiskovali samo vrtec, ne pa tudi male šole. Večji del takšnih pa je med tistimi 40,7 odstotki družin, katerih otroci niso obiskovali male šole, očitno pa tudi vrtca ne! Samo 8,8 odstotka družin je svoje otroke pošiljalo tako v vrtec kot v malo šolo. Vrtci na podeželju očitno še niso zaživel, čeprav bi verjetno vanj pošiljale svoje otroke tudi matere, ki niso v rednem delovnem razmerju, če bi se prepričale, da je vrtec za njihovega otroka koristen.

TABELA 12: število kmečkih družin, katerih otroci, staro do 18 let so obiskovali vrtec in malo šolo znotraj posameznih občin

	niti vrtec niti malo šolo	samo v vrtec	samo v malo šolo	v vrtec in v ma- lo šolo	%	N
Bežigrad	23,7	-	65,8	10,5	100	(38)
Moste-Polje	25,0	-	65,6	9,4	100	(32)
Šiška	34,1	12,2	48,8	4,9	100	(41)
Vič-Rudnik	32,8	1,6	62,5	3,1	100	(128)
Grosuplje	27,1	0,7	67,7	4,5	100	(133)
Krško	26,7	5,0	51,7	15,7	100	(120)
Škofja Loka	29,1	3,6	56,4	10,5	100	(110)
Velenje	30,4	3,4	53,6	12,5	100	(56)
skupaj	28,9	3,0	59,3	8,8	100	(658)

V tem je tudi velik pomen opremljanja podeželja z najbolj pomembnimi družbenimi institucijami. Po tej poti se namreč uspešno tkejo tudi vezi med mestom in podeželjem, prenašajo vrednote iz enega v drugo okolje, drugih dejstvih pa se tudi vse bolj uveljavlja med kmečkimi ženami tudi spoznanje, da bodo njihovi otroci prikrajšani za pomemben del vzgoje, če ne bodo obiskovali vrtca.

Razlike med občinami gredo verjetno v prvi vrsti na rovaš dejstva, da so v različnih občinah različne možnosti za pošiljanje otrok v vrtce in male šole. Kar pa zadeva razlike v obiskovanju male šole, pa jih je moč pripisati dejstvu, da je med anketiranimi družinami v nekaterih občinah več, v drugih pa manj takih, katerih otroke je "doletela" obvezna mala šola.

Kljub možnim naštetim in morda tudi drugim objektivnim razlogom za udeleženosť kmečkih otrok v organizirani predšolski vzgoji, ni "opravičila" za majhen odstotek kmečkih družin, ki svoje otroke vključujejo v vrtce še pred malo šolo. V prizadevanjih izenačiti kmeta z delavcem, kmetico z delavko in kmečkega otroka z delavskim otrokom moramo poskrbeti za enake možnosti že v okviru predšolske vzgoje. Morda bi veljalo razmisliti o drugačni organiziranosti takšne vzgoje za kmečke otroke predvsem v smislu krajšega časa, ki bi ga otrok preživel v vzgojnovarstveni ustanovi. To bi nedvomno pocenilo sicer zelo drago varstvo, hkrati pa postopoma prepričalo kmečke družine o prednostih predšolskih vzgojnovarstvenih ustanov.

4.0. AKTIVI KMEČKIH ŽENA KOT USPEŠNA OBLIKA ORGANIZIRANOSTI

4.1. Pomen izobraževanja kmetijskih proizvajalcev

Vse bolj redki so ljudje, ki zanikajo pomen izobraževanja kmetijskih proizvajalcev, saj je vsak dan bolj jasno, da to zahteva ne-

zadržan razvoj tehnike in tehnologije. Tudi naraščanje števila prebivalcev na zemeljski obli vse bolj odločno zahteva uspešnejšo bitko proti lakoti, saj - na žalost - še vedno prav zaradi pomanjkanja hrane, dnevno umirajo stotisoči ljudi, zlasti otroci v prvem letu svojega življenja. Zato so zahteve po izobraževanju sodobnih kmetijskih proizvajalcev več kot očitne po vsem svetu.

Zaradi tega se več mednarodnih organizacij, med njimi FAO, Svetovni sklad za boj proti lakoti, Mednarodna združena zveza, Mednarodna zveza kmečkih žensk, Mednarodna zveza kmetijskih proizvajalcev, vneto zavzema za vzgojo in izobraževanje tako proizvajalcev, kakor tudi ostalega kmečkega prebivalstva, saj se s smotrno porabo živeža in varčevanjem lahko prihranijo pomembne količine prepotrebni živil.

Kako velik pomen pripisuje FAO, agencija za kmetijstvo in prehrano OZN, prav vprašanju vzgoje kmečkega prebivalstva za smotrnejšo porabo hrane z varčevanjem, lahko sklepamo po tem, da je FAO skupaj s portugalsko vlado leta 1978 v Lisboni organiziral poseben mednarodni posvet o vlogi pospeševalcev kmetijstva in gospodinjstva za zmanjševanje izgub živeža - hrane od njive do mize. Namen posvetovanja je bil prikazati delo pospeševalcev, da bi kmetovalci pridelke pravočasno pospravili, skrbno transportirali, pravilno skladiščili in jih racionalno uporabili ter tako prihranili velike količine hrane.

Zmotno je mnenje, da znanje, pridobljeno v šoli zadostuje za vse življenje. Znano je, da znanje na splošno zastara v 7 letih, pri biotehničnih vedah, kamor sodi kmetijstvo, pa še dosti prej. Prav zato je potrebno nenehno izpopolnjevanje in seznanjanje z novimi strokovnimi in znanstvenimi dosežki. V svetu se tega močno zavedajo in permanentno skrbijo za dopolnilno šolanje pospeševalcev in vodilnih delavcev. To zlasti velja za ZDA, ZRN, Avstrijo in Švico. To so primeri iz drugih dežel, ki potrjujejo gornjo trditv.

Tudi pri nas se stvari spreminjajo. Dozorelo je spoznanje, da je izvrševanje planskih nalog, predvidenih zlasti s srednjeročnim planom razvoja kmetijstva, neobhodno potrebno izobraževanje. Najvažnejša - strateškega pomena pri nas in v svetu - je proizvodnja hrane. Zato je najbolj poudarjena prav usmeritev v izobraževanje proizvajalcev za pridelovanje zadostnih količin zdrave hrane.

Mednarodne organizacije močno poudarjajo, da cca 60 odstotkov svetovnega prebivalstva živi na podeželju, da je od tega več kot polovica žensk, ki v glavnem pridelujejo in predelujejo hrano, zato je njihova vzgoja in izobraževanje velikega pomena.

Pri nas so sicer številke nekoliko drugačne, saj se je Jugoslavija v svojem izredno naglem razvoju zelo hitro spreminjala. Skoraj bi rekli, da je v prvem desetletju doživela tako veliko spremembo v socialnem pogledu, kot redko katera druga dežela. Podatki kažejo, da v Jugoslaviji ni veliko več kot 30 odstotkov "čistih kmetov", v Sloveniji med 9 odstotki in 10 odstotki, čeprav je bila še pred tremi desetletji Jugoslavija predvsem kmetijska dežela. Seveda s tem ne mislimo prezreti dejstva, da pri vsem tehničnem in tehnološkem razvoju še vedno nismo dosegli take ravni proizvodnje hrane, kakršne bi lahko glede na prirodne in druge možnosti. Prav zaradi tega moramo uvažati precejšnje količine hrane, celo tiste, ki bi jo lahko izvažali. Strinjati se moramo s tistimi strokovnjaki, ki menijo, da je za takšno stanje kriva tudi pomanjkljiva vzgoja. Tu mislimo na vzgojo in izobraževanje v najširšem pomenu, tako strokovnega kadra kot tudi najširših množic. Začeti je potrebno že v osnovni šoli. Posebej pohvalna so prizadevanja nekaterih posameznikov in šol, ki so že do sedaj vključili v svoje programe tudi kmetijski pouk. Takšen pouk je pomemben tako za podeželske kot tudi mestne učence, vzbuja jim interes za kmetijske poklice in jih uči boljšega odnosa do kmečkega dela. Na žalost pa večkrat primanjkuje takšnega znanja celo učiteljem, ker so naše kadrovske šole v večini primerov pozabile

na tovrstno izobraževanje. To je tembolj pomembno, ker tudi starši nimajo takega znanja in ga tako ne morejo posredovati otrokom. To je namreč dvostranski odnos, prenašanje in prepletanje znanja od učitelja na učence, od učencev na starše in obratno (npr.: če šola še tako uči, kako pomembno je mleko v človekovi prehrani, ga mladina ne bo uživala, če ne bo dobila potrditev pri starših). Zato je pomembna tudi vzgoja in izobraževanje staršev kot sestavni del vzgoje odraslih.

Vrnimo se k pomenu izobraževanja kmetijskih proizvajalcev za proizvodnjo hrane. Ker gre v proizvodnji hrane pomembna vloga kmetičam, naj omenimo en sam primer iz bogate prakse delovanja kmečkih žensk in združenj, ki nam ga je večkrat pripovedoval tov. Andrej Petelin, dolgoletni predsednik Zadrugne zveze Slovenije. "V Trebnjem je bila higiena mleka izredno slaba, sklicali so kmete na sestanek, organizirali predavanja, vendar se ni nič spremenilo. Končno so se le domislili, da je treba s higiensko molžo seznaniti združenja, saj le one molzejo, in uspeh je bil tu!"

4.2. Aktivni kmečki žene - uspešna oblika organiziranja in izobraževanja kmetijskih proizvajalcev

Pri nas si je pospeševalna služba zelo pozno utrla pot in to samo v kmetijskih vrstah, ne pa tudi v vzgojno izobraževalnem sistemu.

Ko govorimo o kmetijsko gospodinjstvi pospeševalni službi, ki se dostikrat odvija prav v okviru aktivov kmečkih žensk, moramo poudariti, da ne gre za neko "feministično" pospeševalno službo, ki bi se ukvarjala samo z ženskami. Princip, ki ga je potrdila tudi mehiška konferenca v mednarodnem letu OZN, da so problemi žensk

istočasno problemi cele družbe in obratno, velja prav tako v pospeševalni službi. Žene proizvajalke se skupaj s svojimi družinskimi člani vključujejo v vse oblike pospeševalnega dela, čeprav je razumljivo, da se predavanj in tečajev, ki jih organizira kmetijsko gospodinjstva pospeševalna služba, udeležujejo predvsem ženske.

Kmečke ženske so v mnogih kmetijskih organizacijah (zadruga, TOZD za kooperacijo, TOK) organizirane v aktivne in odbore. V te aktivne se vključujejo vse kmečke žene določenega področja, ne glede na morebitno zaposlenost izven kmetije ali na članstvo v zadrugi. Program dela aktivov je vključen v proizvodni program posamezne kmetijske organizacije. Za njegovo realizacijo teče program vzgoje in izobraževanja. Predavanja in tečaji, demonstracije in strokovne ekskurzije so metode dela, ki jih uporablja pospeševalna služba. Program izobraževanja pripravijo aktivni skupaj s svojimi mentorji in so tako odraz njihovih potreb, možnosti in želja. Interes kmečkih žensk za takšno delo je zelo velik, še posebej v oddaljenejših krajih, zmanjšuje pa se z bližino mesta. Praksa nam kaže, da udejstvovanje kmečkih žensk v aktivih in odborih, na predavanjih, tečajih in ekskurzijah dviga njihovo samozavest. V okviru tega izobraževanja se združene kmetice usposablja tudi za kvalificirano samoupravno odločanje v združnih organizacijah, krajevnih skupnostih in drugih širših samoupravnih asociacijah, seznanjajo se s pomembnejšimi pravnimi predpisi (o kmetijskih zemljiščih, o dedovanju kmetij, o možnostih pokojninsko invalidskega zavarovanja, zdravstvenega zavarovanja, otroškega varstva, in drugih oblik socialne varnosti).

V združnih organizacijah združene kmetice tudi enakopravno z drugimi kmeti in delavci, s katerimi združujejo delo in sredstva, soodločajo o vseh vprašanjih skupne proizvodnje, pa tudi o širših družbenih vprašanjih, in sicer tako, da so voljene v organe upravljanja in druge samoupravne organe teh organizacij. Kot delegatke združnih organizacij pa združene kmetice odločajo

- v najvišjih telesih politično teritorialnih enot - skupščinah. Čeprav moramo priznati, da še vedno ne v taki meri, kot bi po svojem delu zaslužile.

Za ozirom na takšen interes in potrebe je kmetijsko gospodinjstva pospeševalna služba in na splošno pospeševalna služba v Sloveniji prešibka.

Dejavnosti pospeševalne službe gre zasluga, da je število združenih kmetov v SR Sloveniji naraslo v zadnjih dveh letih - od konca 1978. do konca 1980. leta kar za 40 odstotkov. Vse bolj namreč prodira spoznanje, da je dosledno uresničevanje pravic na podlagi dela kmečkih žena toliko bolj uspešno, kolikor bolj je uveljavljen njen položaj kot proizvajalke.

Številnejše vključevanje kmečkih žensk in kmetov v zadrufne organizacije (zadrufe in TOK) pomeni tudi povečanje proizvodnje po obsegu (količinah). Npr.: v preteklem petletnem obdobju (1976 - 1980) se je povečala proizvodnja mleka v zadrufnih organizacijah za 26%, reja prašičev za 70%, piščancev za 57 odstotkov. Za dosego takšnih uspehov je seveda bilo potrebno ustrezno izobraziti kmetijske proizvajalce - predvsem pa kmetice, na katerih leži velik del kmetijske proizvodnje.

Med 1332 anketiranimi kmetkami sodeluje v aktivih kmečkih žena 14 odstotkov. Ta podatek sam po sebi pove zelo malo, ker je osnovni pogoj za vključenost žensk v takšen aktiv njegova organiziranost v okviru organizacije združenih kmetov. Mnogo bolj nazorni so podatki za posamezne občine.

Delež anketiranih kmetov, vključenih v aktivne (odbore) kmečkih žena:

- Škofja Loka	33%
- Grosuplje	20%
- Krško	16%
- Velenje	10%
- Ljubljana Moste-Polje	4%
- Ljubljana šiška	3%
- Ljubljana Vič-Rudnik	3%
- Ljubljana Bežigrad	1%

V štirih ljubljanskih občinah se aktivni kmečkih žena očitno še niso uveljavili, o čemer priča majhen delež organiziranih kmetic.

Aktivni kmečkih žena sicer razvijajo različne aktivnosti, vendar so med njimi najbolj pogoste organiziranje predavanj ter izletov in razstav. Predavanj se vsaj včasih, če že ne redno, udeležuje kar 38 odstotkov (22% redno) kmetic v škofjeloški občini, 22 odstotkov kmetic v grosupeljski občini, 20 odstotkov v velenjski in 17 odstotkov kmetic v krški občini.

Organiziranih ekskurzij in obiskov razstav pa se vsaj včasih, če ne redno, udeležuje 30 odstotkov kmečkih žena v škofjeloški občini, 23 odstotkov v velenjski, 15 odstotkov v grosupeljski in 14 odstotkov kmečkih žensk v krški občini.

Poleg konkretnih znanj (predavanja, tečaji) s področja kmetovanja in kmetijske proizvodnje si pridobivajo znanja o higieni, zdravju in zdravi prehrani, vzgoji otrok, o kuhanju in urejanju doma. Dodatno k temu pa preverjajo svoje dosežke na različnih razstavah in tekmovanjih, obzorje pa si širijo z različnimi ekskurzijami po širši in ožji domovini, včasih pa celo prek njenih meja.

Izredno pomembna pa je tudi družabna funkcija teh aktivov, saj omogočajo srečanja žensk, v katerih se te razveselijo in pogovarjajo.

Aktivom kmečkih žena je nujno posvetiti več pozornosti kot nam

jo dovoljuje ta analiza. Podatkov za občine, vključene v raziskavo, je še veliko in pričakujemo, da jih bomo lahko posredovali vsem tistim, ki jih ta oblika organiziranja kmetov zanima in ki so pripravljeni vložiti potreben napor in sredstva, da ti aktivni resnično zaživijo.

5.0. POVZETEK IN ZAKLJUČKI

Kljub razširjenemu prepričanju v konservativnost oz. tradicionalistično usmerjenost kmečkih ljudi postajajo odnosi v kmečkih družinah in kmečkih gospodarstvih vse bolj demokratični. To se kaže predvsem v pomembnem številu kmečkih žensk, ki opravljajo vlogo gospodarice ne le zato, ker so lastnice ali solastnice posestva, temveč tudi, morda celo predvsem zato, ker to posestvo dejansko vodijo. Prav tako niso več izjema kmečke družine, v katerih o stvareh skupnega pomena odločata mož in žena oziroma vsi družinski člani.

V kmečkih družinah se naglo spreminja tudi odnos do vzgoje in izobraževanja kmečkih otrok. To se kaže predvsem v stališčih kmetov do porodniškega dopusta. Ta mora biti zagotovljen tudi kmečki materi, čeprav ga ne bo mogla v celoti nameniti novorojenčku, ker mora tudi takrat opravljati kmečka dela. Gre namreč za normativno in dejansko izenačitev kmečke žene z zaposleno ženo, kmečkih otrok z otroci zaposlenih mater, kar potrjuje tudi stališče mnogih kmečkih žena o tem, da je organizirana predšolska vzgoja potrebna tudi kmečkim otrokom.

Kmečka žena pa se ni uveljavila le v okviru družine in kmečkega gospodarstva, temveč se je kot proizvajalka uveljavila tudi na vzven, saj je mnogo kmečkih žena nosilk kooperantskih pogodb bodisi z združno organizacijo bodisi s TOK. Nekaterim delovnim organizacijam pa je uspelo pritegniti kmečke ženske kot stalne kooperantke, ki so kljub temu, da delajo doma, članice delovnih kolek-

tivov z vsemi pravicami in odgovornostmi.

Mnogo manj kmečkih žensk pa se je uveljavilo v organih samoupravljanja, v delegatskem sistemu in v družbenopolitičnem življenju nasploh. Napak bi bilo takšno stanje pripisati bodisi izključno njihovi preveliki obremenjenosti bodisi izključno vplivu tradicije, po kateri sta politika in javno delovanje moška zadeva. Očitno gre za zapleten obseg dejavnikov, ki jih bo moč obvladati samo z načrtnimi družbenimi akcijami.

Da bi kmečka žena, zlasti v primerih, ko je mož zaposlen, bila kos vsem nalogam, ki jih opravlja kot mati, gospodinja in gospodarica, kot kooperantka ter kot samoupravljalca in družbenopolitična delavka, je potrebno družbena prizadevanja usmeriti predvsem v naslednje vrste akcij:

- Zagotoviti možnosti izobraževanja ter podpreti, ne le moralno, temveč tudi materialno programe aktivov kmečkih žena oziroma poiskati tudi nove oblike organiziranega izobraževanja in povezovanja kmetic.
- Vspodbuditi povezovanje kmetic v zadružne organizacije in temeljne organizacije kooperantov, ki morajo postati osnovne oblike povezovanja zasebnih kmetov, v katerih ti sami razvijajo oblike samoupravljanja in odločanja ter oblikujejo kmetijsko politiko in strategije njenega uresničevanja na svojem območju. Hkrati pa mora biti zadružna organizacija kmetov svetovalec predvsem v strokovnih zadevah, pa tudi v zadevah medsebojnih odnosov v ZO in na vasi.
- Razvijati podeželje v smeri premagovanja razlik med mestom in vasjo, kajti samo v primeru, da družbeni standard podeželja ne bo bistveno zaostajal za mestnim, je moč pričakovati zaustavitev odtoka mladih in sposobnih kmečkih fantov in deklet iz kmetijstva v industrijo, iz vasi v mesto.

Čeprav kmečka žena nesporno postaja vse bolj pomemben dejavnik

razvoja kmetijstva in podeželja, bo njen prispevek v tem razvoju pomembno večji, če bodo zagotovljeni objektivni pogoji njenega dela (normativne rešitve, ustrezne organizacijske oblike), ki so hkrati osnova za spreminjanje stališč oziroma za preseganje tradicionalnega pojmovanja vloge kmečke žene.

Kmečke žene v SR Sloveniji niso pokazale le svoje pripravljenosti, da prevzamejo del bremen v zasebnem kmetijstvu nase, temveč so to z velikimi napori in žrtvami tudi storile. Vendar jim bo brez prizadevanj vse družbe, da se razmere v kmetijstvu izboljšajo, zmanjkalo moči, predvsem pa bo zmanjkalo deklet, ki bi bile pripravljene prevzeti njihovo mesto.

Kmečka dekleta, ki doživljajo naporno življenje svojih mater, se težko odločajo za poklic kmetice in si rajši poiščejo lažje delo, ki jim zagotavlja prosti čas in socialno varnost. Prav zaradi tega je del kmečkih gospodinjstev brez mladih gospodinj. Število ostarelih kmetij zlasti v hribovitih predelih še vedno narašča. To pa so dejstva, pred katerimi ne gre zapirati oči, temveč se je treba z njimi čimprej spoprijeti in poiskati celovite rešitve za razvoj zasebnega kmetijstva.

XII. SKLEPNA RAZMIŠLJANJA O IZHODIŠČIH IN SMEREH RAZVOJA
ZASEBNEGA KMETIJSTVA IN PODEŽELJA (Ana Barbič)

Teoretične razprave "Misel in revolucionarno delo Edvarda Kardelja", ki jih vsako leto organizira Jugoslovanski center za teorijo in prakso samoupravljanja, je bila letos (Osijek, 27. in 28. januarja 1983) namenjena AKTUALNIM VPRAŠANJEM KMETIJSTVA NA VASI V SOCIALISTIČNEM RAZVOJU JUGOSLAVIJE.

Preden nanizam nekaj misli, vezanih na konkretizacije dolgoročnega programa razvoja agroindustrijske proizvodnje (Komisija zveznih družbenih svetov za vprašanja gospodarske stabilizacije), ki so v teku v vseh republikah in pokrajinah, naj kot izhodišče navedem nekatere Kardeljeve misli, ki jih sicer pogosto citiramo, vendar redko upoštevamo v vsej njihovi širini, kritičnosti in samokritičnosti.

Kardelj kot smoter naše socialistične politike na vasi opredeljuje "rekonstrukcijo kmetijstva z ustanavljanjem velikih socialističnih proizvodnih enot, ki so sposobne organizirati - na temelju sodobne tehnike in znanstvenih spoznanj - družbeni proces dela hkrati s postopnim podružbljanjem zemlje(...) Toda čeprav je bil ta splošni smoter skozi vsa leta po zmagi revolucije nespremenljiva vsebina naše politike in akcije, nam je vendarle sama praksa, naša in drugih socialističnih dežel, dala mnogo izkušenj, ki so nam pokazale, da je treba v naših razmerah nekatere stare nazore o poteh, ki držijo do tega cilja, spremeniti(...)"

Ne le, da smo v praksi takšne nazore na osnovi negativnih praktičnih izkušenj pogumno opustili, temveč smo konkretizirali tudi omenjeni splošni smoter naše socialistične politike na vasi v obliko dveh neposrednih ciljev: "doseči ekonomski uspeh, večjo proizvodnjo in višjo produktivnost dela, in pa obdržati in okrepiti dejansko politično podporo kmečkih množic socialističnim

silam(...)" (Edvard Kardelj. Problemi socialistične politike na vasi. Ljubljana: CZ, 1959: 7)

Podružbljanje kmetijske proizvodnje, življenja in dela ter zemljišč kot temeljni strateški cilj razvoja agroživilstva (komisija družbenih svetov za vprašanja gospodarske stabilizacije) ne odstopa od Kardeljevih načel, temveč jih le vsebinsko bogati s pridobitvami razvoja političnega sistema socialističnega samoupravljanja. Gradivo nakazuje tudi možne subjekte takšnega "podružbljanja", ki Kardeljeve vizije o "ustanavljanju velikih socialističnih proizvodnih enot" ne vežejo le na velike proizvodne kmetijske organizacije družbenega sektorja, temveč jim priključujejo vse tiste nosilce družbenoorganizirane proizvodnje, ki so se v naši praksi že uveljavili kot uspešni dejavniki podružbljanja ne le proizvodnje, temveč tudi zemljišč, dela in življenja na vasi. To so predvsem kmetijske zadruga in temeljne organizacije kooperantov; delovne organizacije, v katerih kmetje nastopajo kot enakopravni člani delovnih kolektivov, pa tudi razne oblike skupnosti (hlevske, pašniške, strojne, proizvodne in druge), v katerih kmetje združujejo zemljo, delo in sredstva z namenom boljše organiziranosti kmetijske proizvodnje, večje izrabe kmetijske strojne opreme, razpoložljive delovne sile in seveda večjih pridelkov.

Z razmišljanji v okviru tega poglavja skušam opozoriti na to, da dobri cilji sami po sebi še ne pomenijo tudi njihove uresničitve. Predstavljajo samo vizije, ki se jim preko ustreznih strategij lahko postopno približujemo. Poti uresničevanja družbeno sprejetih ciljev so na različnih področjih in ob različnih izhodiščnih pogojih nujno različne. Z drugimi besedami, enake cilje je v različnih pogojih nujno uresničevati po različnih poteh. Celo več, celo v istem okolju je moč zasledovati iste cilje na več različnih načinov.

1.0. DA BI NAPAKE LAHKO ODPRAVILI, JIH MORAMO NAJPREJ SPOZNATI IN PRIZNATI

Glede na to, da je bilo na področju kmetijstva v povojnem obdobju storjenih veliko napak, se njihove posledice kažejo tako v počasni rasti kmetijske proizvodnje, kot tudi v nezaupanju kmetovalcev v sistemske rešitve na področju agrarne politike. Ne le, da je naša kmetijska ponudba za tretjino manjša od domačih potreb, temveč tudi večanje kmetijske proizvodnje v letih 1961-1981 ni preseglo stopnje rasti pred vojno, to je 2,5 odstotka (Stipetič, Vladimir: Delo, 19. 11. 1982, str. 2). Odliv kmečke delovne sile v industrijo in druge dejavnosti ter izpraznjevanje podeželja pa ima za posledico porast obsega neobdelanih površin, staranje kmečkih gospodinjstev in prešibko usmerjanje kmetijstva v intenziviranje kmetijske proizvodnje.

Kritične pripombe zadevajo tako družbeni kot zasebni sektor kmetijstva. "Programi, zastavljeni za razširitev družbenega sektorja kmetijstva, se praviloma niso uresničevali, pri čemer niso bile opravljene popolne analize vzrokov, zaradi katerih so ti programi ostali neizpolnjeni. Družbeni sektor ima v posesti 1,645.000 hektarov, tj. 16,6 odstotka celotne obdelovalne zemlje v Jugoslaviji. Že dolga leta se ta sektor le počasi širi navkljub možnostim, ki so jih za njegovo širjenje ustvarjale velike družbene spremembe na vasi, predvsem staranje kmetijskega prebivalstva in procesi deagrarizacije. Širjenje družbenega sektorja in družbeno organizirane proizvodnje ni šlo vstric z naglo deagrarizacijo, niti potrebo po ustvarjanju sodobne, velike proizvodnje v kmetijstvu...", ugotavlja komisija družbenih svetov za vprašanje gospodarske stabilizacije v Dolgoročnem programu razvoja agroindustrijske proizvodnje (Delo, 20. 11. 1982: 2).

Ker bomo v našem kmetijstvu še naprej razvijali družbeni sektor

- okrog leta 2000 naj bi ta združeval približno 30 odstotkov vseh obdelovalnih površin v Jugoslaviji (Dolgoročni program razvoja agroindustrijske proizvodnje. Delo, 10. 11. 1982, str. 5), je v načrtovanju strategij za doseg tega cilja nujno izhajati iz analize vzrokov, zaradi katerih že doslej nismo uspeli uresničiti zastavljenih razvojnih programov. Samo na osnovi poznavanja teh vzrokov se jim bomo v prihodnje lahko izognili oziroma jih odpravili. Veljalo pa bi se ozreti tudi po izkušnjah drugih tako v socialističnih kot v kapitalističnih deželah, pa naj gre pri tem za področje organizacije proizvodnje, za opredelitev optimalne velikosti kmetijskih delovnih organizacij z različno usmeritvijo (pridelovanje koruze, pšenice, prašičereje, govedoreje, proizvodnje mleka) ali za prodor na svetovni trg. Izkušenj je v svetu veliko! Njihova preučitev bi morda le pomagala, da pri iskanju lastnih rešitev ne bi ponavljali tujih napak. Seveda pa to nikakor ne velja le za načrtovanje razvoja družbenega sektorja, temveč velja v enaki meri tudi za zasebni sektor.

Zaradi načelne usmeritve v intenzivno razvijanje družbenega sektorja (na IX. konferenci SZDLJ 1959. leta je bilo predvideno, da bo socialistični sektor 1985. leta dosegel 30% obdelovalnih površin) je bilo v preteklosti namenjene premalo pozornosti razvijanju zasebnega kmetijstva oziroma oblikovanju jasne in dolgoročne strategije njegovega razvoja. Posebej so opazne pomanjkljivosti agrarne politike na naslednjih področjih:

Nesmotrno in neučinkovito investiranje v zasebno kmetijstvo.

Do srede 70. let so le redki kmetje dobili pogosjila za pospeševanje kmetijske proizvodnje. Strojno opremo so v veliki meri financirali z lastno gotovino, ki so jo nemalokrat pridobivali z aktivnostmi zunaj kmetijstva. Tudi sedanja vlaganja družbenih sredstev v zasebno kmetijstvo nimajo lastnosti dejavnika dolgoročnega sodelovanja. Obveznosti kmetov so samo v tem, da v enakih obrokih pravočasno vračajo kredit, z izplačilo zadnjega ob-

roka pa sodelovanje praktično preneha. Skupno ustvarjeni proizvodni objekti, kot so na primer pitališča, hlevi za živino in perutnino in podobno potem pridejo v trajno last kmetov... Tako neustrezna kreditna politika omogoča, da se ekonomsko najmočnejši kmetje osamosvojijo in potem opustijo sleherno proizvodno sodelovanje z zadrugami in kombinati. To povzroča upadanje pogodbene kmetijske proizvodnje (Tijanič, Milutin. Pred "Kardeljevimi dnevi" o kmetijstvu. Priložnost, da damo smisel ukrepom. Komunist. Ljubljana, 5. 11. 1982: 10).

Druga stran nesmotrnosti in slabše učinkovitosti družbenih sredstev, vloženih v zasebno kmetijstvo, pa se kaže v tem, da so ta vlaganja pogosto omejena le na manjše število kmetij - običajno so to največje in najbolj obetajoče kmetije - ob predpostavki, da jih bodo drugi kmetje posnemali. Ker pa je to brez ustrezne materialne osnove (davčna in kreditna politika) izredno težko in se zato tudi redko pojavlja, se na vasi poglobljajo socialne razlike, prihaja do statusne diferenciacije zasebnih kmetovalcev in preko tega lahko do razbijanja vasi kot integrirane družbene skupnosti.

Počasno razvijanje samoupravnih odnosov v kmetijskih zadrugah in temeljnih organizacijah kooperantov. Le-ti se v večini primerov niso razvili do takšne mere, da bi združeni kmetje odločali o celotni politiki pridobivanja dohodka in njegovega razporejanja za skupne in individualne potrebe članov. Kmetijske zadruge se pogosto omejujejo na kupoprodajne odnose, v katerih dajejo prednost predvsem velikim kmetom - tržnim proizvajalcem, katerih mnogi se obogatijo na račun sodelovanja z zadrugo. To vzbuja na eni strani zavist drugih kmetov, predvsem kmetov iz istih vasi, na drugi strani pa večja njihovo nezaupanje do zadrughnih organizacij. To je dostikrat tudi pomemben razlog, da se kmetje ne angažirajo v samoupravnih organih zadrughne ali kooperantske organizacije, kar jih od nje odtuja, namesto da bi jih v njo pritegovalo. Zaradi pomanjkljive seznanjenosti z družbenopolitičnimi

institucijami sistema (družbena lastnina, delegatski sistem in samoupravljanje, svobodna menjava dela) prihaja s strani kmetov do nerazumevanja delovanja mehanizmov političnega sistema socialističnega samoupravljanja, do občutka ogroženosti, zlasti na področju lastništva zemlje. Na strani upravljalških struktur pa prihaja do manipulacije z zasebnimi kmetijskimi proizvajalci.

Da bi takšne napake odpravili, je "treba v praksi uveljaviti ustavni status osebnega dela kmetov kot sestavne prvine socialističnega dela ter njegovega združevanja in povezovanja, jasno proizvodno usmeritev in razvojne programe, ki naj bi jih podprli z ukrepi ekonomske politike, na podlagi tega pa je treba uveljaviti združevanje na temelju ekonomskega interesa" (Dolgoročni program razvoja agroindustrijske proizvodnje. Delo. 10. 11. 1982: 3). Zagotovljen ekonomski interes zasebnega kmeta pa bo tudi vzpodbuda za vse druge oblike sodelovanja in povezovanja ne le na področju kmetijske proizvodnje (oblikovanje različnih skupnosti), temveč tudi na področju zadovoljevanja drugih interesov, ki jih imajo kmetje in drugi prebivalci podeželja na področju komunalne dejavnosti, urbanizma, družbenih dejavnosti, katerih uspešno zadovoljevanje bo vzpodbudilo oblikovanje podeželskih krajevnih skupnosti kot angažiranih nosilcev razvoja kmetijstva in podeželja.

Zanemarjanje nezdruženih kmetov. Kmetijske zadruge in temeljne organizacije kooperantov kot tudi velika družbena posestva v načrte svojega dela praviloma niso vključevala akcij za pridobivanje novih članov, še manj pa jih je zanimal razvoj kmetijstva na teh gospodarstvih. Ker so nepovezani kmetje poznali predvsem negativne strani kooperacije - o teh se pogosteje govori in piše kot o pozitivnih izkušnjah kmetov z zadrugami in o uspešnih združnih in kooperacijskih organizacijah - niso iskali poti do zadrug in so tako obstajali ob strani. Zlasti to velja za mešane

kmetije, o katerih se je že ustvarilo mnenje kot o "dvojnih zaslužkarjih", mnenje o njihovi "neupravičenosti do lasnine kmetijskih površin" oziroma o tem, da v situaciji pomanjkanja delovnih mest ne morejo sedeti na dveh stolih: v kmetijstvu in v proizvodnji.

Da bi se izognili konfliktov med kratkoročnimi ukrepi in dolgoročnimi razvojnimi cilji, je treba razmisliti tudi o morebitnih neugodnih posledicah usmeritve zgolj v intenzivno kmetijsko proizvodnjo vsaj na področju izrabljanja kmetijske zemlje, na energetske področju, kot tudi na področju zagotavljanja obdelanosti tudi tistih površin, ki so manj ali pa sploh niso primerne za intenzivno kmetovanje, pa jih velja izrabljati tako z vidika pridelovanja hrane kot z vidika zadrževanja populacije na podeželju.

Siromašenje kmetijske zemlje. Kmetijska zemlja je ob izključni usmerjenosti v čimbolj intenzivno obdelovanje oziroma pridelovanje najbolj donosnih kultur (pšenica, koruza, sladkorna pesa) izpostavljena pretiranemu izrabljanju. Opušča se prirodni kolobar, v katerem so detelje in travni posevki prirodni način obnavljanj kmetijske zemlje. Ta se nadomešča z umetnimi gnojili in drugimi agrotehničnimi ukrepi, ki povečujejo količino pridelkov na enoto obdelovalne zemlje. Zaradi ozke usmerjenosti družbenih posestev in nekaterih zasebnih kmetij se opušča kombinacija živinoreje in poljedelstva in s tem se zgublja tudi možnost gnojenja s hlevskim gnojem. Vse bolj se uvaja jesensko oranje, kar povečuje erozijo zemlje. Po nekih podatkih za Združene države Amerike samo jesensko oranje povečuje erozijo za 10 odstotkov letno (Fulton & Breastrup, 1983: 3). Ker ekstenzivno obdelovanje ni dovolj donosno in ga družba s svojimi ukrepi premalo podpira, se opušča obdelovanje za kmetijstvo manj ugodnih zemljišč, kar ima za posledico že večkrat omenjeni odliv prebivalstva iz kmetijstva v industrijo ali druge dejavnosti ter izpraznjevanje podeželja.

Večanje porabe energije. Energija je postala v intenzivnem kmetovanju nepogrešljiva. V kmetijstvu se uporablja vedno več strojev, ki so hkrati vedno večji. To pa pomeni, da njihovo uporabljanje terja vedno več energije, kar veča proizvodne stroške. Hkrati pa je potrebnega vedno manj človeškega dela, kar spet sili kmetijsko delovno silo v iskanje drugih zaposlitev. Tako prihranek delovne sile v kmetijstvu terja vedno več delovnih mest v nekmetijskem sektorju. Ker se pa tudi ta vse bolj mehanizira in avtomatizira, je pritisk na razpoložljiva delovna mesta, predvsem v urbanih okoljih, vse večji.

Trajna izguba kmetijskih površin. Medtem ko je opuščeno zemljo razmeroma enostavno začeti ponovno obdelovati, pa je pozidava zemlje, in zemlja, odvzeta zaradi gradnje drugih infrastrukturnih objektov predvsem v bližini urbanih središč, za vselej izgubljena za kmetovanje.

Ker se je napakam z dolgoročnimi posledicami boljše in tudi lažje izogniti, kot pa jih popravljati, si pogledjmo vsaj nekatere možne rešitve, utemeljene v negativnih izkušnjah nekaterih razvitih zahodnih dežel, katerih kmetijstvo je bilo v zadnjih nekaj desetletjih usmerjeno izključno na večanje kmetijske proizvodnje (beri: večanje profita). Sedaj pa se že srečujejo tako s problemom izčrpanosti zemlje, kot s problemom prevelikih potreb po energiji za kmetijske namene.

2.0. STRUKTURA ZASEBNEGA KMETIJSTVA KOT DEJAVNIK KMETIJSKE PROIZVODNJE IN ZADRŽEVALEC DEAGRARIZACIJE PODEŽELJA

Kljub temu, da se nekatere (razvite) države srečujejo s problemom prevelikih količin kmetijskih proizvodov, pa je večini držav (tretjega sveta) največji problem, kako zagotoviti dovolj hrane. Jugoslavija je sicer nekje med obema ekstremoma. Ker nam naravni

pogoji ter razvitost tehnologije omogočajo pridelati več hrane kot jo potrebujemo za prehrano lastnega prebivalstva, mora postati kmetijsko pomembna izvozna panoga, kar nas obvezuje, da optimalno izkoristimo možnosti za pridelavo hrane, ki bo po cenah konkurenčna razvitemu svetu.

Poleg kmetijskih površin so nujni pogoji za doseg takšnega cilja kmetijski proizvajalci, ljudje, ki zemljo obdelujejo bodisi v družbenem bodisi v zasebnem sektorju. Ker se obravnavana raziskava omejuje na zasebno kmetijstvo, lahko ocenimo stanje le na tem področju.

Kot kriterij opredelitve strukture zasebnega kmetijstva je bila izbrana zaposlitev članov jedra (moža, žene, naslednika/naslednice) kmečke družine zaradi razmeroma velike stabilnosti njihovega položaja v okviru kmetije. Zaradi upoštevanja tega kriterija smo sicer verjetno dobili nekoliko več čistih kmetij kot bi jih našteali v primeru, da bi kot mešana opredelili vsa gospodinjstva, v katerih je najmanj en član redno zaposlen zunaj kmetije. Kljub temu ugotavljamo, da v skupni strukturi zasebnih kmečkih gospodarstev močno prevladujejo mešane kmetije (čiste kmetije - 28%, mešane kmetije I. - 61%, mešane kmetije II. - 11%).

Dosedanjim trendom prehajanja enega tipa v drug tip, ki se bo zelo verjetno nadaljeval tudi v prihodnje, ustreza praviloma naslednji model:

čiste kmetije → mešane kmetije I. + mešane kmetije II.

Za mešane kmetije tipa II. pa velja in bo verjetno veljal tudi v prihodnje model:

mešana kmetija I. + mešana kmetija II. → nekmečko gospodinjstvo
Čeprav je opazna rahla tendenca, da del mešanih kmetij tipa I.

nameravajo v bližnji prihodnosti postati čiste kmetije, pa v splošnem velja, da je prav ta tip mešanega gospodinjstva v naši družbi najbolj stabilen. Sodeč po podatkih obravnavane raziskave takšna ugotovitev nikakor ni pesimistična, saj prav mešane kmetije tipa I. tako rekoč v ničemer ne zaostajajo za čistimi kmetijami, temveč v marsičem celo prednjačijo. Med prednostmi naj omenimo predvsem mlajšo delovno silo, v večjem številu primerov rešen problem nasledstva, večji interes za najemanje obdelovalne zemlje (hkrati je manj mešanih kot čistih kmečkih gospodinjstev v preteklosti prodalo del kmetijske zemlje) ter večje ambicije, da bi razširile kmetijsko proizvodnjo. Omeniti velja tudi ugodna stališča velikega števila gospodarjev/gospodaric zlasti iz mešanih kmetij I. do obdavčenja neobdelane ali slabo obdelane zemlje, do dela na kmetiji in življenja na podeželju ter do nujnosti izenačenja kmetov z delavci kot najbolj pomembnim motivom za opravljanje kmečkega poklica.

Izredno velik delež mešanih kmetij gre torej pripisati predvsem ekonomskim razlogom, to je eksistenčni nujnosti iskanja dodatnega dohodka zunaj kmetije. To nazorno potrjuje podatek, da ima preko 90 odstotkov preučevanih kmečkih gospodinjstev, nižji dohodek kot je slovensko povprečje!

3.0. KAKO RAVNATI V PRIHODNJE?

Če naj se zasebno kmetijstvo razvija kot pomembna gospodarska panoga - in to se bo v sedanjí krizní situacijo moralo - mora biti tako zasnovano, da bo tistemu, ki se z njim ukvarja, zagotavljalo ekonomsko in socialno varnost, hkrati pa vzpodbudilo vse možne pozitivne vplive predvsem izkušnje iz organizacij združenega dela in urbanega življenja - na razvoj kmetijstva in podeželja. To pa bo moč uresničiti le v primeru, da bo zasebno kme-

tijstvopovezано v "velike" sisteme, ki bodo marsikdaj morali preseči okvire združnih organizacij, preiti občinske ter republiške in pokrajinske meje. Veliki sistemi se naj bi v prihodnosti oblikovali po več principih: po regionalnem, proizvodnem in ob povezovanju zasebnega sektorja z družbenim. Najbolj perspektivni pa se v nakazanih okvirih kažejo veliki agroindustrijski sistemi, za katere ni nujno, da vključujejo le "velike" sestavne enote, temveč bodo "veliki" po rezultatih svojega dela, temelječega na optimalni organizacijski in strukturni povezanosti posameznih sestavnih delov.

Da pa se dolgoročno planiranje razvoja agroindustrijske proizvodnje ne bi spremenilo v zidanje gradov na oblake, je v njegovi konkretizaciji nujno izhajati iz upoštevanja prirodnih danosti in naravnih virov, že dosežene stopnje podružbljenosti kmetijske proizvodnje in možnosti, ki jih je moč izrabiti v strateške namene in jih naprej razvijati:

- na področju obstoječe zemljiške strukture v smeri združevanja zemljišč v večje obdelovalne komplekse;
- na področju razvijanja vseh motivacijskih dejavnikov za intenzivno obdelovanje (izkoriščanje) kmetijskih zemljišč, med katere poleg ekonomskih motivov sodijo tudi organiziranost pospeševalne službe in svetovalne službe, razvijanje samoupravljanja v vseh oblikah združevanja in povezovanja kmetov ter v načrtovanju takšnega razvoja podeželja, ki bo njegovim prebivalcem zagotavljal tudi večino prednosti življenja v urbanih okoljih;
- na področju dolgoročne agrarne politike, ki bo kmetom zagotavljala zanesljivo prihodnost, na osnovi katere se bodo tudi mladi lažje opredeljevali za kmetovanje.

To pa med drugim pomeni:

- a) opraviiti s predsodki do mešanih kmetij, češ da so pretežno samooskrbne, netržno usmerjene in jih obravnavati zgolj kot

proizvodno kmetijsko enoto prav tako kot obravnavamo čiste kmetije;

- b) sprejeti dejstvo, da je zaposlitev nekaterih članov kmečkih gospodinjstev ekonomska nujnost, ne pa vir bogatenja;
- c) zadrževati delovno silo na kmetiji z razvijanjem tako tradicionalnih kot sodobnih oblik dodatnih dejavnosti v okviru kmečkega gospodinjstva;
- č) oblikovati različne modele razvoja zasebnega kmetijstva in kmetijske proizvodnje nasploh na osnovi analize stroškov in učinkov (cost/benefit analysis) konkretnih proizvodnih programov;
- d) okrepiti samoupravno povezovanje kmetov v zadruške organizacije in temeljne organizacije kooperantov, v katerih bodo kmetje ob upoštevanju skupnih in splošnih upravljali tudi svoje interese;
- e) vzpodbujati kmete k združevanju zemlje, dela in sredstev na osnovi strokovno izdelanih alternativ, med katerimi bodo kmetje v različnih pogojih in okoljih našli tisto, ki jim bo najbolj ustrezala;
- f) zagotoviti prenos znanja v neposredno kmetijsko prakso tako v okviru pospeševalnih služb kot prek sredstev množičnega obveščanja in sistema permanentnega izobraževanja;
- g) posebno pozornost posvetiti kmečkim ženam, na katerih vsaj v mešanih kmetijah leži glavno breme kmetijske proizvodnje, tako v smeri priznanja njihovega dejanskega položaja kot v razvijanju različnih oblik družbene (socialne in strokovne) pomoči njej in njeni družini.

Temeljna pogoja razvoja kmetijstva in ohranitve podeželja pa sta:

- popolno izenačenje kmeta z delavcem v združenem delu na področju socialnih pravic;
- zavarovanje vsaj najbolj kvalitetnih kmetijskih zemljišč.